

ใบรับรองวิทยานิพนธ์
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย)

ปริญญา

ภาษาไทย

ภาษาไทย

สาขา

ภาควิชา

เรื่อง การศึกษาวรรณศิลป์ และเอกลักษณ์ความเป็นไทยในบทอาขยาน

A Study of the Art of Writing and Thai Identity in the Recitation Verse

นามผู้วิจัย นางสาววิภา สัจจศิลป์ชัย

ได้พิจารณาเห็นชอบโดย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุรสิทธิ์ ไทยรัตน์, Ph.D.)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

(รองศาสตราจารย์สิริวรรณ นันทจันทร์, ปร.ค.)

รักษาราชการแทน
หัวหน้าภาควิชา

(อาจารย์สุพัตรา อินทนะ, Ph.D.)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์รับรองแล้ว

(รองศาสตราจารย์กัญญา วีระกุล, D.Agr.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ เดือน พ.ศ.

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

การศึกษาวรรณศิลป์และเอกลักษณ์ความเป็นไทยในบทอาขยาน

A Study of the Art of Writing and Thai Identity
in the Recitation Verse

โดย

นางสาววิญา สัจจ์ศิลป์ชัย

เสนอ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
เพื่อความสมบูรณ์แห่งปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย)
พ.ศ. 2555

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วิชา สังข์ศิลป์ชัย 2555: การศึกษาวรรณศิลป์และเอกลักษณ์ความเป็นไทยในบทอาขยาน
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย) สาขาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุรสิทธิ์ ไทยรัตน์, Ph.D. 250 หน้า

วัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ เพื่อศึกษาวรรณศิลป์ด้านการใช้คำ ฉันทลักษณ์ ภาพพจน์ และ
ศึกษาเอกลักษณ์ความเป็นไทยในบทอาขยาน เอกสารในการศึกษาวรรณศิลป์และเอกลักษณ์ความเป็น
ไทยในบทอาขยาน คือ บทอาขยานในหนังสือเรียนภาษาไทยของกระทรวงศึกษาธิการ จำนวน 64 บท

การศึกษาวรรณศิลป์ ผลการศึกษาพบว่าวรรณศิลป์ที่ปรากฏในบทอาขยาน ในด้านการใช้คำ
ได้แก่ 1) ด้านความหมายของคำพบ 5 ลักษณะ ได้แก่ คำที่มีความหมายตรง คำที่มีความหมายนัยประหัด
คำที่มีความหมายตามเสียง คำที่มีหลายความหมาย และคำไวพจน์ 2) ด้านศิลปะการใช้คำพบ 4 ลักษณะ
ได้แก่ การเล่นคำ การซ้ำคำหรือซ้ำวลี การใช้คำซ้ำหรือคำอ้อพาส และการหลกคำ ในด้านฉันทลักษณ์
พบฉันทลักษณ์ 5 ประเภท ได้แก่ กลอน โคลง ร่าย กาพย์ และฉันท์ กลอนสุภาพพบมากที่สุดร้อยละ 29.69
โคลงสี่สุภาพ พบร้อยละ 14.06 กาพย์ยานี 11 พบร้อยละ 10.94 อินทริวิเชียรฉันท์ 11 พบร้อยละ 7.81
กลอนสี่และกลอนดอกสร้อย พบจำนวนเท่ากันร้อยละ 6.25 กลอนเสภา พบร้อยละ 4.69 ร่ายสุภาพ กาพย์
สุรางคนางค์ 28 กาพย์ฉับ 16 และกาพย์เห่เรือ พบจำนวนเท่ากันร้อยละ 3.13 กลอนสักวา กลอนบทละคร
ร่ายยาว กาพย์ห่อโคลงและเป็ยฉันทฉันท์ พบจำนวนเท่ากันร้อยละ 1.56 ส่วนในด้านภาพพจน์
พบภาพพจน์ 12 ประเภท คือ ปฏิพจน์ พบมากที่สุดร้อยละ 24.63 อุปลักษณ์พบร้อยละ 20.20 บุคลาธิษฐาน
พบร้อยละ 18.72 อุปมาพบร้อยละ 12.32 นามนัยและอวัดพจน์ พบจำนวนเท่ากันร้อยละ 6.90
ปฏิรูปพจน์พบร้อยละ 2.96 อติพจน์พบร้อยละ 2.46 ปฏิภาคพจน์ อธิพจน์และอุทาหรณ์พบจำนวนเท่ากัน
ร้อยละ 1.48 สมพจน์พบร้อยละ 0.49 ของการใช้ภาพพจน์ในบทอาขยาน ส่วนภาพพจน์ที่ไม่ปรากฏเลย
คือ ปฏิวาตะ

การศึกษาเอกลักษณ์ความเป็นไทย ผลการศึกษาพบว่าเอกลักษณ์ความเป็นไทยที่ปรากฏในบท
อาขยานพบ 7 ด้าน ได้แก่ ด้านการเป็นสังคมพุทธพบร้อยละ 25.53 ด้านการยกย่องผู้มีความรู้พบร้อยละ
21.28 ด้านศิลปกรรมไทยพบร้อยละ 17.02 ด้านครอบครัวและเครือญาติพบร้อยละ 14.89 ด้านสังคม
เกษตรกรรมและด้านสังคมเมืองหลวงมีจำนวนเท่ากันพบร้อยละ 8.51 และด้านการเทิดทูนสถาบัน
พระมหากษัตริย์พบร้อยละ 4.26 ของเอกลักษณ์ความเป็นไทยในบทอาขยาน

ลายมือชื่อนิสิต

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

Wipusa Sangsinchai 2012: A Study of the Art of Writing and Thai Identity in the Recitation Verse. Master of Arts (Thai Language), Major Field: Thai Language, Department of Thai Language. Thesis Advisor: Associate Professor Surasith Thairatana, Ph.D. 250 pages.

The objective of this research was to study the art of writing regarding the used of words, prosody, figure of speech and to study the Thai identity in the recitation verses. The data was based on 64 recitation verses in the Thai textbook of the Education Ministry.

The study of the art of writing in the recitation verses showed that 1) word meaning, there were used of 5 types of words i.e. denotation, connotation, words which had meaning according to the sounds, multiple meanings words, and synonyms, 2) art of word usage, there were 4 types of art i.e. word played, repeated words or phrases in different places of the same context, using repeated word, and using synonyms. For the prosody showed that there were used of 5 types in the recitation verses i.e. Klon Suphap as the most found of 29.69%, Klong Sisuphap of 14.06%, Kap Yani 11 of 10.94%, Intharawichianchan 11 of 7.81%, Klon Si and Klon Doksoy had the same percentage of 6.25%, Klon Sepha of 4.69%, Ray Suphap Kap Surangkhanang 28 Kap Chabang 16 and Kapherue had the same percentage of 3.13%, Klon Sakkawa Klon for the drama Ray Yao Kap Hoklong and Pesananatchan 16 had the same percentage of 1.56%. For the figure of speech, showed that there were used of 12 types in the recitation verses i.e. rhetorical question ranks as the most found of 24.63%, metaphor of 20.20%, personification of 18.72%, simile of 12.32%, Metonymy and synesthesia had exactly the same percentage of 6.90%, allusion of 2.96%, hyperbole of 2.46%, Paradox overstatement and analogy had the same percentage of 1.48%, synecdoche of 0.49%. Oxymoron was not found.

The study of the Thai identity in the recitation verses showed that there were used of 7 aspects i.e. Buddhist society 25.53%, praising wise men 21.28, Thai arts 17.02%, regarding kin and relatives 14.89%, agricultural society and capital society has the same number i.e. 8.51% and respect the Monarchy 4.26%.

Student's signature

Thesis Advisor's signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลงด้วยความกรุณาของครูอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาแก่ผู้วิจัย ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุรสิทธิ์ ไทยรัตน์ ประธานกรรมการที่ปรึกษา วิทยานิพนธ์ และ รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริวรรณ นันทจันทุล กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ที่กรุณาสละเวลาให้คำปรึกษาและชี้แนะแนวทางอันเป็นประโยชน์แก่ผู้วิจัย จนทำให้วิทยานิพนธ์ ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้รับความกรุณาจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมเกียรติ รัชษ์มณี ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และ รองศาสตราจารย์ ดร. เรืองเดช ปันเขื่อนขัตติย์ ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก ที่ได้กรุณาตรวจสอบความถูกต้องและให้ข้อเสนอแนะ ในการแก้ไขข้อบกพร่อง จนกระทั่งการแก้ไขแล้วเสร็จ ทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จโดยสมบูรณ์

นอกจากนี้ ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ผู้สอนทุกท่านที่ทำให้ผู้วิจัยมีวิชาความรู้ สามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต และพัฒนาวิชาชีพของตนได้ในอนาคต

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณบิดามารดา และญาติมิตรทุกคนที่ได้ให้กำลังใจในงานวิจัยฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงด้วยดี นอกจากนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณพี่ๆ น้องๆ ร่วมรุ่น ซึ่งเป็นนิสิตปริญญาโทภาษาไทย (ภาคพิเศษ รุ่นที่ 7) และเพื่อนร่วมงานที่คอยให้คำแนะนำ ช่วยเหลือ และให้กำลังใจแก่ผู้วิจัย เป็นอย่างดี

วิญา สังข์ศิลป์ชัย
พฤษภาคม 2555

สารบัญ

หน้า

สารบัญตาราง	(3)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	7
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	7
ขอบเขตของการวิจัย	7
นิยามศัพท์	8
บทที่ 2 การตรวจเอกสาร	9
เอกสารเกี่ยวกับวรรณศิลป์	10
เอกสารเกี่ยวกับเอกลักษณ์ความเป็นไทย	31
เอกสารเกี่ยวกับบทอาขยาน	38
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	41
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	45
แหล่งข้อมูล	45
ประชากร	45
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	48
การเก็บรวบรวมข้อมูล	53
การวิเคราะห์ข้อมูล	53
บทที่ 4 ผลการวิจัย	55
ลักษณะวรรณศิลป์ในบทอาขยาน	55
เอกลักษณ์ความเป็นไทยในบทอาขยาน	127
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	146
สรุปผลการวิจัย	146
อภิปรายผล	147
ข้อเสนอแนะ	151

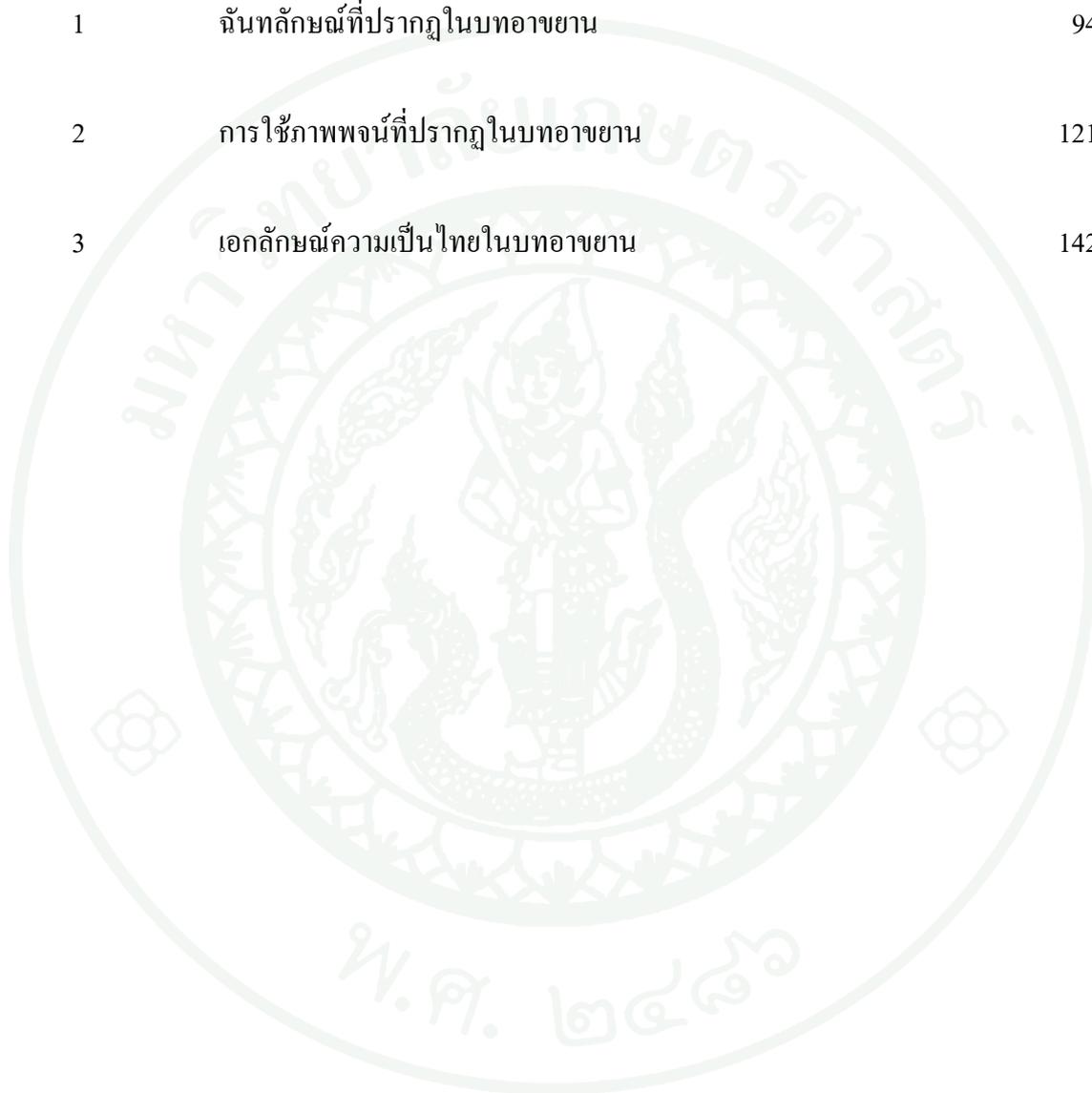
สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
เอกสารและสิ่งอ้างอิง	152
ภาคผนวก	158
ภาคผนวก ก บทอาชยาน	159
ภาคผนวก ข การวิเคราะห์วรรณศิลป์ด้านการใช้ภาพพจน์	202
ประวัติการศึกษา และการทำงาน	250

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	ฉันทลักษณ์ที่ปรากฏในบทอาขยาน	94
2	การใช้ภาพพจน์ที่ปรากฏในบทอาขยาน	121
3	เอกลักษณ์ความเป็นไทยในบทอาขยาน	142

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

วิถีชีวิตของคนไทยสมัยก่อนมีความเกี่ยวพันกับการร้องเพลงทำนองต่างๆ เพราะคนไทยมีนิสัยชอบพูดคำคล้องจองให้มีจังหวะด้วยลักษณะสัมผัสต่อเนื่องกันไป ประกอบกับภาษาไทยเป็นภาษาที่มีลักษณะเด่นในด้านการใช้วรรณยุกต์ ทำให้ถ้อยคำมีระดับเสียงสูงเสียงต่ำเหมือนเสียงดนตรี เกิดความไพเราะเสนาะหู ลักษณะอันไพเราะเช่นนี้บรรพบุรุษของเราได้ถ่ายทอดมาเป็นบทเพลงและบทร้อยกรอง เป็นมรดกตกทอดทางวรรณกรรมมาจนถึงปัจจุบัน บทอาขยานนับเป็นมรดกตกทอดทางวรรณกรรมอย่างหนึ่งที่ครู อาจารย์และบรรพบุรุษของไทยได้ใช้เป็นเครื่องมือประกอบการอบรมสั่งสอนลูกหลาน เพราะบทอาขยานแต่ละบทเป็นส่วนหนึ่งของบทร้อยกรองที่มีคุณค่า และเป็นบทที่ดีเด่นทั้งด้านเนื้อหาและความงดงามทางภาษา เนื่องจากได้รับการคัดกรองมาแล้ว บทอาขยานจึงเป็นบทประพันธ์ที่ทำให้เกิดความเพลิดเพลินในการอ่าน ได้อารมณ์ มีจินตนาการและให้แง่คิดต่างๆ ในการดำรงชีวิต

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2542ก: ก-ข) ได้กล่าวถึงความสำคัญของบทอาขยานสรุปได้ว่า บทอาขยานเป็นบทกวีนิพนธ์ที่ไพเราะ มีความถูกต้องทางฉันทลักษณ์และให้คติสอนใจ เช่น ดอกสร้อยสุภายิตและบทประพันธ์อธิบายสุภายิต เป็นต้น เป็นบทที่ไพเราะสอนใจ และเป็นแบบแผนในการแต่งคำประพันธ์นำมาให้ท่อง การท่องอาขยานในระยะแรก (พ.ศ. 2477-2478) เป็นการท่องจำบทร้อยกรองที่ไพเราะ ซึ่งคัดตอนมาจากหนังสือวรรณคดี โดยนำมาให้นักเรียนท่องประมาณ 3-4 หน้า และมีการท่องบทอาขยานติดต่อกันเรื่อยมา การท่องบทอาขยานจะใช้เวลาก่อนเลิกเรียนตอนเย็น โดยให้นักเรียนท่องพร้อมๆ กันทั้งห้อง แต่เมื่อมีการประกาศใช้หลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521 หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นพุทธศักราช 2521 และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลายพุทธศักราช 2524 จนถึงหลักสูตรฉบับปรับปรุงพุทธศักราช 2533 ในหลักสูตรทุกหลักสูตรที่กล่าวมานั้น มิได้ระบุให้ชัดเจนเกี่ยวกับการให้ท่องบทอาขยาน เป็นสาเหตุให้การท่องบทอาขยานเริ่มจางหายไปจากสถานศึกษาบางแห่ง จนถึงปีพุทธศักราช 2538 จึงได้กำหนดให้ท่องบทอาขยานในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย แต่ก็ยังไม่แพร่หลาย กระทรวงศึกษาธิการจึงมีนโยบายกำหนดให้ท่องบทอาขยานอย่างจริงจังในสถานศึกษา ตั้งแต่ปีการศึกษา พุทธศักราช 2542 เป็นต้นไป

กระทรวงศึกษาธิการได้นำบทอาขยานมาใช้สำหรับให้นักเรียนท่องจำ เพื่อให้นักเรียนตระหนักในคุณค่าของภาษาไทยและให้ซาบซึ้งในความไพเราะของบทร้อยกรอง เป็นพื้นฐานของการแต่งคำประพันธ์ เป็นสื่อถ่ายทอดคุณธรรม คติธรรม และข้อคิดที่เป็นประโยชน์ต่อเยาวชน รวมทั้งเพื่อส่งเสริมจิตสำนึกทางวัฒนธรรมของคนในชาติในฐานะ “รากร่วมทางวัฒนธรรม” นอกจากนี้การท่องบทอาขยานยังเป็นการส่งเสริมให้นักเรียนได้ท่องจำบทร้อยกรองที่มีความไพเราะให้คลิดสอนใจ ทำให้นักเรียนเกิดความซาบซึ้ง เห็นความงดงามของภาษา และเห็นคุณค่าของภาษาและวรรณคดีไทย ที่เป็นเอกลักษณ์และเป็นสมบัติทางวัฒนธรรมของชาติ ที่ควรค่าแก่การรักษาและสืบสานให้คงอยู่ตลอดไป รวมทั้งยังช่วยกล่อมเกลาจิตใจที่นำไปสู่การดำเนินชีวิตที่ดีงามอีกด้วย ในการคัดเลื่อกบทอาขยานนั้น ได้คัดเลื่อกบทร้อยกรองที่มีลักษณะดังนี้คือ มีเนื้อหาความยากง่ายเหมาะสมกับวัยมีความยาวพอเหมาะพอควร มีคุณธรรม คติธรรม ให้แนวทางการดำเนินชีวิตที่ดีงาม มีสุนทรีย์สทางภาษา มีความถูกต้องตามฉันทลักษณ์ และมีรูปแบบที่หลากหลาย (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: ข-ง)

ในการท่องบทอาขยานครูมักจะกำหนดให้นักเรียนท่องให้จำจนขึ้นใจ เพราะบทอาขยานมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยหล่อหลอมกล่อมเกลาให้เด็กเป็นคนดี เนื่องจากบทอาขยานเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในการถ่ายทอดปลูกฝังจริยธรรม คติธรรม ความรู้ความคิด ที่เป็นประโยชน์แก่นักเรียนในการดำรงชีวิตที่ดีงาม เพื่อให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข การท่องบทอาขยานจึงไม่ใช่เป็นการท่องแบบนกแก้วนกขุนทอง แต่เป็นการท่องเพื่อให้เกิดการจำ การรับรู้ เกิดทักษะทางภาษาไทยอย่างแม่นยำและยั่งยืน ส่วนรูปแบบการประพันธ์ของบทอาขยานมีความหลากหลายเหมาะสมกับวัยของผู้เรียนตามระดับชั้น เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็ว เช่น ในระดับประถมศึกษาเป็นกลอนสี่ กลอนหก กลอนแปด กาพย์ยานี กาพย์ฉบัง และกาพย์สุรางคนางค์ ส่วนระดับมัธยมศึกษาจะเป็นโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ร่าย ลิลิต

ตัวอย่างบทอาขยานที่เป็นกลอนดอกสร้อย

เด็กเอ๋ยเด็กน้อย	ความรู้เรายังด้อยเร่งศึกษา
เมื่อเติบโตใหญ่เราจะ得有วิชา	เป็นเครื่องหาเลี้ยงชีพสำหรับตน
ได้ประโยชน์หลายสถานเพราะการเรียน	จงพากเพียรไปเกิดจะเกิดผล
ถึงลำบากตรากตรำก็จำทน	เกิดเป็นคนควรหมั่นขยันเอย

ร้องลำฝรั่งรำเท้า

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ก: 66)

ตัวอย่างบทอาขยานที่เป็นกาพย์ยานี 11

พฤษภกาศ	อิกกุญชรอันปลดปลง
โททนต์เส่นงคง	สำคัญหมายในกายมี
นรชาติวางวาย	มลายสิ้นทั้งอินทรีย์
สถิตทั่วแต่ชั่วดี	ประดับไว้ในโลกา

พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553ข: 151)

ตัวอย่างบทอาขยานที่เป็นกลอนสักวา

สักวาหวานอื่นมีหมื่นแสน	ไม่เหมือนเม้นพจมานที่หวานหอม
กลิ่นประเทียบเปรียบดวงพวงพะยอม	อาจจะน้อมจิตโน้มด้วยโลมลม
เม้นลือลามาหยาบหยาบไม่ปลาบปลื้ม	คังคุดคิมบอระเพ็ดต้องเข็ดขม
ผู้ดีใพรไม่ประกอบชอบอารมณ์	ใครฟังลมเมินหน้าระอาเอย

พระนิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 4)

ตัวอย่างบทอาขยานที่เป็นโคลงสี่สุภาพ

ก้านบัวบอกกลีกลิ้น	ชลธาร
มรรยาทต่อสันดาน	ชาติเชื้อ
โศคนลาดเพราะคำขาน	ควรทราบ
หย่อมญาเหี่ยวแห้งเรื้อ	บอกร้ายแสดงคืน

พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553ค: 37)

ในบทอาขยานต้องอาศัยศิลปะในการใช้ภาษาหรือภาษาวรรณศิลป์ เพื่อให้เกิดความงาม และความไพเราะของภาษา ดังที่ สมเกียรติ รัชมณี (2551: 4) ได้กล่าวไว้สรุปได้ว่า วรรณศิลป์ ประกอบขึ้นจากการใช้ภาษาที่สร้างอารมณ์สะเทือนใจ ให้จินตนาการ มีการแสดงออกที่ชัดเจน เหมาะสม มีท่วงทำนองการแต่งเฉพาะตัว มีกลวิธีทางการประพันธ์ที่ดี และมีความผสมผสานสัมพันธ์ ขององค์ประกอบต่างๆ อย่างลงตัว ภาษาวรรณศิลป์ในวรรณคดีไทยโบราณ มีลักษณะเด่นที่การรักษา ขนบการประพันธ์อย่างเคร่งครัด มุ่งแสดงอารมณ์สะเทือนใจ และใช้การสรรคำอย่างเหมาะสม ภาษาวรรณศิลป์ในวรรณกรรมไทยปัจจุบัน มีลักษณะเด่นที่การพัฒนารูปแบบให้แปลกใหม่ มีเนื้อหาใกล้ตัว และนำเสนอประเด็นความคิดเชิงโต้แย้งมากขึ้น

ลักษณะอันเป็นสากลของภาษาวรรณศิลป์ คือ การใช้ภาษาเพื่อมุ่งสื่ออารมณ์และความรู้สึก อันเป็นลักษณะของภาษาวรรณคดีของทุกชาติ กลวิธีของการสร้างอารมณ์ความรู้สึกนั้น เป็นวิธีการ ทางศิลปะ ดังที่ สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา (2549: 2) ได้กล่าวไว้ว่า เกิดจากการพรรณนารายละเอียด อย่างประณีตพิสดาร หรือการใช้สัญลักษณ์กล่าวแทนความคิด ความรู้สึก หรือความหมาย ที่ไม่สามารถอธิบายอย่างประณีตลึกซึ้งได้จากการใช้ภาษาปกติ กลวิธีเชิงวรรณศิลป์เหล่านี้ปรากฏ ในวรรณคดีของทุกชาติทุกภาษา เป็นกลไกแห่งศิลปะการใช้ภาษาที่พัฒนาอย่างต่อเนื่องมาช้านาน ในสังคมอารยะ ทั้งในวัฒนธรรมของวรรณคดีลายลักษณ์และวรรณคดีมุขปาฐะ เพราะวรรณคดี ทั้งสองประเภทล้วนใช้ภาษาเป็นเครื่องสร้างสรรค์วรรณศิลป์ เพื่อเป็นสื่อสำคัญในการสื่อสาร อันวิจิตรสุนทร

การใช้วรรณศิลป์ในบทอาขยานยกมาเป็นตัวอย่างได้ดังต่อไปนี้

คนไทยนี้ดี	เป็นพี่เป็นน้อง
เมืองไทยเมืองทอง	เป็นของคนไทย
คนไทยเข้มแข็ง	ร่วมแรงร่วมใจ
รักชาติยิ่งใหญ่	ไทยสามัคคี

นภลัย สุวรรณธาดา
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553ก: 42-43)

บทอาขยานบทนี้มีศิลปะการใช้คำที่หลากหลาย ทั้งในเรื่องการซ้ำคำ “เป็น” “เมือง” “ร่วม” การใช้คำที่มีความหมายแฝง “เมืองทอง” และการใช้คำไวพจน์ “ร่วมแรงร่วมใจ” กับ “สามัคคี” พรรณศิลป์ในบทนี้อยู่ที่การเลือกใช้คำที่ทำให้เกิดเสียงเสนาะและกินความอย่างลึกซึ้ง ทำให้เกิดศิลปะทางภาษาและเน้นความหมายเพิ่มขึ้น

โหมควรวักฝักฟ้า	ฤาดีน ดีฤา
เกรงเทพไ้ัชรณินทร์	ลอบกล้า
ฝักลมเลื่อน โหมบิน	บนเล่า นะแม่
ลมจะชายชักช้า	ชอกเนื้อเรียมสงวน

นายนรินทร์เบทร์ (อิน)
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553ง: 98-100)

บทอาขยานบทนี้มีความเด่นที่การสรรคำที่ให้ความหมายอันลึกซึ้ง ว่าจะฝักนางอันเป็นที่รักไว้กับใครก็ไม่วางใจ ไม่ว่าจะเป็นเทพแห่งฟ้าหรือเทพแห่งพื้นดิน ก็เกรงว่าท่านเหล่านั้นจะล่วงเกิน แม้จะฝักไว้กับลมก็เกรงลมจะทำให้เจ็บช้า พรรณศิลป์ในบทนี้อยู่ที่การใช้โวหารกล่าวเกินจริง เพื่อเน้นอารมณ์ความรู้สึกที่ลึกซึ้งกว่าปกติ

เนื้อหาของบทอาขยานแต่ละบทมักจะเป็นเนื้อหาที่ให้ข้อคิดและคติสอนใจ ซึ่งสะท้อนเอกลักษณ์ความเป็นไทย คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ (2528: 26) ได้กล่าวถึงเอกลักษณ์ของชาติไทยว่าเป็นสิ่งที่บ่งชี้ถึงความเป็นชาติว่าแตกต่างจากชาติอื่น ซึ่งมีความสำคัญต่อความมั่นคงและความเจริญก้าวหน้าของชาติไทย การที่ประเทศไทย ซึ่งมีประวัติศาสตร์อันยาวนานชาติหนึ่งของโลก สามารถดำรงความเป็นอิสระ ปกครองประเทศเป็นปึกแผ่นมากกว่า 700 ปี จนบัดนี้ ก็เนื่องมาจากประชาชนชาวไทยมีเอกลักษณ์สำคัญ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงให้ชื่อว่า คุณธรรม 3 ประการของชนชาติไทย คือ ความรักอิสระเสรี ความปราศจากวิหิงสาหรือการไม่เบียดเบียนผู้อื่น และความฉลาดในการประสานประโยชน์ ส่วน พวงผกา ประเสริฐศิลป์ (2541: 18) ได้กล่าวถึงเอกลักษณ์ของสังคมไทยไว้ว่า เอกลักษณ์ของสังคมไทยก็คือ ลักษณะเด่นพิเศษเฉพาะของสังคมไทย จะทำให้ทราบว่ามีกรปกครอง การควบคุมทางสังคม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปะ อาชีพ และวิถีชีวิตของสังคมนั้น มีสภาพเป็นอย่างไร สามารถพิจารณาหาทางปรับปรุงแก้ไข เพื่อการพัฒนาไปสู่ความเจริญในด้านต่างๆ เอกลักษณ์ความเป็นไทยดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับลักษณะสำคัญอันเป็นเอกลักษณ์ของชาติที่คณะกรรมการ

เอกลักษณ์ของชาติ (2528: 26) กล่าวไว้ว่าประเทศไทยมีเอกลักษณ์สำคัญที่ควรแก่การภาคภูมิใจหลายประการ คือ ความโอบอ้อมอารี มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีเมตตากรุณาต่อผู้อื่น ความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ความรัก ความผูกพันอันแน่นแฟ้นของสมาชิกในครอบครัว เป็นต้น เอกลักษณ์ของชาตินั้นจะเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาประเทศ เป็นส่วนสำคัญที่ผูกมัดจิตใจของคนไทยด้วยกัน ให้มีความคิดความเชื่อแบบไทย มีความเป็นอยู่และวิถีชีวิตแบบไทย มีความสำนึกและภูมิใจที่เป็นคนไทย

บทอาขยานเป็นบทร้อยกรองที่ได้รับคัดเลือกจากกระทรวงศึกษาธิการแล้ว จึงเชื่อได้ว่าเป็นบทประพันธ์ที่มีความไพเราะ ควรที่จะส่งเสริมให้นักเรียนได้ฝึกท่องกันทุกระดับชั้น เพราะการท่องบทอาขยานทำให้เกิดการจำและรับรู้ เกิดทักษะทางภาษาไทยในเรื่องคำสัมผัส และส่งเสริมให้นักเรียนเห็นคุณค่าแห่งวรรณกรรม ตลอดจนสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ แต่ในปัจจุบันนี้นักเรียนไม่ค่อยให้ความสนใจกับการท่องอาขยาน มรดกทางวัฒนธรรมประเภทการอ่านก็เริ่มจะรางเลือน ถ้าช่วยกันส่งเสริมการท่องอาขยานกันอย่างต่อเนื่อง จะทำให้นักเรียนได้ทั้งทักษะการฟังและการพูดที่สร้างความเพลิดเพลิน และทำให้สามารถอ่านบทร้อยกรองทุกประเภทเป็นทำนองเสนาะได้ดี การท่องบทอาขยานจึงมีความสำคัญต่อการเรียนภาษาให้แตกฉาน ควรที่จะได้รับการส่งเสริมและอนุรักษ์เป็นอย่างยิ่ง บทอาขยานเป็นบทร้อยกรองที่มีคุณค่าและแฝงด้วยข้อคิดต่างๆ มากมาย ซึ่งในปัจจุบันนี้กำลังจะสูญหายไป เนื่องจากไม่ค่อยได้มีการนำมาใช้ประโยชน์และส่งเสริมให้มีการท่องจำเท่าที่ควร บทร้อยกรองที่มีความไพเราะและให้ข้อคิดนี้อาจจะสูญหายไป

ด้วยเหตุผลดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยได้เล็งเห็นความสำคัญของบทอาขยาน จึงได้รวบรวมบทอาขยานที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้ใช้ในโรงเรียน นำมาวิเคราะห์ในด้านวรรณศิลป์เรื่องการใช้คำ ฉันทลักษณ์ และภาพพจน์ และด้านเอกลักษณ์ความเป็นไทยที่ปรากฏในบทอาขยาน เพื่อได้ทราบลักษณะการใช้วรรณศิลป์ในบทอาขยาน และเอกลักษณ์ความเป็นไทยที่ปรากฏในบทอาขยาน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะวรรณศิลป์ในบทอาขยานในด้านต่อไปนี้
 - 1.1 วรรณศิลป์ด้านการใช้คำ
 - 1.2 วรรณศิลป์ด้านฉันทลักษณ์
 - 1.3 วรรณศิลป์ด้านการใช้ภาพพจน์
2. เพื่อศึกษาเอกลักษณ์ความเป็นไทยที่ปรากฏในบทอาขยาน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบลักษณะวรรณศิลป์ในบทอาขยานในด้านต่อไปนี้
 - 1.1 วรรณศิลป์ด้านการใช้คำ
 - 1.2 วรรณศิลป์ด้านฉันทลักษณ์
 - 1.3 วรรณศิลป์ด้านการใช้ภาพพจน์
2. ทำให้ทราบเอกลักษณ์ความเป็นไทยที่ปรากฏในบทอาขยาน

ขอบเขตของการวิจัย

1. ศึกษาเฉพาะบทอาขยานที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้ใช้ในโรงเรียนและตีพิมพ์โดยกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อใช้ในการท่องจำ จำนวน 64 บท
2. การศึกษาวรรณศิลป์ ผู้วิจัยศึกษาวรรณศิลป์ในด้านการใช้คำ ฉันทลักษณ์ และภาพพจน์ และเนื้อหาที่ปรากฏเอกลักษณ์ความเป็นไทยในบทอาขยานเท่านั้น

นิยามศัพท์เฉพาะ

วรรณศิลป์ หมายถึง ศิลปะในการใช้ภาษาอันเกิดขึ้นจากการเรียบเรียงถ้อยคำ โดยการเลือกใช้ถ้อยคำ ภาพพจน์ ที่มีความไพเราะงดงาม สละสลวยตามแบบวิธีของภาษา เพื่อมุ่งการสื่อความหมาย และอารมณ์สะเทือนใจให้เกิดแก่ผู้อ่านผู้ฟัง

ฉันทลักษณ์ หมายถึง รูปแบบคำประพันธ์ ในการเรียบเรียงถ้อยคำให้เป็นระเบียบตามลักษณะบังคับ ที่ใช้ในการแต่งคำประพันธ์ชนิดต่างๆ

ภาพพจน์ หมายถึง ถ้อยคำที่ไพเราะ เหมาะสม มีศิลปะทางภาษา ซึ่งคัดสรรมาเรียบเรียงขึ้นเพื่อสื่อความ ทำให้นึกเห็นเป็นภาพ หรือเกิดจินตนาการที่ชัดเจนขึ้นได้ มีผลให้ผู้อ่านเกิดความประทับใจซึ่งมากกว่าการกล่าวถ้อยคำอย่างตรงไปตรงมา

เอกลักษณ์ความเป็นไทย หมายถึง บุคลิกลักษณะเฉพาะของคนไทย และสิ่งที่บ่งชี้ถึงความ เป็นชาติไทย ลักษณะดังกล่าวนี้เป็นลักษณะเด่นหรือลักษณะอันเป็นส่วนรวมของวัฒนธรรม ที่เห็นได้อย่างชัดเจน และเป็นลักษณะเฉพาะที่คนไทยยึดถือและปฏิบัติสืบต่อกันมา

บทอาขยาน หมายถึง บทท่องจำที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดไว้ในหนังสือเรียนภาษาไทย ของกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานช่วงชั้นที่ 1-4 และหนังสือบทอาขยานภาษาไทยระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

บทร้อยกรอง หมายถึง ถ้อยคำหรือข้อความที่เรียบเรียงขึ้น โดยมีลักษณะบังคับตามหลักเกณฑ์ทางฉันทลักษณ์ ได้แก่ โคลง ร่าย กลอน กาพย์ และฉันท์

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาวรรณศิลป์และเอกลักษณ์ความเป็นไทยในบทอาชยาน” ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ตรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จำแนกการตรวจเอกสารออกเป็นหัวข้อต่างๆ ดังนี้

1. เอกสารเกี่ยวกับวรรณศิลป์
 - 1.1 ความหมายของวรรณศิลป์
 - 1.2 องค์ประกอบของวรรณศิลป์
 - 1.3 เอกสารเกี่ยวกับวรรณศิลป์ด้านการใช้คำ
 - 1.4 เอกสารเกี่ยวกับวรรณศิลป์ด้านฉันทลักษณ์
 - 1.5 เอกสารเกี่ยวกับวรรณศิลป์ด้านการใช้ภาพพจน์
2. เอกสารเกี่ยวกับเอกลักษณ์ความเป็นไทย
 - 2.1 ความหมายของเอกลักษณ์ไทย
 - 2.2 ลักษณะของเอกลักษณ์ไทย
3. เอกสารเกี่ยวกับบทอาชยาน
 - 3.1 ความหมายของบทอาชยาน
 - 3.2 ความเป็นมาของบทอาชยาน
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 4.1 งานวิจัยด้านวรรณศิลป์
 - 4.2 งานวิจัยด้านเอกลักษณ์ความเป็นไทย
 - 4.3 งานวิจัยด้านบทอาชยาน

เอกสารเกี่ยวกับวรรณศิลป์

ความหมายของวรรณศิลป์

การใช้ภาษาในงานประพันธ์ ต้องอาศัยศิลปะในการใช้ภาษาหรือภาษาวรรณศิลป์เข้ามาช่วย เพื่อที่จะถ่ายทอดหรือสะท้อนภาพชีวิตของผู้คนในสังคมออกมาให้แจ่มชัดและได้อารมณ์ความรู้สึกที่ลึกซึ้ง มีผู้ให้ความหมายของคำว่า วรรณศิลป์ ไว้ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน (2546: 1054-1055) ให้ความหมายของคำว่า วรรณศิลป์ ไว้ว่า “วรรณศิลป์ หมายถึง น. ศิลปะในการประพันธ์หนังสือ เช่น ลิลิตพระลอ เป็นวรรณคดีที่มีวรรณศิลป์สูงส่ง, ศิลปะทางวรรณกรรม เช่น นักวรรณศิลป์; วรรณกรรมที่ถึงขั้นเป็นวรรณคดี, หนังสือที่ได้รับยกย่องว่าแต่งดี”

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช (2538: 320) ได้กล่าวถึงวรรณศิลป์ว่า เรื่องราวที่แต่งอย่างมีศิลปะที่เข้าขั้นวรรณคดีจะประกอบด้วยลักษณะของวรรณศิลป์ดังนี้คือ อารมณ์สะเทือนใจ จินตนาการ หรือความนึกคิด การแสดงออก ท่วงทำนองหรือท่วงท่าที่แสดงออก กลวิธีในการแต่งหรือเทคนิค และองค์ประกอบ

สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา (2541: 106) ที่ได้ให้ความหมายของคำว่า “ลีลาวรรณศิลป์” ว่า หมายถึง “กลวิธีการประพันธ์อันสร้างให้เกิดความงามทางภาษา หรือสร้างสรรค์วรรณศิลป์ในงานประพันธ์ กลวิธีเหล่านี้ย่อมมีหลากหลายตั้งแต่การใช้คำ การสร้างความงามของเสียง ของคำ การใช้ภาพพจน์ การใช้สัญลักษณ์ ตลอดจนการใช้วิธีการเขียนในรูปแบบต่างๆ”

กุหลาบ มลลิกะมาส (2548: 5) ได้ให้ความหมายของคำว่าวรรณศิลป์ ว่าวรรณศิลป์ คือ ศิลปะของการเรียบเรียงถ้อยคำ

พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ (2548: 101) ทรงกล่าวถึงวรรณศิลป์ ไว้ดังนี้ วรรณศิลป์เป็นศิลปะการสื่อสารความชัดเจนด้วยภาษา ความชัดเจนหรือความรู้สึกนึกคิด ถือว่ามีค่าในฐานะที่เป็นความชัดเจน และเป็นสิ่งที่พึงชื่นชมเพราะเป็นความชัดเจนทั้งนี้หมายความว่า วรรณศิลป์ เป็นศิลปะการถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดของผู้ประพันธ์ให้แก่ผู้อ่าน ผู้ชม โดยไม่มุ่งหวังประโยชน์อย่างอื่น นอกจากจะถ่ายทอดภาพแห่งความเจิดเจิดนั้นเท่านั้น

จากความหมายดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า วรรณศิลป์ หมายถึง ศิลปะในการใช้ภาษา อันเกิดขึ้นจากการเรียบเรียงถ้อยคำ โดยการเลือกใช้ถ้อยคำ ภาพพจน์ ที่มีความไพเราะงดงาม สละสลวยตามแบบวิธีของภาษา เพื่อมุ่งการสื่อความหมายและอารมณ์สะท้อนใจให้เกิดแก่ผู้อ่าน ผู้ฟัง

องค์ประกอบของวรรณศิลป์

วรรณศิลป์เป็นคุณสมบัติที่ทำให้วรรณกรรมเป็นวรรณคดี เป็นศิลปะของการเรียบเรียง ซึ่งประกอบด้วยความรู้ลึกสะท้อนใจและจินตนาการ และสร้างขึ้นเป็นรูปมีเรื่องราวเป็นรายละเอียด วรรณคดีจึงเกิดขึ้นด้วยลักษณะหลายประการประกอบกัน รวมกันเป็นคุณสมบัติสำคัญที่เรียกว่า “วรรณศิลป์” ได้มีผู้อธิบายองค์ประกอบของวรรณศิลป์ ไว้ดังนี้

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2538: 320-322) ได้อธิบายองค์ประกอบของวรรณศิลป์ 6 ประการ สรุปได้ดังนี้

1. อารมณ์สะท้อนใจ (Emotion) วรรณคดีหลายเรื่องเกิดจากอารมณ์สะท้อนใจของผู้แต่ง อารมณ์สะท้อนใจจะมากน้อยแค่ไหนขึ้นอยู่กับสิ่งที่มากระทบใจของผู้แต่ง แต่ที่สำคัญคือ ผู้แต่งสามารถแสดงอารมณ์สะท้อนใจออกมาให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเกิดอารมณ์ร่วมไปด้วยได้หรือไม่
2. จินตนาการหรือความนึกคิด (Imagination) จินตนาการเป็นภาพที่ผู้แต่งสร้างขึ้นในจิตใจ อาจเกิดจากอารมณ์สะท้อนใจ ความคิดฝันและประสบการณ์ แล้วทำให้กลายเป็นภาพขึ้น จินตนาการในวรรณคดีนั้น ควรจะพุ่งไปในด้านความงาม ความดี เพื่อบำรุงจิตใจให้เกิดความบันเทิงเป็นสำคัญ
3. การแสดงออก (Expression) ผู้แต่งจะใช้การแสดงออกเป็นพาหะนำเอาความรู้ อารมณ์ สะท้อนใจ ความนึกคิด จินตนาการของตนไปให้ผู้อื่นรับรู้และประจักษ์ในความงาม การแสดงออกเท่ากับเป็นคุณสมบัติทางปัญญาและจิตใจของศิลปกรรม ที่ทำให้เข้าใจความหมายของศิลปกรรม นั่นคือ ผู้อ่าน ผู้ดู ผู้ฟัง ได้รับส่วนความรู้ลึกและความคิดเห็นของศิลปินผู้สร้างสรรค์

4. ท่วงทำนองหรือท่วงท่าที่แสดงออก (Style) ผู้แต่งแต่ละคนย่อมมีสำนวนโวหารในการเล่าเรื่องที่เป็นลักษณะของตน ซึ่งเรียกว่า ท่วงท่าที่แสดงออกหรือท่วงทำนอง การแสดงออกนี้จะพิจารณาได้จากวิธีจัดเรียงถ้อยคำ การเขียนประโยค วรรคตอนและการแสดงความคิดเห็น เฉพาะตัว

5. กลวิธีในการแต่งหรือเทคนิค (Technique) กลวิธีหรือเทคนิคในการแต่ง คือ ความรู้และฝีมือในการแต่ง การถอดจินตนาการ อารมณ์สะท้อนใจของผู้แต่งออกมาเป็นเรื่องราวนั้น หากขาดกลวิธีหรืออุบายที่จะแสดงจินตนาการออกมาเป็นรูปร่างงดงามแล้ว เรื่องแต่งนั้นก็อาจจะไม่ดีเด่นดังคาด ดังนั้น กลวิธีจึงเป็นเครื่องช่วยให้งานแต่งนั้นมีวรรณศิลป์ที่สมบูรณ์

6. องค์ประกอบ (Composition) เรื่องแต่งที่ดีจะต้องมีองค์ประกอบที่เหมาะสม คือ มีตัวเนื้อหาหลักและพลความหรือส่วนขยายความ ถ้าหากเรื่องใดมีแต่เนื้อหาอย่างเดียว ไม่มีพลความมาช่วยเสริมอย่างเหมาะสม ก็จะทำให้เรื่องนั้นไม่น่าอ่านน่าฟัง

จากข้อความดังกล่าวสัมพันธ์กับ กุหลาบ มลลิกะมาส (2548: 7-33) ที่ได้อธิบายลักษณะของวรรณศิลป์ไว้ 6 ประการเช่นกัน ดังนี้

1. อารมณ์สะท้อนใจ เป็นบทบาทของความคิดทั้งหลายในการแต่ง อารมณ์สะท้อนใจเป็นไปในรูปต่างๆ กัน เช่น ในรูปของความรัก (ทำให้เกิดเพลงยาว) ความเศร้าเมื่อต้องพลัดพรากจากคนรัก (ทำให้เกิดนิราศ) ฯลฯ สุนทรภู่เกิดอารมณ์สะท้อนใจเมื่อเดินทางไปพบสิ่งต่างๆ เช่น เมื่อแลเห็นวังหลวงก็นึกถึงรัชกาลที่ 2

2. ความนึกคิด จินตนาการ ความนึกคิดและจินตนาการช่วยให้สร้างเรื่องและตกแต่งเรื่องให้งดงามขึ้น ความนึกคิดมีวิธีการสร้างได้หลายแบบ ได้แก่ การกล่าวตามประสบการณ์จริง การกล่าวโดยใช้โวหาร และการใช้สัญลักษณ์

3. การแสดงออก การแสดงออกเป็นเรื่องสำคัญของการแต่งหนังสือและศิลปะทั่วไป เพราะเป็นพาหนะนำความนึกคิด ความสะท้อนใจ และจินตนาการของผู้แต่งออกสู่ผู้อ่าน เราอาจจะเคยรู้สึกสะท้อนใจอย่างแรง และคิดผูกเรื่องราวไว้ในใจแล้ว แต่ถ้ายิ่งนั้นไม่ปรากฏแก่ผู้อื่น คงอยู่แต่ในใจเรา ก็ยังนับว่าเป็นรูปวรรณคดีไม่ได้ เพราะยังไม่ปรากฏเป็นที่ประจักษ์แก่ผู้ใด

4. สไตล์ (ท่วงทำนองแต่ง) สไตล์ หมายถึง ท่วงทำที่แสดงออกเป็นลักษณะเฉพาะตัวของ ผู้แต่งแต่ละคน ผู้แต่งต่างก็มีแบบเป็นของตนเองปรากฏอยู่ซ้ำๆ จนสรุปได้ว่าการเขียนแบบนี้ ลำนวนนี้เป็นของใคร เช่น ลำนวนสามก๊ก คือ แบบที่ผู้แต่งสามก๊กใช้เรียบเรียง นักเขียนมีวิธีวาง ลำดับเนื้อเรื่อง เลือกใช้ถ้อยคำ ประโยค วรรคตอน หรือแสดงแนวความคิดอันเป็นลักษณะของ ตนเองไปต่างๆ กัน

5. เทคนิค (กลวิธี) เทคนิค คือ วิธีการ หรือกลวิธี ซึ่งผู้แต่งนำมาใช้ในการถ่ายทอด ความนึกคิดหรือความสะเทือนใจ เป็นการแสดงชั้นเชิงให้เห็นว่าผู้แต่งมีฝีมือขนาดใด โบราณใช้ คำว่า อุบาย เพื่อให้ผู้อ่านได้ถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดเหล่านั้นได้อย่างซึมซาบ

6. องค์ประกอบ องค์ประกอบเป็นส่วนสำคัญในวรรณศิลป์ การแต่งหนังสือที่ดีจำเป็น จะต้องมียุคประกอบที่เหมาะสม คือ มีจุดเด่นและมีส่วนประกอบมาเสริมสร้างจุดเด่นนั้น อย่างประสานกลมกลืน

องค์ประกอบทั้ง 6 ประการดังกล่าวข้างต้นนี้ สมเกียรติ รัชมณี (2551: 49-112) ได้อธิบายเพิ่มเติมไว้ดังนี้

1. อารมณ์สะเทือนใจ เป็นอารมณ์ที่เกิดขึ้นจากการที่สิ่งหนึ่งสิ่งใดมากระทบต่อความรู้สึก ของมนุษย์อย่างแรง ถึงขั้นมากกว่าที่เกิดขึ้นตามปกติ เช่น โกรธมาก รักมาก เกลียดมาก เสียใจมาก

2. ความนึกคิด จินตนาการ จินตนาการนับเป็นพลังอันยิ่งใหญ่ของมนุษย์ ที่จะสรรค์สร้าง งานใดๆ ขึ้นมา การสร้างสรรค์วรรณกรรมหรือวรรณคดีด้วยภาษาวรรณศิลป์อันไพเราะ หรือเหมาะแก่ เนื้อหาเรื่องราว ย่อมต้องอาศัยจินตนาการ ดังนั้น จินตนาการจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่ง ของวรรณศิลป์ ที่จะช่วยให้เรื่องราวน่าอ่านน่าฟัง แสดงถึงความคิดอันเฉียบแหลม โดดเด่นของ ผู้ประพันธ์

3. การแสดงออก ถือเป็นกระบวนการสำคัญที่จะนำความคิด จินตนาการ และ ความสะเทือนใจของกวีหรือผู้ประพันธ์แสดงออกมาให้ผู้อื่นได้ประจักษ์ ด้วยถ้อยคำภาษา การแสดงออกที่ดีต้องทำให้ผู้อ่านเห็นนาฏการหรือการเคลื่อนไหว เข้าใจลักษณะนิสัยของตัวละคร ที่ปรากฏในเรื่อง และขณะเดียวกันก็ต้องบังเกิดความหยั่งเห็นด้วยว่า ทำไมตัวละครจึงต้องมี พฤติกรรมหรือการแสดงออกเช่นนั้น

4. สไตล์ (ท่วงทำนองการแต่ง) เป็นลักษณะเฉพาะของบุคคล กวีหรือผู้แต่งแต่ละคน ย่อมมีท่วงทำนองการแสดงออกเป็นลักษณะเฉพาะ หากที่ผู้ใดจะเลียนแบบได้ การศึกษาหรือสังเกต สไตล์การเขียนของกวีแต่ละคน จะต้องศึกษาจากผลงานเป็นจำนวนมาก จนสังเกตเห็นว่านักเขียน หรือกวีเหล่านั้น นิยมใช้สำนวนอย่างไรหรือมีความคิดเป็นเช่นไร

5. เทคนิค (กลวิธี) หมายถึง วิธีการหรือกลวิธีที่กวีหรือผู้แต่งนำมาใช้ในการแสดงออกถึง อารมณ์ความรู้สึก จินตนาการให้ผู้อื่นได้รับรู้รับทราบ เป็นต้นว่าใช้กลวิธีการเล่าเรื่องผ่านตัวละคร หรือผู้เขียน กลวิธีการเล่าเรื่องย้อนหลัง กลวิธีการแสดงลักษณะนิสัยของตัวละครผ่านบทสนทนา หรือใช้กลวิธีในการเปิดเรื่องและปิดเรื่อง

6. องค์ประกอบ หมายถึง ส่วนที่เป็น โครงสร้างที่มาผสานสอดร้อยกันเป็นวรรณคดี หรือวรรณกรรมเรื่องหนึ่งๆ วรรณกรรมเรื่องหนึ่งเมื่อมีองค์ประกอบดีจะได้รับการยกย่องให้เป็น วรรณคดีได้ ซึ่งอาจเกิดจากการมีเนื้อสาระที่ดี ใช้ถ้อยคำสำนวน โวหารที่ไพเราะจับใจ ก่อให้เกิด อารมณ์สะเทือนใจ หรือใช้รูปแบบคำประพันธ์ ที่บรรสานสอดร้อยกับจินตนาการและเนื้อเรื่อง ได้อย่างเหมาะสม

สรุปได้ว่า วรรณศิลป์เกิดขึ้นด้วยลักษณะหลายประการประกอบกัน ซึ่งเป็นศิลปะของ การเรียบเรียงถ้อยคำเพื่อถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึก และจินตนาการให้งานที่สร้างสรรค์ขึ้นมา นั้น ประกอบขึ้นเป็นเรื่องราว เป็นรูป หรือรายละเอียดต่างๆ ตามแนวคิดหรือจินตนาการของผู้สร้าง

เอกสารเกี่ยวกับวรรณศิลป์ด้านการใช้คำ

คุณค่าทางวรรณศิลป์ของบทประพันธ์ เกิดขึ้นจากการเลือกสรรคำที่มีเสียง จังหวะ ทำนอง และความหมายที่ดี แล้วนำมาเรียบเรียงให้ได้เนื้อความสละสลวย กินใจ ด้วยการเลือกวางคำที่เลือกสรร แล้วในตำแหน่งที่เหมาะสม เพื่อมุ่งสื่อความหมายตามเจตนาที่กวีหรือผู้ประพันธ์ต้องการ มีผู้กล่าว เกี่ยวกับวรรณศิลป์ด้านการใช้คำไว้ดังนี้

วันเนา ฐิติน (2525: 111) กล่าวถึงวรรณศิลป์ด้านการใช้คำว่า ความงามหรือสุนทรียภาพ ในวรรณคดี สร้างความรู้สึกให้เกิดความประทับใจ ได้แก่ สุนทรียภาพในคำ สุนทรียภาพในความ และสุนทรียภาพในรูปแบบ ดังนี้

1. สุนทรียภาพในคำ หมายถึง ความงามในคำ แบ่งออกเป็นเสียงของคำ การใช้คำ คำซ้ำ การเล่นคำ และลีลาของการใช้คำ
2. สุนทรียภาพในความ หมายถึง การใช้คำที่ให้รสต่างๆ ในวรรณคดี เช่น เสาวรถนิบทมจโมม นารีปราโมทย์ บทโลม พิโรชวาทัง บทโกรธ และสัลลาปังกพิสัย บทโศก
3. สุนทรียภาพในรูปแบบ หมายถึง การใช้คำหรือความให้รับกับรูปแบบของคำประพันธ์แต่ละชนิด ซึ่งมีลักษณะไม่เหมือนกัน การใช้คำกลอน โคลง ฉันท์ หรือกาพย์ ย่อมมีความหมายแตกต่างกัน ดังนั้น การใช้คำที่เหมาะสมกับคำประพันธ์แต่ละชนิดจึงถือเป็นสุนทรีย์ได้เช่นกัน

กุหลาบ มัลลิกะมาส (2542: 56-64) กล่าวถึงวรรณศิลป์ด้านการใช้คำ ดังนี้

1. คำที่เลือกสรรใช้ คำในบทร้อยกรองโดยทั่วไปมักจะไม่ใช่คำพื้นๆ แต่เป็นคำที่มีความหมายลึกซึ้งสะท้อนอารมณ์ หรือสูงส่ง มีสง่า ด้วยรูปและเสียงเป็นพิเศษขึ้นไป เช่น คำที่เรียกหญิงที่รักว่า เขวมาลย์ สมร ทรามสงวน และทรามสวาท เป็นต้น
2. เสียงเสนาะ เป็นคุณสมบัติที่สำคัญที่ทำให้ร้อยกรองนั้นๆ งดงามในความรู้สึกของผู้อ่าน เสียงเสนาะประกอบด้วย
 - 2.1 สัมผัส คือ เสียงคล้องจอง ได้แก่ สัมผัสบังคับเรียกว่า สัมผัสนอก และสัมผัสไม่บังคับเรียกว่า สัมผัสใน สัมผัสทั้งสองประเภทนี้อาจสัมผัสอักษรหรือใช้อักษรเดียวกัน หรือสัมผัสสระใช้สระเดียวกัน
 - 2.2 ลีลาจังหวะ คือ ช่วงซ้ำที่มีผลในด้านเสียงและจังหวะ อาจมีเสียงอ่อนเนิบ คึกคัก กระชั้นกระซอก กระแทกกระทัน เสียงของร้อยกรองอันเกิดจากสัมผัสและลีลาจังหวะ จะเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดอารมณ์สะท้อนใจ และเกิดความรู้สึกไปตามเนื้อเรื่องอย่างลึกซึ้งประทับใจ
 - 2.3 การเลียนเสียงธรรมชาติ บทร้อยกรองที่กวีสอดใส่เสียงธรรมชาติเอาไว้อย่างเหมาะสม จะเป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการได้ดียิ่งขึ้น การเล่นคำ เป็นกลวิธีที่ให้ความไพเราะด้านเสียงอีกวิธีหนึ่ง เช่น การซ้ำคำ ซ้ำความ เล่นอักษร เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้เกิดเสียงเสนาะ และให้ความรู้สึกในด้านความหมาย

3. ความหมายอันลึกซึ้งกึ่งใจ กวีจะต้องใช้กลวิธีต่างๆ ในการแต่งดังนี้

3.1 การใช้คำที่มีเสียงและความหมายที่ไพเราะเป็นพิเศษ

3.2 การใช้กวีโวหาร คือ การใช้ชั้นเชิงในการแต่งให้มีรสของถ้อยคำลึกซึ้ง ประทับใจ มุ่งเอาความรู้สึกด้านอารมณ์เป็นสำคัญกว่าข้อเท็จจริง เช่น ภาพพจน์ การพรรณนา และการบรรยาย

สมรรตน์ พันธุ์เจริญ (2542: 13-17) กล่าวถึงวรรณศิลป์ด้านการใช้คำว่ามีดังต่อไปนี้

1. การเล่นสัมผัสใน มีทั้งสัมผัสสระและสัมผัสอักษร หมายถึง การเล่นสัมผัสภายในวรรค ในบาท และในบท

2. เสียงหนักเบาหรือเสียงสั้นยาว การใช้เสียงหนักเบาหรือเสียงสั้นยาวสลับกันเป็นคู่ๆ ทำให้ผู้อ่านรู้สึกถึงความไพเราะของเสียง และได้รับสุนทรียะลจากบทประพันธ์

3. การซ้ำคำ ช่วยให้เกิดเสียงเสนาะ และเป็นการย้ำความหมายของคำประพันธ์ให้หนักแน่น เข้มข้นขึ้น คำที่ใช้ซ้ำกันจะมีความหมายเดียวกัน

4. การเล่นคำ ทำให้เกิดเสียงเสนาะในการอ่าน ผู้อ่านเข้าใจความหมายของคำ และก่อให้เกิดจินตภาพ คำที่ใช้ซ้ำกันจะมีความหมายต่างกัน

5. การเลียนเสียงธรรมชาติ ทำให้ผู้อ่านมีความรู้สึกเหมือนได้ยินเสียงของสรรพสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ซึ่งทำให้เกิดความรื่นรมย์ใจ

6. ระดับของถ้อยคำที่เหมาะสมกับเนื้อความ หมายถึง การใช้ถ้อยคำที่มีลักษณะสมจริง สอดคล้องกับความนึกคิด อารมณ์ ความรู้สึก และสถานภาพของสิ่งที่กล่าวถึง

สมเด็จพระติ รัศมีมณี (2551: 36-41) กล่าวถึงวรรณศิลป์ด้านการใช้คำ ดังนี้

1. ความหมายของคำ เป็นความงามหรือศิลปะสำคัญในการพิจารณาวรรณศิลป์ ซึ่งควรพิจารณาความหมายของคำที่ปรากฏตามหน้าที่ของคำในประโยค และการเลือกใช้คำให้ได้ ความหมายอย่างมีศิลปะดังต่อไปนี้

1.1 คำที่มีความหมายตรง หรือความหมายตามอรรถ ได้แก่ คำที่มีความหมายตาม รูปคำที่ปรากฏ เป็นความหมายโดยตรงหรือความหมายตามพจนานุกรม รูปคำปรากฏอย่างไร ก็จะมี ความหมายตรงตามนั้น เช่น กิน ความหมายตรง หมายถึง เคี้ยว กลืน ทำให้ล้วงล้าคองไปสู่ กระเพาะ เช่น กินหมาก กินข้าว (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 126)

1.2 คำที่มีความหมายนัยประหวัด หรือความหมายแฝง หมายถึง คำที่ให้ความหมาย ในเชิงชักนำความคิดให้เกี่ยวข้องไปถึงสิ่งอื่น กล่าวคือ เมื่อกล่าวถึงคำหนึ่งแล้วจะประหวัดความหมาย ไปถึงสิ่งอื่น ที่มีความหมายโดยอนุมานตามลักษณะอาการ หรือความรู้สึกเกี่ยวกับคำนั้นๆ เช่น กิน ความหมายนัยประหวัด หมายถึง รับเอา หารายได้โดยไม่สุจริต เช่น กินสินบน กินจอบกินเสียม

1.3 คำที่มีความหมายตามเสียง ได้แก่ คำที่มีความหมายสัมพันธ์กับเสียงที่เปล่งออกมา ความสั้น-ยาว หนัก-เบา ของเสียง รวมทั้งเสียงของสระที่แตกต่างกัน ก็จะเนะภาพหรือให้ความหมาย ที่ต่างออกไป นอกจากนี้ คำบางคำยังมีความหมายตามเสียงธรรมชาติที่เกิดขึ้น เช่น เปาะเปะ หมายถึง อาการที่ฝนตกมีเม็ดห่างๆ แต่เล็กน้อย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 714)

1.4 คำที่มีหลายความหมาย ได้แก่ คำบางคำที่มีความหมายตรงได้หลายอย่าง ส่วนจะมีความหมายว่าอย่างไรบ้างนั้นขึ้นอยู่กับบริบทที่แวดล้อม เช่น

ขัด (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 176-177) หมายถึง

- 1) ก. ให้ติดขวางไว้ไม่ให้หลุดออก เช่น ขัดกระดุม ขัดกลอน
- 2) ก. ฎให้เกลี้ยง ฎให้ผ่องใส ฎให้ขึ้นเงา เช่น ขัดจี๊โคล ขัดพื้น
- 3) ก. ไม่ใคร่จะมีฝืดเคือง ไม่คล่อง ไม่เป็นปรกติ
- 4) ก. คาด เช่น มีพิกัดขัดคำเป็นราคาน้อยมาก

1.5 คำไวพจน์ ได้แก่ คำที่มีรูปคำต่างกันแต่มีความหมายเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกัน เช่น ตะวัน หมายถึง ดวงอาทิตย์ มีคำไวพจน์ เช่น สุริยะ สุริยา รำไพ อุทัย รังสิมา รวี ประภากร ทินกร เป็นต้น

2. ศิลปะการใช้คำ กวีต้องมีศิลปะในการเลือกคำมาใช้ในที่ที่เหมาะสม และแฝงไว้ด้วยอารมณ์ความรู้สึก จะทำให้บทประพันธ์นั้นมีความไพเราะจับใจผู้อ่านผู้ฟัง จนบันดาลให้เกิดอารมณ์ร่วมหรือคล้ายตาม ดังนี้

2.1 การเล่นคำ ได้แก่ การเลือกใช้คำที่มีหลายความหมายในตำแหน่งที่ใกล้เคียงกัน แต่มีความหมายแตกต่างกันไปตามบริบท ทั้งนี้ รวมทั้งคำที่ออกเสียงเหมือนกันแต่สะกดต่างกันด้วย เช่น

จากพรากจากจับจันรรจา
แจกเต้าจับเต้าร้างร้าง

เหมือนจากนางสะการะวาตี
เหมือนร้างห้องมหารัศมี

อิเหนา
(สิทธา พินิจวาล, 2514: 95)

จากตัวอย่างข้างต้นเล่นคำ “จาก” คำแรก จากพราก หมายถึง ชื่อนกในวงศ์ นกเป็ดน้ำ คำที่สอง หมายถึง ชื่อป่าลุ่มชนิดหนึ่ง ขึ้นเป็นกออยู่ตามป่าชายเลนหรือริมฝั่งน้ำกร่อย ตื้นๆ ใบใช้มุงหลังคาและกรูฝา คำที่สาม หมายถึง ออกพ้นไป เช่น จากบ้านจากเมือง

ส่วน “ร้าง” คำแรก เต้าร้าง หมายถึง ชื่อป่าลุ่ม ๒ ชนิด ชนิดหนึ่งต้นเป็นกอและอีกชนิดต้นคล้ายหมาก คำที่สองหมายถึง จากไปชั่วคราว เช่น นิราศร้างห่างเหินหา

2.2 การซ้ำคำหรือซ้ำวลี ได้แก่ การเลือกใช้คำหรือวลีเดียวกันในตำแหน่งที่ต่างกัน มีความหมายอย่างเดียวกันทุกตำแหน่ง การซ้ำคำนี้นอกจากจะเกิดความไพเราะทางเสียงแล้วยังมุ่งเน้นคำและความหมายให้เป็นที่น่าสนใจยิ่งขึ้น เช่น

อันหญิงดีที่เป็นภรรยา	กำหนดไว้ในตำราว่าเป็นสี่
หนึ่งเลี้ยงดูภักศาคด้วยปราณี	หนึ่งร่วมทุกข์สุขมีเสมอกัน
หนึ่งนั้นเคารพบนอบผัว	หนึ่งยอมตัวให้ใช้ไม่เคียดล้นท์
จึงอยู่เย็นเป็นสุขทุกคืนวัน	ด้วยผัวนั้นวางใจที่ในตัว

ขุนช้างขุนแผน

(สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, 2549: 77)

จากตัวอย่างนี้ใช้การซ้ำคำในต้นวรรคของแต่บาทคือคำว่า “หนึ่ง” เพื่อย้ำความให้เด่นชัดมากยิ่งขึ้น

2.3 การใช้คำซ้ำหรือคำอรรถาธิบาย ได้แก่ การเลือกซ้ำคำเดียวกันในตำแหน่งที่ต่อเนื่องกัน เพื่อเน้นความ หรืออาจทำให้ความหมายเปลี่ยนไปบ้างตามลักษณะของคำซ้ำ นอกจากนี้ผู้แต่งอาจเลือกใช้คำอรรถาธิบาย ซึ่งเกิดจากการซ้อนหรือซ้ำอักษรลงหน้าศัพท์จากการกร่อนเสียงของคำซ้ำก็ได้ การใช้คำลักษณะนี้นอกจากจะเป็นการเน้นความให้เด่นชัดแล้ว ยังได้ความไพเราะในเสียงของคำอีกทางหนึ่ง เช่น “แมลงภู่กู่เคียงว้าย เห็นคล้ายคลายน่าเชยชม”

2.4 การหลากคำ ได้แก่ การใช้คำไวพจน์ในตำแหน่งที่ใกล้เคียงกันหรือในบริบทเดียวกัน ทำให้เกิดความไพเราะที่ไม่ต้องใช้อ้อยคำซ้ำซากเมื่อกล่าวถึงสิ่งเดียวกัน เช่น

พระเสด็จโดยแดนชล	ทรงเรือต้นงามเจ็ดฉาย
กิ่งแก้วแพรวพรรณราย	พายอ่อนหยับจับงามงอน

พระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรฯ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2550ข: 83-84)

ผู้แต่งได้เลือกใช้คำ “เจ็ดฉาย” “พรรณราย” “งามงอน” ในความหมายว่าสวยงาม ซึ่งเป็นความหมายในทำนองเดียวกัน ทำให้เห็นความงามของภาษาที่มีคำใช้อย่างหลากหลาย

จากที่มีผู้กล่าวไว้ข้างต้นเกี่ยวกับการใช้คำในวรรณศิลป์สรุปได้ว่า การใช้คำมีลักษณะดังนี้ คือ การเล่นสัมผัส เสียงหนักเบาหรือเสียงสั้นยาว ถีลาจังหวะ การซ้ำคำหรือซ้ำวลี การเล่นคำ การเลียนเสียงธรรมชาติ การหลากคำ ระดับของถ้อยคำที่เหมาะสมกับเนื้อความ และความหมายของคำ เพื่อต้องการให้ผู้อ่านได้รับอารมณ์รส และสามารถจินตนาการถึงอารมณ์ความรู้สึกที่ผู้ประพันธ์ต้องการถ่ายทอดให้ผู้อ่านรับรู้

เอกสารเกี่ยวกับวรรณศิลป์ด้านฉันทลักษณ์

ฉันทลักษณ์ หมายถึง รูปแบบคำประพันธ์ ในการเรียบเรียงถ้อยคำให้เป็นระเบียบตามลักษณะบังคับ ที่ใช้ในการแต่งคำประพันธ์ชนิดต่างๆ ได้มีผู้จำแนกประเภทของฉันทลักษณ์ไว้ดังนี้

พระยาอุปกิตศิลปสาร (2497: 351-352) กล่าวถึงประเภทของฉันทลักษณ์ว่ามีดังต่อไปนี้

1. ร่าย เป็นคำกานท์โบราณของไทย จะเห็นได้จากคำกานท์ของไทยเหนือ เช่น กาพย์พระมุณี หรือคำแอ่วของเขา ซึ่งเป็นคำร่ายทั้งสิ้น
2. โคลง เป็นคำกานท์โบราณของเราเช่นกัน แต่มักมีเฉพาะแต่ในวรรณคดีสูงๆ เพราะแต่งยาก
3. กาพย์ เป็นคำกานท์ที่ไทยเราปรับปรุงขึ้นภายหลัง โดยอาศัยแบบแผนทางบาลีสันสกฤต ปนกับของไทย
4. ฉันท์ เป็นคำกานท์ที่ไทยเราปรับปรุงขึ้นต่อจากกาพย์ลงมา โดยใช้ตำราบาลีที่ชื่อว่า “วุตโตทัย” เป็นหลัก
5. กลอน เป็นคำกานท์ที่ปรับปรุงขึ้นภายหลังที่สุด และโดยมากใช้เป็นคำร้องต่างๆ เช่น เสภา บทละคร เป็นต้น
6. เพลงต่างๆ คำกานท์พวกนี้ไม่มีใครมีในหนังสือวรรณคดี แต่ใช้ร้องกันอยู่ทั่วไป และมีข้อบังคับต่างกันกับข้อต้น

วิเชียร เกษประทุม (2543: 16) กล่าวถึงฉันทลักษณ์ว่าจำแนกออกเป็นประเภทใหญ่ๆ 5 ประเภทได้แก่

1. กลอน คือ คำประพันธ์ชนิดหนึ่งซึ่งใช้ถ้อยคำเรียงกัน มีคำสัมผัส บทหนึ่งมี 2 บาท คือ บาทเอกกับบาทโท บาทหนึ่งแบ่งเป็น 2 วรรค หรือ 2 ท่อน รวม 2 วรรค เป็น 1 คำกลอน
2. โคลง คือ คำประพันธ์ซึ่งมีวิธีเรียบเรียงถ้อยคำเข้าคณะ มีกำหนดเอกโทและสัมผัส โคลงมีลักษณะบังคับ 6 อย่างได้แก่ คณะ พยางค์ สัมผัส คำเอกคำโท คำเป็นคำตาย และคำสร้อย
3. ร่าย คือ คำประพันธ์ชนิดหนึ่ง ซึ่งไม่กำหนดว่ามีบทหรือบาทเท่านั้นเท่านี้ จะแต่งให้ยาวเท่าไรก็ได้ เป็นแต่ต้องเรียงคำให้คล้องกันตามข้อบังคับเท่านั้น
4. กาพย์ คือ คำประพันธ์ประเภทหนึ่งของไทย ซึ่งมีกำหนดคณะ พยางค์ และสัมผัส มีลักษณะคล้ายกับฉันท แต่ไม่นิยมครุ-ลหุเหมือนกับฉันท
5. ฉันท คือ ลักษณะถ้อยคำที่กวีได้ร้อยกรองขึ้น เพื่อให้เกิดความไพเราะ โดยกำหนด ครุ ลหุ และสัมผัสไว้เป็นมาตรฐาน

วันเพ็ญ เทพโสภณ (2550: 122-139) ได้กล่าวถึงฉันทลักษณ์ว่ามี 5 ประเภท ดังนี้

1. กลอน เป็นคำประพันธ์ที่เรียบเรียงเข้าเป็นคณะ มีสัมผัสกันตามลักษณะบัญญัติ แต่ละชนิด แต่ไม่มีบังคับเอก โท และครุ ลหุ
2. โคลงสุภาพ เป็นคำประพันธ์ที่มีรูปวรรณยุกต์กำกับอยู่บนคำ จะหมายถึง การใช้คำสุภาพเรียงร้อยในการแต่ง จะมีความหมายที่สุภาพและท่วงทำนองก็สุภาพ
3. ร่าย เป็นคำประพันธ์ที่ไม่กำหนดบทหรือบาท จะแต่งยาวเท่าไรก็ได้ แต่ต้องเรียงคำให้คล้องจองกันตามข้อบังคับ ร่ายจะมี 4 ชนิด คือ ร่ายสุภาพ ร่ายคั่น ร่ายโบราณและร่ายยาว
4. ฉันท เป็นคำประพันธ์ที่ไทยดัดแปลงมาจากคัมภีร์ฉันทวิธีของบาลี โดยกวีนำถ้อยคำมาร้อยกรองขึ้นให้เกิดความไพเราะซาบซึ้ง โดยจะกำหนดคณะ ครุ ลหุและสัมผัสไว้เป็นมาตรฐาน ฉันทเป็นคำประพันธ์ที่แต่งยาก แต่ก็มีไพเราะไม่น้อยกว่าคำประพันธ์ชนิดอื่นๆ

5. กาพย์ เป็นคำประพันธ์ซึ่งมีกำหนดคณะ พยางค์ และสัมผัส มีลักษณะคล้ายฉันท แต่ไม่มีครุ ลหุ

สมเด็จพระติ รัชสมัย (2551: 170-175) กล่าวถึงฉันทลักษณะว่าจำแนกได้ดังนี้

1. กลอน เป็นร้อยกรองหรือคำประพันธ์ที่อาจกล่าวได้ว่าอยู่ในสำนักแห่งการรับรู้ของคนไทยมากกว่าร้อยกรองประเภทอื่น
2. กาพย์ เป็นร้อยกรองชนิดหนึ่งของไทย ไม่บังคับครุ-ลหุ เพียงแต่คงจำนวนคำไว้ในคณะเท่านั้น
3. โคลง เป็นร้อยกรองชนิดหนึ่งของไทย ที่บังคับคำเอก โท ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของเสียงในภาษาไทย
4. ร่าย เป็นร้อยกรองของไทยที่มีมาแต่เดิมอย่างแท้จริง เนื่องด้วยร่ายเป็นร้อยกรองที่มีลักษณะใกล้เคียงกับร้อยแก้วมากที่สุด ข้อความร้อยแก้วหากนำมาจัดวรรคและวางสัมผัสให้คล้องจองแล้ว ร้อยแก้วก็จะกลายเป็นร่ายได้
5. ฉันท ร้อยกรองไทยประเภทนี้มีการกำหนดพยางค์ครุ-ลหุลงไว้เป็นคณะ และกำหนดชื่อคณะไว้ชัดเจน การประพันธ์จึงเกิดขึ้นจากการเรียบเรียงคำให้ได้ตามครุ-ลหุตามแบบของฉันทแต่ละชนิด

จากที่มีผู้กล่าวไว้ข้างต้นเกี่ยวกับฉันทลักษณะ สรุปได้ว่า ฉันทลักษณะมีหลายประเภทด้วยกัน ซึ่งเป็นระเบียบและข้อบังคับต่างๆ ที่ใช้ในการแต่งคำประพันธ์ชนิดต่างๆ ได้แก่ กลอน กาพย์ โคลง ร่าย และฉันท ทำให้เกิดความหลากหลายของคำประพันธ์ไทย และเกิดความไพเราะในการอ่าน คำประพันธ์ที่แตกต่างกันด้วย

เอกสารเกี่ยวกับวรรณศิลป์ด้านภาพพจน์

ความหมายของภาพพจน์

ภาพพจน์เป็นกลวิธีทางภาษาที่มุ่งให้เกิดความรู้ความเข้าใจแจ่มแจ้ง ทั้งความหมายนัยตรง และนัยแฝงเร้น เน้นให้เกิดทั้งอารมณ์และสุนทรียรสในการสื่อสาร อันเป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่งทางวรรณศิลป์ ได้มีผู้ให้ความหมายของภาพพจน์ไว้ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน (2546: 820-821) ให้ความหมายคำ ภาพพจน์ ว่า ถ้อยคำที่เป็นสำนวนโวหารทำให้นึกเห็นเป็นภาพ, ถ้อยคำที่เรียบเรียงอย่างมีชั้นเชิงเป็นโวหาร มีเจตนาให้มีประสิทธิภาพต่อความคิด ความเข้าใจ ให้จินตนาการ และถ่ายทอดอารมณ์ได้อย่างกว้างขวางลึกซึ้งกว่าการบอกเล่าที่ตรงไปตรงมา

นภลัย สุวรรณธาดา (2537: 294) ได้ให้ความหมายของภาพพจน์ไว้ว่า ภาพพจน์ คือ พจน์ที่ทำให้เกิดภาพ หมายถึง ถ้อยคำที่ทำให้เกิดภาพในใจ การใช้ภาพพจน์เป็นผลของการใช้คำหรือกลุ่มคำอย่างมีศิลปะ โดยกลวิธีการเปรียบเทียบเพื่อให้เกิดภาพที่แจ่มชัด

ดวงใจ ไทยอุบล (2543: 73) ที่กล่าวว่า ภาพพจน์ หมายถึง ถ้อยคำที่ทำให้เกิดภาพพจน์หรือการใช้ถ้อยคำที่ให้อ่านเกิดจินตนาการ เกิดอารมณ์ความรู้สึกต่อข้อความที่ได้อ่านได้ฟังอย่างกระจ่างชัด

วิภา กงกะนันทน์ (2533: 39) ได้กล่าวว่า ภาพพจน์ (Figures of speech) เป็นศิลปะของการใช้ภาษาอย่างหนึ่ง คือ เป็นวิธีการพูดหรือเขียนที่ผู้พูดหรือผู้เขียนพูดหรือเขียนอย่างหนึ่ง แต่หมายความเป็นอย่างอื่นบ้าง ให้ความหมายคำกวม หนักเบา คลุมเครือ หรือเข้มข้นต่างไปบ้าง

เอมอร รัตนเนตร (2547: 165) ได้ให้ความหมายของภาพพจน์ว่า หมายถึง กลวิธีในการเรียบเรียงถ้อยคำ โดยจะไม่กล่าวอย่างตรงไปตรงมา มุ่งหมายให้ผู้รับสารสามารถเข้าใจสารรับรู้และรับรสของสาร เกิดความประทับใจ นิยมชมชอบสารนั้นๆ

จากความหมายดังที่กล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า ภาพพจน์ หมายถึง ถ้อยคำที่ไพเราะ เหมาะสม มีศิลปะทางภาษา ซึ่งคัดสรรมาเรียบเรียงขึ้นเพื่อสื่อความ ทำให้นึกเห็นเป็นภาพ หรือเกิดจินตนาการที่ชัดเจนขึ้นได้ มีผลให้ผู้อ่านเกิดความประทับใจซาบซึ้งมากกว่าการกล่าวถ้อยคำอย่างตรงไปตรงมา

ประเภทของภาพพจน์

ภาพพจน์มีหลายประเภทด้วยกัน แต่ละประเภทยังอาจมีทั้งลักษณะที่แตกต่างกัน และลักษณะที่คล้ายคลึงกัน แต่มีสิ่งที่ตรงกันคือการสัมพันธ์สิ่งหนึ่งเข้ากับอีกสิ่งหนึ่ง ได้มีผู้มีกล่าวถึงประเภทของภาพพจน์ไว้ดังต่อไปนี้

วิภา กงกะนันทน์ (2533: 39-55) ได้กล่าวถึงประเภทของภาพพจน์ไว้ 13 ประเภทดังนี้

1. อุปลักษณ์ (Metaphor) เป็นโวหารเปรียบเทียบของสองสิ่งที่ไม่จำเป็นต้องนำมาเปรียบเทียบกันว่าเป็นสิ่งเดียวหรือเท่ากันทุกประการ โดยใช้คำ เป็น เท่า คือ ในการเปรียบเทียบ เช่น “ถนนและเป็นสังขยา” หรือ “ในความรู้สึกของ สุนีย์ รัชชา คือ ภูเขา ที่ไม่มีวันเปลี่ยน ไม่มีวันเขยื้อน”
2. อุปมา (Simile) เป็นโวหารที่เปรียบเทียบของสองสิ่งที่ไม่จำเป็นต้องนำมาเปรียบเทียบกันว่าเหมือนกัน คำที่ใช้โวหารประเภทนี้ใช้ในการเปรียบเทียบคือคำว่า เหมือน คล้าย ดูราว กลประหนึ่ง เพียง ดัง ราว ราวกับ เปรียบ เช่น “สาวกีย้อมอย่างมีความหมาย คล้ายย้อมของโมนาลิซา” หรือ “เรวดิ ศรีท้าว วิ่งเร็วเหมือนพายุ”
3. สมพจน์ (Symecdoche) การกล่าวถึงส่วนใดส่วนหนึ่งของทั้งหมดเพียงบางส่วน แต่ให้ความหมายครอบคลุมหมดทุกส่วน เช่น “เป็นหูเป็นตา” หมายถึง คนช่วยดูแลทั้งหมด หรือ “ศึกฟาดแข้ง” หมายถึง การแข่งขันฟุตบอล
4. นามนัย (Metonymy) เป็นโวหารที่เอ่ยถึงสิ่งหนึ่งแต่ให้ความหมายเป็นอีกอย่างหนึ่ง เช่น

- เอย์ชื่อคน แต่หมายถึงผลงานของเขา

“ฉันรู้จักเจ้าฟ้ากุ้งมากกว่ารู้จัก อังคาร กัลยาณพงศ์ ทั้งๆ ที่ฉันเป็นคนร่วมสมัยกับ อังคาร” หมายถึง รู้จักกวีนิพนธ์ของเจ้าฟ้ากุ้งมากกว่ากวีนิพนธ์ของ อังคาร กัลยาณพงศ์

- เอย์ชื่อสถานที่ แต่หมายถึงคนที่อยู่ที่นั่น เช่น

“ไม่มีข่าวจากท่าเนียบขาว” แปลว่า ไม่มีข่าวจากประธานาธิบดีสหรัฐฯ

5. ปฏิภาวะ (Oxymoron) คือ การนำคำที่มีความหมายตรงกันข้ามหรือค้ำกันมารวมกัน เพื่อให้เกิดคำที่มีความหมายใหม่หรือมีความหมายที่ให้ความรู้สึกขัดแย้ง หรือเพิ่มน้ำหนักให้แก่ ความหมายของคำแรก เช่น น้อย + มาก = น้อยมาก (แปลว่า น้อยเหลือเกิน) หรือ ดี + บ้า = ดีเป็นบ้า (แปลว่า ดีมาก)

6. ปฏิภาคพจน์ (Paradox) คือ ข้อความที่มีความหมายขัดกันไม่ว่าผู้ใช้จะตั้งใจหรือไม่ก็ตาม เป็นข้อความที่กล่าวถึงสิ่งที่แปลกแต่จริง หรือไม่น่าเป็นไปได้แต่เป็นไปได้แล้ว เช่น “ยิ่งมีกรรมกรรม มากงานยิ่งช้า” หรือ “ความรู้สึกที่ปราศจากความรู้สึก”

7. อารัตพากย์ (Synesthesia) คือ การใช้คำแทนผลของสัมผัสที่ผิดไปจากธรรมชาติ เช่น รสเป็นผลของสัมผัสด้วยกลิ่น กลิ่นเป็นผลของสัมผัสจากจมูก เช่น “รสของความสุข” โดยปกติ ความสุขเป็นผลของสัมผัสด้วยใจ หรือกลิ่นของความรัก

8. อติพจน์ (Hyperbole) คือ การพูดเกินความจริงเพื่อเน้นความรู้สึก มิใช่เพื่อหลอกลวง เช่น “ฉันรักเธอเท่าฟ้า” หรือ “คิดถึงใจจะขาดแล้วเลย”

9. อธิพจน์ (Overstatement) เป็นการใช้โวหารในการพูดหรือเขียนประหนึ่งโอ้อวด โดยมีเจตนาให้ผู้อ่าน และผู้ฟังรู้สึกขำ ต่างจากอติพจน์ที่มีเจตนาเน้นความรู้สึกที่จริงจัง เช่น “ผมรักคุณมากกว่าชีวิต” หรือ “เขาไปเข้าห้องน้ำได้สักร้อยโกศปีแล้ว”

10. ปฏิรูปพจน์ (Allusion) เป็นการใช้ข้อความที่ดัดแปลงมาจากข้อความอันเป็นที่รู้จักกันดี อยู่แล้ว เช่น วาตะของนักปราชญ์ รัฐบาล กวี หรือสุภายิต คำพังเพย หรือผลงานของผู้อื่น

11. บุคลาธิษฐาน (Personification) เป็นการใช้ภาษาในลักษณะที่ทำให้ดูเหมือนว่าสรรพสิ่งทั้งหลายที่ไม่ใช่คนแต่เสมือนคน โดยให้สรรพสิ่งเหล่านั้นแสดงอาการปฏิกิริยาต่างๆ ราวกับเป็นคนบ้าง เช่น พุดได้ ร้องไห้ได้ รู้สึกได้ หรือกำหนดบทบาทและฐานะให้สรรพสิ่งเหล่านั้น ทั้งรูปธรรมและนามธรรม จนดูประหนึ่งว่าเป็นคนบ้าง เช่น เรียกข้าวในนาว่า “แม่โพสพ” หรือเรียกความตายว่า “พระยามัจจุราช” “พระพายพัดรำเพยเชษฐกษพพรณ”

12. อุทาหรณ์ (Analogy) เป็นวิธีการเปรียบเทียบเรื่องราว เหตุการณ์หรือความคิดสองอย่างที่ไม่จำเป็นต้องเปรียบเทียบกันว่าคล้ายกัน โดยยกข้อความที่เชื่อว่าง่ายแก่การเข้าใจเปรียบเทียบกับสิ่งที่ผู้เขียนหรือผู้พูดต้องการจะอธิบาย คล้ายวิธีการใช้อุปมา เป็นการเปรียบเทียบถ้อยคำ ในขณะที่อุทาหรณ์เป็นการเปรียบเทียบข้อความ เช่น

“อันว่านกเขาไฟซึ่งมีเสียงไพเราะอ่อนหวาน ยืนชีพอยู่ได้ด้วยแสงจันทร์ฉวีใด ข้าพเจ้ายืนชีพต่อมาได้ก็ด้วยแสงจันทร์แห่งดวงหน้าของนางฉวีนั้น”

13. ปฏิปจฉา (Rhetorical Question) เป็นศิลปะของการใช้คำถาม คือ เป็นคำถามที่มีได้หวังคำตอบ ผู้ถามหรือกวีมีเจตนาจะเรียกร้องความสนใจมากกว่าคำตอบ แต่หากจะมีคำตอบ คำตอบนั้นก็มักจะเป็นคำตอบปฏิเสธ แม้ผู้ที่นิยมใช้โวหารประเภทนี้ คือ นักการเมือง แต่คนทั่วไป กวีและนักประพันธ์ก็ใช้ได้เหมือนกัน เช่น “ขับรถภาษาอะไร อยากตายหรือ” หรือ “ฝนแล้งอย่างนี้ชาวนาชาวไร่จะทำอย่างไรกัน”

สุจริต เพียรชอบ (2539: 88-91) ได้กล่าวถึงประเภทของภาพพจน์ไว้ 10 ประเภท ดังนี้

1. อุปมา คือ การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งว่าเหมือนกับอีกสิ่งหนึ่ง คำที่ใช้เชื่อมสิ่งที่เปรียบเทียบกันได้แก่ เหมือน เปรียบ ประดุจ ราว ราวกับ ประหนึ่ง ละม้าย เสมอเหมือน ปานเพียง เทียบเพียง คือ เป็นต้น

2. อุปลักษณ์ เป็นการกล่าวเปรียบเทียบอีกวิธีหนึ่ง ต่างกับอุปมาตรงที่อุปลักษณ์จะไม่กล่าวโดยตรง ใช้วิธีกล่าวเป็นนัยให้เข้าใจเอาเอง

สมเกียรติ รัชต์มณี (2551: 72-98) ได้นำเสนอภาพพจน์ไว้ 19 ประเภทดังนี้

1. อุปมา (simile) หมายถึง การเปรียบเทียบของสิ่งหนึ่งให้เหมือนหรือคล้ายกับอีกสิ่งหนึ่ง โดยพยางค์ที่รูปสมบัติหรือลักษณะสมบัติเป็นสำคัญ โดยใช้คำเปรียบต่างๆ เป็นคำเชื่อม เช่น กล ดั่ง คุจ ประคอง ประหนึ่ง เล่ห์ ประเล่ห์ เพียง ถนัด ละม้าย แม้น เหมือน เผล เช่น เผลเช่น ราว ราวกับ เป็นต้น เช่น “ดวงหน้านางนวลกระจ่างดุจดวงจันทร์” หรือ “เพลงนี้ไพเราะราวกับเพลงจากสวรรค์”

2. อุปลักษณ์ (metaphor) หมายถึง การเปรียบเทียบของสิ่งหนึ่งว่ามีคุณสมบัติร่วมหรือ เช่นเดียวกับอีกสิ่งหนึ่ง ทั้งนี้ โดยพยางค์ที่คุณสมบัติมีใช้รูปสมบัติ การใช้โวหารภาพพจน์ชนิดนี้อาจใช้คำเปรียบ เป็น คือ เท่า เท่ากับ หรือไม่มีคำเปรียบก็ได้ เช่น “ลูกคือดวงตาดวงใจของพ่อแม่” หรือ “หน้าขาวเป็นน้ำข้าว”

3. สัญลักษณ์ (symbol) หมายถึง การนำสภาพหรือลักษณะของสิ่งหนึ่ง ใช้แทนหรือเป็นตัวแทนของอีกสิ่งหนึ่งที่ต้องการกล่าวถึง การเข้าใจความหมายของสัญลักษณ์ต่างๆ ต้องผ่านการวิเคราะห์และตีความ หรือดูบริบทที่แวดล้อมจึงจะสามารถเข้าใจสัญลักษณ์นั้นๆ ได้ เช่น “สิงโต, สิงห์ หมายถึง ผู้มีอำนาจ” หรือ “ดอกกุหลาบสีแดง หมายถึง ความรัก”

4. บุคคลวัต หรือบุคลาธิษฐาน (personification) หมายถึง การทำสิ่งที่ไม่ใช่คนให้มีความรู้สึกนึกคิดอย่างคน ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความรู้สึกประทับใจ มีอารมณ์สะเทือนใจ หรือให้ภาพที่งดงาม เป็นภาษากวี มากกว่าการใช้ภาษาโดยตรงไปตรงมา เช่น “ดาวกระพริบตาเยะเราหรือดาวเอ๋ย” หรือ “จานและช้อนวิ่งกันขวักไขว่ไปทั่วห้อง”

5. สมมุติภาวะ (apostrophe) เป็นภาพพจน์ประเภทหนึ่ง กำหนดให้ผู้เขียนหรือบุคคลในเรื่องกล่าวถ้อยคำเจรจากับสิ่งที่มีใจมนุษย์ อาจเป็นสถานที่ สิ่งของ สัตว์ ต้นไม้ ดอกไม้ ความคิดนามธรรมใดๆ บุคคลที่เสียชีวิตไปแล้ว หรือไม่มีตัวตนอยู่ในสถานที่แห่งนั้น สมมุติภาวะมีลักษณะใกล้เคียงกับบุคลวัต แต่สมมุติภาวะจะกำหนดให้ตัวละครในเรื่องพูดเจรจาโต้ตอบกับสิ่งถูกสมมุตินั้นได้ด้วย เช่น

“ไปเถอะกุหลาบแสนสวย ไปบอกเธอว่าความงามนั้นสลายง่าย”

ในบริบทนี้กวีพูดกับสิ่งของ คือ ดอกกุหลาบ ราวกับเป็นบุคคลที่พูดจาเข้าใจกันได้

6. อติพจน์ หรืออริพจน์ (hyperbole) หมายถึง การกล่าวเกินจริง ภาพพจน์ชนิดนี้เกิดจากความคิดของกวีที่ต้องการย้ำความรู้สึกที่มีต่อความหมายนั้นให้เห็นเป็นเรื่องสำคัญหรือยิ่งใหญ่ กวีมักใช้ในการพรรณนาอารมณ์ เช่น รัก โศก ให้ผู้ฟัง ผู้อ่านซาบซึ่งประทับใจด้วยการใช้ถ้อยคำเกินจริง เช่น “หัวใจจะขาด หมายความว่า หัวมาก” หรือ “แห่งจนเป็นผง หมายความว่า แห่งมาก”

7. อวพจน์ (meiosis) เป็นภาพพจน์ที่มีลักษณะตรงข้ามกับอติพจน์ คือ การกล่าวลดน้ำหนักของความรู้สึกให้น้อยลง เพื่อลดความหมายลง บางครั้งใช้ในเชิงประชดประชัน หรือยั่วล้อเพื่อความขบขัน เช่น “อย่ามาเล่านิยายให้ฉันฟังเลย” นิยาย แทนคำว่า พูดเท็จ หรือ “ฉันทนเธอไม่ได้” เธอ แทนคำว่า คนเลวร้าย

8. อุปนิยเทศ (litotes) เป็นภาพพจน์ที่กล่าวลดน้ำหนักความลงในเชิงปฏิเสธ มีลักษณะเช่นเดียวกับอวพจน์ เพียงแต่การแสดงออกเป็นแบบปฏิเสธ เช่น “เขาไม่ค่อยดีนัก” ไม่ค่อยดีคือ แทนคำว่า คือพอใช้ หรือ “เธอไม่ชอบจ่ายเงิน” ไม่ชอบจ่ายเงิน แทนคำว่า ชีเหนียว

9. นามนัย (metonymy) หมายถึง การใช้คำหรือวลีแทนสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่มีลักษณะเด่นหรือมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับสิ่งที่แทนนั้น อาจจะเป็นรูปธรรมหรือนามธรรมก็ได้ ทั้งนี้ เพื่อให้เห็นภาพลักษณ์เป็นรูปธรรมมากขึ้น นอกจากนี้ยังใช้เปรียบเทียบเพื่อแสดงความแตกต่างที่ชัดเจน เช่น “มือขวา หมายถึง คนสนิทที่ไว้วางใจ” หรือ “เลือดคนนอก หมายถึง ลูก”

10. สัมพจน์ (synecdoche) หมายถึง การใช้ถ้อยคำหรือวลีแทนสิ่งที่ต้องการกล่าวถึง อาจจะใช้ส่วนย่อยที่สำคัญแทนส่วนใหญ่มทั้งหมด ใช้ส่วนใหญ่มทั้งหมดแทนส่วนย่อย หรือกำหนดให้นามธรรมแสดงกิริยาอย่างเป็นรูปธรรม เช่น

เขากินหมาก หมายถึง การกินหมากที่มีพลู ปูนและส่วนผสมอื่นๆ รวมอยู่ด้วยมิใช่กินเพียงแต่หมากเท่านั้น

11. อุปมานิทศน์ (allegory) หมายถึง การใช้เรื่องราว นิทาน มาประกอบ ขยาย หรือแนะให้ผู้อ่าน ผู้ฟังทราบโดยนัย

12. การอ้างถึง (allusion) หรือการเท้าความ เป็น โวหารภาพพจน์ที่นำเอาบุคคล เหตุการณ์ เรื่องราวในอดีต นิทาน วาทีสำคัญ ประวัติ สถานที่ หรือวรรณคดีที่มีมาก่อน มากล่าวอ้างให้เห็น เป็นอุทาหรณ์เปรียบเทียบ เพื่อให้เรื่องราวที่กำลังกล่าวถึงนั้นเด่นชัดขึ้น

13. การแฝงนัย (irony) มี 2 ความหมาย คือ ความหมายอย่างกว้าง หมายถึง การขัดกัน ระหว่างความเป็นจริงกับที่ปรากฏเห็น ส่วนความหมายอย่างแคบ หมายถึง ภาพพจน์ซึ่งเจตนา จะสื่อสารข้อความที่ตรงกันข้าม หรือขัดกันกับถ้อยคำที่ใช้ในภาพพจน์นั้น เช่น “ถ้าท่านเป็นคนฉลาดก็แสดงว่าคนทั้งโลกฉลาดหมด”

14. ปฏิพจน์ (oxymoron) หรือวิภาษ หมายถึง กล่าวถ้อยคำหรือวลีที่มีความหมายไม่สอดคล้อง ขัดแย้ง หรือตรงข้ามกัน นำมารวมกันหรือเข้าคู่กัน เพื่อให้เกิดความหมายใหม่หรือมีผลทางอารมณ์ เป็นพิเศษ คำที่นำมาเข้าคู่กันนี้มองไม่เห็นความเป็นไปได้ที่จะเกิดขึ้นจริงตามที่กล่าวนั้น เช่น “เรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญที่สุดของเรื่องที่ไม่สำคัญ” หรือ “เขาฟังคำสารภาพของเธอพร้อมทั้งยิ้มอย่างขมขื่น”

15. ปฏิทรรศน์ (paradox) หรืออรรถวิภาษ หมายถึง การกล่าวถ้อยคำแสดงความหมาย ที่คล้ายจะขัดแย้งกัน ไม่สอดคล้องกัน ไม่น่าจะเป็นไปได้ แต่เมื่อได้วิเคราะห์ตีความหรือพิจารณา อย่างถี่ถ้วนแล้วก็เป็นไปได้ดังที่กล่าวนั้น เช่น “โลกเดี๋ยวนี้มีขนาดเท่าเดิมแต่เล็กลงมาก” หรือ “ยิ่งรีบก็ยิ่งช้า”

16. แนวเทียบ (analogy) คือ การเปรียบเทียบเรื่องราว เหตุการณ์ พฤติกรรม ความคิด หรือ สภาพใดๆ ของ 2 สิ่ง ซึ่งมีลักษณะเหมือนหรือต่างกันให้เข้าคู่กันไป ในวรรณคดีร้อยกรอง แนวเทียบ จะมีลักษณะคล้ายกับอุปมาและอุปลักษณ์ ต่างกันที่อุปมากับอุปลักษณ์นั้นเทียบสิ่งต่อสิ่งโดยตรง ด้วยถ้อยคำ แต่แนวเทียบจะเปรียบเทียบเป็นข้อความ

17. สัทพจน์ (onomatopoeia) หมายถึง ภาพพจน์ที่เกิดจากการเลียนเสียงธรรมชาติ เป็นวิธีหนึ่งที่กวีเลือกใช้ในการถ่ายทอดความคิด ความรู้สึกของตนออกมาในบทประพันธ์ เพื่อให้ผู้อ่านผู้ฟังบทประพันธ์นั้นจะได้เกิดมโนภาพที่ชัดเจน แฝงไว้ด้วยนัยแห่งเสียงและอารมณ์ เช่น “พลพายกรายพายทอง ร้องโหน่โหน้อเห่มา” หรือ “พอลมกิ่งมะพร้าวระหลังคาคังแกรกราก”

18. ปฏิพจน์ (rhetorical question) หมายถึง การตั้งคำถามโดยไม่ต้องการคำตอบ เพราะคำตอบนั้นเป็นที่รู้กันแล้ว นับเป็นภาพพจน์รูปแบบหนึ่งที่มุ่งการเน้นเนื้อความที่ต้องการสื่อสารให้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยการตั้งเป็นคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ เพื่อให้ผู้อ่านผู้ฟังได้หยุดคิดและตระหนักในสิ่งที่ตามนั้น เนื้อความที่ต้องการเน้นอาจเป็นเนื้อความสำคัญ หรือเป็นอารมณ์ความรู้สึกอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น “จะนี้หรือได้ชื่อว่่านักบุญ” หรือ “เสรีภาพเพียงน้อยนิดนั้นหอมหวานนักหรือเมื่อเราต้องเชื่อมั่นด้วยเลือดของพี่น้องร่วมชาติ”

19. อวตพากย์ (synesthesia) คือ โวหารที่ใช้คำเรียกผลของการสัมผัสที่ผิดไปจากธรรมดา เพื่อเรียกร้องความสนใจ หรือกระทบใจ ซึ่งจะใช้คำบอกสัมผัส รูป รส กลิ่น เสียง อย่างหนึ่งกับภาวะหรือสถานการณ์ที่ปกติมิได้ใช้กับคำเหล่านั้น เช่น คนปากหวาน คำคม คำหวาน ใจดำ และกินใจ

จากการนำเสนอประเภทของภาพพจน์ข้างต้น สรุปได้ว่า ภาพพจน์มีหลายประเภทด้วยกัน ได้แก่ อุปลักษณ์ อุปมา สัญลักษณ์บุคลาธิษฐาน สมมุติภาวะ อติพจน์ อวพจน์ อุปนิยต นามนัย สัมพจน์ อุปมานิทัศน์ การอ้างถึง การแฝงนัย ปฏิพจน์ ปฏิทรศน์ แนวเทียบ สัทพจน์ ปฏิพจน์ และอวตพากย์ การใช้โวหารภาพพจน์ในงานประพันธ์ เพื่อมุ่งสื่อความคิด จินตนาการ และความงดงามทางภาษา ที่จะช่วยให้งานประพันธ์มีความโดดเด่นและงดงาม

เอกสารเกี่ยวกับเอกลักษณ์ความเป็นไทย

ความหมายของเอกลักษณ์ความเป็นไทย

เอกลักษณ์ความเป็นไทย เป็นสิ่งที่บ่งบอกความเป็นชาติไทยได้อย่างชัดเจน และเป็นลักษณะเด่นพิเศษเฉพาะของสังคมไทย มีผู้ให้ความหมายของเอกลักษณ์ความเป็นไทยไว้ดังนี้

คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ (2528: 26) ได้ให้ความหมายของเอกลักษณ์ความเป็นไทยไว้ว่า เอกลักษณ์ไทย คือ สิ่งที่บ่งบอกความเป็นชาติไทยได้อย่างชัดเจน ได้แก่ ภาษาไทย การแต่งกาย การแสดงความเคารพด้วยการไหว้และกราบ สถาปัตยกรรม ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี คนตรีไทย กีฬาไทย และการละเล่นพื้นเมืองต่างๆ

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2534: 89-91) ได้กล่าวถึงเอกลักษณ์ความเป็นไทยไว้ดังนี้ คือ ประชาชนคนไทยมีความสำนึกในความเป็นชาติไทยและมีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย คนไทยได้รับอิทธิพลของพระพุทธศาสนาจนหยั่งรากฝังลึกอยู่ในจิตใจ เป็นผลให้โลกทัศน์ รูปแบบ วัฒนธรรม นิสัยใจคอ และลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคมไทยมีลักษณะที่สะท้อนให้เห็นพุทธธรรมชัดเจน คนไทยมีความเคารพเทิดทูนในสถาบันพระมหากษัตริย์ ภาษาไทยเป็นปัจจัยสำคัญในการยึดโยงคนไทยให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โครงสร้างทางสังคมและลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคมไทยมีลักษณะอ่อนตัวไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัว สังคมไทยมีลักษณะเป็นสังคมเปิด และลักษณะนิสัยประจำชาติของคนไทยมีลักษณะเด่นอยู่หลายประการ เช่น คนไทยเป็นชาติที่รักอิสสระเสรี สุภาพอ่อนโยน มีความเกรงใจ ยิ้มแย้มแจ่มใส และรักถิ่นที่อยู่ เป็นต้น

พวงผกา ประเสริฐศิลป์ (2541: 18) ได้กล่าวถึงเอกลักษณ์ความเป็นไทยไว้ว่า คือ ลักษณะเด่นพิเศษเฉพาะของสังคมไทยนั่นเอง เมื่อพิจารณาแล้วก็จะทำให้ทราบว่ามีการปกครอง การควบคุมทางสังคม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปะ อาชีพ และวิถีชีวิตของสังคมนั้นมีสภาพเป็นอย่างไร สามารถพิจารณาหาทางปรับปรุงแก้ไข เพื่อการพัฒนานำไปสู่ความเจริญในด้านต่างๆ ได้ด้วยวิธีการใด

วรรณภา พูนพาณิชย์, มลฤดี ลีวเฉลิมวงศ์ และ นภาพร อุ่นชัย (2547: 14) ได้กล่าวว่า เอกลักษณ์ความเป็นไทย หมายถึง ลักษณะเด่นหรือลักษณะอันเป็นส่วนรวมของวัฒนธรรมที่เห็นได้อย่างชัดเจน แตกต่างจากวัฒนธรรมอื่น เป็นลักษณะเฉพาะของตนเองถึงแม้กาลเวลาจะเปลี่ยนไปและมีวัฒนธรรมต่างชาติเข้ามาผสมผสานกันบ้าง แต่เราก็สามารถเลือกนำมาปรับให้เป็นลักษณะเฉพาะของตนเองได้อย่างเหมาะสมตามความเชื่อและค่านิยม จากการดัดแปลงดังกล่าวจึงทำให้วัฒนธรรมมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวไม่เหมือนใคร

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า เอกลักษณ์ความเป็นไทย หมายถึงบุคลิกลักษณะเฉพาะของคนไทย และสิ่งที่บ่งชี้ถึงความเป็นชาติไทย ลักษณะดังกล่าวนี้เป็นลักษณะเด่นหรือลักษณะอันเป็นส่วนรวมของวัฒนธรรมที่เห็นได้อย่างชัดเจน และเป็นลักษณะเฉพาะที่คนไทยยึดถือและปฏิบัติสืบต่อกันมา

ลักษณะของเอกลักษณ์ความเป็นไทย

เอกลักษณ์ความเป็นไทยมีหลายลักษณะด้วยกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความเป็นชาติไทย มีผู้กล่าวถึงลักษณะของเอกลักษณ์ความเป็นไทยไว้ดังนี้

คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ (2528: 26) กล่าวถึงเอกลักษณ์ความเป็นไทยว่ามี 6 ข้อ ดังนี้

1. ภาษาไทย คือ ภาษาพูดที่ใช้สื่อสารกันได้อย่างเข้าใจ ถึงแม้จะมีสำเนียงที่แตกต่างกันไปบ้างในแต่ละพื้นที่ รวมถึงการใช้ศัพท์กับบุคคลในระดับต่างๆ และอักษรไทยที่ใช้ในภาษาเขียนโดยทั่วไป
2. การแต่งกาย ถึงแม้ว่าในปัจจุบันการแต่งกายของชาวไทยจะเป็นสากลมากขึ้น แต่ก็ยังคงเครื่องแต่งกายของไทยไว้ในโอกาสสำคัญต่างๆ เช่น ในงานพระราชพิธี งานที่เป็นพิธีการ หรือในโอกาสพบปะสังสรรค์ระหว่างผู้นำ พิธีแต่งงาน เทศกาลและงานประเพณีที่จัดขึ้น หรือในกิจกรรมต่างๆ ที่ต้องการแสดงให้เห็นถึงความเป็นไทยอย่างชัดเจน ในบางหน่วยงานของราชการ มีการรณรงค์ให้แต่งกายในรูปแบบไทยๆ ด้วย ซึ่งก็ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี
3. การแสดงความเคารพด้วยการไหว้และกราบ ซึ่งแบ่งแยกออกได้อย่างชัดเจน เช่น กราบพระพุทธรูป กราบพระสงฆ์ กราบไหว้บุคคลในฐานะหรือวัยต่างๆ ตลอดจนการวางตนด้วยความสุภาพอ่อนน้อมถ่อมตน การแสดงความกตัญญูทวาทิตต่อผู้มีพระคุณ ความมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รวมไปถึงความเกรงใจ
4. สถาปัตยกรรม เห็นได้จากชิ้นงานที่ปรากฏในศาสนสถาน โบสถ์วิหาร ปราสาทราชวัง และอาคารบ้านทรงไทย
5. ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี ประเทศไทยมีการติดต่อกับหลายเชื้อชาติ ทำให้มีการรับวัฒนธรรมของชาติต่างๆ เข้ามา แต่คนไทยสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้เหมาะสม และปฏิบัติสืบต่อกันมาจนกลายเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของไทย

6. คนตรีไทย กีฬาไทย และการละเล่นพื้นเมืองต่างๆ ซึ่งแต่ละประเภทจะมีหลากหลายชนิด และมีลักษณะเด่นแตกต่างกันออกไป สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความเป็นชาติไทยได้อย่างชัดเจน

สุพิศวง ธรรมพันทา (2532: 124-238) กล่าวว่าเอกลักษณ์ความเป็นไทยมีลักษณะ ดังนี้

1. สังคมไทยเป็นสังคมที่ยกย่อง เทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ไว้สูงสุด ความเป็นไทยของสังคมไทยทุกวันนี้ประกอบจากอัจฉริยภาพและคุณธรรมของผู้นำไทยในยุคสมัยต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระมหากษัตริย์ทรงดำรงฐานะประมุขของสังคมไทย นับตั้งแต่สมัยประวัติศาสตร์ สุโขทัยจวบจนปัจจุบันนี้

2. สังคมไทยเป็นสังคมพุทธที่รักสัน โดย พุทธธรรมของพระพุทธเจ้ามีอิทธิพลต่อจิตใจ และแนวทางการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนที่แสดงออกต่อวัฒนธรรมไทยให้เห็นเป็นวัฒนธรรมพุทธศาสนา พุทธศาสนาเป็นที่พึ่งทางจิตใจและเป็นแนวปฏิบัติในการดำรงชีวิตอย่างสุขสงบของคนไทยได้ดียิ่งตลอดมา ทั้งมีอิทธิพลอย่างสำคัญในการเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมของคนไทยมาอย่างต่อเนื่องจนถึงทุกวันนี้

3. คนไทยยึดครอบครัวและเครือญาติเป็นหลักชีวิต ลักษณะของครอบครัวไทยแต่เดิมเป็นครอบครัวขยายที่มีสมาชิกซึ่งเป็นเครือญาติหลายระดับ อาศัยอยู่ในเรือนที่สร้างต่อกันไปในบริเวณเดียวกัน ซึ่งแนวนิยมลักษณะครอบครัวแบบนี้ยังคงปรากฏอยู่ในครอบครัวชนบท ส่วนครอบครัวเมืองเป็นครอบครัวเดี่ยวตามสถานะเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมในปัจจุบันมากขึ้น กล่าวคือ ลูกหลานที่ออกเรือนเริ่มนิยมแยกครอบครัวอยู่อย่างอิสระ มีเพียงเฉพาะพ่อแม่ลูกเท่านั้น

4. สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม คนชาติไทยมีความผูกพันอยู่กับระบบการดำเนินชีวิต และการผลิตเชิงเกษตรกรรม คนไทยเลือกพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำเป็นที่ตั้งชุมชน และเป็นแหล่งสร้างสรรค์วัฒนธรรมไทยให้เจริญงอกงามมาตามลำดับ ข้าวเป็นพืชผลหลักที่มีอิทธิพล และมีความหมายต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย จนเห็นเป็นแบบฉบับของวัฒนธรรมที่เรียกกันว่า วัฒนธรรมข้าว หรือสังคมไทยถูกเรียกว่า สังคมชาวนา

5. เมืองหลวงเป็นตัวแทนแห่งวัฒนธรรม และความเจริญรุ่งเรืองนานาประการของสังคมไทย ราชธานีของไทยตั้งแต่สมัยประวัติศาสตร์เป็นต้นมา เป็นศูนย์กลางของสังคมไทย ดังเช่น กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นเมืองหลวงของประเทศไทยในปัจจุบัน นับได้ว่าเป็นผลงานทาง

วัฒนธรรมที่เป็นตัวแทนของความเป็นไทย ซึ่งมีวิวัฒนาการของวัฒนธรรมแขนงต่างๆ โดยมีการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมระหว่างวัฒนธรรมไทย แต่เดิมกับวัฒนธรรมอื่นๆ ที่รับเข้ามา จนเกิดเป็นลักษณะไทยประยุกต์ หรือลักษณะไทยสากล

6. สังคมไทยยกย่องผู้มีความรู้ไว้สูงส่ง ผู้มีความรู้จะได้รับการยอมรับในฐานะ ครู หรือ บุคคลทันสมัย ที่ให้คำนิยามยกย่องยอมรับและกลายเป็นตัวแบบของสังคมด้วย ในสังคมไทย ความเป็นผู้รู้เกิดจากการได้รับการศึกษาอบรมมาเป็นอย่างดี จากแหล่งความรู้หรือจากสถาบัน การศึกษา ฉะนั้น สังคมไทยจึงนิยามยกย่อง ผู้มีการศึกษาสูง หรือ ผู้ได้รับปริญญาบัตร ว่าเป็นบุคคลที่มีความสามารถสูง

7. ความงดงามอ่อนช้อยของศิลปกรรมไทยสะท้อนถึงความประณีตงดงามของจิตใจคนไทย ผลงานศิลปกรรมของไทยที่ทรงคุณค่าทั้งหลาย มักจะเกิดมาจากแรงบุญแรงศรัทธาของพุทธศาสนิกชน และพลังความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์ของประชาชน

พวงผกา ประเสริฐศิลป์ (2541: 18-22) กล่าวถึงเอกลักษณ์ความเป็นไทยว่ามีลักษณะ ดังนี้

1. สังคมไทยมีลักษณะการรวมอำนาจไว้ส่วนกลาง ทั้งนี้ มีการสืบทอดและพัฒนาจาก สมัยอดีต ตั้งแต่มีการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช จนกระทั่งเปลี่ยนแปลงระบบการปกครอง แบบประชาธิปไตย ซึ่งมีการกระจายอำนาจออกไปสู่ท้องถิ่นบ้าง แต่อำนาจที่มีความสำคัญมีผลกระทบต่อความเสียหาย และผลประโยชน์ของประเทศต้องอยู่ที่เมืองหลวงที่ถือว่าเป็นศูนย์กลางในการบริหาร ประเทศชาติทั้งหมด

2. สังคมไทยเป็นการยึดถืออำนาจตามตำแหน่ง ลักษณะแบบนี้ได้รับการสืบทอดมาจาก อดีตในเรื่องยศถาบรรดาศักดิ์ ศักดินา ปัจจุบันสิ่งเหล่านี้ได้กลายสภาพมาเป็นแบบเจ้านาย หัวหน้าหน่วยงานแทน โดยถือเอาตำแหน่งหน้าที่ในหน่วยงานเป็นผู้บังคับบัญชา ที่ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา จะต้องเคารพปฏิบัติตามคำสั่ง ทั้งนี้ ก็เพื่อสะดวกต่อการบริหารงานให้มีการประสานงานกันอย่างมีระบบ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงาน

3. สังคมไทยเป็นสังคมที่ยึดมั่น เทิดทูนในสถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นสิ่งที่สังคมไทยถือว่าเป็นสถาบันสูงสุดอยู่เหนือสิ่งอื่นใด ใครจะลบหลู่ดูหมิ่นไม่ได้ เปรียบเสมือน เป็นสมมุติเทพที่สามารถช่วยเหลือชาวไทยเมื่อตกอยู่ในสภาวะที่เดือดร้อน ดังนั้น คนไทยทุกคน จึงถือว่าพระมหากษัตริย์ เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนไทยทั้งชาติ เป็นทุกสิ่งทุกอย่างของสังคมไทย

4. สังคมไทยเป็นสังคมที่ยึดมั่นเคารพในบรรพบุรุษ จะเห็นว่าสังคมไทยโดยทั่วไป ต่างก็แสดงความเคารพต่อพ่อแม่ และบรรพบุรุษของตน เช่น วันสงกรานต์ วันขึ้นปีใหม่ จะมีการไปทำบุญ ไปกราบขอพรจากพ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่ หรือวันครบรอบวันตาย ก็จะมีการทำบุญ ครบรอบวันตาย และทำสังฆทาน เพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้บรรพบุรุษของตน

5. สังคมไทยเป็นสังคมแบบพุทธเกษตร วิธีการดำรงชีวิตของคนไทยจะมีลักษณะของการประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นหลัก เพราะสภาพของทำเลที่ตั้ง และสภาพของดิน ฟ้า อากาศ นิสัยของคนไทยชอบความสงบสุข ความสบายใจ มีชีวิตเรียบง่าย ดังนั้น สังคมไทยจึงยึด ประกอบอาชีพทางการเกษตร อาศัยธรรมชาติช่วย โดยมีการแบ่งปัน ช่วยเหลือเรื่องแรงงาน เอื้อเฟื้อ ต่อกัน มีความจริงใจ มีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ลักษณะเหล่านี้เป็นแบบของชาวพุทธ คือ ยึดถือ ธรรมชาติ ศาสนาเป็นที่พึ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ จึงทำให้เกิดความกลัวต่อบาป ไม่มีการเอาัดเอาเปรียบกัน สังคมไทยจึงอยู่ด้วยกันอย่างสงบสุข

6. สังคมไทยในปัจจุบันพัฒนาเลียนแบบต่างชาติ ในสภาพปัจจุบันไทยมีการติดต่อกับ ต่างประเทศมากมายหลายประเทศ ทางด้านการค้าขาย สนับสนุนให้เป็นแบบการค้าเสรี มีการแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมของกันและกัน แลกเปลี่ยนทางการศึกษา ซึ่งนักธุรกิจต่างชาติ ย่อมนำเอาวัฒนธรรมของตนเองตามเข้ามาในไทยด้วย และก็จะนำเอาวัฒนธรรมของไทยติดตัวไป ด้วยเช่นเดียวกัน ดังนั้น จึงมีการเลียนแบบเลือกเอาสิ่งที่ดีมาใช้กับของไทย เพื่อให้มีอารยธรรม เจริญใกล้เคียงเท่าทันกับประเทศที่เจริญกว่า จึงกลายเป็นวัฒนธรรมแบบผสมผสานในสังคมไทย

7. สังคมไทยมีความเป็นเอกราชหรือเป็นไท นับว่าเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของสังคมไทย อย่างมากเพราะในแถบเอเชียอาคเนย์ มีเพียงชาติไทยเท่านั้นที่ไม่ได้ตกเป็นเมืองขึ้นของใคร

วรรณภา พูนพาณิชย์, มลฤดี ลีวเฉลิมวงศ์ และ นภาพร อุ๋นชัย (2547: 15-28) กล่าวถึงเอกลักษณ์ความเป็นไทยในด้านต่างๆ ไว้ดังนี้

1. ด้านภาษา วัฒนธรรมไทยด้านภาษาของคนไทยเป็นเอกลักษณ์ที่คนไทยทุกคนภาคภูมิใจที่มีภาษาเป็นของตนเอง โดยไม่ต้องหยิบยืมของคนอื่นมาใช้ ซึ่งในปัจจุบันประเทศต่างๆ ทั่วโลกที่มีภาษาเป็นของตนเองจริงๆ มีเพียง 62 ประเทศเท่านั้น และประเทศไทยก็เป็นประเทศหนึ่งใน 62 ประเทศ ที่มีภาษาเป็นของตนเอง จึงถือได้ว่าภาษาไทยเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของประเทศไทย

2. ด้านศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม วัฒนธรรมทางด้านศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมเป็นอีกเอกลักษณ์หนึ่งที่สำคัญของวัฒนธรรมไทย ที่แสดงออกให้คนรุ่นหลังและนานาชาติได้เห็น ในรูปแบบของผลงานจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม นาฏศิลป์ และการดนตรี ซึ่งมีเอกลักษณ์รูปแบบและวิธีการเฉพาะตัว เป็นเอกลักษณ์ที่เกิดจากความเชื่อ ประเพณี ค่านิยม อุดมคติและแรงบันดาลใจของเหล่าศิลปินในแต่ละยุคแต่ละสมัย ซึ่งมีรูปแบบและเอกลักษณ์เฉพาะที่สวยงาม ประณีต วิจิตรตระการตาแตกต่างกันไป

3. ด้านมารยาทขนบธรรมเนียมประเพณี ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีผู้คนที่มีความเอื้อเฟื้อของความเห็นอกเห็นใจกัน และคนไทยเป็นคนที่เคร่งครัดในเรื่องกิริยามารยาทมาก โดยยึดถือสถานภาพของบุคคลเป็นเกณฑ์ เป็นการบ่งบอกถึงบทบาทและหน้าที่ของบุคคลที่ควรประพฤติปฏิบัติต่อกัน ให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมที่ใช้เรียกบุคคลตามสถานภาพ ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่ได้รับการยอมรับจากประเทศต่างๆ ในเรื่องกิริยามารยาทและอัธยาศัยอันดีงาม ความสุภาพอ่อนน้อม มีสัมมาคารวะและความมีมิตรไมตรีต่อบุคคลโดยทั่วไป

4. ด้านอาหารและการแต่งกาย ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีเอกลักษณ์ทางด้านอาหารที่เป็นที่ชื่นชอบของคนโดยทั่วไป แม้ว่าจะมีการแลกเปลี่ยนผสมผสานวัฒนธรรมจากประเทศต่างๆ แต่คนไทยก็นำมาดัดแปลงปรุงแต่งให้เข้ากับวิถีการดำรงชีวิตและวัตถุดิบที่มีอยู่ในประเทศ รวมทั้งรสชาติ ก็มีการปรับให้ถูกปากของคนไทยจนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ส่วนในด้านการแต่งกายของคนไทย นอกจากจะบ่งบอกเอกลักษณ์ของชาติแล้ว ยังแสดงถึงวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยเป็นอย่างดี การแต่งกายของไทยส่วนใหญ่จะเป็นผ้าโปร่งและพลิ้ว เพราะอากาศในประเทศไทยร้อนอบอ้าว ผ้าส่วนใหญ่เป็นผ้าฝ้ายทอมือเพราะระบายอากาศได้ดี ลวดลายสีสันทันก็เป็นลักษณะเฉพาะท้องถิ่น

จากที่มีผู้กล่าวไว้ข้างต้นเกี่ยวกับเอกลักษณ์ไทย สรุปได้ว่า มีการแบ่งเอกลักษณ์ไทยไว้หลายลักษณะด้วยกัน ซึ่งจะพบว่าสิ่งที่บ่งบอกถึงเอกลักษณ์ไทย ได้แก่ การใช้ภาษาไทย การแต่งกายแบบไทย การแสดงความเคารพด้วยการไหว้และกราบ สถาปัตยกรรม ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีไทย คนตรีไทย กีฬาไทย และการละเล่นพื้นเมืองต่างๆ เป็นสังคมที่ยกย่อง เทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ไว้สูงสุด เป็นสังคมพุทธที่รักสันโดษ ยึดครอบครัวและเครือญาติเป็นหลักชีวิต มีเมืองหลวงเป็นตัวแทนแห่งวัฒนธรรมและเจริญรุ่งเรือง ยกย่องผู้มีความรู้ไว้สูงส่ง และเป็นสังคมเกษตรกรรม สิ่งทั้งหลายเหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงเอกลักษณ์ไทย

เอกสารเกี่ยวกับบทอาขยาน

ความหมายของบทอาขยาน

บทอาขยานเป็นบทกวีนิพนธ์ที่มีความไพเราะ มีความถูกต้องทางฉันทลักษณ์และให้คติสอนใจ มีผู้ให้ความหมายของคำว่าอาขยานไว้ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน (2546: 1360) ให้นิยามไว้ว่า อาขยาน คือ บทท่องจำ การเล่า การบอก การสวด เรื่อง นิทาน ซึ่งอาขยาน อ่านออกเสียงได้สองอย่าง คือ อา-ชะ-หฺยาน หรือ อา-ชะ-ยาน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2544: ก) ให้นิยามไว้ว่า บทอาขยาน หมายถึง การท่องเพื่อให้เกิดความจำและรับรู้ เกิดทักษะทางภาษา เกิดความซาบซึ้ง เห็นคุณค่าในความงามของภาษา และได้ข้อคิดไปใช้ประโยชน์ในชีวิต ไม่ใช่การท่องแบบนกแก้วนกขุนทอง

เชียรชัย เอี่ยมวรเมธ (2545: 1334) ให้ความหมายว่า อาขยาน คือ บทท่องจำ การเล่า การบอก การสวด นิทาน

สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ (2553: 265) ให้ความหมายว่า อาขยาน หมายถึง บทท่องจำ ซึ่งเป็นบทร้อยกรองที่ไพเราะ แต่งข้อคิดคุณธรรม บทอาขยานหลายบทคัดเลื้อมาจากวรรณคดีเรื่องต่างๆ

จากความหมายดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า บทอาขยาน หมายถึง บทท่องจำที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดไว้ในหนังสือเรียนภาษาไทยของกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานช่วงชั้นที่ 1-4 และหนังสือบทอาขยานภาษาไทยระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

ความเป็นมาของบทอาขยาน

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2542ข: ก-ข) ได้กล่าวถึงความเป็นมาของบทอาขยานไว้ดังนี้

...การท่องอาขยานในระยะแรก (พ.ศ. 2477-2478) เป็นการท่องจำหรือยกรองที่ถือเอาไพเราะ ซึ่งตัดตอนมาจากหนังสือวรรณคดี โดยนำมาให้ท่องประมาณ 3-4 หน้า และมีการท่องบทอาขยานติดต่อกันเรื่อยมา การท่องบทอาขยานจะใช้เวลาก่อนเลิกเรียนตอนเย็นเล็กน้อย และให้นักเรียนท่องพร้อมๆ กันทั้งห้อง แต่เมื่อมีการประกาศใช้หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 จนถึงหลักสูตรฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2533 ในหลักสูตรทุกหลักสูตรที่กล่าวมานั้น มิได้ระบุให้ชัดเจนเกี่ยวกับการให้ท่องบทอาขยาน จึงเป็นสาเหตุให้การท่องบทอาขยานเริ่มจางหายไปจากสถานศึกษาบางแห่ง จนถึงปีพุทธศักราช 2538 จึงได้มีการกำหนดให้ท่องบทอาขยานในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย แต่ก็ยังไม่แพร่หลายเท่าที่ควร กระทรวงศึกษาธิการ จึงมีนโยบายกำหนดให้มีการท่องบทอาขยานอย่างจริงจังในสถานศึกษา ตั้งแต่ปีการศึกษา พุทธศักราช 2542 เป็นต้นไป ทั้งนี้ เพื่อให้ให้นักเรียนมีโอกาสท่องจำหรือยกรองที่มีความไพเราะให้คิดสนใจ ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้นักเรียนเกิดความซาบซึ้ง เห็นความงดงามของภาษา และเห็นคุณค่าของภาษาและวรรณคดีไทย ที่เป็นเอกลักษณ์และเป็นสมบัติทางวัฒนธรรมของชาติ ที่ควรค่าแก่การรักษาและสืบสานให้คงอยู่ตลอดไป รวมทั้งยังช่วยกล่อมเกลাজิตใจที่นำไปสู่การดำเนินชีวิตที่ดียิ่งอีกด้วย...

การรวบรวมบทอาขยานมาให้ให้นักเรียนได้ฝึกท่องจำในทุกช่วงชั้น เป็นสิ่งที่ควรได้รับการส่งเสริม เนื่องจากในปัจจุบันนักเรียนไม่ค่อยให้ความสนใจมรดกทางวัฒนธรรมประเภทการอ่าน สังเกตได้จากบทเพลงในปัจจุบันที่แต่งขึ้นเพื่อสื่ออารมณ์เท่านั้น การกล่อมเกล่อารมณ์จากความไพเราะอ่อนโยนของภาษาในบางบทเพลงแทบหาไม่ได้เลยก็มี ถ้าช่วยกันส่งเสริม

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สักวันบทเพลงในอนาคตอาจย้อนรอย คือ มีทั้งความไพเราะและสามารถสื่อความได้ตามยุคสมัย เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาและวิถีชีวิตของผู้คนทุกยุคได้เป็นอย่างดี

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2542ข: ข-ง) ได้กล่าวถึงเกณฑ์การคัดเลือกบทอาขยาน และวัตถุประสงค์ของการท่องบทอาขยาน สรุปได้ดังนี้

1. เกณฑ์การคัดเลือกบทอาขยาน

- 1.1 มีเนื้อหา ความยากง่ายเหมาะสมกับวัย
- 1.2 มีความยาวพอเหมาะพอควร
- 1.3 มีคุณธรรม คติธรรม ให้แนวทางการดำเนินชีวิตที่ดีงาม
- 1.4 มีสุนทรียรสทางภาษา
- 1.5 มีความถูกต้องตามฉันทลักษณ์
- 1.6 มีรูปแบบที่หลากหลาย

2. วัตถุประสงค์ของการท่องบทอาขยาน

- 2.1 เพื่อให้ให้นักเรียนตระหนักในคุณค่าของภาษาไทย และให้ซาบซึ้งในความไพเราะของบทร้อยกรอง
- 2.2 เพื่อเป็นพื้นฐานในการแต่งคำประพันธ์
- 2.3 เพื่อให้เป็นสื่อในการถ่ายทอดคุณธรรม คติธรรม และข้อคิดที่เป็นประโยชน์แก่เยาวชน
- 2.4 เพื่อส่งเสริมให้มีจิตสำนึกทางวัฒนธรรมของคนในชาติในฐานะ “รากร่วมทางวัฒนธรรม”

บทอาขยานเป็นบทกวีนิพนธ์ที่มุ่งให้นักเรียนรู้คุณค่าและซาบซึ้งในความไพเราะของ บทร้อยกรอง เป็นพื้นฐานของการแต่งคำประพันธ์ เป็นสื่อถ่ายทอดคติธรรม และข้อคิดที่เป็นประโยชน์สำหรับเยาวชน รวมทั้งเพื่อส่งเสริมจิตสำนึกทางวัฒนธรรมของคนในชาติ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาทางด้านวรรณศิลป์ เอกลักษณะความเป็นไทย และบทอาขยานนั้น ได้มีผู้ให้ความสนใจศึกษาในหลายๆ เรื่องด้วยกัน ซึ่งมีดังต่อไปนี้

งานวิจัยด้านวรรณศิลป์

ยมโดย เฟื่องพงศา (2535) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาร้อยกรองประเภทกลอนในแง่วรรณศิลป์และคีตศิลป์ไทย” เพื่อศึกษาที่มาและลักษณะของกลอนที่ปรากฏในวรรณกรรมมุขปาฐะ วรรณกรรมเพื่อการขับร้อง และวรรณกรรมเพื่อการอ่านในแง่ความสัมพันธ์กับวรรณศิลป์และคีตศิลป์ไทย ผลการศึกษาพบว่า กลอนเป็นคำประพันธ์ที่มีที่มาจากเพลงของประชาชนสมัยอยุธยาในรูปมุขปาฐะ แล้ววิวัฒนาการสู่รูปปลายลักษณะในราชสำนักในรูปแบบของเพลงร้องต่างๆ และพัฒนาการไปสู่รูปแบบกลอนสำหรับอ่านฟังเสียงในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ลักษณะทางวรรณศิลป์ของกลอน ได้แก่ ฉันทลักษณ์ เสียงของคำ จำนวนคำ จังหวะคำ และลีลากลอนมีความสัมพันธ์กับคีตศิลป์ไทย ในด้านการขับร้องเพลงประเภทต่างๆ ได้แก่ เพลงพื้นบ้านภาคกลาง เพลงสำหรับเด็ก เพลงมโหรี เพลงดอกสร้อย และเพลงละคร รวมทั้งมีความสัมพันธ์กับคีตศิลป์ไทยในด้านการขับเสภาและการอ่านทำนองเสนาะ

กิริติ ชนะไชย (2547) ได้ศึกษาเรื่อง “ฉันทลักษณ์ในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่: การสืบทอดการสร้างสรรคและความสัมพันธ์กับสุนทรียภาพทางวรรณศิลป์” เพื่อชี้ให้เห็นการสืบทอดขนบการสร้างสรรคและความสัมพันธ์ของฉันทลักษณ์กับการสร้างความงามทางวรรณศิลป์ ผลการศึกษาพบว่า ฉันทลักษณ์ในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่สืบทอดจากวรรณคดีลักษณะทั้งร้ายโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน และกลบท แสดงให้เห็นว่า กวีร่วมสมัยได้ศึกษาฉันทลักษณ์ทั้งจากตำราประพันธ์ศาสตร์และวรรณคดี โดยเฉพาะวรรณคดีแบบฉบับมาแล้วเป็นอย่างดี และกวียังใช้ฉันทลักษณ์ที่มาจากเพลงพื้นบ้านและวรรณคดีท้องถิ่นด้วย ทำให้ฉันทลักษณ์ในกวีนิพนธ์สมัยใหม่มีความหลากหลายและต่อเนื่องกับวรรณคดีในอดีตอย่างชัดเจน กวีร่วมสมัยยังคงสร้างสรรค์ฉันทลักษณ์ในกวีนิพนธ์เช่นเดียวกับกวีในอดีต ฉันทลักษณ์รูปแบบใหม่จึงเป็นขนบวรรณศิลป์ร่วมสมัยที่จะสืบทอดในการสร้างสรรค์วรรณกรรมต่อไป การสืบทอดขนบและการสร้างสรรค์ฉันทลักษณ์ในกวีนิพนธ์สมัยใหม่ยังมีส่วนสำคัญในการสร้างความงามทางวรรณศิลป์ กวีร่วมสมัยใหม่ใช้เสียง คำ และจำนวนคำในบทของฉันทลักษณ์แต่ละประเภทเป็นเครื่องมือในการสร้างลีลาและลักษณะเด่นในกวีนิพนธ์ที่เอื้อให้เกิดความไพเราะ และเน้นย้ำความหมายของตัวบท

วิษุณี พันธน้อย (2550) ได้ศึกษาเรื่อง “การใช้คำ โวหารภาพพจน์ และแนวคิดในกลอนวัยรุ่นน ของสำนักพิมพ์ไยใหม่” เพื่อวิเคราะห์การใช้คำโวหารภาพพจน์ และแนวคิดในกลอนวัยรุ่นนของ สำนักพิมพ์ไยใหม่ ผลการศึกษาพบว่า มีการใช้คำดังนี้ คือ การใช้คำซ้ำ การใช้คำซ้อน การใช้คำขยาย การทับศัพท์ภาษาต่างประเทศ การใช้คำเลียนเสียงพูด การใช้คำเสริม เพื่อแสดงอารมณ์ความรู้สึก เกี่ยวกับความรักเป็นส่วนใหญ่ การใช้คำเพื่อต้องการเน้นย้ำให้ถึงความสำคัญของสิ่งที่กล่าวถึง ทำให้ เนื้อความมีความหมายหนักแน่นชัดเจน เกิดความกระชับในเนื้อความ ทำให้เกิดการเล่นคำ เล่นเสียง พยัญชนะ เกิดจินตภาพ และช่วยกระตุ้นอารมณ์ ได้รับความรู้สึก และได้รับอรรถรสในการอ่านได้ดี ยิ่งขึ้น การใช้โวหารภาพพจน์พบว่า มีการใช้โวหารเปรียบเทียบในหลายลักษณะ คือ อุปมา อุปลักษณ์ ปฏิพจน์ บุคลาธิษฐาน อธิพจน์ เพื่อทำให้ผู้อ่านเข้าใจและเข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกของผู้เขียน ทำให้เกิดภาพในใจ เกิดจินตนาการ เกิดอารมณ์ความรู้สึก และทำให้มีความเข้าใจในเนื้อหาของ กลอนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น การนำเสนอแนวคิดพบว่า มีการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ ของพ่อแม่ แนวคิดเกี่ยวกับความรัก แนวคิดเกี่ยวกับเพื่อน และแนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

จากการศึกษางานวิจัยข้างต้นเกี่ยวกับวรรณศิลป์ สรุปได้ว่า ลักษณะทางวรรณศิลป์ของกลอน ได้แก่ จังหวะลักษณะ เสียงของคำ จำนวนคำ จังหวะคำ และลีลาของกลอนมีความสัมพันธ์กับคีตศิลป์ไทย ในด้านการขับร้องเพลงประเภทต่างๆ นอกจากนี้ การใช้เสียง คำ และจำนวนคำในบทของจังหวะลักษณะ แต่ละประเภท เป็นเครื่องมือในการสร้างลีลาและลักษณะเด่นในกวีนิพนธ์ที่เอื้อให้เกิดความไพเราะ และเน้นย้ำความหมายของตัวบทกลอนอีกด้วย

งานวิจัยด้านเอกลักษณ์ความเป็นไทย

ระดมศักดิ์ อุทัยจิต (2543) ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทนักจัดรายการวิทยุกระจายเสียงกับการให้ การศึกษาเอกลักษณ์ไทย: กรณีศึกษานักจัดรายการวิทยุกระจายเสียงในกรุงเทพมหานคร” ผลการศึกษาพบว่า นักจัดรายการวิทยุกระจายเสียงได้แสดงบทบาทในการให้การศึกษาด้านเอกลักษณ์ไทย ดังนี้ ด้านส่งเสริมการค้าของชาติ ได้นำวันสำคัญๆ ของชาติมาประกาศทางรายการ ด้านศาสนา ได้ให้ความรู้เกี่ยวกับวันสำคัญทางศาสนา ด้านสถาบันพระมหากษัตริย์ ได้นำเกร็ดความรู้วันสำคัญ ที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์มาประกาศทางรายการ ด้านแบบอย่างวัฒนธรรม นักจัดรายการวิทยุใช้ ภาษาไทยอย่างถูกต้อง และยังได้นำความรู้เกี่ยวกับประเพณีต่างๆ มาประกาศอีกด้วย ด้านเกี่ยวกับ ลักษณะนิสัยประจำชาติ นักจัดรายการวิทยุเริ่มรายการโดยการทักทายผู้ฟังแบบไทย และนำเรื่อง การเคารพผู้อาวุโสประกาศผ่านทางรายการ

วิมล แจ่มจันทร์ (2547) ได้ศึกษาเรื่อง “เอกลักษณ์ไทยที่ปรากฏในนวนิยายที่ได้รับรางวัล” เพื่อศึกษาและวิเคราะห์คุณค่าเอกลักษณ์ไทยที่ปรากฏในนวนิยายที่ได้รับรางวัล ผลการศึกษาพบว่า ได้ปรากฏเอกลักษณ์ไทยในนวนิยายที่ได้รับรางวัล 8 ประการ คือ โครงสร้างทางสังคมและลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคม ความสำนึกในความเป็นชาติไทย อิทธิพลของพระพุทธศาสนา การใช้ภาษา ลักษณะนิสัยประจำชาติของคนไทย สถาปัตยกรรม ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี คนตรี กีฬาไทย และการละเล่นพื้นเมืองต่างๆ ส่วนเอกลักษณ์ไทยที่ไม่ปรากฏในนวนิยายที่ได้รับรางวัล คือ ความเคารพเทิดทูนในสถาบันพระมหากษัตริย์ เนื่องจากนวนิยายที่นำมาวิเคราะห์นี้ มีการดำเนินเรื่องและวิถีชีวิตของตัวละครเป็นชาวบ้าน ที่มักจะสนใจในเรื่องของคนเป็นอันดับแรก ก่อนที่จะสนใจเรื่องอื่นในสังคม

จากการศึกษางานวิจัยข้างต้นเกี่ยวกับเอกลักษณ์ไทย สรุปได้ว่า นักจัดรายการวิทยุกระจายเสียง ได้แสดงบทบาทในการให้การศึกษาเอกลักษณ์ไทยดังนี้ คือ ด้านส่งเสริมการดำรงอยู่ของชาติ ด้านศาสนา ด้านสถาบันพระมหากษัตริย์ ด้านแบบอย่างวัฒนธรรม และด้านเกี่ยวกับลักษณะนิสัยประจำชาติ นอกจากนี้ ในนวนิยายที่ได้รับรางวัลได้ปรากฏเอกลักษณ์ไทยดังนี้ คือ โครงสร้างทางสังคมและลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคม ความสำนึกในความเป็นชาติไทย อิทธิพลของพระพุทธศาสนา การใช้ภาษา ลักษณะนิสัยประจำชาติของคนไทย สถาปัตยกรรม ศิลปวัฒนธรรม และประเพณี คนตรี กีฬาไทย และการละเล่นพื้นเมืองต่างๆ

งานวิจัยด้านบทธาขยาน

รุ่งฤดี ภูชมศรี (2542) ได้ศึกษาเรื่อง “วิเคราะห์บทอ่านในหนังสือเรียนภาษาไทย หลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2523) ในฐานะวรรณกรรมเด็ก” ผลการศึกษาพบว่า ให้คุณค่าและสาระมากมายได้แก่ ด้านจริยธรรม การศึกษา การบำรุงศิลปวัฒนธรรม การรักษาสิ่งแวดล้อม และการเปลี่ยนแปลงของสังคม เพื่อให้เด็กมีนิสัยที่พึงประสงค์ มีเจตคติที่ดี ทั้งยังช่วยเสริมสร้างประสบการณ์ชีวิตให้เด็กเป็นคนดีในสังคม โดยเฉพาะสังคมทุกวันนี้มีการเปลี่ยนแปลงไปมาก และมีสิ่งเร้าที่จะทำให้เด็กขาดจริยธรรม

อัปสร สุวรรณรอด (2544) ได้ศึกษาเรื่อง “คุณค่าในบทธาขยานภาษาไทยระดับประถมศึกษา” เพื่อวิเคราะห์ด้านปัญญา สังคมและวัฒนธรรม และด้านสุนทรียรสจากบทธาขยานระดับประถมศึกษา ผลการศึกษาพบว่า คุณค่าด้านปัญญา พบองค์ความรู้เรื่องธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากที่สุด รองลงมาเป็นองค์ความรู้ด้านภาษา ด้านวิทยาศาสตร์และด้านศิลปกรรมตามลำดับ คุณค่าด้านสังคม

และวัฒนธรรม ให้ความรู้ด้านหลักธรรม คุณธรรม จริยธรรมมากที่สุด รองลงมาเป็นเรื่องการศึกษา คำสอน ค่านิยม วิถีชีวิต ความเชื่อ และธรรมเนียมประเพณีตามลำดับ คุณค่าด้านสุนทรียรส พบสุนทรียรสในคำและความมากที่สุด ส่วนสุนทรียรสในภาพมีเพียงส่วนน้อย

อำนาจใจหวัง (2545) ได้ศึกษาเรื่อง “คุณค่าในบทอาขยานภาษาไทยระดับมัธยมศึกษา” เพื่อวิเคราะห์คุณค่าด้านสุนทรียรส ด้านปัญญา สัจคม และวัฒนธรรมจากบทอาขยานระดับมัธยมศึกษา ผลการศึกษาพบว่า คุณค่าด้านสุนทรียรส พบสุนทรียรสในคำและในความจากบทอาขยานทุกบท ส่วนสุนทรียรสในภาพพบเพียงส่วนน้อย คุณค่าด้านปัญญา พบองค์ความรู้เรื่องภาษามากที่สุด รองลงมาเป็นเรื่องความรู้ด้านศิลปกรรม ด้านมนุษย์ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และด้านประวัติศาสตร์ตามลำดับ คุณค่าด้านสัจคมและวัฒนธรรม พบองค์ความรู้ด้านหลักธรรม คุณธรรม และจริยธรรมมากที่สุด รองลงมาเป็นเรื่องคำสอนทั่วไป วิถีชีวิต ด้านจิตสำนึกความกตัญญู การศึกษา ขนบธรรมเนียมประเพณี และความเชื่อตามลำดับ

กฤษณา คงทน (2548) ได้ศึกษาเรื่อง “บทอาขยานภาษาไทยระดับประถมศึกษา: ลักษณะทางจริยธรรมและกลวิธีนำเสนอ” เพื่อให้เห็นจริยธรรมและกลวิธีนำเสนอในบทอาขยานภาษาไทยระดับประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงประถมศึกษาปีที่ 6 ผลการศึกษาพบว่า บทอาขยานภาษาไทยระดับประถมศึกษาได้สอดแทรกจริยธรรมที่พึงปลูกฝังให้นักเรียนครบทั้ง 13 ด้านคือ ความใฝ่รู้ ความขยัน ความอดทน ความประหยัด ความซื่อสัตย์สุจริต ความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ ความสามัคคี ความเสียสละ ความเมตตากรุณา ความกตัญญูกตเวทิตะ ความยุติธรรม และความเป็นผู้มีวัฒนธรรมและปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี ส่วนกลวิธีนำเสนอพบว่า ใช้กลวิธีการนำเสนอแบบตรงไปตรงมามากกว่าการนำเสนอแบบให้ผู้อ่านตีความ โดยนำเสนอในรูปแบบของบทร้อยกรอง และรูปแบบที่ใช้มากที่สุด คือ กลอนสุภาพ รองลงมา คือ กาพย์ยานี และน้อยที่สุด คือ ร่ายโบราณกับกาพย์ห่อโคลง

จากการศึกษางานวิจัยข้างต้นเกี่ยวกับบทอาขยาน สรุปได้ว่า ในบทอาขยานให้คุณค่าด้านปัญญา โดยให้ความรู้เรื่องธรรมชาติศึกษาและสิ่งแวดล้อม เรื่องภาษา เรื่องวิทยาศาสตร์และเรื่องศิลปกรรม คุณค่าด้านสัจคมและวัฒนธรรม ให้ความรู้เรื่องหลักธรรม คุณธรรม จริยธรรม เรื่องการศึกษา คำสอน ค่านิยม วิถีชีวิต ความเชื่อ และธรรมเนียมประเพณี ส่วนคุณค่าด้านสุนทรียรส พบสุนทรียรสในคำ สุนทรียรสในความ และสุนทรียรสในภาพ

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาวรรณศิลป์และเอกลักษณ์ความเป็นไทยในบทอาขยาน” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้วิธีการพรรณนาวิเคราะห์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวรรณศิลป์ในด้านการใช้คำ นัยทลัษณ์ และภาพพจน์ในบทอาขยาน และศึกษาเอกลักษณ์ความเป็นไทยที่ปรากฏในบทอาขยาน ซึ่งมีวิธีในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

แหล่งข้อมูล

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในงานวิจัยครั้งนี้ คือ บทอาขยานในหนังสือเรียนภาษาไทยของกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ช่วงชั้นที่ 1-4 และหนังสือบทอาขยานภาษาไทย ระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา โดยผู้วิจัยมุ่งเก็บข้อมูลการใช้วรรณศิลป์ในบทอาขยานในด้านการใช้คำ นัยทลัษณ์และการใช้ภาพพจน์ และข้อมูลเอกลักษณ์ความเป็นไทยที่ปรากฏในบทอาขยาน

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ บทอาขยานที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้ใช้สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ช่วงชั้นที่ 1-4 รวมจำนวน 64 บท ดังรายชื่อต่อไปนี้

1. แมวเหมียวแยกเขี้ยวยิงฟัน ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1
2. รักเมืองไทย ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1
3. ฝนตก แดดออก ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1
4. นี๋ของของเธอ ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1
5. ตั่งเอี้ยตั่งไข่ ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1
6. ไก่แจ้ ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2
7. รักษาป่า ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2
8. เด็กน้อย ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3

9. วิหาหนาเจ้า ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3
10. นกกาเหว่า ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3
11. ปากเป็นเอก เลขเป็นโท หนังสือเป็นตรี ชั่วดีเป็นตรา ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4
12. พฤษภกาสร ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4
13. สยามานุสสติ ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4
14. ไทยรวมกำลังตั้งมั่น ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4
15. พระอภัยมณี ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4
16. คนเป็นที่พึ่งแก่ตน ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5
17. วิชาเหมือนสินค้า ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5
18. ผู้รู้ดีเป็นผู้เจริญ ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5
19. ผู้ชนะ ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6
20. เป็นมนุษย์หรือเป็นคน ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6
21. โคลงโลกนิติ 3 บท ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6
22. เจ้าดวงมาลา ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6
23. ปากใดเกินบ่มีความรู้ ระดับชั้นประถมศึกษา
24. เพลงชาติ ระดับชั้นประถมศึกษา
25. เพลงยาวเจ้าอิศรญาณ ระดับชั้นประถมศึกษา
26. มาลี ระดับชั้นประถมศึกษา
27. อนึ่งเวลากิน ระดับชั้นประถมศึกษา
28. อย่างนั่งไกล่ดูเงินค่า ระดับชั้นประถมศึกษา
29. โคลงโลกนิติ 5 บท ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1
30. นิคมพจน์ กาพย์ห่อโคลง ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1
31. รามเกียรติ์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1
32. สักวา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1
33. บุพการี ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1
34. บทเสภาสามัคคีเสวก ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2
35. พระสุริโยทัยขาดคอช้าง ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2
36. วัฒนธรรม ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2
37. พระอภัยมณี ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2
38. ขุนช้างขุนแผน ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3
39. นิราศนรินทร์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4

40. นมัสการมาตาปิตุคุณ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4
41. นมัสการอาจารย์คุณ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4
42. มงคลสูตรคำฉันท์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4
43. นิราศพระบาท ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4
44. ธรรมาธรรมะสงคราม ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4
45. สวรรค์ชั้นกวี ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4
46. อิเหนา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4
47. ลิลิตตะเลงพ่าย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5
48. มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์กู่मार ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5
49. ยามมีด ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5
50. กาพย์เห่เรือ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6
51. วารีดุริยางค์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6
52. ขุนช้างขุนแผน ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6
53. คำวาทิต ระดับชั้นมัธยมศึกษา
54. โคลงกระทู้สุภาษิต ระดับชั้นมัธยมศึกษา
55. ณ ยามสายัณห์ ระดับชั้นมัธยมศึกษา
56. ดอกไม้จะบาน ระดับชั้นมัธยมศึกษา
57. นมัสการพระพุทธคุณ ระดับชั้นมัธยมศึกษา
58. นมัสการพระธรรมคุณ ระดับชั้นมัธยมศึกษา
59. นมัสการพระสังฆคุณ ระดับชั้นมัธยมศึกษา
60. บททำรำเบื่องต้น ระดับชั้นมัธยมศึกษา
61. ฟังทะเลตะวันตก ระดับชั้นมัธยมศึกษา
62. วรรณกรรมคำสอนอีสาน ระดับชั้นมัธยมศึกษา
63. ไหมแท้ที่แม่ทอ ระดับชั้นมัธยมศึกษา
64. อยู่เพื่ออะไร ระดับชั้นมัธยมศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ เกณฑ์ที่ผู้วิจัยใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล มีดังนี้

1. เกณฑ์การวิเคราะห์วรรณศิลป์ด้านการใช้คำ ผู้วิจัยได้ใช้เกณฑ์ของ สมเกียรติ รัชย์มณี (2551: 36-41) ดังต่อไปนี้

1.1 ความหมายของคำ มีเกณฑ์พิจารณาดังต่อไปนี้

1.1.1 คำที่มีความหมายตรง หรือความหมายตามอรรถ ได้แก่ คำที่มีความหมายตามรูปคำที่ปรากฏ เป็นความหมายโดยตรง หรือความหมายตามพจนานุกรม รูปคำปรากฏอย่างไร ก็จะมี ความหมายตรงตามนั้น

1.1.2 คำที่มีความหมายนัยประหวัด หรือความหมายแฝง หมายถึง คำที่ให้ ความหมายในเชิงชักนำความคิดให้เกี่ยวข้อง ไปถึงสิ่งอื่น กล่าวคือ เมื่อกล่าวถึงคำหนึ่งแล้วจะประหวัด ความหมายไปถึงสิ่งอื่น ที่มีความหมายโดยอนุมานตามลักษณะอาการ หรือความรู้สึกเกี่ยวกับคำนั้นๆ

1.1.3 คำที่มีความหมายตามเสียง ได้แก่ คำที่มีความหมายสัมพันธ์กับเสียงที่เปล่ง ออกมา ความสั้น-ยาว หน้า-เบา ของเสียง รวมทั้งเสียงของสระที่แตกต่างกัน ก็จะเนะภาพหรือให้ ความหมายที่ต่างออกไป นอกจากนี้ คำบางคำยังมีความหมายตามเสียงธรรมชาติที่เกิดขึ้น

1.1.4 คำที่มีหลายความหมาย ได้แก่ คำบางคำที่มีความหมายตรงได้หลายอย่าง ส่วนจะมีความหมายว่าอย่างไรบ้างนั้นขึ้นอยู่กับบริบทที่แวดล้อม

1.1.5 คำไวพจน์ ได้แก่ คำที่มีรูปคำต่างกันแต่มีความหมายเหมือนกันหรือ คล้ายคลึงกัน

1.2 ศิลปะการใช้คำ มีเกณฑ์พิจารณาดังต่อไปนี้

1.2.1 การเล่นคำ ได้แก่ การเลือกใช้คำที่มีหลายความหมายในตำแหน่งที่ ใกล้เคียงกัน แต่มีความหมายแตกต่างกันไปตามบริบท ทั้งนี้ รวมทั้งคำที่ออกเสียงเหมือนกัน แต่สะกดต่างกันด้วย

1.2.2 การซ้ำคำหรือซ้ำวลี ได้แก่ การเลือกใช้คำหรือวลีเดียวกันในตำแหน่งที่ต่างกัน มีความหมายอย่างเดียวกันทุกตำแหน่ง

1.2.3 การใช้คำซ้ำหรือคำอภิปาก ได้แก่ การเลือกซ้ำคำเดียวกันในตำแหน่งที่ต่อเนื่องกัน เพื่อเน้นความหรืออาจทำให้ความหมายเปลี่ยนไปบ้างตามลักษณะของคำซ้ำ

1.2.4 การหลាកคำ ได้แก่ การใช้คำไวพจน์ในตำแหน่งที่ใกล้เคียงกันหรือในบริบทเดียวกัน ทำให้เกิดความไพเราะที่ไม่ต้องใช้อยู่คำซ้ำซากเมื่อกล่าวถึงสิ่งเดียวกัน

2. เกณฑ์การวิเคราะห์วรรณศิลป์ด้านฉันทลักษณ์ ผู้วิจัยได้ใช้เกณฑ์ของ วิเชียร เกษประทุม (2543: 16) ดังต่อไปนี้

2.1 กลอน คือ คำประพันธ์ชนิดหนึ่งซึ่งใช้อยู่คำเรียงกัน มีคำสัมผัส บทหนึ่งมี 2 บาท คือ บาทเอกกับบาทโท บาทหนึ่งแบ่งเป็น 2 วรรค หรือ 2 ท่อน รวม 2 วรรค เป็น 1 คำกลอน

2.2 โคลง คือ คำประพันธ์ซึ่งมีวิธีเรียบเรียงถ้อยคำเข้าคณะ มีกำหนดเอกโทและสัมผัส โคลงมีลักษณะบังคับ 6 อย่าง ได้แก่ คณะ พยางค์ สัมผัส คำเอกคำโท คำเป็นคำตาย และคำสร้อย

2.3 ร่าย คือ คำประพันธ์ชนิดหนึ่ง ซึ่งไม่กำหนดว่ามีบทหรือบาทเท่านั้นเท่านี้ จะแต่งให้ยาวเท่าไรก็ได้ เป็นแต่ต้องเรียงคำให้คล้องกันตามข้อบังคับเท่านั้น

2.4 กาพย์ คือ คำประพันธ์ประเภทหนึ่งของไทย ซึ่งมีกำหนดคณะ พยางค์ และสัมผัส มีลักษณะคล้ายกับฉันท แต่ไม่นิยมครุ-ลหุเหมือนกับฉันท

2.5 ฉันท คือ ลักษณะถ้อยคำที่กวีได้ร้อยกรองขึ้น เพื่อให้เกิดความไพเราะ โดยกำหนดครุ ลหุ และสัมผัสไว้เป็นมาตรฐาน

3. เกณฑ์การวิเคราะห์วรรณศิลป์ด้านการใช้ภาพพจน์ ผู้วิจัยได้ใช้เกณฑ์ของ วิชา กงกะนันท์ (2533: 39-55) ดังต่อไปนี้

3.1 อุปลักษณ์ เป็นโวหารเปรียบเทียบของสองสิ่งที่ไม่จำเป็นต้องนำมาเปรียบเทียบกันว่าเป็นสิ่งเดียวหรือเท่ากันทุกประการ โดยใช้คำ เป็น เท่า คือ ในการเปรียบเทียบ

3.2 อุปมา เป็นโวหารที่เปรียบเทียบของสองสิ่งที่ไม่จำเป็นต้องนำมาเปรียบเทียบกันว่าเหมือนกัน คำที่ใช้โวหารประเภทนี้ใช้ในการเปรียบเทียบคือคำว่า เหมือน คล้าย ดูจ ดูราว กลประหนึ่ง เพียง ดั่ง ราว ราวกับ เฉก

3.3 สมพจน์ การกล่าวถึงส่วนใดส่วนหนึ่งของทั้งหมดเพียงบางส่วน แต่ให้ความหมายครอบคลุมหมดทุกส่วน

3.4 นามนัย เป็นโวหารที่เอ่ยถึงสิ่งหนึ่ง แต่ให้ความหมายเป็นอีกอย่างหนึ่ง

3.5 ปฎิวาทะ คือ การนำคำที่มีความหมายตรงกันข้ามหรือค้ำกันมารวมกัน เพื่อให้เกิดคำที่มีความหมายใหม่ หรือมีความหมายที่ให้ความรู้สึกขัดแย้ง หรือเพิ่มน้ำหนักให้แก่ความหมายของคำแรก

3.6 ปฎิภาคพจน์ คือ ข้อความที่มีความหมายขัดกันไม่ว่าผู้ใช้จะจงใจหรือไม่ก็ตาม เป็นข้อความที่กล่าวถึงสิ่งที่แปลกแต่จริง หรือไม่น่าเป็นไปได้แต่เป็นไปได้

3.7 อาวัตพากย์ คือ การใช้คำแทนผลของสัมผัสที่ผิดไปจากธรรมชาติ เช่น รัสเป็นผลของสัมผัสด้วยลิ้น กลิ่นเป็นผลของสัมผัสจากจมูก การใช้โวหารแบบนี้จะใช้ข้อความ

3.8 อติพจน์ คือ การพูดเกินความจริงเพื่อเน้นความรู้สึก มิใช่เพื่อหลอกลวง

3.9 อธิพจน์ เป็นการใช้โวหารในการพูดหรือเขียนประหนึ่งโอ้อวด โดยมีเจตนาให้ผู้อ่าน ผู้ฟังรู้สึกขำ ต่างจากอติพจน์ที่เจตนา คือ อติพจน์มุ่งเน้นความรู้สึกที่จริงจัง

3.10 ปฎิรูปพจน์ เป็นการใช้ข้อความที่ดัดแปลงมาจากข้อความอันเป็นที่รู้จักกันดีอยู่แล้ว เช่น วาตะของนักปราชญ์ รัฐบาลบุรุษ กวี หรือสุภาษิต คำพังเพย หรือผลงานของผู้อื่น

3.11 บุคลาธิษฐาน เป็นการใช้ภาษาในลักษณะที่ทำให้ดูเหมือนว่าสรรพสิ่งทั้งหลายที่ไม่ใช่คนแต่เสมือนคน โดยให้สรรพสิ่งเหล่านั้นแสดงออกปฏิกิริยาต่างๆ ราวกับเป็นคนบ้าง เช่น พุดได้ ร้องให้ได้ รู้สึกได้ หรือกำหนดบทบาทและฐานะให้สรรพสิ่งเหล่านั้น ทั้งรูปธรรมและนามธรรม จนดูประหนึ่งว่าเป็นคนบ้าง

3.12 อุทาหรณ์ เป็นวิธีการเปรียบเทียบเรื่องราว เหตุการณ์หรือความคิดสองอย่างที่ไม่จำเป็นต้องเปรียบเทียบกันว่าคล้ายกัน โดยยกข้อความที่เชื่อว่าง่ายแก่การเข้าใจเปรียบเทียบกับสิ่งที่ผู้เขียนหรือผู้พูดต้องการจะอธิบาย คุณคล้ายวิธีการใช้อุปมา เป็นการเปรียบเทียบถ้อยคำ ในขณะที่อุทาหรณ์เป็นการเปรียบเทียบข้อความ

3.13 ปฏิปจฺจนา เป็นศิลปะของการใช้คำถาม คือ เป็นคำถามที่มีได้หวังคำตอบ ผู้ถามหรือกวีมีเจตนาจะเรียกร้องความสนใจมากกว่าคำตอบ แต่หากจะมีคำตอบ คำตอบนั้นก็มักจะเป็นคำตอบปฏิเสธ แม้ผู้ที่นิยมใช้โวหารประเภทนี้ คือ นักการเมือง แต่คนทั่วไป กวีและนักประพันธ์ก็ใช้ได้เหมือนกัน

4. เกณฑ์การวิเคราะห์เอกลักษณ์ความเป็นไทย ผู้วิจัยได้นำเกณฑ์ของ สุพิศวง ธรรมพันทา (2532: 124-238) มาดัดแปลงและใช้เป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

4.1 ด้านการเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ ความเป็นไทยของสังคมไทยทุกวันนี้ ประกอบจากอัจฉริยภาพและคุณธรรมของผู้นำไทยในยุคสมัยต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระมหากษัตริย์ทรงดำรงฐานะประมุขของสังคมไทย นับตั้งแต่สมัยประวัติศาสตร์สุโขทัยจวบจนปัจจุบันนี้

4.2 ด้านการเป็นสังคมพุทธ พุทธธรรมของพระพุทธเจ้ามีอิทธิพลต่อจิตใจและแนวทางการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชน ที่แสดงออกต่อวัฒนธรรมไทยให้เห็นเป็นวัฒนธรรมพุทธศาสนา พุทธศาสนาเป็นที่พึ่งทางจิตใจและเป็นแนวปฏิบัติในการดำรงชีวิตอย่างสุขสงบของคนไทยได้ดียิ่งตลอดมา ทั้งมีอิทธิพลอย่างสำคัญในการเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมของคนไทยมาอย่างต่อเนื่องจนถึงทุกวันนี้

4.3 ด้านครอบครัวและเครือญาติ ลักษณะของครอบครัวไทยแต่เดิมเป็นครอบครัวขยายที่มีสมาชิกซึ่งเป็นเครือญาติหลายระดับ อาศัยอยู่ในเรือนที่สร้างต่อกันไปในบริเวณเดียวกัน ซึ่งแนวนิยมลักษณะครอบครัวแบบนี้ยังคงปรากฏอยู่ในครอบครัวชนบท ส่วนครอบครัวเมืองเป็นครอบครัวเดี่ยวตามสภาวะเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมในปัจจุบันมากขึ้น กล่าวคือ ลูกหลานที่ออกรุ่นเริ่มนิยมแยกครอบครัวอยู่อย่างอิสระ มีเพียงเฉพาะพ่อแม่ลูกเท่านั้น

4.4 ด้านสังคมเกษตรกรรม คนชาติไทยมีความผูกพันอยู่กับระบบการดำเนินชีวิตและการผลิตเชิงเกษตรกรรม คนไทยเลือกพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำเป็นที่ตั้งชุมชน และเป็นแหล่งสร้างสรรค์วัฒนธรรมไทยให้เจริญงอกงามมาตามลำดับ ข้าวเป็นพืชผลหลักที่มีอิทธิพล และมีความหมายต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย จนเห็นเป็นแบบฉบับของวัฒนธรรมที่เรียกกันว่า วัฒนธรรมข้าว หรือสังคมไทยถูกเรียกว่า สังคมชาวนา

4.5 ด้านสังคมเมืองหลวง ราชธานีของไทยตั้งแต่สมัยประวัติศาสตร์เป็นต้นมา เป็นศูนย์กลางของสังคมไทย ดังเช่น กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นเมืองหลวงของประเทศไทยในปัจจุบัน นับได้ว่าเป็นผลงานทางวัฒนธรรมที่เป็นตัวแทนของความเป็นไทย ซึ่งมีวิวัฒนาการของวัฒนธรรมแขนงต่างๆ โดยมีการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมระหว่างวัฒนธรรมไทย แต่เดิมกับวัฒนธรรมอื่นๆ ที่รับเข้ามาจนเกิดเป็นลักษณะไทยประยุกต์ หรือลักษณะไทยสากล

4.6 ด้านการยกย่องผู้มีความรู้ ผู้มีความรู้จะได้รับการยอมรับในฐานะ ครู หรือนุคคลพันสมัย ที่ให้คำแนะนำยกย่องยอมรับและกลายเป็นตัวแบบของสังคมด้วย ในสังคมไทยความเป็นผู้รู้เกิดจากการได้รับการศึกษาอบรมมาเป็นอย่างดี จากแหล่งความรู้หรือจากสถาบันการศึกษา ฉะนั้นสังคมไทยจึงนิยมยกย่อง ผู้มีการศึกษาสูง หรือ ผู้ได้รับปริญญาบัตร ว่าเป็นบุคคลที่มีความสามารถสูง

4.7 ด้านศิลปกรรมไทย ผลงานศิลปกรรมของไทยที่ทรงคุณค่าทั้งหลาย มักจะเกิดมาจากแรงบุญแรงศรัทธาของพุทธศาสนิกชน และพลังความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์ของประชาชน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวรรณศิลป์และเอกลักษณ์ความเป็นไทยในบทอาขยาน จำนวน 64 บท ซึ่งมีวิธีการดำเนินการดังนี้

1. รวบรวมบทอาขยานที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทยของกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานช่วงชั้นที่ 1-4 และหนังสือบทอาขยานภาษาไทย ระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา รวม จำนวน 64 บท
2. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมความรู้เกี่ยวกับวรรณศิลป์ด้านการใช้คำ ฉันท์ลักษณะและภาพพจน์
3. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมความรู้เกี่ยวกับเอกลักษณ์ความเป็นไทย
4. กำหนดขอบเขตการศึกษา โดยใช้เกณฑ์การวิเคราะห์วรรณศิลป์ด้านการใช้คำ ฉันท์ลักษณะและภาพพจน์ และการวิเคราะห์เอกลักษณ์ความเป็นไทย
5. ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวรรณศิลป์ เอกลักษณ์ความเป็นไทยและบทอาขยาน

การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลได้แล้ว ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาศึกษา ดังนี้

1. ศึกษาวิเคราะห์บทอาขยานเรื่องการใช้วรรณศิลป์ด้านการใช้คำ ฉันท์ลักษณะและการใช้ภาพพจน์
2. ศึกษาวิเคราะห์เอกลักษณ์ความเป็นไทยที่ปรากฏในบทอาขยาน
3. นำผลที่ได้มานับหาค่าความถี่คิดเป็นร้อยละในวรรณศิลป์ด้านฉันท์ลักษณะ การใช้ภาพพจน์ และเอกลักษณ์ความเป็นไทยที่ปรากฏในบทอาขยาน

4. นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิเคราะห์มาเขียนบรรยาย พร้อมยกตัวอย่างประกอบ
5. สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

บทที่ 4

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาวรรณศิลป์และเอกลักษณ์ความเป็นไทยในบทอาขยาน ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์ และนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ในการวิจัย ดังนี้

1. ลักษณะวรรณศิลป์ในบทอาขยาน

- 1.1 วรรณศิลป์ด้านการใช้คำ
- 1.2 วรรณศิลป์ด้านฉันทลักษณ์
- 1.3 วรรณศิลป์ด้านการใช้ภาพพจน์

2. เอกลักษณ์ความเป็นไทยในบทอาขยาน

ลักษณะวรรณศิลป์ในบทอาขยาน

วรรณศิลป์ด้านการใช้คำ

ความหมายของคำ

นำเสนอผลการวิจัยในประเด็นต่อไปนี้

1. คำที่มีความหมายตรง
2. คำที่มีความหมายนัยประหวัค
3. คำที่มีความหมายตามเสียง
4. คำที่มีหลายความหมาย
5. คำไวพจน์

1. คำที่มีความหมายตรง หรือความหมายตามอรรถ ได้แก่ คำที่มีความหมายตามรูปคำ ที่ปรากฏ เป็นความหมายโดยตรงหรือความหมายตามพจนานุกรม รูปคำปรากฏอย่างไรก็จะมี ความหมายตรงตามนั้น นำเสนอตัวอย่างการวิเคราะห์ได้ดังต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1

รักษาป่า

นกเอยนกน้อยน้อย	บินล่องลอยเป็นสุขศรี
ขนขาวราวสำลี	อากาศดีไม่มีภัย
ทุกทิศเจ้าเที่ยวท่อง	ฟ้าสีทองอันสดใส
มีป่าพาสุขใจ	มีต้นไม้มีลำธาร

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่อง รักษาป่า
กระทรวงศึกษาธิการ
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2550ก: 49)

คำว่า **นก** (น.) เป็นคำที่มีความหมายตรง หมายถึง ชื่อสัตว์มีกระดูกสันหลังเลือดอุ่น มี 2 เท้า 2 ปีก และมีขนปกคลุมร่างกาย ออกลูกเป็นไขก่อนแล้วจึงฟักเป็นตัว. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 559)

คำว่า **บิน** (ก.) เป็นคำที่มีความหมายตรง หมายถึง ไปในอากาศด้วยกำลังปีกหรือ เครื่องยนต์เป็นต้น เช่น นกบิน เครื่องบินบิน โดยปริยายหมายถึงการไปโดยลักษณะคล้ายคลึง เช่นนั้น เช่น ขวัญบิน जानบิน. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 627)

คำว่า **สุข** (น.) เป็นคำที่มีความหมายตรง หมายถึง ความสบายกายสบายใจ เช่น ขอให้ อยู่ดีมีสุข เกิดมาก็มีสุขบ้างทุกข์บ้าง, มักใช้เข้ากับคำ เป็น เช่น ขอให้อยู่เย็นเป็นสุข. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1201)

คำว่า **ขน** (น.) เป็นคำที่มีความหมายตรง หมายถึง สิ่งที่เป็นเส้นขึ้นตามผิวหนังคนและสัตว์ เช่น ขนตา ขนนก ขนเม่น และใช้ตลอดไปจนถึงที่ขึ้นบนผิวหนังไม้ ผลไม้ ใบไม้ และอื่นๆ. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 160)

คำว่า **ขาว** (น.) เป็นคำที่มีความหมายตรง หมายถึง สีชนิดหนึ่งเหมือนสำลี. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 184)

คำว่า **สำลี** (น.) เป็นคำที่มีความหมายตรง หมายถึง ชื่อเรียกปุยฝ้ายที่นำมาฟอกให้ขาวปราศจากไขมันและสิ่งแปลกปลอมอื่นๆ เพื่อใช้ในทางการแพทย์เป็นต้น. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1190)

คำว่า **อากาศ** (น.) เป็นคำที่มีความหมายตรง หมายถึง แก๊สผสมที่ประกอบด้วยไนโตรเจนและออกซิเจนเป็นส่วนใหญ่ ใช้หายใจหรือช่วยในการเผาไหม้เป็นต้น. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1359)

คำว่า **ภัย** (น.) เป็นคำที่มีความหมายตรง หมายถึง สิ่งที่น่ากลัว, อันตราย, เช่น อัคคีภัย คือ ภัยที่เกิดจากไฟ อุทกภัย คือ ภัยที่เกิดจากน้ำ. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 819)

คำว่า **ทิศ** (น.) เป็นคำที่มีความหมายตรง หมายถึง ด้าน, ข้าง, ทาง, เบื้อง, (หมายถึงเอาเหนือ ใต้ ตะวันออก ตะวันตก เป็นต้น. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 530)

คำว่า **ฟ้า** (น.) เป็นคำที่มีความหมายตรง หมายถึง ส่วนเบื้องบนที่มองเห็นครอบแผ่นดินอยู่ เช่น ดาวเต็มฟ้า, อากาศ เช่น ฟ้าครีมี ยิ่งป็นขึ้นฟ้า. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 811)

คำว่า **สดใส** (ว.) เป็นคำที่มีความหมายตรง หมายถึง ผ่องใส, ไม่ขุ่นมัว, เช่น หน้าตา สดใส สีสันสดใส. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1114)

คำว่า **ป่า** (น.) เป็นคำที่มีความหมายตรง หมายถึง ที่ที่มีต้นไม้ต่างๆขึ้นมา, ถ้าเป็นต้นสักเรียกว่า ป่าสัก, ถ้าเป็นต้นรัง เรียกว่า ป่ารัง, ถ้ามีพรรณไม้ชนิดใดชนิดหนึ่งขึ้นอยู่มาก ก็เรียกตามพรรณไม้นั้น เช่น ป่าไผ่ ป่าคา ป่าหญ้า. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 690)

คำว่า **ต้นไม้** (น.) เป็นคำที่มีความหมายตรง หมายถึง คำรวมเรียกพืชทั่วไปโดยปรกติ ชนิดมีลำต้น, ใช้ในความหมายที่แคบกว่า คำว่า **ต้น** หมายถึง พืชชนิดที่มีลำต้นใหญ่มีกิ่งแยกออกไป. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 423)

คำว่า **ลำธาร** (น.) เป็นคำที่มีความหมายตรง หมายถึง ทางน้ำที่ไหลจากเขา. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1010)

ตัวอย่างที่ 2

นกกาเหว่า

เข้านกกาเหว่าเอย
แม่กาก็หลงรัก
คาบเอาข้าวมาเผื่อ
ถนอมไว้ในรังนอน

ไขไว้ให้แม่กาฟัก
คิดว่าลูกในอุทร
ไปคาบเอาเหยื่อมาป้อน
ซ่อนเหยื่อมาให้กิน

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่องนกกาเหว่า
หอพระสมุควชิรญาณ
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ก: 87)

คำว่า **กาเหว่า** (น.) เป็นคำที่มีความหมายตรง หมายถึง ชื่อนกชนิด *Eudynamys scolopacea* ในวงศ์ Cuculidae ตัวเล็กกว่ากาเล็กน้อย ตาแดง หางยาว ตัวผู้สีดำ ตัวเมียสีน้ำตาล มีลายและจุดสีขาว พาดตลอดตัว วางไข่ให้นกชนิดอื่นฟัก มักหากินตามลำพัง กินแมลงและผลไม้. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 412)

คำว่า **ไข่** (น.) เป็นคำที่มีความหมายตรง หมายถึง ตัวสืบพันธุ์ประกอบด้วยเซลล์สืบพันธุ์ เพศเมีย อาหาร และสิ่งห่อหุ้มซึ่งอาจจะเป็น ไข่ขาว ไข่แดง เยื่อหุ้มไข่หรือเปลือก ส่วนมากมีรูปร่างกลม จะมีตัวอ่อนภายในหรือไม่ก็ได้. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 209)

คำว่า **กา** (น.) เป็นคำที่มีความหมายตรง หมายถึง ชื่อนกชนิด *Corvus macrohynchos* ในวงศ์ Corvidae ตัวดำ ร้องกา ๆ, อีกา ก็เรียก. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 108)

คำว่า **ปัก** (ก.) เป็นคำที่มีความหมายตรง หมายถึง กกไข่ให้เป็นตัว, ทำให้ไข่อบอุ่น เพื่อให้เป็นตัว. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 811)

คำว่า **ลูก** (น.) เป็นคำที่มีความหมายตรง หมายถึง ผู้มีกำเนิดจากพ่อแม่ หรือ โดยปริยาย ถือว่ามีฐานะเสมือนลูก. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1020)

คำว่า **อุทร** (น.) เป็นคำที่มีความหมายตรง หมายถึง ท้อง. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1383)

คำว่า **คาบ** (ก.) เป็นคำที่มีความหมายตรง หมายถึง เอาปากหรือสิ่งที่มีลักษณะอย่างปาก จับหนีบไว้. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 245)

คำว่า **ข้าว** (น.) เป็นคำที่มีความหมายตรง หมายถึง ชื่อไม้ล้มลุกหลายชนิดหลายสกุล ในวงศ์ Gramineae โดยเฉพาะชนิด *Oryza sativa* L. เมล็ดเป็นอาหารหลัก มีหลายพันธุ์ เช่น ข้าวเจ้า ข้าวเหนียว. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 184)

คำว่า **เผื่อ** (ว.) เป็นคำที่มีความหมายตรง หมายถึง สำรอง เช่น ถักน้ำไว้เผื่อแล้ง; ให้มากกว่าที่ต้องการสำหรับตัวหรือผู้อื่น เช่น กินเผื่อ เอาข้าวมาเผื่อ. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 108)

คำว่า **เหยื่อ** (น.) เป็นคำที่มีความหมายตรง หมายถึง อาหารที่ใช้ล่อสัตว์. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1305)

คำว่า **ป้อน** (ก.) เป็นคำที่มีความหมายตรง หมายถึง เอาอาหารส่งให้ถึงปากหรือใส่ปาก ให้กิน. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 682)

คำว่า **ถนอม** (ก.) เป็นคำที่มีความหมายตรง หมายถึง คอยระวังระคับประคองไว้ให้ดี เช่น ถนอมน้ำใจ, ใช้อย่างระมัดระวังเพื่อไม่ให้เสียหรือหมดเร็ว เช่น ถนอมของกินของใช้ ถนอมแรง, เก็บไว้อย่างดี เช่น ถนอมเอาไว้ก่อน. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 485)

คำว่า **รัง** (น.) เป็นคำที่มีความหมายตรง หมายถึง สิ่งซึ่งสัตว์พวกนก หนู และแมลง เป็นต้น ทำขึ้นเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยกำบังและปักไข่เลี้ยงลูก. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 939)

คำว่า **ซ่อน** (ก.) เป็นคำที่มีความหมายตรง หมายถึง แอบ, แอบแฝง, ปิดบัง, หลบไว้ในที่ลับตา. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 376)

คำว่า **กิน** (ก.) เป็นคำที่มีความหมายตรง หมายถึง เคี้ยว เช่น กินหมาก, เคี้ยวกลืน เช่น กินข้าว, ดื่ม เช่น กินน้ำ, ทำให้ล่องล้าตกลงไปสู่กระเพาะ. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 108)

คำที่พบในบทอาขยานโดยส่วนใหญ่เป็นคำที่มีความหมายตรง ซึ่งเป็นคำที่มีความหมายตามรูปคำที่ปรากฏ หรือเป็นความหมายตามพจนานุกรม เมื่ออ่านแล้วจะเข้าใจได้ทันทีโดยไม่ต้องตีความหมายเป็นอย่างอื่น

2. คำที่มีความหมายนัยประหวัด หรือความหมายแฝง หมายถึง คำที่ให้ความหมายในเชิงชักนำความคิดให้เกี่ยวข้องไปถึงสิ่งอื่น กล่าวคือ เมื่อกล่าวถึงคำหนึ่งแล้วจะประหวัดความหมายไปถึงสิ่งอื่น ที่มีความหมายโดยอนุมานตามลักษณะอาการ หรือความรู้สึกเกี่ยวกับคำนั้นๆ นำเสนอตัวอย่างการวิเคราะห์ที่ได้ดังต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 3

เพลงยาวเจ้าอิศรญาณ

บ้างโลดเล่นเดินรำทำเป็นเจ้า	เป็นไรเขาไม่จับผิดคิดดูชั้น
ฝึมหันลอกช่างฝึตามที่มีน	คนเหมือนกันหลอกกันเองกลัวเกรงนัก
สูงอย่าให้สูงกว่าฐานนานไปลี้ม	จะเรียนคมเรียนเถิดอย่าเปิดฝัก
คนสามขามีปัญญาหาไว้ทัก	ที่ไหนหลักแหลมคำจงจำเอา

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่องเพลงยาวเจ้าอิศรญาณ

สุภายติอิศรญาณ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ก: 111-112)

คำว่า **คม** (น.) ความหมายตรง หมายถึง ส่วนบางมากจนสามารถบาดได้ เช่น คมมีด คมดาบ คมหญ้า. (ว.) ไม่ทื่อ เช่น มีดคม, บาดได้ เช่น ป่านคม. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 218)

ความหมายแฝง หมายถึง เขียนแหลม ฉลาด ไหวพริบดี ทันคน. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 218) ในบริบทนี้หมายถึง การมีสติปัญญาเขียนแหลม ไหวพริบดี และรู้เท่าทันคน แต่ไม่โอ้อวด หรืออวดอ้างให้ผู้อื่นรู้

ตัวอย่างที่ 4

ปากเป็นเอก เลขเป็นโท หนังสือเป็นตรี ชั่วดีเป็นตรา

ปากเป็นเอกเหมือนเสมกมนตรีให้คนเชื่อ	ฉลาดเหลือวาจาปราชาฉาน
จะกล่าวถ้อยร้อยคำไม่รำคาญ	เป็นรากฐานเกิดตนพันลำเค็ญ
เลขเป็นโทโบราณท่านสั่งสอน	เร่งสั่งรวเรี่ยไว้ไว้ว่าเล่น
การคำนวณควารชำนาญคุณหาเป็น	ช่วยให้เด่นดินักหนารู้ทำคน
หนังสือเป็นตรีวิชาปัญญาเลิศ	เรียนไปเกิดรู้ไว้ไม่ไร้ผล
ขามยากแสนแค้นคับไม่อับจน	ได้เลี้ยงตนด้วยวิชาหาทรัพย์ทวี
ชั่วดีเป็นตราประทับไว้กับโลก	ยามวิโยคชีพยับล้มร้างหนี
ที่ศูนย์แท้ก็แต่ตัวส่วนชั่วดี	คงเป็นที่ลือทั่วชั่วฟ้าดิน

ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553ข: 154)

คำว่า **เอก** (ว.) ความหมายตรง หมายถึง เรียกเครื่องหมายวรรณยุกต์รูปดังนี้ ว่า **ไม้เอก**. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1391)

ในบริบทนี้ความหมายแฝงหมายถึง **หนึ่ง** ชั้นที่ 1 โดยพูดถึงการใช้ถ้อยคำและคำพูดที่เหมาะสมว่ามีความสำคัญเป็นอันดับหนึ่ง เพราะคำพูดที่ดีจะทำให้คนอื่นเชื่อถือและศรัทธา โดยต้องรู้จักพูดอย่างฉลาดและมีเหตุผล จะส่งผลให้ชีวิตไม่ลำบาก

คำว่า **โท** (ว.) ความหมายตรง หมายถึง เรียกเครื่องหมายวรรณยุกต์รูปดังนี้ ว่า **ไม้โท**. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 546)

ในบริบทนี้ความหมายแฝงหมายถึง สอง ชั้นที่ 2 โดยพูดถึงการคิดคำนวณว่ามีความสำคัญ เป็นอันดับสอง โดยต้องหมั่นเรียนและฝึกให้ชำนาญ เพราะเป็นสิ่งที่ช่วยให้สามารถรู้เท่าทันคนได้

คำว่า **ตรี** (ว.) ความหมายตรง หมายถึง เรียกเครื่องหมายวรรณยุกต์รูปดังนี้ ว่า **ไม้ตรี**. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 429)

ในบริบทนี้ความหมายแฝง หมายถึง สาม ชั้นที่ 3 โดยพูดถึงการรู้หนังสือ อ่านออก เขียนได้ ว่ามีความสำคัญเป็นอันดับสาม ควรหมั่นศึกษาเล่าเรียน เพราะจะเป็นเครื่องมือที่สร้างอาชีพ เลี้ยงตนเองได้ในอนาคต

คำว่า **ตรา** (น.) ความหมายตรง หมายถึง เครื่องหมายที่มีลวดลายและทำเป็นรูปต่างๆ สำหรับประทับเป็นสำคัญ เช่น ตราพระราชสีห์. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 428)

ในบริบทนี้ความหมายแฝงหมายถึง ประทับเป็นสำคัญ เช่น ตราไว้ จดจำไว้ โดยพูดถึง ความดี ความชั่ว ที่ได้กระทำไว้ว่าจะคงอยู่ตลอดไป ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงว่ามนุษย์มีคุณค่า เพราะเมื่อ ตายไปแล้วถึงแม้ว่าร่างกายจะสูญสลายไป แต่ความดี ความชั่วก็ไม่มีวันสูญสลายตามไปด้วย

คำที่มีความหมายนัยประหวัดที่พบในบทอาขยาน เป็นคำที่ให้ความหมายในเชิงชักนำ ความคิดให้เกี่ยวข้องไปถึงสิ่งอื่น โดยต้องอาศัยการตีความไปตามบริบทที่เกี่ยวข้อง จึงจะเข้าใจ ความหมายที่ผู้แต่งต้องการสื่อออกมาให้ผู้อ่านได้รับรู้

3. คำที่มีความหมายตามเสียง ได้แก่ คำที่มีความหมายสัมพันธ์กับเสียงที่เปล่งออกมา ความสั้น-ยาว หนัก-เบา ของเสียง รวมทั้งเสียงของสระที่แตกต่างกัน ก็จะเนะภาพหรือให้ความหมาย ที่ต่างออกไป นอกจากนี้ คำบางคำยังมีความหมายตามเสียงธรรมชาติที่เกิดขึ้น นำเสนอตัวอย่าง การวิเคราะห์ได้ดังต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 5

แมวเหมียวแยกเขี้ยวยิงฟัน

แมวเอ๋ยแมวเหมียว	รูปร่างประเปรียวเป็นนักหนา
ร้องเรียกเหมียวเหมียวเดี๋ยวก็มา	เคล้าแข้งเคล้าขาน่าเอ็นดู
รู้จักเอารักเข้าต่อตั้ง	คำคำซำนั่งระวังหนู
ควรนับว่ามันกตัญญู	พอดูอย่างไรใส่ใจเออ

ทัด เปรียญ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553ก: 62)

คำว่า **เหมียวเหมียว** (ว.) หมายถึง มีเสียงอย่างเสียงแมวร้อง, เสียงร้องเรียกแมว. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1304) การใช้คำว่า **เหมียวเหมียว** เป็นการเลียนเสียงธรรมชาติ ในที่นี้หมายถึง เสียงร้องของแมว และเป็นเสียงที่เจ้าของมักจะใช้เรียกแมว เป็นการใช้คำที่ทำให้เกิดความไพเราะทางเสียง และทำให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการได้ดียิ่งขึ้น

ตัวอย่างที่ 6

พระอภัยมณี

บัดเดี๋ยวดังหึ่งหึ่งวังเวงแว่ว	สะดุ้งแล้วเหลียวแลชะเง้อหา
เห็น โยคีจี่รุ่งฟุ้งออกมา	ประคองพาขึ้นไปจนบนบรรพต
แล้วสอนว่าอย่าไว้ใจมนุษย์	มันแสนสุดลึกล้ำเหลือกำหนด
ถึงเถาวัลย์พันเกี่ยวที่เลี้ยวลด	ก็ไม่คดเหมือนหนึ่งในน้ำใจคน

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่องพระอภัยมณี

พระสุนทรโวหาร (ภู่)

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553ข: 36)

คำว่า **ห่าง** (ว.) หมายถึง เสียงอย่างเสียงระฆังดัง, มักใช้ว่า ห่างห่าง หรือ ห่างห่าง. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1238) การใช้คำว่า **ห่างห่าง** เป็นการเลียนเสียงธรรมชาติ ในที่นี้หมายถึง เสียงดังของระฆัง ที่ใช้เป็นการส่งสัญญาณหรือเป็นการเรียกสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ให้ได้รับรู้หรือปฏิบัติตาม ซึ่งเป็นการเล่นคำที่ทำให้เกิดความไพเราะทางเสียง

คำที่มีความหมายตามเสียงที่พบในบทอาขยาน เป็นคำที่มีความหมายสัมพันธ์กับเสียงที่เปล่งออกมา โดยส่วนใหญ่จะเป็นคำที่มีความหมายตามเสียงธรรมชาติที่เกิดขึ้น เพื่อเน้นความไพเราะชัดเจนมากยิ่งขึ้น

4. คำที่มีหลายความหมาย ได้แก่ คำบางคำที่มีความหมายตรงได้หลายอย่าง ส่วนจะมีความหมายว่าอย่างไรบ้างนั้นขึ้นอยู่กับบริบทที่แวดล้อม นำเสนอตัวอย่างการวิเคราะห์ได้ดังต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 7

เพลงยาวเจ้าอิศรญาณ

เป็นบ้าจี่นิยมชมว่าเอก	คนโหยกหยกรักชยาชกลำบากหมอ
อันยศศักดิ์มิใช่เกล้าเฝ้าแต่พอ	ถ้าเขายอเหมือนอย่างเภาให้เราค้น
บ้างโลดเล่นเดินรำทำเป็นเจ้า	เป็นไรเขาไม่จับผิดคิดดูชั้น
ผีมันหลอกช่างผิดตามที่มัน	คนเหมือนกันหลอกกันเองกลัวเกรงนัก

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่องเพลงยาวเจ้าอิศรญาณ

สุภายติศรญาณ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ก: 111-112)

คำว่า **หลอก** (ก.) หมายถึง ทำให้เข้าใจผิดสำคัญผิด เช่น หลอกขายของปลอม, ทำให้ตกใจ เช่น ผีหลอก, ล้อ เช่น แลบลิ่นหลอก. (ว.) ไม่จริง เช่น เผาหลอก, เล่นๆ เช่น ทำหลอกๆ ชกกันหลอกๆ. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1270) ในบริบทนี้คำว่า **หลอก** จากข้อความ “คนเหมือนกันหลอกกันเองกลัวเกรงนัก” หมายถึง การใช้คำพูดล่อหรือล่อมให้เชื่อฟัง ล่อลวง หลอกลวง เล่นไม่จริง เหมือนอย่างที่คุณมักจะหลอกกันเอง ซึ่งเป็นสิ่งที่น่ากลัวมากกว่าการที่โดนผีหลอก

ตัวอย่างที่ 8

พระอภัยมณี

แล้วสอนว่าอย่าไว้ใจมนุษย์	มันแสนสุดลึกล้ำเหลือกำหนด
ถึงเถาวัลย์พันเกี่ยวที่เลี้ยวลด	ก็ไม่คดเหมือนหนึ่งในน้ำใจคน
มนุษย์นี้ที่รักอยู่สองสถาน	บิดามารดารักมักเป็นผล
ที่พึ่งหนึ่งพึ่งได้แต่กายตน	เกิดเป็นคนคิดเห็นจึงเจรจา

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่องพระอภัยมณี

พระสุนทรโวหาร (ภู่)

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553: 36)

คำว่า คด (น.) หมายถึง สิ่งปลูกสร้างซึ่งมีสัณฐานหักมุมเป็นข้อคอก เช่น วิหารคด. (ว.) ลักษณะที่ไม่ตรงตลอด. (ก.) ตักข้าวสุกออกจากหม้อ. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 215) ในบริบทนี้ คำว่า คด จากข้อความ “ก็ไม่คดเหมือนหนึ่งในน้ำใจคน” หมายถึง ประพฤติทุจริต ไม่ซื่อตรง ดังเช่นจิตใจของคนที่คุณอยากมาก ว่าคนคนนั้นจะเป็นคนดีหรือไม่ดี เพราะขนาดเถาวัลย์ที่มีลักษณะเป็นไม้เลื้อยที่ไม่ตรงนั้น ก็ยังไม่เท่ากับจิตใจของคน ที่มีความคดโกง ไม่ซื่อตรงและไม่จริงใจ

คำที่มีหลายความหมายที่พบในบทอาขยาน เป็นคำที่มีความหมายตรงได้หลายอย่าง โดยต้องอาศัยการตีความไปตามบริบทที่เกี่ยวข้อง ทำให้ได้ฝึกคิดและพิจารณาข้อความไปตามความหมายที่ต้องการสื่อให้ผู้อ่านได้รับรู้

5. คำไวพจน์ ได้แก่ คำที่มีรูปคำต่างกันแต่มีความหมายเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกัน นำเสนอตัวอย่างการวิเคราะห์ที่ได้ดังต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 9

รักเมืองไทย

คนไทยนี้ดี	เป็นพี่เป็นน้อง
เมืองไทยเมืองทอง	เป็นของคนไทย
คนไทยเข้มแข็ง	ร่วมแรงร่วมใจ
รักชาติยิ่งใหญ่	ไทยสามัคคี
ธงไทยไตรรงค์	เป็นธงสามสี
ทั้งสามสิ่งนี้	เป็นที่บูชา
สีแดงคือชาติ	สีขาวศาสนา
น้ำเงินงามตา	พระมหากษัตริย์ไทย

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่องรักเมืองไทย

นภลัย สุวรรณธาดา

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553ก: 42-43)

คำว่า สามัคคี (น.) หมายถึง ความพร้อมเพรียงกัน, ความปรองดองกัน. (ว.) ที่พร้อมเพรียงกันทำ, ที่ร่วมมือร่วมใจกันทำ, เช่น กลืนสามัคคี ฝ่าป่าสามัคคี. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1178)
 คำว่า ร่วมแรงร่วมใจ หมายถึง รวมใจกันพยายามทำงานสุดกำลัง. (เชิขรัชย์ เอี่ยมวรมเมธ, 2545: 936)
 สามัคคี กับ ร่วมแรงร่วมใจ เป็นคำไวพจน์ซึ่งมีความหมายคล้ายคลึงกัน หมายถึง รวมตัวเพื่อรวมพลัง
 ดำเนินให้อุดมการณ์ร่วมกันบรรลุผลสำเร็จ เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

คำว่า ไตรรงค์ (น.) หมายถึง 3 สี, เรียกธงชาติไทยซึ่งมี 3 สี 5 แถบ คือ แดง ขาว น้ำเงิน
 ขาว แดง ว่า ธงไตรรงค์. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 484) ไตรรงค์ กับ ธงสามสี เป็นคำไวพจน์
 ซึ่งมีความหมายเหมือนกัน หมายถึง สามสี ธงไตรรงค์

ตัวอย่างที่ 10

เด็กน้อย

เด็กเอ๋ยเด็กน้อย	ความรู้เรายังด้อยเร่งศึกษา
เมื่อเติบโตใหญ่เราจะ得有วิชา	เป็นเครื่องหาเลี้ยงชีพสำหรับตน
ได้ประโยชน์หลายสถานเพราะการเรียน	จงพากเพียรไปเถิดจะเกิดผล
ถึงลำบากตรากตรำก็จำทน	เกิดเป็นคนควรหมั่นขยันเอย

ร้องคำฝรั่งรำเท้า

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ก: 66)

คำว่า **ศึกษา** (น.) หมายถึง การเล่าเรียน ฟีกฝน และอบรม. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1104)

คำว่า **เรียน** (ก.) หมายถึง เข้ารับความรู้จากผู้สอน, รับการฝึกฝนอบรม เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจหรือความชำนาญ เช่น เรียนหนังสือ เรียนวิชาความรู้. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 969)

ศึกษา กับ **การเรียน** เป็นคำไวพจน์ที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน หมายถึง การเล่าเรียน ฟีกฝน และอบรม

คำว่า **ลำบาก** (ว.) หมายถึง เดือดร้อนเพราะถูกทรมานกายหรือใจ เช่น ตกอยู่ในฐานะลำบาก ตกที่นั่งลำบาก, ยาก เช่น ทำลำบาก ตัดสินใจลำบาก, ไม่สะดวก เช่น ทำลำบาก. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1011) คำว่า **ตรากตรำ** (ว.) หมายถึง ทนทำอย่างไม่คิดถึงความยากลำบาก เช่น ทำงานอย่างตรากตรำ; อย่างสมบุกสมบัน, อย่างไม่ปรานีปราศรัย, เช่น ใช้อย่างตรากตรำ. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 429) **ลำบาก** กับ **ตรากตรำ** เป็นคำไวพจน์ที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน หมายถึง ยากเข็ญ ลำเค็ญ ยากแค้น เหนื่อยยากทั้งกายและใจ คร่ำเคร่งอยู่กับสิ่งนั้น

คำว่า **หมั่น** (ก.) หมายถึง ขยัน, ทำหรือประพฤติบ่อยๆ อย่างเป็นปกติ สม่าเสมอ, เช่น หมั่นทำการบ้าน หมั่นมาหา. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1257) คำว่า **ขยัน** (ก.) หมายถึง ทำการงานอย่างแข็งขันไม่ปล่อยปละละเลย, ทำหรือประพฤติเป็นปกติสม่าเสมอ, ไม่เกียจคร้าน. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 166) **หมั่น** กับ **ขยัน** เป็นคำไวพจน์ที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน หมายถึง บ่อย เสมอ เพียร หมั่นเพียร บากบั่น

คำไวพจน์ที่พบในบทอาขยาน เป็นคำที่มีรูปคำต่างกันแต่มีความหมายเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกัน จะพบคำเหล่านี้อย่างหลากหลายในบทอาขยาน เป็นการใช้คำที่มีความหมายเหมือนกันในตำแหน่งที่ต่างกัน โดยไม่ต้องใช้คำซ้ำซากเมื่อกล่าวถึงสิ่งเดียวกัน ทำให้เกิดความไพเราะได้อีกทางหนึ่ง

ศิลปะการใช้คำ

นำเสนอผลการวิจัยในประเด็นต่อไปนี้

1. การเล่นคำ
2. การซ้ำคำหรือซ้ำวลี
3. การใช้คำซ้ำหรือคำอรรถาธิบาย
4. การหลอกคำ

1. การเล่นคำ ได้แก่ การเลือกใช้คำที่มีหลายความหมายในตำแหน่งที่ใกล้เคียงกัน แต่มีความหมายแตกต่างกันไปตามบริบท ทั้งนี้ รวมทั้งคำที่ออกเสียงเหมือนกันแต่สะกดต่างกันด้วย นำเสนอตัวอย่างการวิเคราะห์ได้ดังต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 11

เพลงยาวเจ้าอิศรญาณ

สูงอย่าให้สูงกว่าฐานนานไปล้ม	จะเรียนคมเรียนเถิดอย่าเปิดฝัก
คนสามขามีปัญญาหาไว้พัก	ที่ไหนหลักแหลมคำจงจำเอา
เดินตามรอยผู้ใหญ่หมาไม่กัด	ไปพูดขัดเขาทำไมขัดใจเขา
ใครทำดีแล้วก็หย่อนผ่อนลงเอา	นักเลงเก่าเขาไม่หาญราญนักเลง

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่องเพลงยาวเจ้าอิศรญาณ

สุภายติอิศรญาณ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ก: 111-112)

คำว่า **ขัด** (ก.) คำแรกหมายถึง ไม่ทำตาม, ฝ่าฝืน, ขึ้นไว้, เช่น **ขัดคำสั่ง** ส่วนคำว่า **ขัด** (ก.) คำที่สองหมายถึง แข็งกัน, ไม่ลงรอยกัน. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 176) ในบริบทนี้การซ้ำคำว่า **ขัด** จากข้อความ “ไปพูด**ขัด**เขาทำไม**ขัด**ใจเขา” เป็นการเลือกใช้คำที่มีหลายความหมายในตำแหน่งที่ใกล้เคียงกัน ซึ่งเป็นการเล่นคำที่ทำให้เกิดความไพเราะทางเสียง

ตัวอย่างที่ 12

รามเกียรติ์

ชั้นเหมช่อห้อยล้วนพลอยบุษย์	บัลลังก์ครุฑหลายเครื่องระหนกคั่น
ภพรายพื้นรูปเทวัญ	คนธรรพ์คั่นเทพกนิษฐ
เลื่อนเมฆลอยมาในอากาศ	อำไพโอภาสประกัสสร
ไขแสงแข่งสีศศิธร	อัมพรเอี่ยมพื้นโทยมพราย

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่องรามเกียรติ์
พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 3)

คำว่า **อำไพ** (ว.) หมายถึง งาม; สว่าง, สุกใส. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1372) ส่วนคำว่า **อัมพร** (น.) หมายถึง ฟ้า, ท้องฟ้า, อากาศ. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1356) ในบริบทนี้การใช้คำว่า **อำไพ** จากข้อความ “อำไพโอภาสประกัสสร” และคำว่า **อัมพร** จากข้อความ “อัมพรเอี่ยมพื้นโทยมพราย” เป็นการเลือกใช้คำที่ออกเสียงเหมือนกันแต่สะกดต่างกันในตำแหน่งที่ใกล้เคียงกัน ซึ่งเป็นการเล่นคำที่ทำให้เกิดความไพเราะทางเสียง

การเล่นคำที่พบในบทอาขยาน เป็นการเลือกใช้คำที่มีหลายความหมายในตำแหน่งที่ใกล้เคียงกัน ซึ่งจะมีความหมายแตกต่างกันไปตามบริบทที่เกี่ยวข้อง และการใช้คำที่ออกเสียงเหมือนกันแต่สะกดต่างกัน ซึ่งเป็นการเล่นคำหลากหลายรูปแบบที่ทำให้เกิดความไพเราะในบทอาขยาน

2. การซ้ำคำหรือซ้ำวลี ได้แก่ การเลือกใช้คำหรือวลีเดียวกันในตำแหน่งที่ต่างกัน มีความหมายอย่างเดียวกันทุกตำแหน่ง การซ้ำคำนี้นอกจากจะเกิดความไพเราะทางเสียงแล้วยังมุ่งเน้นคำและความหมายให้เป็นที่น่าสนใจยิ่งขึ้น นำเสนอตัวอย่างการวิเคราะห์ได้ดังต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 13

แมวเหมียวแยกเขี้ยวยิงฟัน

แมวเอ๋ยแมวเหมียว	รูปร่างประเปรียวเป็นนักหนา
ร้องเรียกเหมียวเหมียวเดี๋ยวก็มา	เคล้าแข้งเคล้าขาน่าเอ็นดู
รู้จักเอารักเข้าต่อตั้ง	คำคำซำนั่งระวังหนู
ควรนับว่ามันกตัญญู	พอดูอย่างไรใส่ใจเอ๋ย

ทศ เปรียญ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553ก: 62)

คำว่า **แมว** (น.) หมายถึง ชื่อสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมชนิด *Felis catus* ในวงศ์ *Felidae* ซึ่งเป็นวงศ์เดียวกับเสือ ขนยาวนุ่ม มีหลายสี เช่น ดำ ขาว น้ำตาล ส่วนใหญ่เลี้ยงไว้เพื่อความสวยงามและใช้จับหนู. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 880) ในบริบทนี้การซ้ำคำว่า **แมว** จากข้อความ “แมวเอ๋ยแมวเหมียว” เป็นการซ้ำคำเพื่อเน้นว่าจะกล่าวถึงแมวที่เป็นสัตว์เลี้ยงโดยเฉพาะ ซึ่งเป็นการซ้ำคำที่ทำให้เกิดความไพเราะทางเสียงและเน้นความมากยิ่งขึ้น

คำว่า **เคล้า** (ก.) หมายถึง คลอเคลีย เช่น เคล้าแข้งเคล้าขา, เคลือก เช่น แมลงภู่เคล้าเกสรดอกไม้. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 263) ในบริบทนี้การซ้ำคำว่า **เคล้า** จากข้อความ “เคล้าแข้งเคล้าขา” เป็นการซ้ำคำเพื่อให้เห็นลักษณะและอาการเคลื่อนไหวของแมวได้ชัดเจนขึ้น ว่าแมวนั้นชอบคลอเคลียเจ้าของ ซึ่งเป็นการซ้ำคำที่มีเสียงสอดคล้องกัน ทำให้ผู้อ่านได้รับความไพเราะยิ่งขึ้น

ตัวอย่างที่ 14

รักเมืองไทย

คนไทยนี้ดี	เป็นที่เป็นที่นื่อง
เมืองไทยเมืองทอง	เป็นของคนไทย
คนไทยเข้มแข็ง	ร่วมแรงร่วมใจ
รักชาติยิ่งใหญ่	ไทยสามัคคี
ธงไทยไตรรงค์	เป็นธงสามสี
ทั้งสามสิ่งนี้	เป็นที่บูชา
สีแดงคือชาติ	สีขาวศาสนา
น้ำเงินงามตา	พระมหากษัตริย์ไทย
เรารักเพื่อนบ้าน	ไม่รานรุกใคร
เมื่อยามมีภัย	ร่วมใจป้องกัน
เรารักท้องถิ่น	ทำกินแบ่งปัน
ถิ่นไทยเรานั้น	ช่วยกันดูแล

นภลัย สุวรรณธาดา

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553ก: 42-43)

คำว่า **เป็น** (ก.) หมายถึง คำกริยาสำหรับแสดงความสัมพันธ์ระหว่างคำกับคำ เพื่อให้เห็นว่าคำหน้าและคำหลังมีภาวะ คือ ความมี ความเป็น เกี่ยวข้องกันอย่างไร เช่น ท่านเป็นเจ้า เขาเป็นนาย. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 706) ในบริบทนี้การซ้ำคำว่า **เป็น** จากข้อความ “เป็นที่ เป็นนื่อง” เป็นการซ้ำคำเพื่อย้ำคำ ให้น้ำหนักเพิ่มขึ้น ว่าคนไทยทั้งประเทศนั้นเป็นที่เป็นที่นื่องกัน ควรจะรักและสามัคคีกัน ซึ่งเป็นการซ้ำคำที่ทำให้ข้อความไพเราะและสละสลวย

คำว่า **เมือง** (น.) หมายถึง แดน เช่น เมืองมณุษย์ เมืองสวรรค์ เมืองบาดาล, ประเทศ เช่น เมืองไทย เมืองจีน เมืองลาว. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 875) ในบริบทนี้การซ้ำคำว่า **เมือง** จากข้อความ “เมืองไทยเมืองทอง” เป็นการซ้ำคำเพื่อย้ำคำ ให้น้ำหนักเพิ่มขึ้น ว่าประเทศไทยนั้น เป็นเมืองที่น่าอยู่ เพราะมีความสมบูรณ์เพียบพร้อมไปด้วยทุกอย่าง ซึ่งเป็นการซ้ำคำที่ทำให้เกิดความไพเราะและเห็นภาพได้ชัดเจน

คำว่า **ร่วม** (ก.) หมายถึง มีส่วนรวมอยู่ด้วยกัน เช่น ร่วมกิน ร่วมนอน, มีส่วนรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เช่น ร่วมใจ ร่วมสามัคคี, มีส่วนรวมในที่แห่งเดียวกัน เช่น ร่วมโรงเรียน ร่วมบ้าน ร่วมห้อง ร่วมหอ, มีส่วนรวมในภาวะหรือสถานะเดียวกัน เช่น เพื่อนร่วมชาติ มีศัตรูร่วมกัน ทำบุญร่วมญาติ ร่วมเป็นร่วมตาย ร่วมทุกข์ร่วมสุข ร่วมชะตากรรม. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 926) ในบริบทนี้การซ้ำคำว่า **ร่วม** จากข้อความ “**ร่วมแรงร่วมใจ**” เป็นการซ้ำคำเพื่อย้ำคำให้มีน้ำหนักเพิ่มขึ้น ว่าคนไทยจะร่วมแรงร่วมใจและสามัคคีกัน เมื่อจะกระทำสิ่งใดๆ ซึ่งเป็นการซ้ำคำที่ทำให้เกิดความไพเราะและเห็นภาพได้ชัดเจน

การซ้ำวลี “**เรารัก**” จากข้อความ “**เรารักเพื่อนบ้าน**” “**เรารักท้องถิ่น**” เป็นการซ้ำวลีเพื่อย้ำคำให้มีน้ำหนักเพิ่มขึ้น ว่าคนไทยนั้นรักประเทศเพื่อนบ้านทุกประเทศ จะไม่รุกรานใครก่อน และรักประเทศของตัวเอง รักคนไทยด้วยกัน เวลาจะทำอะไรก็จะแบ่งปันซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นการซ้ำคำที่ทำให้เกิดความไพเราะและเน้นหนักมากยิ่งขึ้น

ในบทอาขยานจะพบการซ้ำคำหรือซ้ำวลีอยู่เป็นจำนวนมาก เป็นการเลือกใช้คำหรือวลีเดียวกันในตำแหน่งที่ต่างกัน มีความหมายอย่างเดียวกันทุกตำแหน่ง เพื่อเน้นคำหรือเน้นความให้เด่นชัดมากยิ่งขึ้น

3. การใช้คำซ้ำหรือคำอรรถาธิบาย ได้แก่ การเลือกซ้ำคำเดียวกันในตำแหน่งที่ต่อเนื่องกัน เพื่อเน้นความ หรืออาจทำให้ความหมายเปลี่ยนไปบ้างตามลักษณะของคำซ้ำ นอกจากนี้ ผู้แต่งอาจเลือกใช้คำอรรถาธิบาย ซึ่งเกิดจากการซ้อนหรือซ้ำอักษรลงหน้าศัพท์จากการกร่อนเสียงของคำซ้ำก็ได้ การใช้คำลักษณะนี้นอกจากจะเป็นการเน้นความให้เด่นชัดแล้ว ยังได้ความไพเราะในเสียงของคำอีกทางหนึ่ง นำเสนอตัวอย่างการวิเคราะห์ได้ดังต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 15

พระอภัยมณี

ถึงยามคำย่าฆ้องจะร้องไห้

ไอ้ยามดึกดาวเคลื่อนเดือนก็คล้อย

รำพึงไรรัฐจวนหวนละห้อย

น้ำค้างย้อยเย็นน้ำที่อัมพร

หนาวอารมณ์ลมเรื่อยเรื่อยเรื่อยขึ้น
แสนสงสารบ้านเรือนเพื่อนที่นอน

ระรวยรินรินรินกลิ่นเกสร
จะอารมณ์อ้างว้างอยู่วังเวง

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่องพระอภัยมณี
พระสุนทรโวหาร (ภู่)
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 10)

การซ้ำคำว่า “เรื่อยเรื่อย” จากข้อความ “หนาวอารมณ์ลมเรื่อยเรื่อยเรื่อยขึ้น” เป็นการเลือกซ้ำคำเดียวกันในตำแหน่งที่ต่อเนื่องกัน เพื่อเน้นความให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยเน้นบอกลักษณะการพัดของลมว่า ลมพัดเรื่อยๆ ซ้ำๆ ทำให้เข้าใจเนื้อความได้ดี และยังได้ความไพเราะทางเสียงของคำอีกด้วย

การซ้ำคำว่า “รินริน” จากข้อความ “ระรวยรินรินรินกลิ่นเกสร” เป็นการเลือกซ้ำคำเดียวกันในตำแหน่งที่ต่อเนื่องกัน เพื่อเน้นความให้เด่นชัดมากยิ่งขึ้น โดยเน้นถึงกลิ่นหอมของเกสรดอกไม้ ที่ส่งกลิ่นหอมฟุ้งกระจายไปเรื่อยๆ น้อยๆ ทั่วบริเวณ ทำให้เกิดความไพเราะทางเสียงของคำ และเกิดเสียงสัมผัสคล้องจองที่ต่อเนื่องกัน

ตัวอย่างที่ 16

ขุนช้างขุนแผน

ลูกก็แลดูแม่แม่ดูลูก

สะอื้นรำอาลาด้วยอาลัย

เหลียวหลังยังเห็นแม่แลเขม้น

แต่เหลียวเหลียวเลี้ยวลับวันวิญญาน์

ต่างพันผูกเพียงว่าเลือดตาไหล

แล้วแข็งใจจากนางตามทางมา

แม่อีกเห็นลูกน้อยละห้อยหา

ไ้อ้เปล่าตาต่างสะอื้นยื่นตะลิ่งฯ

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่องขุนช้างขุนแผน
ขุนช้างขุนแผน ตอน พลายงามพบพ่อ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 11)

การซ้ำคำว่า “เหลียวเหลียว” จากข้อความ “แต่เหลียวเหลียวเลี้ยวลับวับวิญญูณ์” เป็นการเลือกซ้ำคำเดียวกันในตำแหน่งที่ต่อเนื่องกัน เพื่อเน้นความให้มีความหมายเด่นชัดมากยิ่งขึ้น โดยเน้นว่าเป็นการเหลียวดูด้วยความสนใจ หรือด้วยความอาลัยอาวรณ์ ทำให้เข้าใจเนื้อความได้ดี และเกิดความไพเราะทางเสียงของคำ

ในบทอาขยานจะพบการใช้คำซ้ำอยู่หลายคำ ซึ่งเป็นการเลือกซ้ำคำเดียวกันในตำแหน่งที่ต่อเนื่องกันเพื่อเน้นความให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น และยังได้ความไพเราะทางเสียงของบทอาขยาน อีกด้วย

4. การหลากคำ ได้แก่ การใช้คำไวพจน์ในตำแหน่งที่ใกล้เคียงกันหรือในบริบทเดียวกัน ทำให้เกิดความไพเราะที่ไม่ต้องใช้ถ้อยคำซ้ำซากเมื่อกล่าวถึงสิ่งเดียวกัน นำเสนอตัวอย่างการวิเคราะห์ได้ดังต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 17

พฤษภกาศ

พฤษภกาศ	อิกกุญชรอันปลดปลง
โททนต์เสน่งคง	สำคัญหมายในกายมี
นรชาติวางวาย	มลายสิ้นทั้งอินทรีย์
สถิตทั่วแต่ชั่วดี	ประดับไว้ในโลกา

พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553ข: 151)

คำว่า **ปลดปลง** (ก.) หมายถึง ตาย. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 675) คำว่า **วางวาย** (ก.) หมายถึง ตาย. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1065) คำว่า **มลาย** (ก.) หมายถึง แดก, ตาย, ทำลาย. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 836) ปลดปลง วางวาย และมลาย เป็นคำที่มีความหมายเหมือนกัน หมายถึง ตาย เป็นการหลากคำโดยใช้คำไวพจน์ในตำแหน่งที่ใกล้เคียงกัน ทำให้เกิดความไพเราะที่ไม่ต้องใช้คำซ้ำกันเมื่อกล่าวถึงสิ่งเดียวกัน

ตัวอย่างที่ 18

รามเกียรติ์

ปานนี้พระจอมมงกุฎเกศ	จะแสนทุกข์แสนทเวชเป็นโฉน
มันจะทำลำบากตรากไว้	ฤาจะฆ่าฟันให้บรรลัยลาญ
แม้พระหริรัศมีจักรแก้ว	ล่วงแล้วสุดสิ้นสังขาร
น้องจะอยู่ไปใยให้ทรมาน	จะวายปราณตามเสด็จไปเมืองฟ้า

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่องรามเกียรติ์
พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 2)

คำว่า **ทุกข์** (น.) หมายถึง ความยากลำบาก, ความไม่สบายกายไม่สบายใจ.
(ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 533) คำว่า **ทเวช** (น.) หมายถึง การคร่ำครวญ, ความลำบาก.
(ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 540) **ทุกข์** กับ **ทเวช** เป็นคำที่มีความหมายเหมือนกัน หมายถึง ความลำบาก
ความไม่สบาย เป็นการหลាកคำโดยใช้คำไวพจน์ในตำแหน่งที่ใกล้เคียงกัน เพื่อให้เกิดความไพเราะ
ทางเสียง

คำว่า **สิ้นสังขาร** (ก.) หมายถึง ตาย. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1195) คำว่า **วายปราณ**
(ก.) หมายถึง ตาย. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1068) **สิ้นสังขาร** กับ **วายปราณ** เป็นคำที่มีความหมาย
เหมือนกัน หมายถึง ตาย เป็นการหลាកคำโดยใช้คำไวพจน์ในตำแหน่งที่ใกล้เคียงกัน ทำให้ไม่ต้อง
ใช้คำซ้ำกันเมื่อกล่าวถึงสิ่งเดียวกัน

การหลាកคำที่พบในบทอาขยานมีปรากฏอยู่หลายคำ เป็นการใช้คำไวพจน์ในตำแหน่ง
ที่ใกล้เคียงกันหรือในบริบทเดียวกัน ทำให้ไม่ต้องใช้คำเดียวกันเมื่อกล่าวถึงสิ่งที่มีความหมาย
เหมือนกัน การหลាកคำที่มีในบทอาขยานเป็นศิลปะการใช้คำที่น่าสนใจอีกทางหนึ่ง

วรรณศิลป์ด้านฉันทลักษณ์

กลอน

คือ คำประพันธ์ชนิดหนึ่งซึ่งใช้ถ้อยคำเรียงกัน มีคำสัมผัส บทหนึ่งมี 2 บาท คือ บาทเอก กับบาทโท บาทหนึ่งแบ่งเป็น 2 วรรค หรือ 2 ท่อน รวม 2 วรรค เป็น 1 คำกลอน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบกลอน 6 ชนิด ดังนี้

1. กลอนสี่
2. กลอนสุภาพ
3. กลอนดอกสร้อย
4. กลอนสักวา
5. กลอนบทละคร
6. กลอนเสภา

1. กลอนสี่ บทหนึ่งมี 4 วรรค วรรคหนึ่งมี 4 คำ คำสุดท้ายของวรรคหน้าทุกวรรค จะต้องสัมผัสกับคำที่ 2 ของวรรคหลัง และคำสุดท้ายของวรรคที่สองจะต้องสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่สาม และถ้ามีการแต่งบทเพิ่มเติมต่อไป ต้องให้คำสุดท้ายของบทต้นสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่สองของบทต่อไป ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบกลอนสี่ จำนวน 4 บท ดังนี้ รักเมืองไทย, ฝนตก แดดออก, นิ่งของของเธอ และดอกไม้จะบาน คิดเป็นร้อยละ 6.25 นำเสนอ 1 ตัวอย่าง ดังนี้

ตัวอย่างที่ 1

ฝนตก แดดออก

ฝนตก แดดออก	นกกระจอกแปลกใจ
โผบินบินไป	ไม่รู้หนทาง
ไปพบมะพร้าว	นกหนาวครวญคราง
พื้มะพร้าวใจกว้าง	ขอพักสักวัน

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่องฝนตก แดดออก

ฐะปะนีย์ นาครทรรพ

(ตำราเรียนคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553ก: 31-32)

อาขยานบทนี้เป็นกลอนสี่ บทหนึ่งมี 2 บาท บาทที่ 1 เรียกว่าบาทเอกมี 2 วรรค คือ วรรคสลับและวรรครับ บาทที่ 2 เรียกว่า บาทโท มี 2 วรรค คือ วรรครอง และวรรคส่ง แต่ละวรรค จะมีคำวรรคละ 4 คำ รวมบทหนึ่งมี 16 คำ ในการสัมผัสคำสุดท้ายของวรรคสลับ สัมผัสกับคำที่ 2 ของวรรครับ คือ คำว่า ออก กับ จอก คำสุดท้ายของวรรครับ สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรครอง คือ คำว่า ใจ กับ ไป คำสุดท้ายของวรรครอง สัมผัสกับคำที่ 2 ของวรรคส่ง คือ คำว่า ไป กับ ไม่ บทต่อไปคำสุดท้ายของวรรคส่งของบทต้น สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรครับของบทต่อไป คือ คำว่า ทาง กับ คราง

2. กลอนสุภาพ บทหนึ่งมี 4 วรรค วรรคละ 8 คำ คำสุดท้ายของวรรคหน้าทุกวรรคต้อง สัมผัสกับคำที่ 3 หรือคำที่ 5 ของวรรคหลัง ส่วนคำสุดท้ายของวรรคที่สองจะต้องสัมผัสกับคำ สุดท้ายในวรรคที่สาม และถ้าจะแต่งบทต่อไป ต้องให้คำสุดท้ายของบทต้นสัมผัสกับคำสุดท้ายของ วรรคที่สองในบทต่อไป ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบกลอนสุภาพ จำนวน 19 บท ดังนี้ ปากเป็นเอก เลขเป็นโท หนังสือเป็นตรี ชั่วดีเป็นตรา, ไทยรวมกำลังตั้งมั่น, พระอภัยมณี(ประถม), คนเป็นที่พึ่ง แก่ตน, ผู้ชนะ, เป็นมนุษย์หรือเป็นคน, เพลงชาติ, เพลงยาวเจ้าอิศรญาณ, รามเกียรติ์, วัฒนธรรม, พระอภัยมณี(มัธยม), นิราศพระบาท, สวรรค์ชั้นกวี, อิเหนา, วารุณวิยางค์, คำวาทิต, ฟังทะเล ตะวันตก, ไหมแท้ที่แม่ทอ และอยู่เพื่ออะไร คิดเป็นร้อยละ 29.69 นำเสนอ 1 ตัวอย่าง ดังนี้

ตัวอย่างที่ 2

คนเป็นที่พึ่งแก่ตน

เราเกิดมาทั้งที่ชีวิตหนึ่ง	อย่าหมายพึ่งผู้ใดให้เขาหั่น
ควรคะเนพึ่งตนทนกัดฟัน	คิดบากบั่นตั้งหน้ามานะนำ
กสิกิจพณิชยกรรมมีเกียรติ	อย่าหยาบเหยียดพาลหาว่างานต่ำ
หรือจะขอวิชาอุตสาหกรรม	เชิญเลือกทำตามถนัดอย่าฝัดวัน

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่องคนเป็นที่พึ่งแก่ตน

เพิ่ม สวัสดิ์วรรณกิจ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552: 75)

อาขยานบทนี้เป็นกลอนสุภาพ บทหนึ่งมี 2 บาท บาทที่ 1 เรียกว่าบาทเอก มี 2 วรรค คือ วรรคสลับและวรรครับ บาทที่ 2 เรียกว่าบาทโท มี 2 วรรค คือ วรรครองและวรรคส่ง แต่ละวรรคมี คำวรรคละ 8 คำ ในการสัมผัสคำสุดท้ายของวรรคสลับ สัมผัสกับคำที่ 3 หรือ 5 ของวรรครับ คือ คำว่า หนึ่ง กับ หนึ่ง คำสุดท้ายของวรรครับ สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรครอง คือคำว่า หัน กับ ฟัน คำสุดท้ายของวรรครอง สัมผัสกับคำที่ 3 หรือ 5 ของวรรคส่ง คือคำว่า ฟัน กับ บัน บทต่อไป คำสุดท้ายของบทต้น สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรครับของบทต่อไป คือคำว่า นำ กับ ต้า

3. กลอนดอกสร้อย วรรคหนึ่งจะมีคำตั้งแต่ 6-8 คำ บทหนึ่งนิยมใช้ 4 คำกลอน หรือ 8 วรรค ในการขึ้นต้นจะใช้คำ 4 คำ คือ เอาคำ 2 คำ มาเป็นตัวตั้งแล้วเขียนคำหน้าซ้ำกัน 2 ครั้ง เอาคำ เอ๋ย แทรกระหว่างกลาง ส่วนการสัมผัสนั้นคำสุดท้ายของวรรคหน้า จะสัมผัสกับคำที่ 1 2 3 4 หรือ 5 ในวรรคหลัง และคำสุดท้ายของบทจะใช้คำว่า เอย ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบกลอนดอกสร้อย จำนวน 4 บท ดังนี้ แมวเหมียวแยกเขี้ยวยิงฟัน, ตั้งเอ๋ยตั้งไข่, ไก่แจ้ และเด็กน้อย คิดเป็นร้อยละ 6.25 นำเสนอ 1 ตัวอย่าง ดังนี้

ตัวอย่างที่ 3

ตั้งเอ๋ยตั้งไข่

ตั้งเอ๋ยตั้งไข่
ถึงว่าไข่ลุ่มจะตมกิน
ตั้งใจเรานี้จะดีกว่า
ตั้งวิชาการพดเพียรหัดปรือ

จะตั้งไข่ไข่กลมก็ลุ่มลื่น
ถ้าตกดินเสียก็คอดหมดฝีมือ
อุตสาห์อ่านเขียนเรียนหนังสือ
อย่าตั้งคือตั้งไข่รำไรเอย

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรกราชานุภาพ
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553ก: 51)

อาขยานบทนี้เป็นกลอนดอกสร้อย บทหนึ่งมี 4 คำกลอนหรือ 8 วรรค วรรคหนึ่งใช้คำ 6-8 คำ วรรคแรกที่ขึ้นต้นมี 4 คำ คำที่ 1 กับคำที่ 3 ซ้ำคำเดียวกัน คำที่ 2 เป็นคำว่า “เอ๋ย” และ คำสุดท้ายของบทใช้คำว่า “เอย” ในการสัมผัส คำสุดท้ายของวรรคสลับ สัมผัสกับคำที่ 2 3 4 หรือ 5 ของวรรครับ คือคำว่า ไข่ กับ ไข่ คำสุดท้ายของวรรครับ สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรครอง คือ คำว่า ลื่น กับ กิน และคำสุดท้ายของวรรครอง สัมผัสกับคำที่ 2 3 4 หรือ 5 ของวรรคส่ง คือคำว่า กิน กับ ดิน บทต่อไป คำสุดท้ายของวรรคต้น สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรครับของบทต่อไป คือคำว่า มือ กับ สือ

4. กลอนสักวา บทหนึ่งมี 4 คำกลอน หรือ 8 วรรค ในแต่ละวรรคใช้คำ 6-8 คำ ขึ้นต้นบทกลอนด้วยคำว่า สักวา และลงท้ายด้วยคำว่า เอย ส่วนการสัมผัสคำสุดท้ายของวรรคหน้าทูกวรรคสัมผัสกับคำที่ 3 หรือคำที่ 5 ของวรรคหลัง ส่วนคำสุดท้ายของวรรคที่สองจะต้องสัมผัสกับคำสุดท้ายในวรรคที่สาม ถ้าจะแต่งเพิ่มเติมต้องขึ้นบทใหม่และไม่ต้องสัมผัสกับบทต้น ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบกลอนสักวา จำนวน 1 บท คือ สักวา คิดเป็นร้อยละ 1.56 นำเสนอ 1 ตัวอย่าง ดังนี้

ตัวอย่างที่ 4

สักวา

สักวาหวานอื่นมีหมื่นแสน	ไม่เหมือนแมนพจมานที่หวานหอม
กลิ่นประเทียบเปรียบดวงพวงพะยอม	อาจจะน้อมจิตโน้มด้วยโลมลม
แมนลือลามาหยามหยาบไม่ปลาบปลื้ม	ดังคุดคัมบอระเพ็ดต้องเข้ดขม
ผู้ดีไพร่ไม่ประกอบชอบอารมณ์	ใครฟังลมเมินหน้าระอาเอย

พระนิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 4)

อาขยานบทนี้เป็นกลอนสักวา บทหนึ่งมี 8 วรรค หรือ 2 คำกลอน วรรคหนึ่งใช้คำตั้งแต่ 6-9 คำ ขึ้นต้นด้วยคำว่า “สักวา” และลงท้ายด้วยคำว่า “เอย” ในการสัมผัส คำสุดท้ายของวรรคสลับสัมผัสกับคำที่ 3 หรือ 5 ของวรรครับ คือ คำว่า แสน กับ แมน คำสุดท้ายของวรรครับ สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรครอง คือ คำว่า หอม กับ พะยอม และคำสุดท้ายของวรรครอง สัมผัสกับคำที่ 3 หรือ 5 ของวรรคส่ง คือ คำว่า พะยอม กับ น้อม บทต่อไปคำสุดท้ายของวรรคต้น สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรครับของบทต่อไป คือ คำว่า ลม กับ ขม

5. กลอนบทละคร วรรคหนึ่งมี 6-9 คำ ในวรรคแรกจะขึ้นต้นโดยมีคำนำ เช่น เมื่อนั้น บัดนั้น มาจะกล่าวบทไป การใช้คำว่า เมื่อนั้น จะใช้กับตัวเอก เช่น พระเอก นางเอก พระเจ้าแผ่นดิน ส่วนคำว่า บัดนั้น จะใช้กับตัวละครไม่สำคัญ เช่น คนใช้ ทหาร ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบกลอนบทละคร จำนวน 1 บท คือ มาลี คิดเป็นร้อยละ 1.56 นำเสนอ 1 ตัวอย่าง ดังนี้

ตัวอย่างที่ 5

มาลี

มาลี	ดอกคังสีบานเย็นเห็นหรือไม่ว่า
ผีเสื้อร่อนว่อนอยู่ควิวไล	งามกระไรหนอผีเสื้อช่างเหลืองาม
กินอะไรเกิดที่ไหนผีเสื้อเอ๋ย	อย่าปิดเลยตอบต่อที่ชื่อถาม
น้องจะได้ไปเกิดไปกินตาม	ให้อร่ามเหมือนผีเสื้อเหลือสวยเอ๋ย

พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ก: 27)

อาขยานบทนี้เป็นกลอนบทละคร วรรคหนึ่งมี 6-9 คำ ในการสัมผัสคำสุดท้ายของวรรคสลับ สัมผัสกับคำที่ 3 หรือ 5 ของวรรครับ คือ คำว่า ไล กับ สี คำสุดท้ายของวรรครับ สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรครอง คือคำว่า ไม่ กับ ไล คำสุดท้ายของวรรครอง สัมผัสกับคำที่ 3 หรือ 5 ของวรรคส่ง คือ คำว่า ไล กับ ไร บทต่อไปคำสุดท้ายของบทต้น สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรครับของบทต่อไป คือ คำว่า งาม กับ ถาม วรรคแรกหรือวรรคสลับใช้คำนำหรือคำขึ้นต้นเพื่อขึ้นความใหม่ จะนับเป็นหนึ่งวรรคเต็ม คือคำว่า มาลี

6. กลอนเสภา บทหนึ่งมี 4 วรรค วรรคละ 7-10 คำ ในการสัมผัสนั้นคำสุดท้ายในวรรคหน้า จะสัมผัสกับคำที่ 1 2 3 4 หรือ 5 คำใดคำหนึ่งในวรรคหลัง และคำสุดท้ายในวรรคที่สอง จะต้องสัมผัสกับคำสุดท้ายในวรรคที่สาม ถ้าแต่งเพิ่มเติมให้คำสุดท้ายในบทต้นสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่สอง ในบทต่อไป ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบกลอนเสภา จำนวน 3 บท ดังนี้ บทเสภาสามัคคีเสวก, ขุนช้างขุนแผน (ประถม) และขุนช้างขุนแผน (มัธยม) คิดเป็นร้อยละ 4.69 นำเสนอ 1 ตัวอย่าง ดังนี้

ตัวอย่างที่ 6

ขุนช้างขุนแผน

เจ้าพलयามความแสนสงสารแม่	ชำเลื่องแลดูหน้าน้ำตาไหล
แล้วกราบกรานมารดาด้วยอาลัย	ลูกเติบโตใหญ่คงจะมาหาแม่คุณ

แต่ครั้งนี้มีกรรมจะจำจาก
เทียวหาพ่อขอให้ปะเดชะบุญ

ต้องพลัดพรากแม่ไปเพราะอายุน
ไม่ลืมคุณมารดาจะมาเยือน

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่องขุนช้างขุนแผน
ขุนช้างขุนแผน ตอน พลายงามพบพ่อ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 11)

อาขยานบทนี้เป็นกลอนเสภา มีคำวรรคละ 7-10 คำ เพราะเสภาเป็นกลอนขึ้นเล่าเรื่อง
อย่างเล่านิทาน จึงใช้คำมากเพื่อบรรจุข้อความให้ชัดเจน และมุ่งเอาการขับได้ไพเราะเป็นสำคัญ
ในการสัมผัสคำสุดท้ายของวรรคสลับ สัมผัสไปยังคำใดคำหนึ่งใน 5 คำแรกของวรรครับ คือ
คำว่า แม่ กับ แล คำสุดท้ายของวรรครับ สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรครอง คือ คำว่า ไหล กับ ลัย
คำสุดท้ายของวรรครอง สัมผัสกับคำใดคำหนึ่งใน 5 คำแรกของวรรคส่ง คือ คำว่า ลัย กับ ไหล
บทต่อไปคำสุดท้ายของบทต้น สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรครับของบทต่อไป คือ คำว่า คุณ กับ ขุน

คำประพันธ์ประเภทกลอนที่พบในบทอาขยาน ได้แก่ กลอนสี่ กลอนสุภาพ กลอนดอกสร้อย
กลอนสัทวา กลอนบทละคร และกลอนเสภา

โคลง

คือ คำประพันธ์ซึ่งมีวิธีเรียบเรียงถ้อยคำเข้าคณะ มีกำหนดเอกโทและสัมผัส โคลงมีลักษณะ
บังคับ 6 อย่าง ได้แก่ คณะ พยางค์ สัมผัส คำเอกคำโท คำเป็นคำตาย และคำสร้อย ผลการวิเคราะห์
ข้อมูลพบโคลง 1 ชนิด คือ โคลงสี่สุภาพ

โคลงสี่สุภาพ หนึ่งบทจะมี 4 บาท บาทหนึ่งมี 2 วรรค วรรคแรกมีวรรคละ 5 คำ วรรคหลัง
มี 2 คำ นอกจากบาทที่ 4 ในวรรคหลังจะมี 4 คำ โคลงสี่สุภาพ 1 บท มี 30 คำ และอาจมีคำสร้อย
2 คำ ในบาทที่ 1 และบาทที่ 3 มีคำเอก 7 คำ และคำโท 4 คำ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบโคลงสี่สุภาพ
จำนวน 9 บท ดังนี้ สยามมานุสสติ, โคลงโลกนิติ 3 บท, โคลงโลกนิติ 5 บท, นุพการี, พระสุริโยทัย
ขาดคอช้าง, นิราศนรินทร์, ลิลิตตะเลงพ่าย, ยามมีด และ โคลงกระทู้สุภาพิต คิดเป็นร้อยละ 14.06
นำเสนอ 1 ตัวอย่าง ดังนี้

ตัวอย่างที่ 7

สยามานุสสติ

หากสยามยังอยู่ยั้ง	ยืนยง
เราก็เหมือนอยู่คง	ชีพด้วย
หากสยามพินาศลง	ไทยอยู่ได้ฤ
เราก็เหมือนมอดม้วย	หมดสิ้นสกุลไทย

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่องสยามานุสสติ
พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553: 178)

อาขยานบทนี้เป็นโคลงสี่สุภาพ บทหนึ่งมี 4 บาท บาทหนึ่งมี 2 วรรค วรรคหน้ามีวรรคละ 5 คำ วรรคหลังของบาทที่ 1 2 และ 3 มีวรรคละ 2 คำ ส่วนบาทที่ 4 มี 4 คำ บาทหนึ่งมี 30 คำ ในการสัมผัสคำที่ 7 ของบาทที่ 1 สัมผัสกับคำที่ 5 ของบาทที่ 2 และ 3 คือ คำว่า ยง คง และลง คำที่ 7 ของบาทที่ 2 สัมผัสกับคำที่ 5 ของบาทที่ 4 คือ คำว่า ด้วย กับ ม้วย มีคำเอก 7 แห่ง ได้แก่ อยู่ ก็ ชีพ สยาม อยู่ ก็ และหมด คำโท 4 แห่ง ได้แก่ ยั้ง ด้วย ม้วย และสิ้น

คำประพันธ์ประเภทโคลงที่พบในบทอาขยานได้แก่ โคลงสี่สุภาพ ประเภทเดียวเท่านั้น

ร่าย

คือ คำประพันธ์ชนิดหนึ่ง ซึ่งไม่กำหนดว่ามีบทหรือบาทเท่านั้นเท่านี้ จะแต่งให้ยาวเท่าไรก็ได้ เป็นแต่ต้องเรียงคำให้คล้องกันตามข้อบังคับเท่านั้น ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบร่าย 2 ชนิด ดังนี้

1. ร่ายสุภาพ
2. ร่ายยาว

1. ร่ายสุภาพ ร่ายสุภาพจะกำหนดให้ใช้คำสุภาพในการใช้คำและความหมาย ร่ายสุภาพจะมีที่วรรคก็ได้ วรรคหนึ่งมี 5 คำ คำสุดท้ายในแต่ละวรรคจะส่งสัมผัสไปที่คำที่ 1 หรือ 2 หรือ 3 ในวรรคต่อไปจนจบบท แต่ใน 3 วรรคท้ายก่อนจบของร่ายจะเป็น โคลงสองสุภาพ จึงบังคับคำเอกคำโท ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบร่ายสุภาพ จำนวน 2 บท ดังนี้ อย่างนั่งใกล้ดูเงินคำ และวรรณกรรมคำสอนอีสาน คิดเป็นร้อยละ 3.13 นำเสนอ 1 ตัวอย่าง ดังนี้

ตัวอย่างที่ 8

อย่างนั่งใกล้ดูเงินคำ

อย่างนั่งใกล้ดูเงินคำ	อย่าฟังคำคนล่าย
อย่าจ่ายเงินผิด	อย่าคิดใจคนบาป
หื้อหาบไปค้า	ใครเป็นข้าหื้ออยู่คาย
อย่าชี้คร้านลูกขวย	กินงายแล้วอย่านอน

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่องอย่างนั่งใกล้ดูเงินคำ
วรรณกรรมล้านนา ปู่เจ้าสอนหลาน (ภาคเหนือ)
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ก: 29)

อาขยานบทนี้เป็นร่ายสุภาพ บทหนึ่งๆ มีตั้งแต่ 5 วรรคขึ้นไป จัดเป็นวรรคละ 5 คำ หรือมากกว่า 5 คำ ในการสัมผัสคำสุดท้ายของวรรคหน้า สัมผัสผสมคำที่ 1 หรือ 2 หรือ 3 ของวรรคถัดไปทุกวรรค ได้แก่ คำ-คำ, ล่าย-จ่าย, ผิด-คิด, บาป-หาบ, คำ-ข้า และขวย-งาย มีคำเอก 3 แห่ง ได้แก่ บาป หาบ และใคร คำโท 3 แห่ง ได้แก่ หื้อ คำ และข้า คำที่ส่งสัมผัสเป็นคำเป็นหรือคำตาย คำที่รับสัมผัสจะต้องเป็นคำเป็นหรือคำตายด้วย และคำสุดท้ายของบทไม่ใช่คำตาย

2. ร่ายยาว ร่ายยาวจะไม่กำหนดจำนวนคำหรือวรรคแน่นอน จะใช้คำเท่าไรก็ได้ แต่ต้องไม่น้อยกว่า 5 คำ ส่วนการสัมผัสจะให้คำสุดท้ายของวรรคต้น สัมผัสคำใดก็ได้ของวรรคต่อไป แต่อย่าให้อยู่ใกล้ชิดกับคำสุดท้าย ส่วนเอกโทก็ไม่บังคับ ตอนจบจะจบด้วยคำสร้อย 2 คำ ส่วนมากมักเป็นคำว่า นั้นแล นี้แล นี้เทอญ นั้นเทอญ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบร่ายยาว จำนวน 1 บท คือ มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์กู่मार คิดเป็นร้อยละ 1.56 นำเสนอ 1 ตัวอย่าง ดังนี้

ตัวอย่างที่ 9

มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร

โศ โภทิสตุโต ปางนั้นสมเด็จพระบรมโภทิสัตว์ครัสได้ทรงฟังพระลูกน้อยทรงกันแสง ทูลละห้อย วันนั้น กลั้นพระโศกมิได้ละอายพระทัยแก่เทพดา ปณฺณสาถ์ ปวิสิทฺวา เสด็จเข้าสู่ภายใน พระบรรณศาลา ชบพระพักตราทรงพระกันแสงสะอื้นให้ ว่าไอ้เจ้าเพื่อนเจิญใจของพ่อเอ๋ย เจ้าเคย กระทำกรรมไว้เป็นไฉน จึงมาตกเจิญใจ ไร่ยากอนาถาให้พราหมณ์ชราว่างร่ายกาจ ตะแถม่าทำลี หนาทโทยโทยตี โอเวลาปานฉะนี้ก็สาขันธ์ คนทั้งหลายเขาเรียกกันกินอาหาร บ้างก็เล้าโลม ลูกหลานให้หอบน้ำแล้วหลับนอน แต่สองบ้งอรของพ่อนี้ ใครจะปรานีให้นม น้ำ ก็จะต้องตรา ล่าบากใจ ที่ไหนจะเดิน ได้ด้วยพระบาทเปล่า ทั้งไอแดดจะแผดเผาให้พุพอง จะชอกช้ำคล้ำเป็น หนองลงลามไหล สองสุริยวงศ์ตั้งแต่ว่าจะทรงกันแสงให้สุดอาลัยของพ่อแล้วที่จะติดตาม จะบ้าย หน้ไปหาพราหมณ์เมื่อยามเย็น เฒ่าจัญไรไหนเลยจะเห็นด้วยสองเจ้า มีแต่จะรุกร้าคำรามตี ธิชเยอ กระทบไรเลยไม่เกรงขามเราบ้างเมื่อยามจน จะคิดคู้บ้างเป็นไรว่าลูกทั้งสองคนคู่ชีวิตมัย ยังตัดใจ ให้ขาดมิให้เสียประ โยชน์ แต่ก่อน โสคข้าสิน ไล่สืบมาถึงสี่ชั่ว ผู้อื่นรู้ก็เกรงกลัวไม่ทำได้เหมือน พราหมณ์ผู้นี้ วาริชสุเสวเม สโต เสมือนหนึ่งพรานเบ็ดมาตีปลาที่หน้าไซ บรรดาปลาจะเข้าไปให้ แดกฉาน ตัวเราผู้ทำทานเหมือนตัวปลา พระโภทิสฺตฺวานในภายหน้านั้น คือ ไซ ประรณจะเข้าไป จึงยกพระลูกให้เป็นทานบารมี พระลูกรักทั้งสองศรีดังกระแสนินธุ์ พราหมณ์ประมาทหมิ่นมาคำตี เสมือนกระทู่มวาริให้ปลาตื่น น้ำพระทัยท้าวเธอถอยคืนจากอุเบกษา บังเกิดอวิชชามาห่อหุ้มพระ ปัญญานั้นกลัดกลุ้มไปด้วยโมโหให้ลุ่มหลง โทโสเข้าซ้ำส่งให้บังเกิดวิหิงสาขึ้นทันที ว่าอุเหม! อุเหม! พราหมณ์ผู้นี้นี้อาจองทะนงหนอ มาตีลูกต่อหน้าพ่อไม่เกรงใจ ธิชเยอ กูมาอยู่ป่าเปล่าเมื่อไร ทั้งพระขรรค์ศิปลัษย์ก็ถือมา ธนุจาปี คเหตุว่า ก็ทรงพระแสงธนูศรกระสันมันกับมือ ฆ่าพราหมณ์ ผู้นี้เสียเถิดหรือ เธอก็ฮือหืออยู่แต่ในพระทัย ภายหลังจึงตั้งจิตพิจารณาในพระอริยประเพณีหน่อ พุทธางกูร ก็รู้ว่าอตมะนี้เพิ่มพูนมหาปุตตบรีจากเจิวลิวา เมื่อพระปัญญาบังเกิด มีพระบรมราชฤทธิ เธอจึงตรัสสอนพระองค์เองว่า โภเวสุสนฺตฺร คุณกรมมหาเวสสันดร อย่าอวรณ์ไว้เว้ทำเนาเขา เข้ากับเจ้า เขาจะตีกันไม่ต้องการ ให้ลูกเป็นทานแล้ว ยังมาสอดแค้นเมื่อภายหลัง ท้าวเธอก็ตั้งพระสมาธิระงับ ดับพระวิโยค กลั้นพระโศกสงบแล้ว พระพักตร์ก็ผ่องแผ้วแจ่มใส จุทองอุไรทั้งแห่ง อันบุคคล แกล้งหล่อแล้วมาวางไว้ในพระอาศรม ตั้งแต่จะเชยชมพระปิยนุตรทานบารมี แห่งหน่อพระชินศรี เจ้า นั้นแล

เจ้าพระยาพระคลัง (หน)

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 22-24)

อาขยานบทนี้เป็นร่ายยาว บทหนึ่งจะมีไม่น้อยกว่า 5 วรรคขึ้นไป จำนวนคำในวรรคหนึ่ง มักจะอยู่ระหว่าง 7-13 คำ ในการสัมผัส คำสุดท้ายของวรรคต้น จะส่งสัมผัสไปยังวรรคต่อไปคำใดก็ได้ ยกเว้นคำคำแรกและคำสุดท้าย เช่น ศาลา-พัศตรา การรับสัมผัสด้วยเอกโทไม่ถือเป็นระเบียบเคร่งครัด ในวรรคหนึ่ง ๆ มักจะมีสัมผัสในเพื่อให้จังหวะรับกัน เช่น สัตว์-ตรัส, ใจ-ไร้ เมื่อจบความตอนหนึ่ง ๆ มักลงท้ายด้วยคำว่า “นั่นแล”

คำประพันธ์ประเภทร่ายที่พบในบทอาขยานได้แก่ ร่ายสุภาพ และร่ายยาว

กาพย์

คือ คำประพันธ์ประเภทหนึ่งของไทย ซึ่งมีกำหนดคณะ พยางค์ และสัมผัส มีลักษณะคล้ายกับฉันท แต่ไม่นิยมครุ-ลหุเหมือนกับฉันท ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบกาพย์ 5 ชนิด ดังนี้

1. กาพย์ยานี 11
2. กาพย์สุรางคนางค์ 28
3. กาพย์ห่อโคลง
4. กาพย์ฉับบึง 16
5. กาพย์เห่เรือ

1. กาพย์ยานี 11 บทหนึ่งจะมี 4 วรรค แบ่งเป็น 2 บาท คือ บาทเอกและโท บาทหนึ่งมี 2 วรรค วรรคแรกมี 5 คำ วรรคหลังมี 6 คำ รวม 11 คำ ในการสัมผัสนั้นคำสุดท้ายในวรรคแรกจะสัมผัสกับคำที่ 1 2 หรือ 3 ในวรรคที่สอง คำสุดท้ายในวรรคที่สองสัมผัสกับคำสุดท้ายในวรรคที่สาม ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบกาพย์ยานี 11 จำนวน 7 บท ดังนี้ รักษาป่า, นกกาเหว่า, พฤษภกาศ, วิชาเหมือนสินค้า, ปากไคเกินบ่มีความรู้, อนึ่งเวลากิน และธรรมาธรรมะสงคราม คิดเป็นร้อยละ 10.94 นำเสนอ 1 ตัวอย่าง ดังนี้

ตัวอย่างที่ 10

วิชาเหมือนสินค้า

วิชาเหมือนสินค้า	อันมีค่าอยู่เมืองไกล
ต้องยากลำบากไป	จึงจะได้สินค้านำมา
จงตั้งเอากายเจ้า	เป็นสำเนาอันโสกา
ความเพียรเป็นโยธา	แขนซ้ายขวาเป็นเสาใบ

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่องวิชาเหมือนสินค้าเก่า
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552: 45)

อาขยานบทนี้เป็นกาพย์ยานี 11 บทหนึ่งมี 2 บาท บาทหนึ่งมี 2 วรรค วรรคแรกมี 5 คำ วรรคหลังมี 6 คำ รวมเป็น 11 คำ ในการสัมผัสคำสุดท้ายของวรรคที่ 1 สัมผัสกับคำที่ 3 ของวรรคที่ 2 คือ คำว่า คำ กับ คำ คำสุดท้ายของวรรคที่ 2 สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ 3 คือ คำว่า ไกล กับ ไป บทต่อไปคำสุดท้ายของบทต้น สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ 2 ของบทต่อไป คือ คำว่า มา กับ ภา คำสุดท้ายของบท ห้ามใช้คำตายหรือคำที่มีรูปวรรณยุกต์ และนิยมใช้เสียงวรรณยุกต์สามัญหรือจัตวา เช่นคำว่า มา ใบ

2. กาพย์สุรางคนางค์ 28 บทหนึ่งมี 28 คำ แบ่งเป็น 7 วรรค วรรคละ 4 คำ ในการสัมผัส นั้นคำสุดท้ายในวรรคแรกสัมผัสกับคำสุดท้ายในวรรคที่สอง คำสุดท้ายในวรรคที่สามสัมผัสกับคำสุดท้ายในวรรคที่ห้าและวรรคที่หก และคำสุดท้ายในวรรคที่สี่สัมผัสกับคำที่ 2 ในวรรคที่ห้า ถ้าแต่งบทต่อไปคำสุดท้ายในวรรคที่เจ็ดจะสัมผัสกับคำสุดท้ายในวรรคที่สามของบทต่อไป ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบกาพย์สุรางคนางค์ 28 จำนวน 2 บท ดังนี้ วิชาหนาเจ้า และเจ้าดวงมาลา คิดเป็นร้อยละ 3.13 นำเสนอ 1 ตัวอย่าง ดังนี้

ตัวอย่างที่ 11

วิชาหนาเจ้า

	เกิดมาเป็นคน
หนังสือเป็นต้น	วิชาหนาเจ้า
ถ้าแม่นไม่รู้	อดสูอายุเขา
เพื่อนฝูงเยาะเย้ย	ว่าเง่าว่าโง่
	लगคนเกิดมา
ไม่รู้วิชา	เคอะอยู่จนโต
ไปเป็นข้าเขา	เพราะเง่าเพราะโง่
บ้างเป็นคนโง่	เที่ยวขอก็มี

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่องวิชาหนาเจ้า

ประถม ก กา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ก: 52)

อาขยานบทนี้เป็นกาพย์สุรางคนางค์ 28 บทหนึ่งมี 7 วรรค วรรคหนึ่งมี 4 คำ รวมเป็น 28 คำ ในการสัมผัสคำสุดท้ายของวรรคที่ 1 สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ 2 คือ คำว่า คน กับ ต้น คำสุดท้ายของวรรคที่ 3 สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ 5 คือ คำว่า เจ้า กับ เขา คำสุดท้ายของวรรคที่ 5 สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ 6 คือ คำว่า เขา กับ เข้า บทต่อไปคำสุดท้ายของวรรคที่ 7 ของบทต้นสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ 3 ของบทต่อไป คือ คำว่า โง่ กับ โต

3. กาพย์ห่อโคลง เป็นคำประพันธ์ที่แต่งขึ้นโดยใช้กาพย์ยานีสลับกับโคลงสี่สุภาพ โดยที่กาพย์ยานีกับโคลงสี่สุภาพนั้นจะต้องมีเนื้อความอย่างเดียวกัน คือ ให้วรรคหนึ่งของกาพย์ยานีกับบาทหนึ่งของโคลงสี่สุภาพบรรยายข้อความอย่างเดียวกัน หรือบางทีก็ให้คำต้นวรรคของกาพย์กับคำต้นบาทของโคลงเป็นคำเหมือนกัน ส่วนกฐข้อบังคับต่างๆ เหมือนกับกฐของกาพย์ยานีและโคลงสี่สุภาพ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบกาพย์ห่อโคลง จำนวน 1 บท คือ นิคมพจน์ กาพย์ห่อโคลงคิดเป็นร้อยละ 1.56 นำเสนอ 1 ตัวอย่าง ดังนี้

ตัวอย่างที่ 12

นิคมพจน์ กาศย์ห่อโคลง

อย่า นิยมสิ่งร้ายชอบ	ชมชั่ว
เห็น สนุกทุกข์ถึงตัว	จึงรู้
กง จักรว่าดอกบัว	บอกรับ เร็วแฮ
จักร พัดเศียรร้องอู้	จึงรู้ผิดคน
อย่า นิยมสิ่งทุกข์	เห็น สนุกกลับทุกข์ทน
กง จักรว่าบัวจน	จักร พัดตนจึงรู้ตัว

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่องนิคมพจน์ กาศย์ห่อโคลง
 พระยาอุปกิตศิลปสาร
 (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 1)

อาขยานบทนี้เป็นกาศย์ห่อโคลง โดยมีโคลงสี่สุภาพหนึ่งบท สลับกับกาศย์ยานี 11 บทหนึ่งบท โดยมีเนื้อความอย่างเดียวกัน คือ อย่าเห็นผิดเป็นชอบ ในโคลงสี่สุภาพบทหนึ่งมี 4 บาท บาทหนึ่งมี 2 วรรค วรรคหน้ามีวรรคละ 5 คำ วรรคหลังของบาทที่ 1 2 และ 3 มีวรรคละ 2 คำ ส่วนบาทที่ 4 มี 4 คำ บทหนึ่งมี 30 คำ ในการสัมผัสคำที่ 7 ของบาทที่ 1 สัมผัสกับคำที่ 5 ของบาทที่ 2 และ 3 คือคำว่า ชั่ว ตัว และบัว คำที่ 7 ของบาทที่ 2 สัมผัสกับคำที่ 5 ของบาทที่ 4 คือคำว่า รู้ กับ อู้ มีคำเอก 7 แห่ง ได้แก่ สิ่ง สนุก จึง ว่า รับ พัดและจึง คำโท 4 แห่ง ได้แก่ ร้าย รู้ อู้ และรู้ ส่วนกาศย์ยานี 11 บทหนึ่งมี 2 บาท บาทหนึ่งมี 2 วรรค วรรคแรกมี 5 คำ วรรคหลังมี 6 คำ รวมเป็น 11 คำ ในการสัมผัสคำสุดท้ายของวรรคที่ 1 สัมผัสกับคำที่ 3 ของวรรคที่ 2 คือคำว่า ทุกข์ กับ สนุก คำสุดท้ายของวรรคที่ 2 สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ 3 คือคำว่า ทน กับ จน

4. กาศย์ฉบับ 16 บทหนึ่งมี 16 คำ มี 3 วรรค วรรคแรก 6 คำ วรรคที่สอง 4 คำ และวรรคสุดท้ายมี 6 คำ ในการสัมผัสนั้นคำสุดท้ายในวรรคแรกสัมผัสกับคำสุดท้ายในวรรคที่สอง คำสุดท้ายในวรรคที่สองสัมผัสกับคำสุดท้ายในวรรคแรกของบทต่อไป ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบกาศย์ฉบับ 16 จำนวน 2 บท ดังนี้ นมัสการพระธรรมคุณ และนมัสการพระสังฆคุณ คิดเป็นร้อยละ 3.13 นำเสนอ 1 ตัวอย่าง ดังนี้

ตัวอย่างที่ 13

นมัสการพระธรรมคุณ

ธรรมะคือคุณากร	ส่วนชอบสาธ
คุณดวงประทีปชัชวาล	
แห่งองค์พระศาสดาจารย์	ส่องสัตว์สันดาน
สว่างกระจ่างใจมนต์	

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่องนมัสการพระธรรมคุณ
พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542: 42)

อาขยานบทนี้เป็นกาพย์ฉบัง 16 บทหนึ่งมี 3 วรรค วรรคแรกมี 6 คำ วรรคที่ 2 มี 4 คำ และวรรคที่ 3 มี 6 คำ รวมบทหนึ่งมี 16 คำ ในการสัมผัส คำสุดท้ายของวรรคแรก สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ 2 คือคำว่า กร กับ ทร และ จารย์ กับ ดาน บทต่อไปคำสุดท้ายของบทต้น สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคแรกของบทต่อไป คือคำว่า วาล กับ จารย์ คำสุดท้ายของบทห้ามใช้คำตาย หรือคำที่มีรูปวรรณยุกต์ และนิยมใช้เสียงวรรณยุกต์สามัญหรือจัตวา เช่นคำว่า วาล มนต์

5. กาพย์เห่เรือ ประกอบด้วยโคลงสี่สุภาพสลับกับกาพย์ยานี โดยขึ้นต้นด้วยโคลงสี่สุภาพ 1 บท แล้วแต่งกาพย์ยานีบรรยายความไม่จำกัดจำนวนบทจนจบตอน แล้วจึงขึ้นตอนใหม่ด้วยโคลงสี่สุภาพอีก 1 บท ตามด้วยกาพย์ยานีบรรยายความเช่นเดิม นิยมให้เนื้อความในโคลงและกาพย์บทแรกตรงกัน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบกาพย์เห่เรือ จำนวน 2 บท ดังนี้ ผู้รู้ดีเป็นผู้เจริญ และกาพย์เห่เรือ คิดเป็นร้อยละ 3.13 นำเสนอ 1 ตัวอย่าง ดังนี้

ตัวอย่างที่ 14

กาพย์เห่เรือ

ปางเสด็จประเวศด้าว	ชลาลัย
ทรงรัตนพิमानชัย	กิ่งแก้ว
พรั่งพร้อมพวงพลไกร	แหวนแห่
เรือกระบวนต้นแพรว	เพริศพริ้งพายทอง
พระเสด็จโดยแดนชล	ทรงเรือต้นงามเจ็ดฉาย
กิ่งแก้วแพรวพรรณราย	พายอ่อนหยับจับงามอน
นาวาแน่นเป็นขนัด	ล้วนรูปสัตว์แสนยากร
เรือริ้วทิวธงสลอน	สาครลั่นครั่นครื้นฟอง

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่องกาพย์เห่เรือ

พระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรฯ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2550ข: 83-84)

อาขยานบทนี้เป็นกาพย์เห่เรือ โดยมีโคลงสี่สุภาพหนึ่งบท สลับกับกาพย์ยานี 11

ไม่จำกัดจำนวนบท ในโคลงสี่สุภาพบทหนึ่งมี 4 บาท บาทหนึ่งมี 2 วรรค วรรคหน้ามีวรรคละ 5 คำ วรรคหลังของบาทที่ 1 2 และ 3 มีวรรคละ 2 คำ ส่วนบาทที่ 4 มี 4 คำ บาทหนึ่งมี 30 คำ ในการสัมผัส คำที่ 7 ของบาทที่ 1 สัมผัสกับคำที่ 5 ของบาทที่ 2 และ 3 คือ คำว่า ลัย ชัย และ ไกร คำที่ 7 ของบาทที่ 2 สัมผัสกับคำที่ 5 ของบาทที่ 4 คือ คำว่า แก้ว กับ แพรว มีคำเอก 7 แห่ง ได้แก่ เวศ รัต กิ่ง พวง แห่ กระ และเพริศ คำโท 4 แห่ง ได้แก่ ด้าว แก้ว แพรว และพริ้ง ส่วนกาพย์ยานี 11 บทหนึ่งมี 2 บาท บาทหนึ่งมี 2 วรรค วรรคแรกมี 5 คำ วรรคหลังมี 6 คำ รวมเป็น 11 คำ ในการสัมผัสคำสุดท้ายของวรรคที่ 1 สัมผัสกับคำที่ 3 ของวรรคที่ 2 คือ คำว่า ชล กับ ต้น คำสุดท้ายของวรรคที่ 2 สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ 3 คือ คำว่า ฉาย กับ ราย

คำประพันธ์ประเภทกาพย์ที่พบในบทอาขยาน ได้แก่ กาพย์ยานี 11 กาพย์สุรางคนางค์ 28 กาพย์ห่อโคลง กาพย์ฉับ 16 และกาพย์เห่เรือ

ฉันท

คือ ลักษณะถ้อยคำที่กวีได้ร้อยกรองขึ้น เพื่อให้เกิดความไพเราะ โดยกำหนดครุ ลหุ และ สัมผัสไว้เป็นมาตรฐาน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบฉันท 2 ชนิด ดังนี้

1. อินทวิเชียรฉันท 11
2. เปยณนาทฉันท 16

1. อินทวิเชียรฉันท 11 บทหนึ่งมี 2 บาท คือ บาทเอกและบาทโท บาทหนึ่งจะมี 2 วรรค วรรคหน้า 5 คำ วรรคหลัง 6 คำ รวมมี 11 คำ ในแต่ละบาทจะมีครุ 7 คำ ลหุ 4 คำ ในวรรคหน้าของทุกบาทจะมีลหุอยู่ตรงกลาง 1 คำ วรรคหลังมี 3 คำ คือ คำที่ 1 2 4 นอกนั้นเป็นครุทั้งหมด ส่วนสัมผัส นั้นมีแห่งเดียว คือคำสุดท้ายของวรรคหลังบาทเอก จะสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคหน้าบาทโท ถ้าแต่งบทต่อไปต้องให้คำสุดท้ายของวรรคหลังบาทเอก สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคหลัง บาทโทในบทแรก ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบอินทวิเชียรฉันท 11 จำนวน 5 บท ดังนี้ นมัสการ มาตาปีตุคุณ, นมัสการอาจารย์คุณ, มงคลสูตรคำฉันท์, นมัสการพระพุทธคุณ และบททำรำเบื่องต้น คิดเป็นร้อยละ 7.81 นำเสนอ 1 ตัวอย่าง ดังนี้

ตัวอย่างที่ 15

นมัสการมาตาปีตุคุณ

พุ่มพืททะนุถนอม	บ บำราศนิรไกล
แสนยากเท่าไรไร	บ คิดยากลำบากกาย
ตราทนระคนทุกข์	ถนอมเลี้ยง ฤ ฐูวาย
ปกป้องซึ่งอันตราย	จนได้รอดเป็นกายา

บางตอนของบทอาชยานจากเรื่องนมัสการมาตาปีตุคุณ
 พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)
 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553ง: 14)

อาขยานบทนี้เป็นอินทรวีเชียรฉันท 11 บทหนึ่งมี 2 บาท บาทหนึ่งมี 2 วรรค วรรคหน้า มี 5 คำ วรรคหลังมี 6 คำ รวมบาทหนึ่งมี 11 คำ คำที่ 3 ของวรรคหน้า กับคำที่ 1 2 และ 4 ของวรรคหลัง เป็นลหุ คือคำว่า ทะ บ บ่า และนิ นอกนั้นเป็นครุ ในการสัมผัสคำสุดท้ายของวรรคที่ 2 สัมผัสกับ คำสุดท้ายของวรรคที่ 3 คือคำว่า ไกล กับ ไร และคำว่า วาย กับ ราย บทต่อไปคำสุดท้ายของบทต้น สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ 2 ของบทต่อไป คือคำว่า กาย กับ วาย

2. เป็ชฌนาทฉันท 16 บทหนึ่งมี 2 บาท บาทหนึ่งมี 2 วรรค วรรคละ 8 คำ รวมบาทหนึ่ง มี 16 คำ คำที่ 1 และ 5 เป็นลหุ นอกนั้นเป็นครุเหมือนกันทุกวรรค ในการสัมผัสคำสุดท้ายของ วรรคหน้าทุกวรรคต้องสัมผัสกับคำที่ 3 หรือคำที่ 5 ของวรรคหลัง ส่วนคำสุดท้ายของวรรคที่สอง จะต้องสัมผัสกับคำสุดท้ายในวรรคที่สาม และถ้าจะแต่งบทต่อไป ต้องให้คำสุดท้ายของบทต้น สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่สองในบทต่อไป ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบเป็ชฌนาทฉันท 16 จำนวน 1 บท คือ ฌ ยามสายัณห์ คิดเป็นร้อยละ 1.56 นำเสนอ 1 ตัวอย่าง ดังนี้

ตัวอย่างที่ 16

ฌ ยามสายัณห์

ฌ ยามสายัณห์ตะวันยิ่งย้อย	แนะเร่งเท่าหน้อยทยอยเหยียบหนา
ตะแฉ็กแฉ็กแฉ็กจะแหลกลแล้วจ้า	กระคังริบมาเถอะรับข้าวไป
คณาเนื้อนวลก็ครวญคลอขับ	ระริกแคนรับสลับเสียงใส
กระเคื่องตำข้าวก็กราวเสียงไกล	สนุกน้ำใจสมัยสายัณห์

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่อง ฌ ยามสายัณห์
สุภร ผลชีวิน

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 39)

อาขยานบทนี้เป็นเป็ชฌนาทฉันท 16 บทหนึ่งมี 2 บาท บาทหนึ่งมี 2 วรรค วรรคละ 8 คำ รวมบาทหนึ่งมี 16 คำ คำที่ 1 และ 5 เป็นลหุ ได้แก่ ฌ ตะ, แนะ ทะ, ตะ จะ, กระ เถอะ, คะ ก็, ระ สะ, กระ ก็ และ สะ สะ นอกนั้นเป็นครุ เหมือนกันทุกวรรค ในการสัมผัสคำสุดท้ายของวรรคที่ 1 สัมผัส กับคำที่ 4 ของวรรคที่ 2 คือคำว่า ย้อย กับ หน้อย คำสุดท้ายของวรรคที่ 2 สัมผัสกับคำสุดท้ายของ

วรรคที่ 3 คือคำว่า หนา กับ จ้ำ บทต่อไปคำสุดท้ายของบทต้น สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ 2 ของบทต่อไป คือคำว่า ไป กับ ใส

คำประพันธ์ประเภทฉันท์ที่พบในบทอาขยานได้แก่ อินทวิเชียรฉันท์ 11 และ เปยฉันท์ 16

จากการวิเคราะห์วรรณศิลป์ด้านฉันทลักษณ์ในบทอาขยาน พบฉันทลักษณ์ประเภทต่างๆ ดังกล่าวแล้วนั้น นำเสนอเป็นภาพรวมในรูปตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 1 ชั้นผลิตภัณฑ์ที่ปรากฏในบทอาชยาน

ลำดับ	ชื่อบท อาชยาน	กลอน		โคลง	ร่าย	ภาพย์			ฉันท								
		กลอนสี่	กลอนสุภาพ	กลอนดอกสร้อย	กลอนตัดกา	กลอนบทละคร	กลอนเสภา	โคลงสี่สุภาพ	ร่ายสุภาพ	ร่ายยาว	ภาพย์ย่น 11	ภาพย์สุรางคนางค์ 28	ภาพย์ห่อโคลง	ภาพย์ฉับ 16	ภาพย์เห่เรือ	อินทรวชิรฉันท 11	เป็ฉันทฉันท 16
1	แมวเหมียวแยกเขี้ยวขึงฟัน	/															
2	รักเมืองไทย	/															
3	ฝนตก แดดออก	/															
4	นี่ของของเธอ	/															
5	ตั้งเฮ้ยตั้งไข่	/															
6	ไก่แจ้	/															
7	รักษาป่า									/							
8	เด็กน้อย	/															
9	วิชาหนาเจ้า										/						
10	นกกาเหว่า									/							

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อบท อาชยาน	กลอน		โคลง	ร่าย	กาพย์			ฉันท								
		กลอนสี่	กลอนสุภาพ	กลอนดอกสร้อย	กลอนตัดกวาง	กลอนบทละคร	กลอนเสภา	โคลงสี่สุภาพ	ร่ายสุภาพ	ร่ายยาว	กาพย์ยานี 11	กาพย์สุรางคนางค์ 28	กาพย์ห่อโคลง	กาพย์ฉบัง 16	กาพย์เห่เรือ	อินทรวชิรฉันท 11	เป็ขณาทฉันท 16
11	ปากเป็นเอก เลขเป็นโท หนังสือเป็นตรี ชั่วดีเป็นตรา	/															
12	พฤษภกาสร									/							
13	สยามานุสสติ						/										
14	ไทยรวมกำลังตั้งมั่น	/															
15	พระอภัยมณี	/															
16	คนเป็นที่พึ่งแก่ตน	/															
17	วิชาเหมือนสินค้ำ									/							
18	ผู้รู้ดีเป็นผู้เจริญ													/			
19	ผู้ชนะ	/															
20	เป็นมนุษย์หรือเป็นคน	/															

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อบท อาชยาน	กลอน		โคลง	ร่าย	ภาพย์			ฉันท								
		กลอนสี่	กลอนสุภาพ	กลอนดอกสร้อย	กลอนตัดทวน	กลอนบทละคร	กลอนเสภา	โคลงสี่สุภาพ	ร่ายสุภาพ	ร่ายยาว	ภาพย์ย่น 11	ภาพย์สุรางคนางค์ 28	ภาพย์ห่อโคลง	ภาพย์ฉับ 16	ภาพย์ให้เรือ	อินทรวชิรฉันท 11	แปดฉันทฉันท 16
21	โคลงโลกนิติ 3 บท						/										
22	เจ้าดวงมาลา										/						
23	ปากไคเกินบ่มีความสู้										/						
24	เพลงชาติ		/														
25	เพลงยาวเจ้าอิศรญาณ		/														
26	มาลี					/											
27	อนึ่งเวลากิน									/							
28	อย่างนี้ไกล่ตุงเงินคำ									/							
29	โคลงโลกนิติ 5 บท						/										
30	นิคมพจน์ ภาพย์ห่อโคลง											/					

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อบท อาชยาน	กลอน		โคลง	ร่าย	ภาพย์			ฉันท								
		กลอนสี่	กลอนสุภาพ	กลอนดอกสร้อย	กลอนสี่กวาง	กลอนบทละคร	กลอนเสภา	โคลงสี่สุภาพ	ร่ายสุภาพ	ร่ายยาว	ภาพย์ย่น 11	ภาพย์สุรางคณางค์ 28	ภาพย์ห่อโคลง	ภาพย์ฉับ 16	ภาพย์เห่เรือ	อินทรวชิรฉันท 11	เป็ฉันทฉันท 16
31	รามเกียรติ์		/														
32	สี่กวาง			/													
33	บุพการี						/										
34	บทเสภาสามัคคีเสวก					/											
35	พระสุริโยทัยขาดคอช้าง						/										
36	วัฒนธรรม		/														
37	พระอภัยมณี		/														
38	ขุนช้างขุนแผน					/											
39	นิราศนรินทร์						/										
40	นมัสการมาตาปีตุคุณ																/

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อบท อาชยาน	กลอน		โคลง	ร่าย	ภาพย์			ฉันท							
		กลอนสี่	กลอนสุภาพ	กลอนดอกสร้อย	กลอนตัดทวน	กลอนเสภา	โคลงสี่สุภาพ	ร่ายสุภาพ	ร่ายยาว	ภาพย์ย่น 11	ภาพย์สุรางคนางค์ 28	ภาพย์ห่อโคลง	ภาพย์ฉับ 16	ภาพย์เห่เรือ	อินทรวชิรฉันท 11	เป็ฉันทฉันท 16
41	นมัสการอาจารย์คุณ														/	
42	มงคลสูตรคำฉันท														/	
43	นिरาศพระบาท		/													
44	ธรรมาธรรมะสงคราม								/							
45	สวรรค์ชั้นกวี		/													
46	อิเหนา		/													
47	ลิลิตตะเลงพ่าย						/									
48	มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร							/								
49	ขามมืต						/									
50	ภาพย์เห่เรือ													/		

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อบท อาชยาน	กลอน		โคลง	ร่าย	ภาพย์			ฉันท								
		กลอนสี่	กลอนสุภาพ	กลอนดอกสร้อย	กลอนตัดกา	กลอนบทละคร	กลอนเสภา	โคลงสี่สุภาพ	ร่ายสุภาพ	ร่ายยาว	ภาพย์ย่น 11	ภาพย์สุรางคนางค์ 28	ภาพย์ห่อโคลง	ภาพย์ฉับ 16	ภาพย์เห่เรือ	อินทรวชิรฉันท 11	เป็ฉันทฉันท 16
51	วาริคริยางค์		/														
52	ขุนช้างขุนแผน					/											
53	กล่าวภายิต		/														
54	โคลงกระทู้สุภายิต						/										
55	ณ ขามสายัณฑ์																/
56	ดอกไม้จะบาน	/															
57	นมัสการพระพุทธคุณ																/
58	นมัสการพระธรรมคุณ												/				
59	นมัสการพระสังฆคุณ												/				
60	บททำรำเบื่องต้น																/

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อบท อาชยาน	กลอน		โคลง	ร่าย	ภาพย์			ฉันท								
		กลอนสี่	กลอนสุภาพ	กลอนดอกสร้อย	กลอนฉันท์กา	กลอนบทละคร	กลอนเสภา	โคลงสี่สุภาพ	ร่ายสุภาพ	ร่ายยาว	ภาพย์ยานี 11	ภาพย์สุรางคนางค์ 28	ภาพย์ห่อโคลง	ภาพย์ฉับ 16	ภาพย์ให้เรือ	อินทรวชิรฉันท 11	เป็ชณนาทฉันท 16
61	ฝั่งทะเลตะวันตก		/														
62	วรรณกรรมคำสอนอีสาน							/									
63	ไหมแท้ที่แม่ทอ		/														
64	อยู่เพื่ออะไร		/														
	รวม	4	19	4	1	1	3	9	2	1	7	2	1	2	2	5	1
	ร้อยละ	6.25	29.69	6.25	1.56	1.56	4.69	14.06	3.13	1.56	10.94	3.13	1.56	3.13	3.13	7.81	1.56

จากตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่า นันทลักษณ์ในบทอาขยานทั้ง 64 บท พบกลอนสุภาพมากที่สุด จำนวน 19 บท คิดเป็นร้อยละ 29.69 รองลงมา คือ โคลงสี่สุภาพ จำนวน 9 บท คิดเป็นร้อยละ 14.06 กาพย์ยานี 11 จำนวน 7 บท คิดเป็นร้อยละ 10.94 อินทริวิเชียรฉันท 11 จำนวน 5 บท คิดเป็นร้อยละ 7.81 กลอนสี่และกลอนดอกสร้อยมีจำนวนเท่ากัน คือ 4 บท คิดเป็นร้อยละ 6.25 กลอนเสภา จำนวน 3 บท คิดเป็นร้อยละ 4.69 ร่ายสุภาพ, กาพย์สุรางคนางค์ 28, กาพย์ฉับบั้ง 16 และกาพย์เห่เรือมีจำนวนเท่ากัน คือ 2 บท คิดเป็นร้อยละ 3.13 กลอนสักวา, กลอนบทละคร, ร่ายยาว, กาพย์ห่อโคลงและเป็ยฉันทฉันทมีจำนวนเท่ากัน คือ 1 บท คิดเป็นร้อยละ 1.56 ของนันทลักษณ์ในบทอาขยาน

วรรณศิลป์ด้านการใช้ภาพพจน์

1. อุปลักษณ์
2. อุปมา
3. สมพจน์
4. นามนัย
5. ปฏิวาตะ
6. ปฏิภาคพจน์
7. อาวัตพากย์
8. อติพจน์
9. อธิพจน์
10. ปฏิรูปพจน์
11. บุคลาธิษฐาน
12. อุทาหรณ์
13. ปฏิปุจฉา

อุปลักษณ์

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบมีการใช้อุปลักษณ์ในบทอาขยาน จำนวน 19 บท ดังนี้ เด็กน้อย จำนวน 1 แห่ง ปากเป็นเอก เลขเป็นโท หนังสือเป็นตรี ชั่วดีเป็นตรา จำนวน 4 แห่ง ดนเป็นที่ฟัง แก่ตน จำนวน 1 แห่ง วิชาเหมือนสินค้า จำนวน 12 แห่ง ผู้ชนะ จำนวน 1 แห่ง ปากใดเกินบ่มีความรู้ จำนวน 1 แห่ง เพลงยาวเจ้าอิศรญาณ จำนวน 1 แห่ง บุพการี จำนวน 1 แห่ง วัฒนธรรม จำนวน 1 แห่ง

ขุนช้างขุนแผน จำนวน 1 แห่ง นมัสการมาตาปีตุคุณ จำนวน 1 แห่ง สวรรค์ชั้นกวี จำนวน 1 แห่ง
 วารีดุริยางค์ จำนวน 3 แห่ง นมัสการพระพุทธคุณ จำนวน 1 แห่ง นมัสการพระธรรมคุณ จำนวน
 1 แห่ง บททำรำเบื้องต้น จำนวน 2 แห่ง ฟังทะเลตะวันตก จำนวน 4 แห่ง วรรณกรรมคำสอนอีสาน
 จำนวน 2 แห่ง และอยู่เพื่ออะไร จำนวน 2 แห่ง รวมทั้งหมดเป็น 41 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 20.20

ตัวอย่างที่ 1

วัฒนธรรม

อนึ่งศิลป์งามเด่นเป็นของชาติ	เช่นปราสาทปรangk์ทองอันฟ่องใส
อีกคนตรีร่ำรายลวดลายไทย	อวดโลกได้ไทยแท้อย่างแน่นอน
และอย่าลืมจิตใจแบบไทยแท้	เชื่อพ่อแม่ฟังธรรมคำสั่งสอน
กำเนิดธรรมจริยาเป็นอาภรณ์	ประชากรโลกเห็นเราเป็นไทย

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่องวัฒนธรรม
 หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล
 (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542: 8)

ในบทอาขยานนี้ข้อความว่า “ธรรมจริยาเป็นอาภรณ์” คือ ธรรมะเปรียบเป็นเครื่องประดับ
 คนที่มีธรรมะคือคนที่ตั้งอยู่ในคุณความดี ความยุติธรรม ความถูกต้อง และประพฤติปฏิบัติตัวดี
 บุคคลเหล่านี้จะมีธรรมะเป็นเครื่องประดับ คือคอยปกป้องและคุ้มครองจากภัยอันตรายต่างๆ และ
 ความชั่วทั้งปวง

ตัวอย่างที่ 2

ขุนช้างขุนแผน

นางกอดจูบลูบหลังแล้วสั่งสอน	อำนวยพรพลายน้อยละห้อยให้
พ่อไปตีศรีสวัสดิ์กำจัดภัย	จนเติบโตใหญ่ยิ่งยวดได้บวชเรียน

ลูกผู้ชายลายมือนั้นคือยศ
แล้วพาลูกออกมาข้างท่าเกวียน

เจ้าจงอดสำห้ทำสม่าเสมียน
จะจากเจียนใจขาดอนาใจ

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่องขุนช้างขุนแผน
ขุนช้างขุนแผน ตอน พलयงามพบพ่อ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 11)

ในบทอาขยานนี้ข้อความว่า “ลายมือนั้นคือยศ” คือ ลายมือเปรียบเป็นเกียรติของตน ลายมือคือ ตัวหนังสือเขียน ที่มีลักษณะแสดงว่าเป็นของผู้ใดผู้หนึ่ง โดยเฉพาะ คนที่มีลายมือดีและสวยงามนั้น จะได้รับการยกย่องนับถือเกียรติว่าเป็นผู้ที่มึระเบียบ มีความบรรจง ซึ่งเป็นสิ่งที่เชิดหน้าชูตาให้กับตนเองได้

การใช้อุปมาที่พบในบทอาขยาน เป็นการใช้โวหารเปรียบเทียบของสองสิ่งที่ไม่จำเป็นต้องนำมาเปรียบเทียบกันว่าเป็นสิ่งเดียวหรือเท่ากันทุกประการ ทำให้เข้าใจเนื้อความได้ดียิ่งขึ้น

อุปมา

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบมีการใช้อุปมาในบทอาขยาน จำนวน 16 บท ดังนี้ ไม้แจ้ จำนวน 1 แห่ง รักษาป่า จำนวน 2 แห่ง วิชาเหมือนสินค้ำ จำนวน 1 แห่ง ปากโคกินบ่มีความรู้ จำนวน 1 แห่ง เพลงยาวเจ้าอิศรญาณ จำนวน 1 แห่ง นิคมพจน์ กาพย์ห่อโคลง จำนวน 1 แห่ง สักวา จำนวน 2 แห่ง บทเสภาสามัคคีเสวก จำนวน 1 แห่ง มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์กู่मार จำนวน 3 แห่ง กาพย์เห่เรือ จำนวน 2 แห่ง วารีดุริยางค์ จำนวน 2 แห่ง นมัสการพระพุทธรุคณ จำนวน 1 แห่ง นมัสการพระธรรมคุณ จำนวน 1 แห่ง นมัสการพระสังฆคุณ จำนวน 1 แห่ง ฝั่งทะเลตะวันตก จำนวน 4 แห่ง และอยู่เพื่ออะไร จำนวน 1 แห่ง รวมทั้งหมดเป็น 25 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 12.32

ตัวอย่างที่ 3

วิชาเหมือนสินค้า

วิชาเหมือนสินค้า	อันมีค่าอยู่เมืองไกล
ต้องยกลำบากไป	จึงจะได้สินค้ามา
จงตั้งเอากายเจ้า	เป็นสำเภอนันโสภา
ความเพียรเป็นโยธา	แขนซ้ายขวาเป็นเสาใบ

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่องวิชาเหมือนสินค้า
เก่า

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ข: 45)

ข้อความ “วิชาเหมือนสินค้า อันมีค่าอยู่เมืองไกล” เปรียบเทียบว่า วิชาความรู้เปรียบเสมือนสินค้าที่มีค่า ต้องศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ไม่ใช่เป็นสิ่งที่ได้มาง่ายๆ จะต้องเพียรพยายามและใช้ความอดทนเป็นอย่างมากจึงจะได้วิชาความรู้มา คำที่แสดงความเปรียบเทียบคือคำว่า เหมือน

ตัวอย่างที่ 4

รักษาป่า

นกเขยนกน้อยน้อย	บินล่องลอยเป็นสุขศรี
ขนขาวราวสำลี	อากาศดีไม่มีภัย
ทุกทิศเจ้าเที่ยวท่อง	ฟ้าสีทองอันสดใส
มีป่าพาสุขใจ	มีต้นไม้มีลำธาร

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่องรักษาป่า

กระทรวงศึกษาธิการ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2550ก: 49)

การใช้ข้อความ “ขนขาวราวสำลี” เปรียบเทียบให้เห็นว่า นกมีขนสีขาวเหมือนกับสีของสำลี ซึ่งในข้อความนี้ทำให้เห็นว่านกขนสีขาว กำลังโบยบินอย่างมีความสุขบนท้องฟ้าที่สดใส คำที่แสดงความเปรียบคือคำว่า ราว ทำให้ความหมายเด่นชัดขึ้น

การใช้อุปมาที่พบในบทอาขยาน เป็นการใช้โวหารเปรียบเทียบของสองสิ่งที่ไม่จำเป็นต้องนำมาเปรียบเทียบกันว่าเหมือนกัน ทำให้เห็นภาพและเข้าใจความได้อย่างชัดเจน

สมพจน์

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบมีการใช้สมพจน์ในบทอาขยาน จำนวน 1 บท คือ ไทยรวมกำลัง ตั้งมั่น จำนวน 1 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 0.49

ตัวอย่างที่ 5

ไทยรวมกำลังตั้งมั่น

ไทยรวมกำลังตั้งมั่น	จะสามารถป้องกันอันตราย
ถึงแม้ว่าศัตรูผู้มีแรง	มายุทธ์แย่งก็จะปลาดไป
ขอแต่เพียงไทยเราอย่าผลาญชาติ	ร่วมชาติร่วมจิตเป็นข้อใหญ่
ไทยอย่ามุ่งร้ายทำลายไทย	จงพร้อมใจพร้อมกำลังระวังเมือง

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่องไทยรวมกำลังตั้งมั่น พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553: 177)

ผู้แต่งใช้คำว่า **พร้อมใจพร้อมกำลัง** ซึ่งก็คือ การร่วมแรงร่วมใจกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในที่นี้หมายถึง การส่งเสริมให้คนไทยรักและสามัคคีกัน ร่วมแรงร่วมใจกันในการปกป้องรักษาประเทศชาติ และการไม่มุ่งร้ายและทำลายกันเอง สิ่งเหล่านี้จะช่วยสร้างความเข้มแข็ง และช่วยป้องกันประเทศชาติให้มั่นคงตลอดไป

การใช้สมพจน์ที่พบในบทอาขยาน เป็นการกล่าวถึงส่วนใดส่วนหนึ่งของทั้งหมดเพียงบางส่วน แต่ให้ความหมายครอบคลุมหมดทุกส่วน ทำให้เห็นลักษณะที่เด่นชัดของสิ่งนั้นๆ และเข้าใจความที่ต้องการสื่อออกมาได้ดียิ่งขึ้น

นามนัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบมีการใช้นามนัยในบทอาขยาน จำนวน 8 บท ดังนี้ หนึ่งเวลากิน จำนวน 3 แห่ง रामเกียรติ์ จำนวน 2 แห่ง พระสุริโยทัยขาดคอช้าง จำนวน 2 แห่ง ชุนช้างชุนแผน จำนวน 1 แห่ง นิราศนรินทร์ จำนวน 1 แห่ง มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร จำนวน 3 แห่ง ฃยามสาขันธ์ จำนวน 1 แห่ง และบททำรำเบิ่งด้น จำนวน 1 แห่ง รวมทั้งหมดเป็น 14 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 6.90

ตัวอย่างที่ 6

หนึ่งเวลากิน

หนึ่งเวลากิน	จักหุงต้มตามภาษา
อย่าเคียดเตรียดมารดา	เจ้าควรมาจัดแจงทำ
หุงต้มตามท่วงที	กับนั้นนี่ปิ้งแกงยำ
หน้านวลชวนเชิญทำ	อย่างมจางอเลาะไฟ

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่องหนึ่งเวลากิน
วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ประเภทคำสอน
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ก: 28)

ผู้แต่งได้ใช้คำว่า หน้านวล แทนคนที่เป็นลูกสาวของบ้าน เมื่อเอ่ยคำว่า หน้านวล ซึ่งเป็นจุดเด่นของผู้หญิงจุดหนึ่ง ที่สามารถมองเห็นได้เป็นอันดับแรก ผู้อ่านก็จะสามารถเข้าใจได้ทันทีว่า หมายถึง ลูกสาวที่อาศัยอยู่ในบ้านแห่งนี้

ตัวอย่างที่ 7

ขุนช้างขุนแผน

แม่รักลูกลูกก็รู้ยั่วว่ารัก	คนอื่นสักหมั้นแสนไม่แม่นเหมือน
จะกินนอนวอนว่าแมตตาเตือน	จะจากเรือนร้างแม่ไปแต่ตัว
แม่วันทองของลูกจงกลับบ้าน	เขาจะพาลว่ารุ่นแม่ทูนหัว
จะก้มหน้าลาไปมิได้กลัว	เมื่อยามัวหมองนักจงหักใจฯ

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่องขุนช้างขุนแผน
ขุนช้างขุนแผน ตอน พลายงามพบพ่อ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 11)

ผู้แต่งได้ใช้คำว่า แม่ทูนหัว แทนการเรียกนางวันทอง เมื่อเอ่ยคำว่า แม่ทูนหัว ซึ่งเป็นคำพูดที่แสดงความรักใคร่หรือยกย่อง โดยใช้เรียกบุคคลอันเป็นที่รัก ผู้อ่านก็จะสามารถเข้าใจได้ทันทีว่าหมายถึง นางวันทอง ในที่นี้พลายงามเรียกนางวันทองว่า แม่ทูนหัว แสดงถึงความรักและยกย่องนับถือผู้เป็นแม่ไว้สูงส่ง

การใช้ชื่อนามนัยที่พบในบทอาขยาน เป็นการใช้โวหารที่เอ่ยถึงสิ่งหนึ่งแต่ให้ความหมายเป็นอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นการใช้คำแทนคำที่ถูกกล่าวถึง โดยต้องอาศัยการตีความไปตามบริบทที่เกี่ยวข้อง จึงจะเข้าใจเนื้อความที่ต้องการสื่อออกไป

ปฏิวาทะ

จากการวิเคราะห์ข้อมูล ไม่ปรากฏการใช้ปฏิวาทะในบทอาขยานใด

ปฏิภาคพจน์

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบมีการใช้ปฏิภาคพจน์ในบทอาขยาน จำนวน 2 บท ดังนี้ หนึ่งเวลากินจำนวน 1 แห่ง และฝั่งทะเลตะวันตก จำนวน 2 แห่ง รวมทั้งหมดเป็น 3 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 1.48

ตัวอย่างที่ 8

ฝั่งทะเลตะวันตก

สาวสายพรายน้ำกะพริบพริบ	โล่งตลอดวิบวิบคือน้ำเขียว
นกขาววายุฟ้าฟ้อนปีกเรียว	บินล่องน้ำเขียวที่ราลง
ทะเลเรียบน้ำเขียวสอเคลียวแทรก	กระดานเรือลอยแตกเหมือนเศษผง
ม่านแดดแวมแวมเป็นแวนวง	ได้อาบ تابตรงกระดานเรือ

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่องฝั่งทะเลตะวันตก
พนม นันทพฤกษ์
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 46-47)

ผู้แต่งได้ใช้ถ้อยคำ “ทะเลเรียบน้ำเขียวสอเคลียวแทรก” เป็นการกล่าวโดยมีความหมาย
เป็นไปในทางขัดแย้งกันว่า เมื่อทะเลเรียบแล้วจะมีน้ำเขียวและมีคลื่นเกิดขึ้นได้อย่างไร

ตัวอย่างที่ 9

อนึ่งเวลากิน

สุกสรรพลิ้นแล้วแหล็ด	อย่าเขื่อนแซ่ที่เขี้ยวคำไป
คดคำขอกให้ไว	พาพ่อแม่พี่น้องมา
ยกย้ายให้เขากิน	ครบครันสิ้นพรูพร้อมหน้า
กินแล้วเขาแคล้วมา	ถ้วนทุกหน้าเขาออกไป

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่องอนึ่งเวลากิน
วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ประเภทคำสอน
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ก: 28)

ผู้แต่งได้ใช้คำว่า **แคล้วมา** เป็นการกล่าวโดยมีความหมายเป็นไปในทางขัดแย้งกัน คำว่า **แคล้ว** (ก.) หมายถึง รอดไป, ฟ้นไป, มักใช้ในความปฏิเสธ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 267) ซึ่งในบริบทนี้ควรจะใช้คำว่า **แคล้วไป** ไม่ใช่คำว่า **แคล้วมา** เพราะจะทำให้ความหมายผิดไป

การใช้ปรากฏการณ์ที่พบในบทอาขยาน เป็นการใช้อรรถาธิบายที่มีความหมายขัดกัน และเป็นการกล่าวถึงสิ่งที่แปลกแต่จริง หรือไม่น่าเป็นไปได้ เป็นศิลปะการใช้ภาษาที่พบในบทอาขยาน ทำให้เนื้อความดูน่าสนใจมากยิ่งขึ้น

อวัตพากย์

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบมีการใช้อวัตพากย์ในบทอาขยาน จำนวน 11 บท ดังนี้ ผู้ชนะ จำนวน 1 แห่ง ปากโคเคินบ่มีความสู้ จำนวน 1 แห่ง เพลงชาติ จำนวน 1 แห่ง เพลงยาวเจ้าอิศรญาณ จำนวน 1 แห่ง โคลงโลกนิติ 5 บท จำนวน 1 แห่ง สักวา จำนวน 1 แห่ง บุพการี จำนวน 2 แห่ง พระอภัยมณี จำนวน 1 แห่ง นิราศนรินทร์ จำนวน 1 แห่ง ยามมีด จำนวน 2 แห่ง และขุนช้างขุนแผน จำนวน 2 แห่ง รวมทั้งหมดเป็น 14 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 6.90

ตัวอย่างที่ 10

สักวา

สักวาหวานอื่นมีหมื่นแสน	ไม่เหมือนมั่นพอมานที่หวานหอม
กลิ่นประเทียบเปรียบดวงพวงพะยอม	อาจจะน้อมจิตโน้มด้วยโลมลม
มั่นลือลามาหยามหยาบไม่ปลาบปลื้ม	ดังคูคดิมบอระเพ็ดต้องเข็ดขม
ผู้ดีไพร่ไม่ประกอบชอบอารมณ์	ใครฟังลมเมินหน้าระอาเอย

พระนิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542: 4)

คำว่า พงมาน (น.) หมายถึง คำพูด (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 753) การใช้คำว่า พงมาน ที่หวานหอม เป็นการใช้คำแทนผลของสัมผัสที่ผิดไปจากธรรมชาติ โดยหวานเป็นผลของสัมผัสด้วยลิ้น หอมเป็นผลของสัมผัสจากจมูก แต่ในที่นี้ได้นำมาใช้กับคำว่า พงมาน ซึ่งเป็นสัมผัสที่ผิดไปจากธรรมชาติ การใช้คำแทนผลของสัมผัสในคำว่า พงมาน ควรจะเป็นคำว่า เพราะหรือไพบเราะ

ตัวอย่างที่ 11

ยามมีด

ถึงที่สบเหตุร้าย	แรงเจริญ
พึงพินิจน่านใจเป็น	สิ่งร้าย
พักหนึ่งจึงจิตเย็น	ระลึกอยู่ เกิดรา
รู้แยกรู้ยักย้าย	จักได้ทางเกษม

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่องยามมีด
ยามมีด
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542: 25)

คำว่า จิต (น.) หมายถึง ใจ, สิ่งที่มีหน้าที่รู้ คิดและนึก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 312) การใช้คำว่า จิตเย็น เป็นการใช้คำแทนผลของสัมผัสที่ผิดไปจากธรรมชาติ โดยคำว่า เย็นเป็นผลของสัมผัสด้วยกาย แต่ในที่นี้ได้นำมาใช้กับคำว่า จิต ซึ่งเป็นสัมผัสที่ผิดไปจากธรรมชาติ การใช้คำแทนผลของสัมผัสในคำว่า จิต ควรจะเป็นคำว่า ดีหรือร้าย

การใช้อวัตพакย์ที่พบในบทอาขยาน เป็นการใช้คำแทนผลของสัมผัสที่ผิดไปจากธรรมชาติ เพื่อให้เนื้อความดูน่าสนใจมากยิ่งขึ้น ซึ่งการใช้อวัตพакย์นั้น ทำให้เกิดความไพเราะในด้านการใช้คำในบทอาขยาน

อติพจน์

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบมีการใช้อติพจน์ในบทอาขยาน จำนวน 4 บท ดังนี้ เพลงชาติ จำนวน 1 แห่ง พระอภัยมณี จำนวน 1 แห่ง ขุนช้างขุนแผน จำนวน 2 แห่ง และลิลิตตะเลงพ่าย จำนวน 1 แห่ง รวมทั้งหมดเป็น 5 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 2.46

ตัวอย่างที่ 12

พระอภัยมณี

สงสารสุดอุสรณเมื่อรู้สึก
พอเห็นองค์พระอภัยยิ่งให้อาย
คล้าพระแสงแฝงองค์ที่ทรงเหน็บ
ให้อัดอั้นตันตึงตะลึงตะไล

ทรวงสะทีกแทบจะแยกแตกสลาย
จะใคร่ตายเสียให้พ้นก็จใจ
เขาก็กีบเสียเมื่อพบสลบไสล
พระอภัยพิศคุณก็รู้ที

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่องพระอภัยมณี
พระสุนทรโวหาร (ภู่)
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 9)

ผู้แต่งใช้ข้อความ “ทรวงสะทีกแทบจะแยกแตกสลาย” เป็นการกล่าวเกินจริงว่า เกิดความรู้สึกใจเต้นตึก ๆ เมื่อต้องพบเจอกับเหตุการณ์คับขันหรือเหตุการณ์ที่น่าตกใจ จนทำให้ออกหรือหัวใจแทบจะแยกออกหรือแตกสลายไปด้วย ซึ่งเป็นการกล่าวเกินจริงที่เป็นไปไม่ได้ แต่ผู้เขียนต้องการเน้นอารมณ์และความรู้สึกที่ลึกซึ้งกว่าปกติ

ตัวอย่างที่ 13

ขุนช้างขุนแผน

ลูกผู้ชายลายมือนั้นคือยศ
แล้วพาลูกออกมาข้างท่าเกวียน

เจ้าจงอดสำห้ทำสมาเสมียน
จะจากเจียนใจขาดอนาใจ

ลูกก็แกล้วแม่แกล้วลูก
สะอื้นรำอาลาด้วยอาลัย

ต่างพันผูกเพียงว่าเลือดตาไหล
แล้วแข็งใจจากนางตามทางมา

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่องขุนช้างขุนแผน
ขุนช้างขุนแผน ตอน พลายงามพบพ่อ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 11)

ผู้แต่งใช้ข้อความ “จะจากเจียนใจขาดอนาใจ” และ “ต่างพันผูกเพียงว่าเลือดตาไหล” เป็นการกล่าวเกินจริงว่า เมื่อต้องจากกันแล้ว เหมือนใจแทบจะขาดออกจากกัน และร้องไห้จนน้ำตาไหลออกมาเป็นสายเลือด ในที่นี้เป็นตอนที่นางวันทองกับพลายงามต้องจากกัน นางวันทองผู้เป็นแม่เกิดความรู้สึกเศร้าเสียใจจนใจแทบจะขาดเมื่อลูกต้องจากไป ทั้งสองคนจึงร้องไห้จนน้ำตาไหลออกมาเป็นสายเลือด ซึ่งเป็นการกล่าวเกินจริงที่ไม่สามารถเป็นไปได้ แต่ผู้เขียนต้องการมุ่งเน้นความรู้สึกที่จริงจัง

การใช้ข้อคิดพจน์ที่พบในบทอาขยาน เป็นการพูดเกินความจริงเพื่อนำความรู้สึก มิใช่เพื่อหลอกลวง ทำให้เข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกที่ผู้แต่งต้องการถ่ายทอดออกมาให้ผู้อ่านได้รับรู้และเป็นการเน้นอารมณ์ความรู้สึกมากกว่าโวหารประเภทอื่น

อธิพจน์

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบมีการใช้อธิพจน์ในบทอาขยาน จำนวน 3 บท ดังนี้ ปากใดเกินบ่มีความรู้ จำนวน 1 แห่ง เพลงยาวเจ้าอิศรญาณ จำนวน 1 แห่ง และอายนั่งใกล้ถุงเงินคำ จำนวน 1 แห่ง รวมทั้งหมดเป็น 3 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 1.48

ตัวอย่างที่ 14

เพลงยาวเจ้าอิศรญาณ

เกิดเป็นคนเชิงคูให้รู้เท่า	ใจของเราไม่สนใจใครจะสอน
อยากใช้เขาเราต้องก้มประนมกร	ใครเลยห่อนจะว่าตัวเป็นวัวมอ

เป็นบ้าจี้นิยมชมว่าเอก
อันยศศักดิ์มิใช่เหล้าเมาแต่พอ

คนโหยกหยกรักษายากลำบากหมอ
ถ้าเขาขอเหมือนอย่างเก่าให้เรากัน

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่องเพลงยาวเจ้าอิศรญาณ
สุภายติอิศรญาณ
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ก: 111-112)

ผู้แต่งใช้ข้อความ “อันยศศักดิ์มิใช่เหล้าเมาแต่พอ ถ้าเขาขอเหมือนอย่างเก่าให้เรากัน” เป็นการกล่าวเกินจริงประหนึ่งโอ้อวดว่า คนเรานั้นถ้าหลงในยศถาบรรดาศักดิ์ ก็เหมือนกับการเมา เพราะดื่มเหล้า ควรจะมีอย่างพอดีมากกว่า เพราะถึงจะมีคนเินขอ ก็ไม่ได้เกิดผลดีอะไรมากมายกับตัวเอง ซึ่งเป็นการกล่าวเกินจริงที่มีเจตนาให้ผู้อ่านรู้สึกขมกว่าเน้นความรู้สึกที่จริงจัง

ตัวอย่างที่ 15

อย่านั่งใกล้ถุงเงินคำ

อย่าเคียดต่อหมู

เข้าทบุญดวยหมอเจ๊อจาน

รู้การคิงบู้การท่าน

อย่าปานใจหมอง

อย่าตีเถียงฟ้า

อย่าเล็งม้าเถียงดาววัน

อย่าฟันพร้าเข้าบ้าน

อย่าต้านสู้ด้วยเมียท่าน

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่องอย่านั่งใกล้ถุงเงินคำ
วรรณกรรมล้านนา ปู่เจ้าสอนหลาน (ภาคเหนือ)
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ก: 29)

ผู้แต่งใช้ข้อความ “อย่าตีเถียงฟ้า อย่าเล็งม้าเถียงดาววัน” เป็นการกล่าวเกินจริงที่ไม่สามารถเป็นไปได้ว่า คนทั่วไปนั้นไม่สามารถสื่อสารกับฟ้ากับตะวันได้ แล้วจะไปแสดงอาการเถียงฟ้าหรือเถียงตะวันได้อย่างไร ซึ่งเป็นการกล่าวเกินจริงที่มีเจตนาให้ผู้อ่านรู้สึกขมกว่า

การใช้โวหารที่พบในบทอาขยาน เป็นการใช่วิหารประหนึ่งโอ้อวด โดยมีเจตนาให้ผู้อ่านผู้ฟังรู้สึกขม ซึ่งเป็นการกล่าวเกินจริงที่เป็นไปไม่ได้ เป็นศิลปะในการใช้ภาษาที่นำเสนอใจอีกทางหนึ่ง

ปฏิรูปพจน์

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบมีการใช้ปฏิรูปพจน์ในบทอาขยาน จำนวน 5 บท ดังนี้ เพลงชาติ จำนวน 1 แห่ง เพลงยาวเจ้าอิศรญาณ จำนวน 1 แห่ง นิคมพจน์ กาพย์ห่อโคลง จำนวน 1 แห่ง มงคลสูตรคำฉันท์ จำนวน 1 แห่ง และมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร จำนวน 2 แห่ง รวมทั้งหมดเป็น 6 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 2.96

ตัวอย่างที่ 16

เพลงชาติ

เชอร้องเพลงชาติไทยมันใจเหลือ
เพลงกระหึ่มก้องฟ้าก้องชาติรี
แต่สิ่งหนึ่งซึ่งไทยร้าวใจเหลือ
บ้างหากินบนน้ำตาประชาไทย

พลีชีพเพื่อชาติที่รักทรงศักดิ์ศรี
แม่ไพร่ได้ฟังยังถอนใจ
คือเลือดเนื้อเป็นหนอนคอยบ่อนไส้
บ้างฝักใฝ่ลัทธิชู้หน้ากลัวเกรง

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่องเพลงชาติ

นภลัย สุวรรณธาดา

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ก: 24-25)

ผู้แต่งใช้ข้อความ “หนอนคอยบ่อนไส้” เป็นข้อความที่เป็นสำนวน หนอนคอยบ่อนไส้ หมายถึง คนในบ้านหรือพวกเดียวกันคิดคดทรยศกัน (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2543: 296) ในที่นี้หมายถึง คนไทยที่ไม่รักชาติบ้านเมืองของตนเอง มักคิดหาผลประโยชน์เข้าตัวเอง โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้อง บุคคลประเภทนี้จึงเปรียบเสมือนหนอนคอยบ่อนไส้ คือ ไม่ซื่อตรง คิดคด และทำลายกันเอง

ตัวอย่างที่ 17

เพลงยาวเจ้าอิศรญาณ

สูงอย่าให้สูงกว่าฐานนานไปลี้ม	จะเรียนคมเรียนเถิดอย่าเปิดฝัก
คนสามขามีปัญหาหาไว้ทัก	ที่ไหนหลักแหลมคำจงจำเอา
เดินตามรอยผู้ใหญ่หมาไม่กัด	ไปพูดขัดเขาทำไมขัดใจเขา
ใครทำตึงแล้วก็หย่อนผ่อนลงเอา	นักเลงเก่าเขาไม่หาญราญนักเลง

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่องเพลงยาวเจ้าอิศรญาณ

สุภายติอิศรญาณ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ก: 111-112)

ผู้แต่งใช้ข้อความ “เดินตามรอยผู้ใหญ่หมาไม่กัด” เป็นข้อความที่เป็นสุภายติ เดินตามหลังผู้ใหญ่หมาไม่กัด หมายถึง ประพฤติตามอย่างผู้มีประสบการณ์ย่อมปลอดภัย (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2543: 113) ในที่นี้หมายถึง จะทำอะไรก็ควรดูแบบอย่างที่ดีคนรุ่นก่อนๆ เคยปฏิบัติมา จะได้ไม่เกิดความผิดพลาด

การใช้ปฏิรูปจน์ที่พบในบทอาขยาน เป็นการใช้ข้อความที่ดัดแปลงมาจากข้อความอันเป็นที่รู้จักกันคืออยู่แล้ว เป็นการอ้างถึงที่ทำให้เข้าใจเนื้อความหรือบริบทที่เกี่ยวข้องได้ดียิ่งขึ้น

บุคลาธิษฐาน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบมีการใช้บุคลาธิษฐานในบทอาขยาน จำนวน 15 บท ดังนี้ ฝนตก แดดออก จำนวน 1 แห่ง รักษาป่า จำนวน 2 แห่ง คนเป็นที่พึ่งแก่ตน จำนวน 5 แห่ง เจ้าดวงมาลา จำนวน 2 แห่ง เพลงชาติ จำนวน 1 แห่ง นิคมพจน์ ภาพย่อโคลง จำนวน 1 แห่ง นิราศนรินทร์ จำนวน 4 แห่ง นิราศพระบาท จำนวน 1 แห่ง ยามมืด จำนวน 2 แห่ง ภาพย่นเรือ จำนวน 1 แห่ง วารีดุริยางค์ จำนวน 11 แห่ง ขุนช้างขุนแผน จำนวน 3 แห่ง คำวาทิต จำนวน 1 แห่ง ฝั่งทะเล ตะวันตก จำนวน 1 แห่ง และ ไหมแท้ที่แม่ทอ จำนวน 1 แห่ง รวมทั้งหมดเป็น 38 แห่ง คิดเป็น ร้อยละ 18.72

ตัวอย่างที่ 18

ตนเป็นที่พึ่งแก่ตน

เอาดวงใจเป็นทุนหนุนนำหน้า

เอาปัญญาเป็นแรงมุ่งแข่งขัน

เอาความเพียรเป็นยานประสานกัน

ผลจะบรรลุลู่ประคองชัย

เงินและทองกองอยู่ประคองหน้า

คอยเปิดอ้ายิ้มรับไม่ขับไล่

ทรัพย์ในดินสินในน้ำออกกล้าไป

แหลมทองไทยพร้อมจะช่วยอำนวย

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่องตนเป็นที่พึ่งแก่ตน

เพิ่ม สวัสดิ์วรรณกิจ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ข: 75)

จากข้อความ “เงินและทองกองอยู่ประคองหน้า คอยเปิดอ้ายิ้มรับไม่ขับไล่” ผู้แต่งได้กำหนดให้เงินและทอง ซึ่งเป็นสิ่งไม่มีชีวิต มีความรู้สึกและแสดงอาการปฏิกิริยาเหมือนมนุษย์ โดยแสดงอาการยิ้มแย้มและต้อนรับเหมือนอย่างมนุษย์

ตัวอย่างที่ 19

เจ้าดวงมาลา

เจ้าดวงมาลา

ไปวัดด้วยข้า

ทำบุญด้วยกัน

เด็ดเจ้าวันนี้

จะไปสู่สวรรค์

ทำบุญด้วยกัน

เถิดเจ้าดวงมาลา

บทเชญุดอกไม้ เพลงพื้นบ้านภาคใต้

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ค: 174)

จากข้อความ “เจ้าดวงมาลา ไปด้วยข้า ทำบุญด้วยกัน” ผู้แต่งได้กำหนดให้ เจ้าดวงมาลา ซึ่งเป็นสิ่งไม่มีชีวิต มีความรู้สึกและแสดงอาการปฏิกิริยาเหมือนมนุษย์ โดยเปรียบดวงมาลาเป็นคนหนึ่งที่ไปทำบุญที่วัดได้เหมือนคนทั่วไป

การใช้บุคลาธิษฐานที่พบในบทอาขยาน เป็นการใช้ภาษาที่ทำให้ดูเหมือนว่าสรรพสิ่งทั้งหลายที่ไม่ใช่คนแต่แสดงอาการปฏิกิริยาต่างๆ เหมือนคน ซึ่งทำให้เห็นถึงความงดงามของภาษา ในด้านศิลปะการใช้โวหารภาพพจน์

อุทาหรณ์

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบมีการใช้อุทาหรณ์ในบทอาขยาน จำนวน 2 บท ดังนี้ บทเสภา สามัคคีเสวก จำนวน 1 แห่ง และมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร จำนวน 2 แห่ง รวมทั้งหมดเป็น 3 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 1.48

ตัวอย่างที่ 20

บทเสภาสามัคคีเสวก

อันชาติใดไร้ช่างชำนานุศิลป์	เหมือนนารินไร้โฉมบรรโลมสง่า
ใครๆ เห็นไม่เป็นที่จำเรียดา	เขาจะพากันเหย้าให้อับอาย
ศิลปกรรมนำใจให้สร้างโศก	ช่วยบรรเทาทุกข์ในโลกให้เหือดหาย
จำเรียดาพาใจให้สบาย	อีกร่างกายก็จะพลอยสุขสราญ

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่องบทเสภาสามัคคีเสวก
พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ง: 45)

จากข้อความ “อันชาติใดไร้ช่างชำนานุศิลป์ เหมือนนารินไร้โฉมบรรโลมสง่า” เป็นการเปรียบเทียบสิ่งสองอย่างว่าคล้ายกัน ในที่นี้เป็นการเปรียบเทียบว่าประเทศใดที่ไม่มีศิลปะฝีมือทางการช่าง หรือสิ่งที่สร้างขึ้นอย่างเป็นศิลปะ ได้แก่ งานประติมากรรม งานสถาปัตยกรรม จะเปรียบเสมือนผู้หญิงที่ไม่มี ความสวยงาม ไม่มีเสน่ห์น่าชื่นชม

ตัวอย่างที่ 21

มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร

พระลูกรักทั้งสองศรีดังกระแสน้ำ พราหมณ์ประมาทหมิ่นมาดำตี เสมือนกระทู่มวาริให้
ปลาตื่น น้ำพระทัยท่วมเอกลอยคืบจากอุเบกษา บังเกิดวิฆาณาห่อหุ้มพระปัญญานั้นกลัดกลุ้มไป
ด้วยโมโหให้ลุ่มหลง โทโสเข้าซ้ำสงให้บังเกิดวิหิงสาขึ้นทันที ว่าอุเหม! อุเหม! พราหมณ์ผู้นี้นี้อาจ
องทะนงหนอ มาตีลูกต่อหน้าพ่อแม่เกรงใจ ชะเอ๋ย คุมายู่ป่าเปล้าเมื่อไร ทั้งพระขรรค์ศัลป์ชัย
ก็ถ่อมา ธนุจาปี คเหตฺวา ก็ทรงพระแสงธนูศรกระแสนั่นมันกับมือ ฆ่าพราหมณ์ผู้นี้เสียเถิดหรือ
เธอก็ฮือฮืออยู่แต่ในพระทัย

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่องมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร

เจ้าพระยาพระคลัง (หน)

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542: 22-24)

จากข้อความ “พราหมณ์ประมาทหมิ่นมาดำตี เสมือนกระทู่มวาริให้ปลาตื่น น้ำพระทัยท่วม
เอกลอยคืบจากอุเบกษา บังเกิดวิฆาณาห่อหุ้มพระปัญญานั้นกลัดกลุ้มไป ด้วยโมโหให้ลุ่มหลง
โทโสเข้าซ้ำสงให้บังเกิดวิหิงสาขึ้นทันที” เป็นการเปรียบเทียบเหตุการณ์สองอย่างว่าคล้ายกัน
ในที่นี้เป็นการเปรียบเทียบว่า การที่ชุกมาคิดว่าดีกัณฑ์และชาลีนั้น ทำให้พระเวสสันดร โกรธ
และโมโหมาก เปรียบเสมือนกับการกระทู่มวาริให้ปลาตื่น คือ การเอาเท้าตีน้าจนทำให้ปลาตกใจ
ว่ายหนีไป

การใช้อุทาหรณ์ที่พบในบทอาขยาน เป็นวิธีการเปรียบเทียบเรื่องราว เหตุการณ์หรือ
ความคิดสองอย่างที่ไม่จำเป็นต้องเปรียบเทียบว่าคล้ายกัน ทำให้เข้าใจเนื้อความที่ต้องการเปรียบเทียบ
ได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ปฏิบัติจลา

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบมีการใช้ปฏิบัติจลาในบทอาขยาน จำนวน 23 บท ดังนี้ ตั้งเอ๋ยตั้งไข่
จำนวน 1 แห่ง วิฆาณาเจ้า จำนวน 1 แห่ง สยามานุสสติ จำนวน 1 แห่ง พระอภัยมณี จำนวน 1 แห่ง
ผู้ชนะ จำนวน 4 แห่ง เป็นมนุษย์หรือเป็นคน จำนวน 1 แห่ง โคลงโลกนิติ 3 บท จำนวน 1 แห่ง

เพลงชาติ จำนวน 1 แห่ง เพลงยาวเจ้าอิศรญาณ จำนวน 4 แห่ง มาลี จำนวน 2 แห่ง รามเกียรติ์ จำนวน 2 แห่ง บุพการี จำนวน 2 แห่ง บทเสภาสามัคคีเสวก จำนวน 5 แห่ง วัฒนธรรม จำนวน 3 แห่ง ขุนช้างขุนแผน จำนวน 4 แห่ง นิราศนรินทร์ จำนวน 3 แห่ง นมัสการมาตาปิตุคุณ จำนวน 1 แห่ง ธรรมาธรรมะสงคราม จำนวน 3 แห่ง ลิลิตตะเลงพ่าย จำนวน 1 แห่ง มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร จำนวน 6 แห่ง นมัสการพระพุทธคุณ จำนวน 1 แห่ง นมัสการพระธรรมคุณ จำนวน 1 แห่ง และนมัสการพระสังฆคุณ จำนวน 1 แห่ง รวมทั้งหมดเป็น 50 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 24.63

ตัวอย่างที่ 22

ตั้งเอยตั้งใจ

ตั้งเอยตั้งใจ

ถึงว่าไข่มุ่จะตมกน
ตั้งใจเรานี้จะดีกว่า
ทั้งวิชาสารพัดเพียรหัดปรือ

จะตั้งใจไข่มุ่กลมก็ลมสิ้น

ถ้าตกคินเสียวก็อดหมดฝมือ
อุตสาห์อ่านเขียนเรียนหนังสือ
อย่าตั้งใจตั้งใจรำไรเอย

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553ก: 51)

จากข้อความ “จะตั้งใจไข่มุ่กลมก็ลมสิ้น” เป็นศิลปะการใช้คำถามที่ไม่ได้ต้องการคำตอบ ซึ่งหมายถึง จะตั้งใจไปทำไมเดี๋ยวกก็ลม คำที่แสดงการถามคือคำว่า ใจ ซึ่งแปลว่า ทำไม ในที่นี้ หมายถึง การอบรมสั่งสอนให้ตั้งใจ ใฝ่เรียน และใฝ่ศึกษาหาความรู้ ดีกว่าการทำสิ่งที่ไม่ได้ประโยชน์ และไม่มีค่า ซึ่งผู้แต่งมีเจตนาเรียกร้องความสนใจมากกว่าการถามเพื่อต้องการคำตอบ

ตัวอย่างที่ 23

สยามานุสสติ

หากสยามยังอยู่ยั้ง
เราก็เหมือนอยู่คง

ยืนยง
ชีพด้วย

หากสยามพินาสลง
เราก็เหมือนมอดม้วย

ไทยอยู่ได้ฤ
หมดสิ้นสกุลไทย

บางตอนของบทอาชยานจากเรื่องสยามานุสสติ
พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553ข: 178)

จากข้อความ “หากสยามพินาสลง ไทยอยู่ได้ฤ” เป็นศิลปะการใช้คำถามที่ไม่ได้ต้องการคำตอบ ซึ่งหมายถึง หากประเทศไทยต้องเสียหายย่อยยับ คนไทยจะอยู่ได้อย่างไร คำที่แสดงคำถามคือคำว่า ฤ ซึ่งผู้แต่งต้องการเรียกร้องความสนใจมากกว่าต้องการคำตอบ

การใช้ปฏิเสธที่พบในบทอาชยาน เป็นศิลปะของการใช้คำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ ผู้ถามมีเจตนาจะเรียกร้องความสนใจมากกว่าคำตอบ เป็นศิลปะการใช้ภาษาที่น่าสนใจ ชวนให้คิด และติดตามไปตามเนื้อความที่ต้องการสื่อออกมา

จากการวิเคราะห์วรรณศิลป์ด้านการใช้ภาพพจน์ในบทอาชยาน พบการใช้ภาพพจน์ต่างๆ ในบทอาชยานแต่ละบท นำเสนอภาพรวมในรูปตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 2 การใช้ภาพพจน์ที่ปรากฏในบทอาชยาน

ลำดับ	ชื่อบทอาชยาน	อุปมา	อุปไมย	สมมุติ	นามนัย	กะเบียด	นัยยะ	อวัชย	นัย	นัย	นัย	นัย	นัย	นัย
1	แมวเหมียวแยกเขี้ยวขึงฟัน													
2	รักเมืองไทย													
3	ฝนตก แดดออก													
4	นี่ของของเธอ													
5	ตั้งเอ๋ยตั้งไข													1
6	ไก่อัจฉ์		1											
7	รักษาป่า		2											
8	เด็กน้อย	1												
9	วิชาหนาเจ้า													1
10	นกกาเหว่า													
11	ปากเป็นเอก เลขเป็นโท หนังสือเป็นตรี ชั่วดีเป็นตรา													
12	พฤษภกาสร	4												

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อบทอาขยาน	อุโฆษยุค อุโฆษ	สมัย สมเด็จพระ นเรศวรมหาราช	สมัย สมเด็จพระ เอกาทศรถ	สมัย สมเด็จพระ นารายณ์	สมัย สมเด็จพระ เพทราชา	สมัย สมเด็จพระ เอกาทศรถ	สมัย สมเด็จพระ นารายณ์	สมัย สมเด็จพระ เอกาทศรถ	สมัย สมเด็จพระ นารายณ์	สมัย สมเด็จพระ เอกาทศรถ	สมัย สมเด็จพระ นารายณ์
13	สยามานุสสติ											1
14	ไทยรวมกำลังตั้งมั่น		1									
15	พระอภัยมณี											1
16	ตนเป็นที่พึ่งแก่ตน	1									5	
17	วิชาเหมือนสินค้า	12	1									
18	ผู้รู้ดีเป็นผู้เจริญ											
19	ผู้ชนะ	1					1					4
20	เป็นมนุษย์หรือเป็นคน											1
21	โคลงโลกนิติ 3 บท											1
22	เจ้าดวงมาลา										2	
23	ปากใดกินบ่มีความสู้	1	1				1		1			
24	เพลงชาติ						1	1		1	1	1
25	เพลงยาวเจ้าอิศรญาณ	1	1				1		1	1		4

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อบทอาขยาน	อุบาสก	อุบาสิกา	สมณเณร	นามเณร	พระภิกษุ	นักเผยแผ่ศาสนา	อัครทูต	นักเทศน์	นักปฏิบัติ	เชษฐาเขต	อุทกานนท์	เบญจกวี
26	มาลี												2
27	อนึ่งเวลาकिन				3		1						
28	อย่านั่งใกล้ตุ้งเงินค้ำ								1				
29	โคลงโลกนิติ 5 บท						1						
30	นิคมพจน์ กาศ์ห่อ โคลง		1							1	1		
31	รามเกียรติ์				2								2
32	สัควา		2				1						
33	บุพการี	1					2						2
34	บทเสภาสามัคคีเสวก		1									1	5
35	พระสุริโยทัยขาดคอช้าง				2								
36	วัฒนธรรม	1											3
37	พระอภัยมณี						1	1					

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อบทอาขยาน	ผู้ขับเอก	เอก	สมณ	ยัมเน	ปะเบ็ญ	นัจเบญญิก	ยัพเพเวอ	นัจเพเตอ	นัจเพรือ	นัจเพรฎิฏิก	นัจเบญญะเน	นัจเบญญะอ	นัจเบญญิก
38	ขุนช้างขุนแผน	1			1				2					4
39	นิราศนรินทร์				1			1				4		3
40	นมัสการมาตาปิตุคุณ	1												1
41	นมัสการอาจารย์คุณ													
42	มงคลสูตรคำฉันท์										1			
43	นิราศพระบาท											1		
44	ธรรมาธรรมะสงคราม													3
45	สวรรณค์ชั้นกวี	1												
46	อิเหนา													
47	ลิลิตตะเลงพ่าย								1					1
48	มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร		3		3						2		2	6
49	ยามมีด							2				2		

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อบทอาขยาน	ผู้แต่ง	ยุค	สมัย	ประเภท	เนื้อเรื่อง	จำนวน	ประเภท	เนื้อเรื่อง	ผู้แต่ง	จำนวน	ประเภท	เนื้อเรื่อง
50	กาพย์เห่เรือ		2								1		
51	วารีดุริยางค์	3	2								11		
52	ขุนช้างขุนแผน					2					3		
53	คำวาทิต										1		
54	โคลงกระทู้สุภามิต												
55	ณ ขามสายัณห์			1									
56	ดอกไม้จะบาน												
57	นมัสการพระพุทธคุณ	1	1										1
58	นมัสการพระธรรมคุณ	1	1										1
59	นมัสการพระสังฆคุณ		1										1
60	บททำรำเบิ่งตื่น	2		1		2							
61	ฝั่งทะเลตะวันตก	4	4								2		

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อบทอาชยาน	อุปถัมภ์	อุป	สมเจนนัย	นามนัย	ปฏิบัติ	นัจเจปนัย	อวัทพย	นัจเจปน	นัจพ	นัจพ	นัจเจปน	นัจเจปน	นัจเจปน
62	วรรณกรรมคำสอนอีสาน													
63	ไหมแท้ที่แม่ทอ	2										1		
64	อยู่เพื่ออะไร	2	1											
	รวม	41	25	1	14	-	3	14	5	3	6	38	3	50
	ร้อยละ	20.20	12.32	0.49	6.90	-	1.48	6.90	2.46	1.48	2.96	18.72	1.48	24.63

จากตารางที่ 2 แสดงให้เห็นว่า วรรณศิลป์ด้านการใช้ภาพพจน์ในบทอาขยานทั้ง 64 บท พบ 53 บท ทั้งหมด 203 แห่ง ผู้วิจัยพบมีการใช้ปฏิจจนามากที่สุด จำนวน 50 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 24.63 รองลงมา คือ การใช้อุปลักษณ์ จำนวน 41 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 20.20 การใช้บุคลาธิษฐาน จำนวน 38 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 18.72 การใช้อุปมา จำนวน 25 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 12.32 การใช้ นามนัยและอาวัตพากย์มีจำนวนเท่ากัน คือ 14 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 6.90 การใช้ปฏิจรูปพจน์ จำนวน 6 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 2.96 การใช้ฉือติพจน์ จำนวน 5 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 2.46 การใช้ปฏิกภาคพจน์ อธิพจน์และอุทาหรณ์มีจำนวนเท่ากัน คือ 3 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 1.48 และการใช้สมพจน์ จำนวน 1 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 0.49 ของการใช้ภาพพจน์ในบทอาขยาน ส่วนภาพพจน์ที่ไม่ปรากฏเลย คือ ปฏิวาตะ

เอกลักษณ์ความเป็นไทยในบทอาขยาน

1. ด้านการเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์
2. ด้านการเป็นสังคมพุทธ
3. ด้านครอบครัวและเครือญาติ
4. ด้านสังคมเกษตรกรรม
5. ด้านสังคมเมืองหลวง
6. ด้านการยกย่องผู้มีความรู้
7. ด้านศิลปกรรมไทย

ด้านการเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบเอกลักษณ์ความเป็นไทยด้านการเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ ในบทอาขยาน จำนวน 2 บท ดังนี้ พระสุริโยทัยขาดคอช้าง และลิลิตตะเลงพ่าย คิดเป็นร้อยละ 4.26 ของบทอาขยาน

ตัวอย่างที่ 1

พระสุริโยทัยขาดคอช้าง

บังอรอัศวเรศผู้	พิสมัย ท่านนา
นามพระสุริโยทัย	ออกอ้าง
ทรงเครื่องยุทธพิไชย	เช่นอุป-ราชเส
เถลิงชลาธารคว้าง	ควมเข้าขบวน ไคลฯ
ขุนมอญร่อนง้าวฟาด	ฉาดฉะ
ขาดแล่งตราบอระ	หรูปคั้น
โอรสรีบกันพระ	ศพสู่ นครเส
สุญชีพไปสุญสิน	พจน์ผู้สรรเสริญฯ

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่องพระสุริโยทัยขาดคอช้าง
พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542: 6)

อาขยานบทนี้เป็นบทที่กล่าวยกย่องคุณงามความดีของบุคคลสำคัญ ที่คนไทยยกย่องและสรรเสริญ คือ สมเด็จพระสุริโยทัย พระองค์ได้กระทำยุทธหัตถีกับพระเจ้าแปรจนสิ้นพระชนม์ ทรงมีความกล้าหาญ เด็ดเดี่ยวในการสู้รบ ถึงแม้ว่าจะเป็นผู้หญิงก็ไม่กลัวเกรง พระองค์จึงเป็นวีระสตรีที่คนไทยยกย่องและสศุติมาจนถึงทุกวันนี้

ตัวอย่างที่ 2

ลิลิตตะเลงพ่าย

เบื้องนั้นนฤนาถผู้	สยามินทร์
เบี่ยงพระมาลาผิน	ห่อนพ้อง
ศัสตราวุธอรินทร์	ฤาญก องค์เอย
เพราะพระหัตถ์หากป้อง	ปิดด้วยขอทรง

บัดมงคลพ่าห์ไ้	ทวารั้ติ
แวงเหวียงเปียงเสียรสะบั้ด	ตคไ้ได้
อุกคคกพลุกงยงั้ด	คอกช เส็กแเส
เบนป่ายหงายแหงนไ้	ท่วงท้อทีถอย

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่องลิลิตตะเลงพ่าย
พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552: 64)

อาขยานบทนี้เป็นบทที่กล่าวสดุดีวีรกรรมของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ที่พระองค์ทรงกระทำยุทธหัตถีกับพม่า พระองค์ทรงมีความกล้าหาญ เด็ดเดี่ยวในการสู้รบจนรบชนะข้าศึกคนไทยจึงยกย่อง พระองค์ว่าเป็นวีระกษัตริย์ของไทยพระองค์หนึ่ง

เอกลักษณ์ความเป็นไทยด้านการเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ที่พบในบทอาขยานได้กล่าวยกย่องพระมหากษัตริย์ที่ทรงเป็นประมุขของสังคมไทย นับตั้งแต่สมัยประวัติศาสตร์จนถึงสมัยปัจจุบัน โดยได้กล่าวยกย่องและสรรเสริญถึงคุณงามความดีและวีรกรรมของพระองค์ที่ทรงกระทำไว้เพื่อคนไทยและชาติไทยจนถึงทุกวันนี้

ด้านการเป็นสังคมพุทธ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบเอกลักษณ์ความเป็นไทยด้านการเป็นสังคมพุทธในบทอาขยานจำนวน 12 บท ดังนี้ ปากเป็นเอก เลขเป็นโท หนังสือเป็นตรี ชั่วดีเป็นตรา, พฤษภกาศ, เป็นมนุษย์หรือเป็นคน, เจ้าดวงมาลา, นิคมพจน์ กาพย์ห่อโคลง, มงคลสูตรคำฉันท์, ธรรมาธรรมะสงคราม, มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์กู่मार, วาริคูริยางค์, นมัสการพระพุทธคุณ, นมัสการพระธรรมคุณ และนมัสการพระสังฆคุณ คิดเป็นร้อยละ 25.53 ของบทอาขยาน

ตัวอย่างที่ 3

พฤษภกาสร

พฤษภกาสร	อิกกุญชรอันปลดปลง
โททนต์เส่นงคง	สำคัญหมายในกายมี
นรชาติวางวาย	มลายสิ้นทั้งอินทรีย์
สถิตทั่วแต่ชั่วดี	ประดับไว้ในโลกา

พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553: 151)

อาชยานบหนี่เป็นบทที่กล่าวถึงคำสอนบุคคลต่างๆ ไป โดยได้กล่าวเกี่ยวกับการทำความดี และการทำความชั่ว ว่าสิ่งเหล่านี้จะติดตัวมนุษย์ไปจนตาย โดยเปรียบเทียบกับงาและเขาของสัตว์ ที่เมื่อตายแล้วก็ยังมีประโยชน์ แต่มนุษย์เมื่อตายไปแล้วก็มีแต่ความดีและความชั่วเท่านั้นที่ยังปรากฏอยู่ ถ้าทำความดีและสร้างผลงานต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมไว้ ก็จะทำให้คนรุ่นหลังระลึกถึงถึงแม้ว่าจะตายไปแล้ว แต่ถ้าทำความชั่วก็จะมีแต่คนด่าว่าและเกลียดชัง

ตัวอย่างที่ 4

เป็นมนุษย์หรือเป็นคน

เป็นมนุษย์เป็นได้เพราะใจสูง	เหมือนหนึ่งยังมีดีที่แววขน
ถ้าใจต่ำเป็นได้แต่เพียงคน	ยอมเสียที่ที่ตนได้เกิดมา
ใจสะอาด ใจสว่าง ใจสงบ	ถ้ามีครบควรเรียกมนุษย์
เพราะทำถูกพูดถูกทุกเวลา	เปรมปรีดาคืนวันสุขสันต์จริง
ใจสกปรกมีคิ้วและร้อนเร่า	ใครมีเข้าควรเรียกว่าผีสิง
เพราะพูดผิดทำผิดจิตประวิง	แต่ในสิ่งนำตัวกลัวบอขาย

คิดดูเถิดถ้าใครไม่อยากตก
ให้ใจสูงเสียดีก่อนตัวตาย

จงรีบยกใจตนรีบชวนชวาย
ก็สมหมายที่เกิดมาอย่าเชื่อนอช

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ)
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552: 177)

อาชยานบพนี้เป็นบทที่กล่าวเกี่ยวกับคำสอนในพระพุทธศาสนา ให้คนทำความดี ละเว้นความชั่ว ให้รู้จักเกรงกลัวต่อบาป มีสติและมีสมาธิ จะส่งผลให้เกิดปัญญาและความสงบสุข หากปฏิบัติเช่นนี้ได้จึงจะได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่ประเสริฐ ซึ่งผิดกับคนที่ทำความชั่ว ทำบาป จิตใจก็จะมีคมนไม่สงบสุข ดังนั้น จึงควรประพฤติปฏิบัติตนตั้งอยู่ในคุณงามความดี ชีวิตจะได้เจริญและมีแต่ความสงบสุข

เอกลักษณ์ความเป็นไทยด้านการเป็นสังคมพุทธที่พบในบทอาชยาน ได้กล่าวถึงการทำความดีและการทำความชั่ว โดยได้ชี้ให้เห็นผลของการทำความดีและการทำความชั่วไว้อย่างชัดเจน และได้แนะนำสั่งสอนให้ผู้อ่านหมั่นทำความดี ละเว้นความชั่ว ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ และหมั่นทำบุญทำทานเพื่อความเป็นสิริมงคลกับตัวเอง

ด้านครอบครัวและเครือญาติ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบเอกลักษณ์ความเป็นไทยด้านครอบครัวและเครือญาติในบทอาชยาน จำนวน 7 บท ดังนี้ แมวเหมียวแยกเขี้ยวยิงฟัน, นกกาเหว่า, อนึ่งเวลากิน, บุพการี, ขุนช้างขุนแผน, นมัสการมาตาปีตุคุณ และมงคลสูตรคำฉันท์ คิดเป็นร้อยละ 14.89 ของบทอาชยาน

ตัวอย่างที่ 5

นกกาเหว่า

เจ้านกกาเหว่าเอช
แม่มากี่หลงรัก
คาบเอาข้าวมาเผื่อ
ถนอมไว้ในรังนอน

ไขไว้ให้แม่กาฟัก
คิดว่าลูกในอุทร
ไปคาบเอาเหยื่อมาป้อน
ซ่อนเหยื่อมาให้กิน

ปีกเจ้ายังอ่อนคลอเคล	ท้อแท้จะสอนบิน
แม่กาพาไปกิน	ที่ปากน้ำพระคงคา
ตีนเจ้าเหยียบสาหร่าย	ปากก็ใช้หาปลา
กินกึ่งแลกินกึ่ง	กินหอยกระพังแมงดา
กินแล้วก็โผมา	จับที่ต้นหว้าโพธิ์ทอง

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่องนกกาเหว่า
 หอพระสมุดวชิรญาณ
 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552: 87)

อาขยานบทนี้เป็นบทที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูก ที่มีความรักและความผูกพันกัน ถึงแม้ลูกนกกาเหว่าจะไม่ใช่ลูกของแม่กา แต่ก็เป็สมาชิกในครอบครัวของแม่กา แม่กาจึงเลี้ยงดูลูกนกกาเหว่าจนเติบโตใหญ่ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในครอบครัว ความผูกพัน หน้าที่และความรับผิดชอบในครอบครัว ที่สมาชิกในครอบครัวมีต่อกัน ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของคนไทยในอดีตมาจนถึงปัจจุบัน

ตัวอย่างที่ 6

ขุนช้างขุนแผน

ครานั้นขุนแผนแสนสุภาพ	ก็มาราบมารดาน้ำตาไหล
ลูกเห็นแต่แม่คุณค้อยอุ้นใจ	ช่วยสอนให้พละงามเรียนความรู้
อันดำรับดำราสารพัด	ลูกเก็บจัดแจงไว้ที่ในตู้
ถ้าลืมหลงตรงไหนไขออกดู	ทั้งของครูของพ่อต่อกันมา
แล้วลูบหลังสั่งความพละงามน้อย	เจ้าจงค่อยรำเรียนเขียนคาลา
รู้สิ่งไรก็ไม่สู้รู้วิชา	ไปเบื้องหน้าเติบโตใหญ่จะให้คุณ
เรายากแล้วแก้วตาอย่าประมาท	ทั้งสิ้นญาติสิ้นเชื้อจะเกื้อหนุน
ทุกวันนี้มีแต่ข้ายังการุญ	พ่อพึ่งบุญเถิดลูกได้ปลุกเลี้ยง

จงนี้กว่ายาเหมือนกับแม่พ่อ
อันพ่อนี้มิได้อยู่ใกล้เคียง

ถึงค่าทอเท่าไรอย่าได้เคียง
ไม่ได้เคียงลูกแล้วนะแก้วตา

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่องขุนช้างขุนแผน
ขุนช้างขุนแผน ตอน พลายงามพบพ่อ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542: 12)

อาขยานบทนี้เป็นบทที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว ในกลอนบทนี้
ขุนแผนได้อบรมสั่งสอนพลาญงามให้เคารพและเชื่อฟังนางทองประศรีผู้เป็นย่า และได้ระลึกถึง
บุญคุณของนางทองประศรีผู้เป็นแม่ ที่คอยอบรมเลี้ยงดูพลาญงาม ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการดำเนิน
ชีวิตของครอบครัวในสังคมไทย ที่ผู้ใหญ่คอยอบรมสั่งสอน เลี้ยงดู และดูแลเอาใจใส่บุตรหลาน
ทั้งยังปลูกฝังให้มินิสัยรักพ่อแม่ รักบรรพบุรุษ รักผู้มีพระคุณ และกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ
ด้วยการอบรมสั่งสอนบุตรหลานให้ประพฤติ ปฏิบัติตัวดีและเป็นคนดีของสังคม

เอกลักษณ์ความเป็นไทยด้านครอบครัวและเครือญาติที่พบในบทอาขยาน ได้กล่าวถึง
ความสำคัญของครอบครัวและความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว ว่าครอบครัวเป็นสถาบัน
หลักที่ทุกคนควรให้ความสำคัญ โดยการหมั่นดูแลและเอาใจใส่สมาชิกในครอบครัว การแสดง
ความรักและความปรารถนาดีต่อกัน การเคารพและเชื่อฟังผู้ใหญ่ และความกตัญญูทวดเทที่ต่อ
ผู้มีพระคุณ

ด้านสังคมเกษตรกรรม

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบเอกลักษณ์ความเป็นไทยด้านสังคมเกษตรกรรมในบทอาขยาน
จำนวน 4 บท ดังนี้ รักษาป่า, ฦ ยามสายัณห์, ฟังทะเลตะวันตก และไหมแท้ที่แม่ทอ คิดเป็นร้อยละ
8.51 ของบทอาขยาน

ตัวอย่างที่ 7

ณ ยามสายัณห์

ณ ยามสายัณห์ตะวันยังย้อย	แน่แรงทำหน้อยทยอยเหยียบหนา
ตะแล็กแตกแตกจะแหลกแล้วจ้า	กระดิ่งรับมาเถอะรับข้าวไป
ณ นอนวลก็กรวญกลอจับ	ระริกแค้นรับสลับเสียงใส
กระเดื่องดำข้าวก็กรวเสียงไกล	สนุกน้ำใจสมัยสายัณห์
ตะแล็กแตกแตกตะแล็กแตกแตก	กระเดื่องดั่งแทรกสำรวลสรवलสันต์
มีน่านักข้าวก็เปลือกร้าวพลัน	บุรุษรีบค้นกระดิ่งส่งมา
ประเพณีไทยสมัยก่อนเก่า	ก็คงมีเค้าจะเนานานถ้ำ
ครุณลูกหลานสถานท้องนา	สมัครรักษาขนบธรรมเนียม

สุภร พลชีวิน

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542: 39)

อาชยานบพนี้เป็นบทที่กล่าวถึงการดำรงชีวิตของคนไทย ที่ต้องอาศัยธรรมชาติในการประกอบอาชีพ คนไทยทำอาชีพเกษตรกรรมมาตั้งแต่สมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน อาชีพหลักของคนไทย คือ การทำนา เพราะคนไทยส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในที่ราบลุ่มแม่น้ำ ข้าวจึงเป็นพืชผลหลักที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของคนไทย ในบทนี้ได้กล่าวถึงประเพณีการดำข้าวของชาวนา ที่ทุกคนจะช่วยกันดำข้าวเปลือกจนได้เป็นข้าวสาร ประเพณีการดำข้าวทำให้เกิดความสามัคคีในครอบครัว และยังช่วยทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะอีกด้วย

ตัวอย่างที่ 8

ไหมแท้ที่แม่ทอ

แม่ปลูกหม่อนเลี้ยงไหมตั้งใจนัก	เร็วแรงรักแม่ใช้เพื่อฝัฟั่น
อีกสาวไหมด้วยมือซื่อสัตย์นั้น	ทั้งทอมันละเมียดละไมใช้เวลา
สื่อวิญญาณผ่านมือคู่เส้นไหม	ถักเส้นใยแต่ละเส้นเป็นเนื้อผ้า
ดินที่ใช้กระตุกก็คือชีวา	มือที่คว่ำกระสวยวาดคือชีวิต

<p> ผ้าขาวม้าผืนใหม่แม่ให้ลูก โยใหม่โยงใจแม่เนรมิต ลูกก็ถือผ้าทอที่แม่ให้ ผ้าทั้งผืนมีชีวิตจิตวิญญาณ มือน้อยน้อยของแม่ดูแลนี้ แต่มือเดียวกันนี้แหละสู้ทน แหะมือนี้ที่บันดาลงานชีวิต ยังถักทอ ทรมานยังทำทาย พร้อมทั้งสอนลูกสาวเจ้าศรีเรือน เพื่อสืบทอดแรงงานกาลเวลา และสอนเจ้าลูกชายให้ทรนง ด้วยละอียดอ่อนในเชื้อโยรัก สักวันหนึ่งถึงไม่มีชีวิตแม่ แม่ก็ทอ ลูกก็ทอ ต่อเส้นโย </p>	<p> รักพันผูกทุกโยใหม่วิจิตร โยใหม่อุทิศ แม่ก็ทอ ต่อตำนาน เป็นเชื้อโยใหม่และแม่ที่กล้าหาญ ถักประสานสอดสร้อยอย่างแยบยล เคยเขียนดีลูกบ้างในบางหน ประคองลูกให้พ้นภัยอันตราย มิเคยคิดค่าแรงแข่งซื้อขาย ยังมันหมายผ้าไหมผืนใหม่มา อยู่เป็นเพื่อนแม่ทอปรารณา ก่อนมือแม่จะอ่อนล้าต้องลาพัก รักแม่ก็ขอมองทำงานหนัก พลีชีวิตเพื่อถักและทอไท ลูกที่แท้ก็คงทอสืบต่อได้ ผ้าชีวิตผืนใหม่ จะต้องงาม </p>
---	---

ไพวรินทร์ ขาวงาม

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542: 49)

อาชยานบทนี้เป็นบทที่กล่าวถึงการดำรงชีวิตของคนไทยอาชีพหนึ่ง คือ อาชีพการปลูกหม่อน เลี้ยงไหม และทอผ้า ซึ่งเป็นการผลิตเชิงเกษตรกรรมของคนไทย ที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติในการประกอบอาชีพ จนเกิดเป็นประเพณีการทอผ้าไหม ในบทนี้ได้กล่าวถึงครอบครัวที่ประกอบอาชีพทอผ้าไหม ซึ่งเริ่มตั้งแต่การปลูกหม่อน เลี้ยงไหมแล้วนำมาทอผ้า ซึ่งมีสมาชิกในครอบครัวร่วมใจร่วมใจช่วยกันทำงาน โดยมีแม่เป็นผู้สอน จนได้เป็นผืนผ้าไหมที่สวยงามน่าชม

เอกลักษณ์ความเป็นไทยด้านสังคมเกษตรกรรมที่พบในบทอาชยาน ได้กล่าวถึงการทำนา โดยเน้นในเรื่องการปลูกข้าวที่เป็นพืชผลหลักที่มีอิทธิพล และมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย และการทอผ้าไหม โดยได้ชี้ให้เห็นว่าคนไทยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรมที่ต้องพึ่งพาและอาศัยธรรมชาติในการประกอบอาชีพ

ด้านสังคมเมืองหลวง

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบเอกลักษณ์ความเป็นไทยด้านสังคมเมืองหลวงในบทอาขยาน จำนวน 4 บท ดังนี้ รักเมืองไทย, พฤษภกาสร, สยามานุสสติ และเพลงชาติ คิดเป็นร้อยละ 8.51 ของบทอาขยาน

ตัวอย่างที่ 9

รักเมืองไทย

คนไทยนี้ดี	เป็นพี่เป็นน้อง
เมืองไทยเมืองทอง	เป็นของคนไทย
คนไทยเข้มแข็ง	ร่วมแรงร่วมใจ
รักชาติยิ่งใหญ่	ไทยสามัคคี
ธงไทยไตรรงค์	เป็นธงสามสี
ทั้งสามสิ่งนี้	เป็นที่บูชา
สีแดงคือชาติ	สีขาวศาสนา
น้ำเงินงามตา	พระมหากษัตริย์ไทย

บางตอนของบทอาขยานจากรื่องรักเมืองไทย

นภลัย สุวรรณธาดา

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553: 42-43)

อาขยานบทนี้เป็นบทที่กล่าวถึงความรักชาติบ้านเมืองของคนไทยทุกคน โดยให้ตระหนัก และเห็นความสำคัญของชาติบ้านเมือง โดยเฉพาะเมืองหลวงที่เป็นศูนย์กลางของสังคมไทย มีการปลูกฝังคุณธรรมเกี่ยวกับความรักชาติ และความภูมิใจในเอกราชให้กับเด็กและเยาวชนรุ่นหลัง ให้มีความรักชาติบ้านเมือง รักพวกพ้อง รักเพื่อนบ้าน เพื่อความสงบสุขของสังคมไทย

ตัวอย่างที่ 10

ไทยรวมกำลังตั้งมั่น

ไทยรวมกำลังตั้งมั่น	จะสามารถป้องกันอันตราย
ถึงแม้ว่าศัตรูผู้มีแรง	มายุทธ์แย่งก็จะปลาดไป
ขอแต่เพียงไทยเราอย่าผลาญชาติ	ร่วมชาติร่วมจิตเป็นข้อใหญ่
ไทยอย่ามุ่งร้ายทำลายไทย	จงพร้อมใจพร้อมกำลังระวังเมือง
ให้นานาภาษาเขานิยม	ชมเกียรติยศฟูเฟื่อง
ช่วยกันบำรุงความรุ่งเรือง	ให้ชื่อไทยกระเดื่องทั่วโลก
ช่วยกันเต็มใจใฝ่ผดุง	บำรุงทั้งชาติศาสนา
ให้อยู่จนสิ้นดินฟ้า	วัฒนาเถิดไทย ไชโย

พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553: 177)

อาชยานบพนี้เป็นบทที่กล่าวเกี่ยวกับความสามัคคีของคนไทยว่า ถ้าคนไทยมีความรักและสามัคคีกัน ถึงแม้จะเจอกับปัญหาหรืออุปสรรคใดๆ ก็จะสามารถฝ่าฟันและต่อสู้กับปัญหาเหล่านั้นได้ เพียงแต่คนไทยไม่คิดร้าย ไม่มุ่งทำลายกัน ประเทศชาติก็จะเจริญรุ่งเรือง นานาประเทศก็จะชื่นชม ดังนั้น คนไทยทุกคนจึงควรช่วยกันทำนุบำรุงทั้งชาติและศาสนา ให้เมืองหลวงที่เป็นศูนย์กลางของสังคมไทย และชาติไทยพัฒนาในทุกๆ ด้านต่อไป

เอกลักษณ์ความเป็นไทยด้านสังคมเมืองหลวงที่พบในบทอาชยาน ได้เน้นให้คนไทยเห็นถึงความสำคัญของชาติไทย และเมืองหลวงที่เป็นศูนย์กลางของสังคมไทย โดยส่งเสริมให้คนไทยรักชาติบ้านเมืองและสามัคคีกัน ไม่มุ่งร้ายและทำลายกันเอง และช่วยกันทำนุบำรุงชาติไทยให้เจริญรุ่งเรืองสืบไป

ด้านการยกย่องผู้มีความรู้

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบเอกลักษณ์ความเป็นไทยด้านการยกย่องผู้มีความรู้ในบทอาขยาน จำนวน 10 บท ดังนี้ ตั้งเอื้องดั่งไข่มุก, ไก่แจ้, เต็กน้อย, วิชาหนาเจ้า, ปากเป็นเอก เลขเป็นโท หนังสือเป็นตรี ชั่วดีเป็นตรา, วิชาเหมือนสินค้ำ, ผู้รู้ดีเป็นผู้เจริญ, โคลงโลกนิติ 3 บท, นมัสการอาจารย์คุณ และสรวรค์ชั้นกวี กิดเป็นร้อยละ 21.28 ของบทอาขยาน

ตัวอย่างที่ 11

นมัสการอาจารย์คุณ

อนึ่งข้าค่านับน้อม	ต่อพระครูผู้การุญ
โอบเอื้อและเจือจุน	อนุสาสน์ทุกสิ่งสรรพ
ยัง บ ทราบก็ได้ทราบ	ทั้งบุญบาปทุกสิ่งอัน
ชี้แจงและแบ่งปัน	ขยายอัตถ์ให้ชัดเจน
จิตมากด้วยเมตตา	และกรุณา บ เอียงเอน
เหมือนท่านมาแกลิ่งเกณฑ์	ให้ฉลาดและแหลมคม
ขจัดเขลาบรรเทาโม-	หะจิตมืดที่งุนงม
กัขา ณ อารมณ	ก็สว่างกระจ่างใจ
คุณส่วนนี้ควรนับ	ถือว่าเลิศ ณ แคนไตร
ควรนึกและตรึกใน	จิตน้อมนิยชม

พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553: 15)

อาขยานบทนี้เป็นบทที่กล่าวถึงการแสดงความเคารพ และบูชาคุณผู้มีความรู้ นั่นก็คือ ครูบาอาจารย์ที่คอยอบรมสั่งสอน ชี้แนะ ช่วยเหลือ และดูแลให้ศิษย์เป็นคนดี มีปัญญา และสามารถ ใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้ การบูชาคุณของครูบาอาจารย์เป็นธรรมเนียมที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา เพราะถือว่าครูบาอาจารย์นั้นมีความสำคัญ เปรียบเสมือนพ่อแม่คนที่สอง ดังนั้น ศิษย์จึงควรระลึกถึงพระคุณของท่าน เพราะจะเป็นสิริมงคลแก่ตัวเอง และทำให้มีความเจริญในทุกด้านๆ

ตัวอย่างที่ 12

สวรรค์ชั้นกวี

สรวงสวรรค์ชั้นกวีรุจิรัตน์	ผ่องประภัสร์พลอยหาวพราวเวหา
พริ้งไพละเสนาะกรรมวิณณา	สมสมญาแห่งสวรรค์ชั้นกวีฯ
อัมอารมณ์ชมสถานวิมานมาศ	อันโอภาสแผ่ผายพรายรังสี
รัศมีมีเสียงเพียงคนตรี	ประทีปที่มรสสะจังหวะโยน
รเมียรไม้ใบโบกสุโนคเกาะ	สุดเสนาะเสียงนกซึ่งผกโผน
โผต้นนั้นผันตนไปต้นโน้น	จังหวะโจนสิ่งจับรับกันไป
เสียงนกร้องคล้อยคำลำนำขับ	ดุริยศัพท์สำนึกเมื่อพฤษภไหว
โปรยประทีนกลั่นผกาสุราลัย	เป็นคลื่นในเวหาศหยาดยินดีฯ
บังคมคัลลัญชลิทวิเทพ	แลภพนี้ในถ้อยที่ร้อยกรอง
ไม่มีเวลาวายในภายนำ	เนาในฟ้าในดินทั้งถิ่นสอง
เชิญสดับรับรสบทลอบอง	ซึ่งข้าปองสดุดีกวีเอ๋ยฯ

พระนิพนธ์พระราชรวรงค์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542: 20)

อาชยานบทนี้เป็นบทที่สะท้อนให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของการไหว้ครู หรือการสดุดีกวีผู้ยิ่งใหญ่ ในทุกครั้งที่มีการแต่งคำประพันธ์ ซึ่งถือเป็นธรรมเนียมที่ปฏิบัติกันมา เพราะเชื่อว่าจะทำให้เกิดสิริมงคลแก่ผู้ประพันธ์ ดังนั้น จึงเห็นความสำคัญของการไหว้ครู เพราะถือว่าเป็นการกล่าวสรรเสริญ ยกย่อง บูชาคุณของผู้มีพระคุณในการแต่งคำประพันธ์

เอกลักษณ์ความเป็นไทยด้านการยกย่องผู้มีความรู้ที่พบในบทอาชยาน ได้กล่าวถึงการยกย่องคุณงามความดีของครูบาอาจารย์ ที่คอยอบรมสั่งสอน ช่วยเหลือ ชี้แนะและให้ความรู้แก่ศิษย์ และได้กล่าวถึงผู้ที่มีการศึกษาสูงหรือผู้ที่มีความรู้ ว่าเป็นบุคคลที่ควรได้รับการยกย่อง และเป็นแบบอย่างที่ดีในการประพฤติและปฏิบัติตนของเยาวชนรุ่นหลัง

ด้านศิลปกรรมไทย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบเอกลักษณ์ความเป็นไทยด้านศิลปกรรมไทยในบทอาขยาน จำนวน 8 บท ดังนี้ รามเกียรติ์, บทเสภาสามัคคีเสวก, วัฒนธรรม, นิราศนรินทร์, นิราศพระบาท, อิเหนา, กาพย์เห่เรือ และบททำรำเบื้องต้น คิดเป็นร้อยละ 17.02 ของบทอาขยาน

ตัวอย่างที่ 13

รามเกียรติ์

บุษเอยบุษบกแก้ว	สีแวแสงวับฉายฉาน
ห้ายอดเห็นเยี่ยมเทียมวิมาน	แก้วประพาพกาบเพชรสลักกัน
ชั้นเหมซ้อห้อยล้วนพลอยบุษย์	บัลลังก์ครุฑลายเครือกระหนกคั่น
ภาพรายพื้นรูปเทวัญ	คนธรรพ์คั่นเทพกนิษฐ
เลื่อนเมฆลอยมาในอากาศ	อำไพโอภาสประกัสสร
ไขแสงแข่งสีศศิธร	อัมพรเอี่ยมพื้นโทยมพราย
ตั้งพระจันทร์เดินจรส่องดวง	แลเนคลอยช่วงจำรัสฉาย
ดาวกลาดฉายเคลื่อนเรียงราย	เร็วคล้ายรีบเคลื่อนเลื่อนลอยมา

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่องรามเกียรติ์
พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542: 3)

อาขยานบทนี้เป็นบทที่กล่าวเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมไทย ได้แก่ โบสถ์ วิหาร หอระฆัง เจดีย์ มณฑป และหอไตร ที่แสดงให้เห็นถึงความมีคุณค่าทางด้านวัตถุและจิตใจของบรรพบุรุษไทย ที่สืบทอดเป็นมรดกทางด้านศิลปกรรมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งล้วนมีความสวยงาม ประณีต และบรรจง ในฝีมือของช่างไทย ที่คนไทยควรภาคภูมิใจและช่วยกันอนุรักษ์ต่อไป

ตัวอย่างที่ 14

นิราศนรินทร์

อยุธยาสล่มแล้ว	ลอยสวรรค์ ลงฤ
สิงหาสน์ปรางค์รัตนบรร-	เจ็ดหล้า
บุญเพรงพระหากสรรค์	ศาสน์รุ่ง-เรื่องแฮ
บังอบายเบิกฟ้า	ฝึกพินใจเมือง
เรื่องเรื่องไตรรัตน์พัน	พันแสง
รินรสพระธรรมแสง	คำเช่า
เจดีย์ระคะแซง	เสียดยอด
ขลยั้งแสงแก้วแก้ว	แก่นหล้าหลากสวรรค์

บางตอนของบทอาขยานจากเรื่องนิราศนรินทร์

นายนรินทร์ทิเบศร์ (อิน)

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553: 98-100)

อาขยานบทนี้เป็นบทที่กล่าวเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมไทยที่เจริญรุ่งเรืองมาก ซึ่งแสดงให้เห็นคนไทยทุกคนตระหนักและเห็นคุณค่าในความเป็นคนไทย ที่มีช่างฝีมือที่ประณีต บรรจงและสวยงาม ไม่เหมือนชาติใด

เอกลักษณ์ความเป็นไทยด้านศิลปกรรมไทยที่พบในบทอาขยาน ได้กล่าวถึงศิลปกรรมไทยที่มีความงดงามบรรจงและประณีตที่ไม่เหมือนกับชาติใด และได้แสดงให้เห็นถึงความมีคุณค่าทางด้านวัตถุและจิตใจของบรรพบุรุษไทย ที่สืบทอดเป็นมรดกทางด้านศิลปกรรมอย่างต่อเนื่อง จนมาถึงทุกวันนี้

จากการวิเคราะห์เอกลักษณ์ความเป็นไทยในบทอาขยาน พบเอกลักษณ์ความเป็นไทยแต่ละประเภทในบทอาขยานแต่ละบท นำเสนอภาพรวมในรูปตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 3 เอกลักษณ์ความเป็นไทยในบทอาขยาน

ลำดับ	ข้อบทอาขยาน	ด้านการเทิดทูนสถาบัน พระมหากษัตริย์	ด้านการเป็นสังคมพุทธ	ด้านครอบครัวและเครือญาติ	ด้านสังคมเกษตรกรรม	ด้านสังคมเมืองหลวง	ด้านการยกย่องผู้มีความรู้	ด้านศิลปกรรมไทย
1	แมวเหมียวแยกเขี้ยว ยิงฟัน			/				
2	รักเมืองไทย					/		
3	ฝนตก แดดออก							
4	นี่ของของเธอ							
5	ตั้งเอ๋ยตั้งไข						/	
6	ไก่แจ้						/	
7	รักษาป่า				/			
8	เด็กน้อย						/	
9	วิชาหนาเจ้า						/	
10	นกกาเหว่า			/				
11	ปากเป็นเอก เลขเป็นโท หนังสือเป็นศรี ข้าวดีเป็นตรา			/			/	
12	พฤษภกาสร	/						
13	สยามานุสสติ					/		
14	ไทยรวมกำลังตั้งมั่น					/		
15	พระอภัยมณี							
16	ตนเป็นที่พึ่งแก่ตน							
17	วิชาเหมือนสินค้า						/	
18	ผู้รู้ดีเป็นผู้เจริญ						/	
19	ผู้ชนะ							

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อบทอาชยาน	ด้านการเทวสถานบัน พระมหากษัตริย์	ด้านการเป็นสังคมพุทธ	ด้านครอบครัวและเครือญาติ	ด้านสังคมเกษตรกรรม	ด้านสังคมเมืองหลวง	ด้านการยกย่องผู้มีความรู้	ด้านศิลปกรรมไทย
20	เป็นมนุษย์หรือเป็นคน		/					
21	โคลงโลกนิติ 3 บท						/	
22	เจ้าดวงมาลา		/					
23	ปากไคเกิบมีความสู้							
24	เพลงชาติ					/		
25	เพลงยาวเจ้าอิศรญาณ							
26	มาลี							
27	อนึ่งเวลากิน			/				
28	อย่างนั่งใกล้สูงเงินคำ							
29	โคลงโลกนิติ 5 บท							
30	นิคมพจน์ กาศย์ห่อ โคลง		/					
31	รามเกียรติ์							/
32	สัควา							
33	บุพการี			/				
34	บทเสภาสามัคคีเสวก							/
35	พระสุริโยทัยขาดคอช้าง	/						
36	วัฒนธรรม							/
37	พระอภัยมณี							
38	ขุนช้างขุนแผน			/				
39	นิราศนรินทร์							/
40	นมัสการมาตาปิตุคุณ			/				
41	นมัสการอาจารย์คุณ						/	

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อบทอาขยาน	ด้านการเทวสถาน พระมหากษัตริย์	ด้านความเป็นสังคมพุทธ	ด้านครอบครัวและเครือญาติ	ด้านสังคมเกษตรกรรม	ด้านสังคมเมืองหลวง	ด้านการยกย่องผู้มีความรู้	ด้านศิลปกรรมไทย
42	มงคลสูตรคำฉันท์		/	/				
43	นิราศพระบาท							/
44	ธรรมาธรรมะสงคราม		/					
45	สวรรค์ชั้นกวี						/	
46	อิเหนา							/
47	ลิลิตตะเลงพ่าย	/						
48	มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร		/					
49	ขามมีด							
50	กาพย์เห่เรือ							/
51	วาริฉริยวงศ์		/					
52	ขุนช้างขุนแผน							
53	คำวภาษิต							
54	โคลงกระทู้สุภาษิต							
55	ณ ขามสายัณห์				/			
56	ดอกไม้จะบาน							
57	นมัสการพระพุทธคุณ		/					
58	นมัสการพระธรรมคุณ		/					
59	นมัสการพระสังฆคุณ		/					
60	บททำรำเบื่องต้น							/
61	ฝั่งทะเลตะวันตก				/			
62	วรรณกรรมคำสอนอีสาน							

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อบทอาขยาน	ด้านการเทิดทูนสถาบัน พระมหากษัตริย์	ด้านการเป็นสังคมพุทธ	ด้านครอบครัวและเครือญาติ	ด้านสังคมเกษตรกรรม	ด้านสังคมเมืองหลวง	ด้านการยกย่องผู้มีความรู้	ด้านศิลปกรรมไทย
63	ไหมแท้ที่แม่ทอ				/			
64	อยู่เพื่ออะไร							
	รวม	2	12	7	4	4	10	8
	ร้อยละ	4.26	25.53	14.89	8.51	8.51	21.28	17.02

จากตารางที่ 3 แสดงให้เห็นว่า เอกลักษณะความเป็นไทยที่ปรากฏในบทอาขยานทั้ง 64 บท พบ 47 บท ผู้วิจัยพบด้านการเป็นสังคมพุทธมากที่สุด จำนวน 12 บท คิดเป็นร้อยละ 25.53 รองลงมา คือ ด้านการยกย่องผู้มีความรู้ จำนวน 10 บท คิดเป็นร้อยละ 21.28 ด้านศิลปกรรมไทย จำนวน 8 บท คิดเป็นร้อยละ 17.02 ด้านครอบครัวและเครือญาติ จำนวน 7 บท คิดเป็นร้อยละ 14.89 ด้านสังคมเกษตรกรรม และด้านสังคมเมืองหลวง มีจำนวนเท่ากัน คือ 4 บท คิดเป็นร้อยละ 8.51 และด้านการเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ จำนวน 2 บท คิดเป็นร้อยละ 4.26 ของเอกลักษณะความเป็นไทยในบทอาขยาน

จากการศึกษาวรรณศิลป์ในด้านการใช้คำ ฉันทลักษณ์ การใช้ภาพพจน์และเอกลักษณะความเป็นไทยในบทอาขยาน พบว่า มีการใช้คำหลากหลายรูปแบบได้แก่ คำที่มีความหมายตรง คำที่มีความหมายนัยประหวัด คำที่มีความหมายตามเสียง คำที่มีหลายความหมาย คำไวพจน์ การเล่นคำ การซ้ำคำหรือซ้ำวลี การใช้คำซ้ำหรือคำอุปมา และการหลกคำ ในด้านฉันทลักษณ์ พบว่า มีฉันทลักษณ์หลายประเภทได้แก่ กลอน โคลง ร่าย กาพย์ และฉันท์ ในด้านการใช้ภาพพจน์ พบว่ามีภาพพจน์หลายประเภทได้แก่ อุปมา อุปนัย สมพจน์ นามนัย ปฏิภาคพจน์ อาวัตพจน์ อติพจน์ อธิพจน์ ปฎิรูปพจน์ บุคลาธิษฐาน อุทาหรณ์ และปฏิพจน์ ภาพพจน์ที่ไม่พบเลย คือ ปฏิวาหะ และในด้านเอกลักษณะความเป็นไทยพบว่ามีเอกลักษณะความเป็นไทยหลายด้านได้แก่ ด้านการเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ ด้านการเป็นสังคมพุทธ ด้านครอบครัวและเครือญาติ ด้านสังคมเกษตรกรรม ด้านสังคมเมืองหลวง ด้านการยกย่องผู้มีความรู้ และด้านศิลปกรรมไทย

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวรรณศิลป์และเอกลักษณ์ความเป็นไทยในบทอาขยานครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์วรรณศิลป์ด้านการใช้คำ ฉันทลักษณ์ และการใช้ภาพพจน์ และวิเคราะห์เอกลักษณ์ความเป็นไทยในบทอาขยาน ประชากรที่ศึกษาคือบทอาขยานที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้ใช้สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ช่วงชั้นที่ 1-4 รวมจำนวน 64 บท ผลการวิจัยพบว่า

1. ลักษณะของวรรณศิลป์ มีดังนี้

1.1 วรรณศิลป์ด้านการใช้คำ ผู้วิจัยพบลักษณะของวรรณศิลป์ด้านการใช้คำในบทอาขยาน คือ ด้านความหมายของคำ พบคำที่มีความหมายตรง คำที่มีความหมายนัยประหวัด คำที่มีความหมายตามเสียง คำที่มีหลายความหมาย และคำไวพจน์ ด้านศิลปะการใช้คำ พบการเล่นคำ การซ้ำคำหรือซ้ำวลี การใช้คำซ้ำหรือคำอรรถาธิบาย และการหลากคำ

1.2 วรรณศิลป์ด้านฉันทลักษณ์ ผู้วิจัยพบลักษณะของวรรณศิลป์ด้านฉันทลักษณ์ในบทอาขยาน คือ พบกลอนสุภาพมากที่สุด จำนวน 19 บท คิดเป็นร้อยละ 29.69 รองลงมา คือ โคลงสี่สุภาพ จำนวน 9 บท คิดเป็นร้อยละ 14.06 กาพย์ยานี 11 จำนวน 7 บท คิดเป็นร้อยละ 10.94 อินทริวิเชียรฉันท 11 จำนวน 5 บท คิดเป็นร้อยละ 7.81 กลอนสี่และกลอนดอกสร้อยมีจำนวนเท่ากัน คือ 4 บท คิดเป็นร้อยละ 6.25 กลอนเสภา จำนวน 3 บท คิดเป็นร้อยละ 4.69 ร่ายสุภาพ, กาพย์สุรางคนางค์ 28, กาพย์ฉบัง 16 และกาพย์เห่เรือมีจำนวนเท่ากันคือ 2 บท คิดเป็นร้อยละ 3.13 กลอนสักวา, กลอนบทละคร, ร่ายยาว, กาพย์ห่อโคลงและเป็ยฉันทฉันทมีจำนวนเท่ากัน คือ 1 บท คิดเป็นร้อยละ 1.56 ของฉันทลักษณ์ในบทอาขยาน

1.3 วรรณศิลป์ด้านการใช้ภาพพจน์ ผู้วิจัยพบลักษณะของวรรณศิลป์ด้านการใช้ภาพพจน์ในบทอาขยาน คือ การใช้เปรียบเทียบมากที่สุด จำนวน 50 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 24.63 รองลงมา คือ การใช้อุปสรรค จำนวน 41 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 20.20 การใช้บุคลาธิษฐาน จำนวน 38 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 18.72 การใช้อุปมา จำนวน 25 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 12.32 การใช้นามนัยและอวตัพภะมีจำนวนเท่ากัน คือ 14 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 6.90 การใช้ปฏิรูปพจน์ จำนวน 6 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 2.96 การใช้ชื่อติพจน์ จำนวน 5 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 2.46 การใช้ปฏิภาคพจน์ อธิพจน์ และอุทาหรณ์มีจำนวนเท่ากัน คือ 3 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 1.48 และการใช้สมพจน์ จำนวน 1 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 0.49 ของการใช้ภาพพจน์ในบทอาขยาน ส่วนภาพพจน์ที่ไม่ปรากฏเลย คือ ปฏิวาตะ

2. เอกลักษณะความเป็นไทย ผู้วิจัยพบเอกลักษณะความเป็นไทยในบทอาขยาน คือ พบด้านการเป็นสังคัมพุทธมากที่สุด จำนวน 12 บท คิดเป็นร้อยละ 25.53 รองลงมา คือ ด้านการยกย่องผู้มีความรู้ จำนวน 10 บท คิดเป็นร้อยละ 21.28 ด้านศิลปกรรมไทย จำนวน 8 บท คิดเป็นร้อยละ 17.02 ด้านครอบครัวและเครือญาติ จำนวน 7 บท คิดเป็นร้อยละ 14.89 ด้านสังคัมเกษตรกรรม และด้านสังคัมเมืองหลวง มีจำนวนเท่ากัน คือ 4 บท คิดเป็นร้อยละ 8.51 และด้านการเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ จำนวน 2 บท คิดเป็นร้อยละ 4.26 ของเอกลักษณะความเป็นไทยในบทอาขยาน

อภิปรายผล

จากการศึกษาบทอาขยาน ผู้วิจัยพบว่า บทอาขยานเป็นบทร้อยกรองที่มีความไพเราะและมีความงามในภาษา ซึ่งได้ตัดตอนมาจากวรรณคดีหลายๆ เรื่อง โดยเลือกบทที่ให้ข้อคิด คติเตือนใจ มาให้นักเรียนได้อ่านและท่องจำ การท่องบทอาขยานในอดีตนั้นเริ่มตั้งแต่การนำบทดอกสร้อยสุภาษิตมาเป็นแบบเรียนภาษาไทย ต่อมากระทรวงศึกษาธิการได้นำมาเป็นบทอาขยานภาษาไทยสำหรับชั้นประถมชื่อว่า “เด็กน้อย” โดยมีบทอาขยาน จำนวน 10 บทด้วยกัน ซึ่งได้นำมาเป็นบทอาขยานภาษาไทยระดับประถมศึกษาเล่มปัจจุบันเพียง 2 บท คือ เด็กน้อย และแมวเหมียวแยกเขี้ยว ยิ่งฟัน กระทรวงศึกษาธิการได้คัดเลือกบทอาขยานอีกหลายๆ บทมาให้นักเรียนได้ท่องจำ โดยบทอาขยานที่คัดเลือกมานั้น มีเนื้อหา ความยากง่ายเหมาะสมกับวัยของนักเรียน มีความยาวพอเหมาะพอควร มีคุณธรรม คติธรรม ให้แนวทางการดำเนินชีวิตที่ดีงาม มีสุนทรียรสทางภาษา มีความถูกต้องตามฉันทลักษณ์ และมีรูปแบบที่หลากหลาย บทอาขยานแต่ละบทนั้นมีศิลปะในการใช้ภาษาหรือภาษาวรรณศิลป์เข้ามาช่วย เนื่องจากบทอาขยานเป็นร้อยกรองที่มีความไพเราะในถ้อยคำและมีความงามในภาษา ซึ่งบางบทก็ได้ตัดตอนมาจากวรรณคดี จึงมีการใช้วรรณศิลป์อยู่ในบทอาขยานนั้นด้วย เพราะวรรณศิลป์เป็นคุณสมบัติสำคัญของการใช้ภาษา ที่จะทำให้อรรถกถามีคุณค่า

ความงามจนถึงขั้นได้รับการยกย่องว่าเป็นวรรณคดี บทอาขยานจึงมีคุณค่าทางวรรณศิลป์ในหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการเรียบเรียงถ้อยคำ การใช้สำนวน โวหาร ที่มีความไพเราะงดงาม หรือ การมุ่งสื่อความหมายและอารมณ์สะเทือนใจให้เกิดแก่ผู้อ่านและผู้ฟัง นอกจากนี้ในบทอาขยาน ยังสะท้อนถึงเอกลักษณ์ความเป็นไทยในหลายๆ ด้าน ซึ่งสื่อความหมายและบ่งบอกถึงความเป็นชาติไทย ด้วยเหตุนี้กระทรวงศึกษาธิการจึงกำหนดให้เป็นบทอาขยานที่ใช้สำหรับให้นักเรียนท่องจำ

1. วรรณศิลป์ด้านการใช้คำในบทอาขยาน ผู้วิจัยพบว่ามีการใช้คำอย่างหลากหลายในบทอาขยาน ด้านความหมายของคำ ได้แก่ คำที่มีความหมายตรง คำที่มีความหมายนัยประหวัด คำที่มีความหมายตามเสียง คำที่มีหลายความหมาย และคำไวพจน์ ด้านศิลปะการใช้คำ ได้แก่ การเล่นคำ การซ้ำคำหรือซ้ำวลี การใช้คำซ้ำหรือคำอุปมา และการหลกคำ คำที่ใช้ในการประพันธ์บทอาขยานเป็นคำที่มีความหมายลึกซึ้ง สะเทือนอารมณ์ ดังที่ กุหลาบ มลลิกะมาส (2542: 56-64) กล่าวถึงคำที่เลือกสรรใช้ในบทร้อยกรองว่า โดยทั่วไปมักจะไม่ใช่คำพื้นๆ แต่เป็นคำที่มีความหมายลึกซึ้ง สูงส่ง มีสง่า ด้วยรูปและเสียงเป็นพิเศษขึ้นไป เช่น คำที่เรียกหญิงที่รักว่า เขาวมาลย์ สมร และ ทรมสวาท ในบทอาขยานหรือบทร้อยกรองต่างๆ ไปก็มักใช้คำที่มีความหมายลึกซึ้งและเสียงไพเราะเป็นพิเศษ เพราะทำให้เกิดความหลากหลายในการใช้ถ้อยคำ และเป็นการสื่อให้ผู้อ่านได้ฝึกคิดตามไปด้วย ในบทอาขยานแต่ละบทมีศิลปะในการใช้คำที่หลากหลาย เพื่อทำให้เกิดความไพเราะทางเสียง เห็นภาพได้ชัดเจน คำมีน้ำหนักมากยิ่งขึ้น และยังมุ่งเน้นคำ และความหมายให้เป็นที่น่าสนใจยิ่งขึ้น

ในบทอาขยานแต่ละบทได้ปรากฏคำหลายประเภทอยู่ในบทอาขยานนั้นๆ โดยถ้อยคำแต่ละคำจะสื่อความหมายแต่ละอย่างแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ คำบางคำอาจมีหลายความหมายได้หากอยู่ในบริบทหรือสถานการณ์ที่แตกต่างกัน การวิเคราะห์ความหมายของคำจึงเป็นสิ่งที่ควรพิจารณาอย่างถี่ถ้วน นอกจากนี้ ด้านศิลปะการใช้คำในบทอาขยาน พบว่า มีการนำคำมาใช้ในที่หรือบริบทที่เหมาะสม โดยแฝงไว้ด้วยอารมณ์ความรู้สึก ทำให้บทอาขยานแต่ละบทมีความไพเราะจับใจผู้อ่านผู้ฟัง จึงนับได้ว่าเป็นความงามของภาษาในด้านการใช้คำที่ปรากฏอยู่ในบทอาขยาน

2. วรรณศิลป์ด้านฉันทลักษณ์ในบทอาขยาน ผู้วิจัยพบว่ามีการใช้ฉันทลักษณ์หลายประเภท ในการประพันธ์บทอาขยาน ได้แก่ กลอน โคลง ร่าย กาพย์ และฉันท์ ในบทอาขยานแต่ละบทนั้นมีฉันทลักษณ์หรือรูปแบบคำประพันธ์ที่แตกต่างกัน เพื่อให้ผู้อ่านได้ฝึกอ่านและท่องจำคำประพันธ์ หลากหลายรูปแบบ ซึ่งคำประพันธ์ประเภทกลอนเป็นร้อยกรองที่คนโดยส่วนใหญ่รับรู้มากกว่า ร้อยกรองประเภทอื่น คนจึงนิยมแต่งคำประพันธ์ประเภทกลอนกันเป็นส่วนใหญ่ ในบทอาขยาน ก็เช่นเดียวกันจะปรากฏคำประพันธ์ประเภทกลอนจำนวนหลายบท รูปแบบการประพันธ์ของบทอาขยานมีความหลากหลายเหมาะกับวัยของผู้เรียนตามระดับชั้น ในระดับประถมศึกษาจะเป็นคำประพันธ์ประเภทกลอนสี่ กลอนสุภาพ กลอนดอกสร้อย กลอนบทละคร โคลงสี่สุภาพ กาพย์ยานี 11 กาพย์สุรางคนางค์ 28 และร่ายสุภาพ ส่วนระดับมัธยมศึกษาจะเป็นคำประพันธ์ประเภทกลอนสุภาพ กลอนบทละคร กลอนสัทวา กลอนเสภา โคลงสี่สุภาพ กาพย์ยานี 11 กาพย์ฉบับ 16 กาพย์ห่อโคลง กาพย์เห่เรือ อินทรวีเชียรฉันท์ 11 เป็ญณนาถฉันท์ และร่ายยาว รูปแบบคำประพันธ์ที่เหมาะสมกับวัยของผู้เรียนนี้ จะทำให้เกิดการเรียนรู้และรับรู้ได้เป็นอย่างดี

3. วรรณศิลป์ด้านการใช้ภาพพจน์ในบทอาขยาน ผู้วิจัยพบว่ามีการใช้ปฏิจจนามากที่สุด ซึ่งเป็นการตั้งคำถามโดยไม่ต้องการคำตอบ การใช้ภาษาเช่นนี้นับเป็นภาพพจน์รูปแบบหนึ่งที่มุ่งการเน้นเนื้อความที่ต้องการสื่อสารให้ชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น “หากสยามพินาศลง ไทยอยู่ได้ฤๅ” เป็นศิลปะการใช้คำถามที่ไม่ได้ต้องการคำตอบ ซึ่งหมายถึง หากประเทศไทยต้องเสียหายย่อยยับ คนไทยจะอยู่ได้อย่างไร ซึ่งการใช้ภาพพจน์ประเภทนี้ผู้แต่งต้องการเรียกร้องความสนใจมากกว่า ต้องการคำตอบ จะมีปรากฏในบทอาขยานบางบทที่เนื้อความจะเป็นลักษณะการตั้งคำถามโดยไม่ต้องการคำตอบ เพื่อให้ผู้อ่านได้หยุดคิดและตระหนักในสิ่งที่ถามนั้น ภาพพจน์ที่มีใช้รองลงมาคือ อุปมาอุปไมย ในบทอาขยานแต่ละบทมักจะมีการเปรียบเทียบของสิ่งหนึ่งว่ามีคุณสมบัติร่วมหรือ เช่นเดียวกับอีกสิ่งหนึ่ง ดังที่ สมรรถัน พันธ์เจริญ (2542: 18-21) ได้กล่าวถึงอุปมาอุปไมยว่าเป็นการเปรียบเทียบว่าสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง คำที่ใช้แสดงความเปรียบเทียบได้แก่ เป็น เท่า คือ โดยในบทอาขยานแต่ละบทนั้นจะใช้การเปรียบเทียบในลักษณะนี้เป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ยังมีการใช้บุคลาธิษฐาน อุปมา นามนัย อาวัตพากย์ ปฏิจรูปพจน์ อติพจน์ อธิพจน์ ปฏิภาคพจน์ อุทาหรณ์ และสมพจน์ ในบทอาขยานบางบท เพื่อต้องการให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง ทั้งความหมายนัยตรงและนัยแฝงเร้น ซึ่งจะส่งผลต่อความคิด ความเข้าใจ ให้สามารถถ่ายทอดอารมณ์ได้อย่างกว้างขวางลึกซึ้งมากกว่าการบอกเล่าโดยตรงไปตรงมา ส่วนภาพพจน์ที่ไม่ปรากฏในบทอาขยานเลย คือ การใช้ปฏิวาทะ ซึ่งเป็นโวหารที่นำคำที่มีความหมายตรงกันข้ามหรือค้ำกันมารวมกันเพื่อให้เกิดคำที่มีความหมายใหม่ หรือมีความหมายที่ให้ความรู้สึกขัดแย้ง อาจจะมีเนื่อง

มาจากเนื้อความในบทอาขยานส่วนใหญ่จะสื่อออกมาแบบตรงไปตรงมา เพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจเนื้อความโดยรวมได้ง่ายโดยแทบไม่ต้องตีความเลย

ภาพพจน์ที่นำมาใช้ในบทอาขยาน จะมุ่งเน้นให้เกิดความแจ่มชัดในการสื่อสาร เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความรู้ ความเข้าใจได้อย่างชัดเจน โดยต้องอาศัยการตีความและการคิดอย่างมีเหตุผล จึงจะสามารถรับรู้และเข้าใจเนื้อความได้ดี ในบทอาขยานแต่ละบทจึงได้นำภาพพจน์มาใช้ในการประพันธ์ เพราะนอกจากจะทำให้เข้าใจความได้อย่างชัดเจนแล้ว ยังทำให้ผู้อ่านได้ฝึกคิดเปรียบเทียบและพิจารณาความอย่างมีเหตุผล เนื่องจากเนื้อความในบทอาขยานไม่ได้มีความหมายตรงไปตรงมาที่สามารถเข้าใจได้ง่าย จะต้องใช้การเปรียบเทียบ การใช้คำมาแทน หรือการอ้างถึงเพื่อที่จะได้เข้าใจเนื้อความในบทอาขยานได้ดียิ่งขึ้น

4. เอกลักษณะความเป็นไทยในบทอาขยาน ผู้วิจัยพบเอกลักษณะความเป็นไทยด้านการเป็นสังคมพุทธมากที่สุด เนื่องจากสาระสำคัญส่วนใหญ่ในบทอาขยานเน้นการให้ข้อคิดในการดำรงชีวิตด้านต่างๆ จึงมีเนื้อหาไปในทางอบรมสั่งสอน ให้แง่คิด และปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม ซึ่งจะต้องยึดถือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา นำมาประพฤติและปฏิบัติ เอกลักษณะความเป็นไทยที่ปรากฏในบทอาขยาน รองลงมา คือ ด้านการยกย่องผู้มีความรู้ ผู้ที่มีความรู้จะได้รับการยอมรับในฐานะครู โดยจะมีการยกย่อง ยอมรับและกลายเป็นตัวแบบในการประพฤติและปฏิบัติตาม ซึ่งในการเป็นผู้รู้นั้นเกิดจากการได้รับการศึกษาอบรมมาเป็นอย่างดี จากแหล่งความรู้หรือสถาบันการศึกษา สังคมไทยจึงนิยมยกย่องผู้มีการศึกษาสูงหรือผู้ได้รับปริญญาบัตร ว่าเป็นบุคคลที่มีความสามารถสูง ลักษณะเหล่านี้มีให้เห็นในบทอาขยานหลายบท เนื่องจากเนื้อหาส่วนใหญ่ในบทอาขยานได้สื่อถึงความขยันหมั่นเพียรในการศึกษาเล่าเรียนให้เห็นได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ยังปรากฏเอกลักษณะความเป็นไทยในหลายๆ ด้าน ได้แก่ ด้านศิลปกรรมไทย ด้านครอบครัวและเครือญาติ ด้านสังคมเกษตรกรรม ด้านสังคมเมืองหลวง และด้านการเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งเมื่อผู้อ่านได้อ่านแล้วนอกจากจะได้สัมผัสกับความงามทางภาษาแล้ว ยังได้รับรู้ถึงเอกลักษณะความเป็นไทยที่สอดแทรกอยู่ในบทอาขยานแต่ละบทด้วย

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษางานวิจัยเรื่อง การศึกษาวรรณศิลป์และเอกลักษณ์ความเป็นไทยในบทอาขยาน ผู้วิจัยพบว่า มีประเด็นที่น่าสนใจ และเป็นประโยชน์ในการศึกษาวิเคราะห์ต่อไป ดังนี้

1. ควรมีการศึกษาวรรณศิลป์ในด้านการใช้เสียงหรือเสียงเสนาะในบทอาขยาน โดยอาจศึกษาวิจัยวิธีและศิลปะการอ่านทำนองเสนาะ เพื่อให้เป็นแบบแผนและแบบอย่างในการอ่านทำนองเสนาะต่อไป
2. ควรมีการศึกษาวรรณศิลป์และเอกลักษณ์ความเป็นไทยจากเอกสารและบริบทอื่นๆ ในการใช้ภาษาไทย

เอกสารและสิ่งอ้างอิง

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. 2542ก. **บทอาขยานภาษาไทย ระดับประถมศึกษา**.

กรุงเทพมหานคร: องค์การค้ำของคุรุสภา.

_____. 2542ข. **บทอาขยานภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร:

องค์การค้ำของคุรุสภา.

_____. 2543. **สำนวนไทย**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ

กระทรวงศึกษาธิการ.

กฤษณา คงทน. 2548. **บทอาขยานภาษาไทยระดับประถมศึกษา: ลักษณะทางจริยธรรมและกลวิธี**

นำเสนอ. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย, มหาวิทยาลัย

ศรีนครินทรวิโรฒ.

กิริติ ณะไชย. 2547. **ฉันทลักษณ์ในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่: การสืบทอด การสร้างสรรค์ และ**

ความสัมพันธ์กับสุนทรียภาพทางวรรณศิลป์. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาไทย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กุหลาบ มัตถิกะมาส. 2542. **วรรณคดีวิจารณ์**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร:

มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

_____. 2548. **ความรู้ทั่วไปทางวรรณคดีไทย**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. 2528. **รายงานการสัมมนา**

เรื่อง เอกลักษณ์ของชาติกับการพัฒนาชาติไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักเลขาธิการ

นายกรัฐมนตรี.

ดวงใจ ไทยอุบล. 2543. **ทักษะการเขียนภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เชียรชัย เอี่ยมวรเมธ. 2545. **พจนานุกรมไทย ฉบับใหม่**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: รวมสาส์น (1977) จำกัด.

นภาลักษณ์ สุวรรณธาดา. 2537. **“ภาพพจน์” ในเอกสารการสอนชุดวิชาภาษาเพื่อการสื่อสาร หน่วยที่ 1-7**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

นราธิปพงศ์ประพันธ์, พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่น. 2548. **วิทยาวรรณกรรม**. กรุงเทพมหานคร: สมาคมนักเขียนแห่งประเทศไทย.

ปรมาณูชิตชิโนรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ. 2457. **มหาชาติ พระนิพนธ์กรมสมเด็จพระปรมาณูชิตชิโนรส**. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.

พวงผกา ประเสริฐศิลป์. 2541. **พื้นฐานวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.

ยมโดย เฟื่องพงศา. 2535. **การศึกษา ร้อยกรองประเภทกลอนในแง่วรรณศิลป์และคีตศิลป์ไทย**. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ระดมศักดิ์ อุทัยจิต. 2543. **บทบาทนักจัดรายการวิทยุกระจายเสียงกับการให้การศึกษา เอกลักษณ์ไทย: กรณีศึกษานักจัดรายการวิทยุกระจายเสียงในกรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการศึกษา, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ราชบัณฑิตยสถาน. 2546. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

รุ่งฤดี ภูชมศรี. 2542. **วิเคราะห์บทอ่านในหนังสือเรียนภาษาไทยหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2523 ในฐานะวรรณกรรมสำหรับเด็ก)**. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

วรรณภา พูนพานิชย์, มลฤดี ลีวเฉลิมวงศ์ และ นภาพร อุ่นชัย. 2547. **ชีวิตและวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ส่งเสริมอาชีพ.

วันเนาวิ ยูเต็น. 2525. **วรรณคดีเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร: มิตรสยาม.

วันเพ็ญ เทพโสภณ. 2550. **หลักภาษาไทย ฉบับนักเรียน**. กรุงเทพมหานคร: พัฒนาศึกษา.

วิษุณี พันธุ์น้อย. 2550. **วิเคราะห์การใช้คำ โวหารภาพพจน์ และแนวคิดในกลอนวัยรุ่นของสำนักพิมพ์ไผ่ไหม**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

วิเชียร เกษประทุม. 2543. **ลักษณะคำประพันธ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร: พัฒนาศึกษา.

วิภา กงกะนันท์. 2533. **วรรณคดีศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.

วิมล แจ่มจัน. 2547. **เอกลักษณ์ไทยที่ปรากฏในนวนิยายที่ได้รับรางวัล**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา, มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.

สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ. 2553. **ภาษาไทย ป. 4**. กรุงเทพมหานคร: พัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.) จำกัด.

สมรรัตน์ พันธุ์เจริญ. 2542. **ลักษณะคำประพันธ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏพระนคร.

สมเกียรติ รัชมณี. 2551. **ภาษาวรรณศิลป์**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สายน้ำใจ.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. 2544. **หนังสืออ่านเพิ่มเติม กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย “บทอาขยานภาษาไทย” ช่วงชั้นที่ 1-4**. กรุงเทพมหานคร: องค์การค้ำของคุรุสภา.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. 2550ก. **วรรณคดีลำนํ้า**
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: สกสค.ลาดพร้าว.

_____. 2550ข. **วรรณคดีวิจักขณ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร:
สกสค.ลาดพร้าว.

_____. 2552ก. **วรรณคดีลำนํ้า ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร:
สกสค.ลาดพร้าว.

_____. 2552ข. **วรรณคดีลำนํ้า ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร:
สกสค.ลาดพร้าว.

_____. 2552ค. **วรรณคดีลำนํ้า ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร:
สกสค.ลาดพร้าว.

_____. 2552ง. **วรรณคดีวิจักขณ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร:
สกสค.ลาดพร้าว.

_____. 2552จ. **วรรณคดีวิจักขณ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร:
สกสค.ลาดพร้าว.

_____. 2552ฉ. **วรรณคดีวิจักขณ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร:
สกสค.ลาดพร้าว.

_____. 2553ก. **วรรณคดีลำนํ้า ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1**. กรุงเทพมหานคร: สกสค.ลาดพร้าว.

_____. 2553ข. **วรรณคดีลำนํ้า ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4**. กรุงเทพมหานคร: สกสค.ลาดพร้าว.

_____. 2553ค. **วรรณคดีวิจักขณ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1**. กรุงเทพมหานคร: สกสค.ลาดพร้าว.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. 2553ง. **วรรณคดีวิภักษ์
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4.** กรุงเทพมหานคร: สกสค.ลาดพร้าว.

สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช. 2549. **เล่าเรื่องขุนช้างขุนแผน.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วัฒนาพานิช.

สิทธิา พิณภูวดล. 2514. **การเขียนและการพูด.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

สุโขทัยธรรมมาธิราช, มหาวิทยาลัย. 2538. **ไทยศึกษาหน่วยที่ 8-15.** พิมพ์ครั้งที่ 3.
กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

สุจริต เพียรชอบ. 2539. **ศิลปะการใช้ภาษา.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา.

สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา. 2541. **หวังสร้างศิลป์นิมิต เปรตแพรว: การสืบทอดขนบกับ
การสร้างสรรคั้วรรณศิลป์ในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่.** กรุงเทพมหานคร: โครงการตำรา
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. 2549. **เจิมจันทน์กัสดาล: ภาษาวรรณศิลป์ในวรรณคดีไทย.** กรุงเทพมหานคร:
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุพิศวง ธรรมพันทา. 2532. **พื้นฐานวัฒนธรรมไทย.** กรุงเทพมหานคร: ดี ดี บั๊คสโตร์.

อนุমানราชชน, พระยา. 2546. **การศึกษาวรรณคดีแ่งวรรณศิลป์.** พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร:
สยาม.

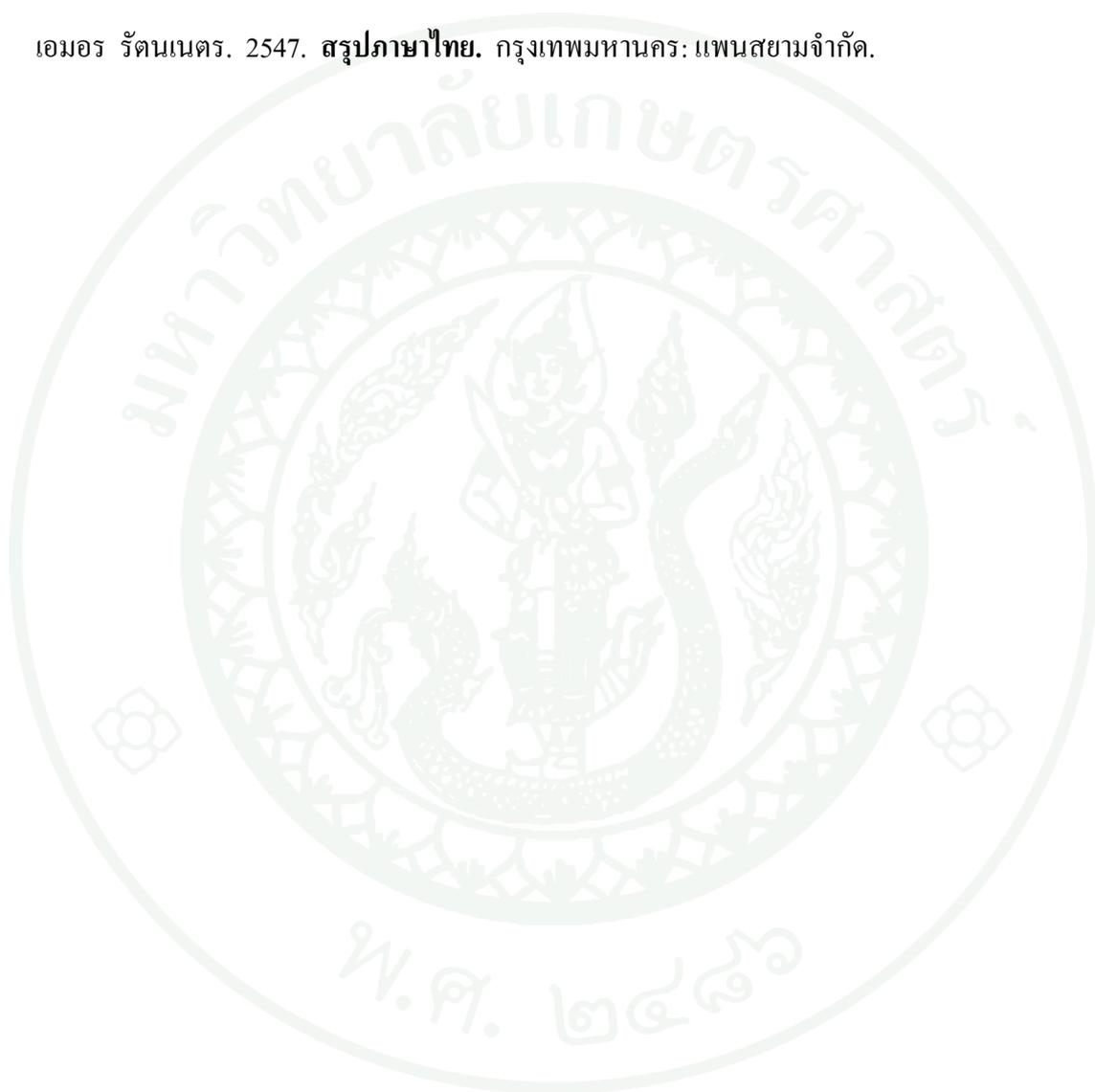
อัปสร สุวรรณรอด. 2544. **คุณค่าในบทอาขยานภาษาไทยระดับประถมศึกษา.** วิทยานิพนธ์
การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

อำนวยการ ใจหวัง. 2545. **คุณค่าในบทอาขยานภาษาไทยระดับมัธยมศึกษา.** วิทยานิพนธ์การศึกษา
มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

อุปกิตศิลปสาร, พระยา. 2497. **หลักภาษาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. 2534. **วิเคราะห์เอกลักษณ์ไทยในกระแสความเปลี่ยนแปลง**. กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์พรินติ้งกรุ๊ป จำกัด.

เอมอร รัตนเนตร. 2547. **สรุปภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: แพนสยามจำกัด.

ภาคผนวก ก
บทอาขยาน

บทอาขยาน

1. แมวเหมียวแยกเขี้ยวยิงฟัน: กลอนดอกสร้อย

แมวเอ๋ยแมวเหมียว	รูปร่างประเปรี้ยวเป็นนักหนา
ร้องเรียกเหมียวเหมียวเดี๋ยวก็มา	เคล้าแข้งเคล้าขาน่าเอ็นดู
รู้จักเอารักเข้าต่อตั้ง	คำคำซำนั่งระวังหนู
ควรนับว่ามันกตัญญู	พอดูอย่างไ้ใส่ใจเอ๋ย

ทศ เปรียญ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553ก: 62)

2. รักเมืองไทย: กลอนสี่

คนไทยนี้ดี	เป็นพี่เป็นน้อง
เมืองไทยเมืองทอง	เป็นของคนไทย
คนไทยเข้มแข็ง	ร่วมแรงร่วมใจ
รักชาติยิ่งใหญ่	ไทยสามัคคี
ธงไทยไตรรงค์	เป็นธงสามสี
ทั้งสามสิ่งนี้	เป็นที่บูชา
สีแดงคือชาติ	สีขาวศาสนา
น้ำเงินงามตา	พระมหากษัตริย์ไทย
เรารักเพื่อนบ้าน	ไม่รานรุกใคร
เมื่อยามมีภัย	ร่วมใจป้องกัน
เรารักท้องถิ่น	ทำกินแบ่งปัน
ถิ่นไทยเรานั้น	ช่วยกันดูแล

นภลัย สุวรรณธาดา

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553ก: 42-43)

3. ฝนตก แดดออก: กลอนสี่

ฝนตก แดดออก	นกกระจอกแปลกใจ
โผบินบินไป	ไม่รู้หนทาง
ไปพบมะพร้าว	นกหนาวครวญคราง
พื้มะพร้าวใจกว้าง	ขอพักสักวัน
ฝนตกแดดออก	นกกระจอกพักผ่อน
พอลายเหนี่ยวอ่อน	บินจรผายผัน
ขอบใจพื้มะพร้าว	ถึงคราวช่วยกัน
น้ำใจผูกพัน	ไม่ลืมบุญคุณ

ฐะปะนีย์ นาครทรรพ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553ก: 31-32)

4. นี๋ของของเธอ: กลอนสี่

นี๋ของของเธอ	น่านของของนัน
มันสับเปลี่ยนกัน	ฉันคืนให้เธอ
นี๋ของของเธอ	ที่ทำตกไว้
ฉันนี้เก็บได้	นำมาให้เธอ

ฉันทน์ ขำวิไล

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553ก: 23)

5. ตั่งเฮี้ยตั่งไ้: กลอนดอกสร้อย

ตั่งเฮี้ยตั่งไ้	จะตั่งไ้ไ้กลมก็ลัมลัน
ถึงว่าไ้ลัมจะตัมกิน	ถ้าตकिनเสียดก็อดหมดฝีมื้อ
ตั่งใจเรานี้จะตึกว่า	อุตสาห์อ่านเขียนเรียนหนังสือ
ทั้งวิชาสารพัดเพียรหัดปรือ	อย่าตั่งคือตั่งไ้ร่าไรเออ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553ก: 51)

6. ไ้แก่แจ้: กลอนดอกสร้อย

ไ้แก่แจ้	ถึงยามขันขันแซ่กระชั้นเสียง
ไ้แก่แจ้เรื่อรื่องซ้องสำเนียง	ฟังเพียงบรรเลงวังเวงดัง
ถ้าตัวเราเหล่านี้หมั่นนึก	ถึงคุณครูผู้ฝึกสอนตั้ง
ไม่มากนักสักวันละสองครั้ง	คงตั้งแต่สุขทุกวันเออ

หม่อมเจ้าประภากร
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2550ก: 40)

7. รักษาป่า: กาพย์ยานี 11

นกเขยนกน้อยน้อย	บินล่องลอยเป็นสุขศรี
ขนขาวราวสำลี	อากาศดีไม่มีภัย
ทุกทิศเจ้าเที่ยวท่อง	ฟ้าสีทองอันสดใส
มีป่าพาสุขใจ	มีต้นไม้มีลำธาร
ผู้คนไม่มีโรค	นับเป็นโชคสุขสำราญ
อากาศไร้พิษสาร	สัตว์ซึ่งบนดินซึ่งใจ

คนสัตว์ได้ฟังป่า
สิ้นป่าเหมือนสิ้นใจ

มารักษาป่าไม้ไทย
ช่วยปลูกใหม่ไว้ทดแทน

กระทรวงศึกษาธิการ
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2550ก: 49)

8. เด็กน้อย: กลอนดอกสร้อย

เด็กเอ๋ยเด็กน้อย	ความรู้เรายังด้อยเร่งศึกษา
เมื่อเติบโตใหญ่เราจะ得有วิชา	เป็นเครื่องหาเลี้ยงชีพสำหรับตน
ได้ประโยชน์หลายสถานเพราะการเรียน	จงพากเพียรไปเกิดจะเกิดผล
ถึงลำบากตรากตรำก็จำทน	เกิดเป็นคนควรหมั่นขยันเอย

ร้องลำฝรั่งรำเท้า
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ก: 66)

9. วิชาหนาเจ้า: กาพย์สุรางคนางค์ 28

หนังสือเป็นต้น	เกิดมาเป็นคน
ถ้าแม่นไม่รู้	วิชาหนาเจ้า
เพื่อนฝูงเยาะเย้ย	อดสูอายเขา
	ว่าเง่าว่าโง่
ไม่รู้วิชา	ลางคนเกิดมา
ไปเป็นข้าเขา	เคอะอยู่จนโต
บ้างเป็นคนโง่	เพราะเง่าเพราะโง่
	เที่ยวขอก็มี
ประเสริฐหนักหนา	ถ้ารู้วิชา
จะไปแห่งใด	ชูหน้าราศี
ยากไร้ไม่มี	มีคนปรานี
	สวัสดิ์มงคล

ประถม ก กา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ก: 52)

10. นกกาเหว่า: กาศย์ยานี 11

เจ้านกกาเหว่าเอ๋ย	ไขไว้ให้แม่กาฟัก
แม่กาที่หลงรัก	คิดว่าลูกในอุทร
คาบเอาข้าวมาเผื่อ	ไปคาบเอาเหยื่อมาป้อน
ถนอมไว้ในรังนอน	ซ่อนเหยื่อมาให้กิน
ปีกเจ้ายังอ่อนคลอแคล	ท้อแท้จะสอนบิน
แม่กาพาไปกิน	ที่ปากน้ำพระคงคา
ดินเจ้าเหยียบสาหร่าย	ปากก็ไ้ใช้หาปลา
กินกุ้งแลกินกั้ง	กินหอยกระพังแมงดา
กินแล้วก็โผมา	จับที่ต้นหว้าโพธิ์ทอง
ยังมีนายพราน	เที่ยวเยี่ยมเยียมมองมอง
ยกปืนขึ้นส่อง	จ้องเอาแม่กาดำ
ตัวหนึ่งว่าจะตัม	อีกตัวหนึ่งนั้นว่าจะฆ่า
กินนางแม่กาดำ	คำวันนี้คุณแม่่า

หอพระสมุควชิรญาณ
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ก: 87)

11. ปากเป็นเอก เลขเป็นโท หนังสือเป็นตรี ชั่วดีเป็นตรา: กลอนสุภาพ

ปากเป็นเอกเหมือนเสกมนตรีให้คนเชื่อ	ฉลาดเหลือวาจาปรีชาจาน
จะกล่าวถ้อยร้อยคำไม่รำคาญ	เป็นรากฐานเทิดตนพันลำเค็ญ
เลขเป็นโทโบราณท่านสั่งสอน	เร่งสั่งวรเวียไว้ให้ว่าเล่น
การคำนวณควรชำนาญคุณหาเป็น	ช่วยให้เด่นด้นักหนารู้ทำคน
หนังสือเป็นตรีวิชาปัญญาเลิศ	เรียนไปเกิดรู้ไว้ไม่ไร้ผล
ยามยากแสนแค้นคับไม่อับจน	ได้เลี้ยงตนด้วยวิชาหาทรัพย์ทวี
ชั่วดีเป็นตราประทับไว้กับโลก	ยามวิโยคชีพยับลับร่างหนี
ที่ศูนย์แท้ก็แต่ตัวส่วนชั่วดี	คงเป็นที่ถือทั่วชั่วฟ้าดิน

ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ฌ อรุณา
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553ข: 154)

12. พฤษภกาสร: กาศย์ยานี 11

พฤษภกาสร	อิกฤชชอรอันปลดปลง
โททนต์เสน่งคง	สำคัญหมายในกายมี
นรชาติวางวาย	มลายสิ้นทั้งอินทรีย์
สถิตทั่วแต่ชั่วดี	ประดับไว้ในโลกา

พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553ข: 151)

13. สยามานุสสติ: โคลงสี่สุภาพ

ไครรานไครรุกค้ำ	แดนไทย
ไทยรบจนสุดใจ	ขาดคั้น
เสียเนื้อเลือดหลังไหล	ยอมสละ สิ้นแล
เสียชีพไปเสียสิ้น	ชื่อก้องเกียรติงาม
หากสยามยังอยู่ยั้ง	ยืนยง
เราก็เหมือนอยู่คง	ชีพด้วย
หากสยามพินาศลง	ไทยอยู่ได้ฤ
เราก็เหมือนมอดม้วย	หมดสิ้นสกุลไทย

พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553ข: 178)

14. ไทยรวมกำลังตั้งมั่น: กลอนสุภาพ

ไทยรวมกำลังตั้งมั่น	จะสามารถป้องกันเข้มแข็ง
ถึงแม้ว่าศัตรูผู้มีแรง	มายุทธ์แย่งก็จะปลาดไป
ขอแต่เพียงไทยเราอย่าผลาญชาติ	ร่วมชาติร่วมจิตเป็นข้อใหญ่
ไทยอย่ามุ่งร้ายทำลายไทย	จงพร้อมใจพร้อมกำลังระวังเมือง
ให้นานาภาษาเขานิยม	ชมเกียรติยศฟูเฟื่อง

ช่วยกันบำรุงความรุ่งเรือง
ช่วยกันเต็มใจใฝ่ผดุง
ให้อยู่จนสิ้นดินฟ้า

ให้ชื่อไทยกระเดื่องทั่วโลก
บำรุงทั้งชาติศาสนา
วัฒนาเถิดไทย ไชโย

พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553ข: 177)

15. พระอภัยมณี: กลอนสุภาพ

บัดเดี๋ยวตั้งหั่งหึ่งวังเวงแว่ว
เห็นโยคีจี่รุ่งพุ่งออกมา
แล้วสอนว่าอย่าไว้ใจมนุษย์
ถึงเถาวัลย์พันเกี่ยวที่เลี้ยวลด
มนุษย์นี้ที่รักอยู่สองสถาน
ที่พึ่งหนึ่งพึ่งได้แต่กายตน
มั่นไครรักรักมั่งซังซังตอบ
รู้สิ่งใดไม่สู้รู้วิชา
จงคิดตามไปเอาไม้เท้าเถิด
พอเสร็จคำสำแดงแจ้งคดี

สะดุ้งแล้วเหลียวแลชะเง้อหา
ประคองพาขึ้นไปจนบนบรรพต
มันแสนสุดลึกล้ำเหลือกำหนด
ก็ไม่คาดเหมือนหนึ่งในน้ำใจคน
บิดามารดาร์กมักเป็นผล
เกิดเป็นคนคิดเห็นจึงเจรจา
ให้รอบคอบคิดอ่านนะหลานหนา
รู้รักษาตัวรอดเป็นยอดดี
จะประเสริฐสมรักเป็นศักดิ์ศรี
รูปโยคีหายวับไปกับตา

พระสุนทรโวหาร (ภู่)
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553ข: 36)

16. คนเป็นที่พึ่งแก่ตน: กลอนสุภาพ

เราเกิดมาทั้งที่ชีวิตหนึ่ง
ควรคะเนพึ่งตนทนกัดฟัน
กลศึกพิชัยขการงานมีเกียรติ
หรือจะชอบวิชาอุตสาหกรรม
เอาดวงใจเป็นทุนหนุนนำหน้า
เอาความเพียรเป็นยานประสานกัน

อย่าหมายพึ่งผู้ใดให้เขาหยัน
คิดบากบั่นตั้งหน้ามานะนำ
อย่าหยาบเหยียดพาลหาว่างานต่ำ
เชิญเลือกทำตามถนัดอย่าฝัดวัน
เอาปัญญาเป็นแรงมุ่งแข่งขัน
ผลจะบรรลुरुสู่ประจักษ์

เงินและทองกองอยู่ประตู่หน้า
ทรัพย์ในดินสินในน้ำออกกล้าไป

คอยเปิดอ้ารับไม่ขับไล่
แหลมทองไทยพร้อมจะช่วยอำนาจเอย

เพิ่ม สวัสดิ์วรรณกิจ
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ข: 75)

17. วิชาเหมือนสินค้ำ: กาพย์ยานี 11

วิชาเหมือนสินค้ำ
ต้องยากลำบากไป
จงตั้งเอากายเจ้า
ความเพียรเป็นโยธา
นิ้วเป็นสายระยาง
ปากเป็นนายงานไป
สติเป็นหางเสือ
ถือไว้อย่าให้เอียง
ปัญญาเป็นกล้องแก้ว
เจ้าจงเอาหุตา
ชี้เก็จคือปลาร้าย
เอาใจเป็นปืนคม
จึงจะได้สินค้ำมา
จงหมั่นมั่นหมายใจ

อันมีค่าอยู่เมืองไกล
จึงจะได้สินค้ำมา
เป็นสำเภาอันโสกา
แขนซ้ายขวาเป็นเสาใบ
สองเท้าต่างสมอใหญ่
อักษมาสัยเป็นเสบียง
ถือท้ายเรือไว้ให้เที่ยง
ตัดแล่นเลียงข้ามคงคา
ส่องคูแฉวงแนวหินผา
เป็นลำค้าฟุ้งคลุม
จะทำลายให้เรือจม
ยิงระดมให้จมไป
คือวิชาอันพิสมัย
อย่าได้คร้านการวิชา

เก่า
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ข: 45)

18. ผู้รู้ดีเป็นผู้เจริญ: กภาพย์เห่เรือ

มวลมนุษย์ผู้เปรี๊ยะ	ปรีชา เชี่ยวแฮ
เพราะใครไฝ่ศึกษา	สิ่งรู้
รู้จักผิดชอบหา	เหตุสอด ส่องนา
นี้แหละบุคคลผู้	เพียบด้วยความจริง
มวลผู้ปรีชา	เสาะวิทยาไม่ห่างเหิน
ผิดชอบกอบไม่เกิน	รู้ดำเนินตามเหตุผล
ชื่อว่าปรีชาดี	ผิดชอบมีพิจารณา
ผู้นั้นจักพ้นคล	พิพัฒน์พ้นจักพรรณา
ควรเราผู้เยาว์วัย	จงใฝ่ใจการศึกษา
อบรมบ่มวิทยา	ปรงปรีชาให้เชี่ยวชาญ
ขั้นนี้จักชื่อว่า	มีปัญญาไม่สมฐาน
ต้องหัดคัดสันดาน	กอบพิจารณาใช้ปัญญา

พระยาอุปกิตศิลปสาร
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ข: 96)

19. ผู้ชนะ: กลอนสุภาพ

เมื่อทำการสิ่งใดด้วยใจรัก	ถึงงานหนักก็เบาลงแล้วครึ่งหนึ่ง
ด้วยใจรักเป็นแรงที่เร้าร้าง	ให้มุ่งมั่นฝืนถึงซึ่งปลายทาง
เมื่อทำการสิ่งใดใจบากบั่น	ไม่ไหวหวั่นอุปสรรคเป็นขวากขวาง
ถึงเหนื่อยยากพากเพียรไม่ละวาง	งานทุกอย่างเสร็จเพราะกล้าพยายาม
เมื่อทำการสิ่งใดใจจดจ่อ	คอยเติมต่อตั้งใจไม่คิดขาม
ทำด้วยใจเป็นชีวิตคอยติดตาม	บังเกิดผลงอกงามตามต้องการ
เมื่อทำการสิ่งใดใคร่ครวญคิด	เห็นถูกผิดแก้ไขให้พ้นผ่าน
ใช้สมองตรองตรึกคิดพิจารณา	ปรากฏงานก้าวไกลไม่ล่าถอย
ความสำเร็จจะว่าใกล้ก็ใช่ที่	จะว่าไกลฤกษ์มีอยู่ให้เห็น
ถ้าจริงจึงตั้งใจไม่ย่อเขิน	และจะเป็นผู้ชนะตลอดกาล

บุญเสริม แก้วพรหม
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ค: 179)

20. เป็นมนุษย์หรือเป็นคน: กลอนสุภาพ

เป็นมนุษย์เป็นได้เพราะใจสูง	เหมือนหนึ่งขุมมิดีที่แวงขน
ถ้าใจต่ำเป็นได้แต่เพียงคน	ย่อมเสียทีที่ตนได้เกิดมา
ใจสะอาด ใจสว่าง ใจสงบ	ถ้ามีครบควรเรียกมนุษย์
เพราะทำถูกพูดถูกทุกเวลา	เปรมปราศคืนวันสุขสันต์จริง
ใจสกปรกมีดมัวและร้อนร่า	ใครมีเข้าควรเรียกว่าผีสิง
เพราะพูดผิดทำผิดจิตประวิง	แต่ในสิ่งนำตัวกลัวบ้าย
คิดดูเถิดถ้าใครไม่ยอมตก	จงรีบยกใจตนรีบชวนขวย
ให้ใจสูงเสียได้ก่อนตัวตาย	ก็สมหมายที่เกิดมาอย่าเชื่อนอ

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ)
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ค: 177)

21. โคลงโลกนิติ 3 บท: โคลงสี่สุภาพ

เสียสินสงวนศักดิ์ไว้	วงศ์หงส์
เสียศักดิ์สู่ประสงค์	สิ่งรู้
เสียรู้เร่งดำรง	ความสัตย์ไฉน
เสียสัตย์อย่าเสียผู้	ชีพม้วยมรณา
ความรู้ดูยิ่งล้ำ	สินทรัพย์
คิดค่าควรเมื่อนับ	ยิ่งไฉริ
เพราะเหตุจักอยู่กับ	กายอาต-มานา
โจรจักเบียดบ่ได้	เร่งรู้เรียนเอา
เว้นวิจารณ์ว่างเว้น	สดับฟัง
เว้นที่ถามอันยัง	ไปรู้
เว้นเล่าลิจิตสัง-	เกตว่าง เว้นนา
เว้นตั้งกล่าวว่ามี	ปราชญ์ได้ฤมี

พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ค: 181)

22. เจ้าดวงมาลา: กาพย์สุรางคนางค์ 28

ไปวัดด้วยข้า	เจ้าดวงมาลา
เด็ดเจ้าวันนี้	ทำบุญด้วยกัน
ทำบุญด้วยกัน	จะไปสู่สวรรค์
	เถิดเจ้าดวงมาลา

บทเชญดอกไม้ เพลงพื้นบ้านภาคใต้

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ค: 174)

23. ปากใดเกินบ่มีความสู้: กาพย์ยานี 11

ปากใดเกินบ่มีความสู้	มักหลบหลู่คำมวนจิบหาย
มีอุบายข้อมแดงด้วยหมาก	ปากอันนั้นนักปราชญ์นิทา
มันเกิดมามีปากเสียเปล่า	เหมือนปากเต่าปากกึ่งปากหอย
ปากอันใดเขียนธรรมสู่มาก	บ่ลำบากฟังมวนเย็นใจ
ปากนำไฟเข็อกเย็นคือน้ำ	นักปราชญ์เจ้าช้อย่องว่าดี
ปากมีศรีสูงเสียดวิลาส	ปากสะอาดคุณล้นบ่ชาม

ประมวลธรรมยอดคำสอน ภาษาไทยกลางและภาษาไทยอีสาน

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ก: 22)

24. เพลงชาติ: กลอนสุภาพ

ธงชาติไทยไกววัดสะบัดพลิ้ว	แลวีรวีรสลับงามเป็นสามสี
ผ้าฝืนน้อยบางเบาเพียงเท่านั้น	แต่เป็นที่รวมชีวิตและจิตใจ
ชนรุ่นเยาว์ขึ้นเรียบบระเบียบแถว	ดวงตาแน่วหนึ่งตรงธงไสว
“ประเทศไทยรวมเลือดเนื้อชาติเชื้อไทย”	ฟังกราวใดเลือดช่านพ่่านทั้งทรวง
ฝืนแผ่นดินถิ่นนี้ที่พ่่านัก	เราแสนรักและแสนจะแทนหวง
แผ่นดินไทยไทยต้องครองทั้งปวง	ชีพไม่ว่างใครอย่าล้ำม้าย้าย
เธอร้องเพลงชาติไทยมั่นใจเหลือ	พลีชีพเพื่อชาติที่รักทรงศักดิ์ศรี

เพลงกระหึ่มก้องฟ้าก้องชาติ
แต่สิ่งหนึ่งซึ่งไทยร่ำวใจเหลือ
บ้างหากินบนน้ำตาประชาไทย
ทุกวันนี้ศึกไกลยังไม่ห่าง
ถ้าคนไทยหันมาฆ่ากันเอง

แม้ไพร่ได้ฟังยังถอนใจ
คือเลือดเนื้อเป็นหนองคอบอนได้
บ้างฝักใฝ่ลัทธิชั่วน่ากลัวเกรง
แต่หัวนทรวรศึกใกล้ไล่ข่มเหง
จะร้องเพลงชาติไทยให้ใครฟัง

นภลัย สุวรรณธาดา

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ก: 24-25)

25. เพลงยาวเจ้าอิศรญาณ: กลอนสุภาพ

เกิดเป็นคนเชิงคูให้รู้เท่า
อยากใช้เขาเราต้องก้มประนมกร
เป็นบ่าจันนิมขมว่าเอก
อันยศศักดิ์มิใช่เกล้ามาแต่พ่อ
บ้างโลดเล่นเด่นรำทำเป็นเจ้า
ฝืนนหลอกช่างฝืนตามทีมัน
สูงอย่าให้สูงกว่าฐานนานไปล้ม
คนสามขามีปัญญาหาไว้หัก
เดินตามรอยผู้ใหญ่หมาไม่กัด
ใครทำตึงแล้วก็หย่อนผ่อนลงเอา

ใจของเราไม่สนใจใครจะสอน
ใครเลยห่อนจะว่าตัวเป็นวิฆเน
คนโหยกหยกรักช้ายากลำบากหมอ
ถ้าเขายอเหมือนอย่างเงาให้เราค้น
เป็นไรเขาไม่จับผิดคิดดูชั้น
คนเหมือนกันหลอกกันเองกลัวเกรงนัก
จะเรียนคมเรียนเถิดอย่าเปิดฝัก
ที่ไหนหลักแหลมคำจงจำเอา
ไปพูดขัดเขาทำไมขัดใจเขา
นักเลงเก่าเขาไม่หาญราญนักเลง

สุภายิตติศรญาณ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ก: 111-112)

26. มาลี: กลอนบทละคร

มาลี	คอกดั่งสีบานเย็นเห็นหรือไม่
ผีเสื้อร่อนว่อนอยู่คู่วิวไล	งามกระไรหนอผีเสื้อช่างเหลืองาม
กินอะไรเกิดที่ไหนผีเสื้อเอ๋ย	อย่าปิดเลยต่อตอนที่ขอลาม
น้องจะได้ไปเกิดไปกินตาม	ให้อร่ามเหมือนผีเสื้อเหลือสวยเอ๋ย

พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ก: 27)

27. หนึ่งเวลากิน: กาพย์ยานี 11

หนึ่งเวลากิน	จักหุงต้มตามภาษา
อย่าเคียดเตรียคมารดา	เจ้าควรมาจัดแจงทำ
หุงต้มตามท่วงที	กับนั้นนี่ปิ้งแกงยำ
หน้าवलชวนเชิญทำ	อย่างมั่งงาจอเลาะไฟ
สุกสรรพสิ้นแล้วแหละ	อย่าเชื่อนแซเที้ยวคำไป
คดคายออกให้ไว	พาพ่อแม่พี่น้องมา
ยกย้ายให้เขากิน	ครบครันสิ้นพुरुพร้อมหน้า
กินแล้วเขาแคล้วมา	ถ้วนทุกหน้าเขาออกไป
งามสิ้นกินภายหลัง	แล้วร้อยชั่งกวาดครัวไฟ
ถ้วยชามหม้อน้อยใหญ่	ลำดับไว้ตามอัชฌา
ครกเบือและสากเบือ	อย่าตั้งเพรื่อตักจึกลา
บวยหวัคควรรักษา	ไว้ให้ติดตามวิสัย
อย่าได้อูเบกษา	หาน้ำทำดับพื้นไฟ
เสร็จแล้วเจ้าออกไป	ชักประตูลับกำซับริ้ว

วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ประเภทคำสอน
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ก: 28)

28. อย่างนั่งใกล้ถุงเงินคำ: ร่ายสุภาพ

อย่างนั่งใกล้ถุงเงินคำ	อย่าฟังคำคนล่า
อย่าจ่ายเงินผิด	อย่าติดใจคนบาป
หื้อหาบไปค้า	ใครเป็นข้าหื้ออยู่คาย
อย่าจี้คร้านลูกขวย	กินงายแล้วอย่านอน
อย่าเคียดต่อหมู	เข้าทนต์วยหมอเจ้อจาน
รู้การคิงบรูการท่าน	อย่าปานใจหมอง
อย่าตีเตียงฟ้า	อย่าเถิงม้าเถียงดาววัน
อย่าฟันพร้าเข้าบ้าน	อย่าด้านซู้ด้วยเมียท่าน
อย่าทอดไม้จิ้มคนใด	อย่าไฟไปบรูรัง
อย่าโยะหมา	อย่าฆ่าเด็ก
อย่าขวกเหล็กกาปลอม	อย่าบคอมปู่เยะการหนัก
หื้อรักพ่อแม่	หื้อมีแพหลวงหลาย

วรรณกรรมล้านนา ปู่เจ้าสอนหลาน (ภาคเหนือ)
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ก: 29)

29. โคลงโลกนิติ 5 บท: โคลงสี่สุภาพ

นาคีมิพิยเพียง	สุริโย
เลื้อยบ่ท่าเดโช	แซมช้ำ
พิชน้อยหญิงโยโส	แมลงปอง
ชูแต่หางเองอ้า	อวดอ้างฤทธิ
พระสมุทรสุดลึกลั่น	คณนา
สายดิ่งทิ้งทอดมา	หยั่งได้
เขาสูงอาจวัดวา	กำหนด
จิตมนุษย์นี้ไซรั	ยากแท้หยั่งถึง

เจ็ดวันเว้นคืนซ่อม	คนตรี
อักขระห้าวันหนี	เน้นซ้ำ
สามวันจากนารี	เป็นอื่น
วันหนึ่งเว้นล้างหน้า	อับเศร้าศรีหมอง
ก้านบัวบอกลึกตื่น	ชลธาร
มรรยาทต่อสันดาน	ชาติเชื้อ
โศคฉลาดเพราะกำขาน	ควรทราบ
หย่อมญาเหี่ยวแห้งเรือ	บอกร้ายแสดงคืน
เพื่อนกิน สิ้นทรัพย์แล้ว	แห่งหนี
ห่างย หลายหมื่นมี	มากได้
เพื่อนตาย ถ้ายแทนชี-	วาอาตม์
หายาก ฝากผีไ้	ยากแท้จักหา

พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553ค: 37)

30. นิคมพจน์ กาพย์ห่อโคลง: กาพย์ห่อโคลง

อย่า นิยมสิ่งร้ายชอบ	ชมซ้ำ
เห็น สนุกทุกข์ถึงตัว	จึงรู้
กง จักรว่าดอกบัว	บอกรับ เร็วเส
จักร พัดเสียวร้องอู่	จึงรู้ผิดตน
อย่า นิยมสิ่งทุกข์	เห็น สนุกกลับทุกข์ทน
กง จักรว่าบัวจน	จักร พัดตนจึงรู้ตัว
ว่า โอ้เรานี้ซ้ำ	ชอบกรรม ชั่วนา
เป็น ออกตัญญูทำ	โทษไว้
ดอก บัวชั่วเนตรนำ	นึกชอบ
บัว กลับเป็นจักรได้	คั่งนี้กรรมสนอง
ว่า โอ้ตัวเรานี้	เป็น ออกตัญญูมัวหมอง
ดอก บัวชั่วจิตจง	บัว ผิดปองเป็นจักรไป

พระยาอุปกิตศิลปสาร
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 1)

31. รามเกียรติ์: กลอนสุภาพ

โอ้วว่าสมเด็จพระเชษฐา	เราจากพาราเขตชั้นท์
ได้ยากลำบากด้วยกัน	ที่ในอารัญกันดาร
ทศพัคตร์มันลักพีนางไป	ไว้ในลงการาชฐาน
แต่พี่น้องสองคนทรมาน	ตามมาจะผลาญอสูรี
จนได้โยธาพลากร	วานรทั้งสองบุรีศรี
ยกข้ามมหาชลธิ	จะต่อตีแก้แค้นแทนมัน
ยังมีทันจะได้รณรงค์	ปราบพงศ์ราพณ์ร้ายโมหันท์
ควรฤาพวกลาชาญจรจรจ	มาลอบลักทรงธรรม์พาไป
ปานนี้พระจอมมงกุฎเกศ	จะแสนทุกข์แสนทเวยเป็นไฉน
มันจะทำลำบากตรากไว้	ฤาจะมาพินให้บรรลัยลาญ
แม้พระหริรัศม์จักรแก้ว	ล่วงแล้วสุดสิ้นสังขาร
น้องจะอยู่ไปโยให้ทรมาน	จะวายปราณตามเสด็จไปเมืองฟ้า
ให้พินอภัยศอดสู	แก่หมู่ไทรโลกถ้วนหน้า
ร่ำพลางแสน โศกโศกา	คั่งว่าจะสิ้นสมประดีฯ

ฯ 14 คำ ฯ

พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 2)

บุษเอยบุษบกแก้ว	สีแววแสงวิบฉายฉาน
ห้ายอดเห็นเยี่ยมเทียมวิมาน	แก้วประพาพกาบเพชรสลักกัน
ชั้นเหมซ้อห้อยถ้วนพลอยบุษย์	บัลลังก์ครุฑลายเครือกระหนกั่น
ภพรายพื่นรูปเทวัญ	คนธรรพ์คั่นเทพกนิทร
เลื่อนเมฆลอยมาในอากาศ	อำไพโอภาสประกัสสร
ไปแสงแข่งสีศศิธร	อัมพรเอี่ยมพื่นโทยมพราย
คั่งพระจันทร์เดินจรต่องดวง	แลเน็ดลอยช่วงจาร์สฉาย
ดาวกลาดดาษเคลื่อนเรียงราย	เร็วคล้ายริบเคลื่อนเลื่อนลอยมา

พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 3)

32. สักวา: กลอนสักวา

สักวาหวานอื่นมีหมื่นแสน	ไม่เหมือนแม่นพจมานที่หวานหอม
กลิ่นประเทียบเปรียบดวงพวงพะยอม	อาจจะน้อมจิตโน้มด้วยโลมลม
แม่นล่อลอมหยาบหยาบไม่ปลาบปลื้ม	คังคุดคิมบอระเพ็ดต้องเข็ดขม
ผู้ดีไพร่ไม่ประกอบชอบอารมณ์	ใครฟังลมเมินหน้าระอาเอย

พระนิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 4)

33. บุปผารี: โคลงสี่สุภาพ

ใครแทนพ่อแม่ได้	ไปมี เลยท่าน
คือคุณจันทร์สุริย์ศรี	สว่างหล้า
สิ้นท่านทั่วปฐพี	มีดหม่น
หมองมิ่งขวัญซ่อนหน้า	นั่งน้ำตาไหลฯ
พ่อแม่เสมอพระเจ้า	บนสวรรค์
ลูกนึ่งน้อมมิ่งขวัญ	กราบไหว้
น้ำตาต่างรสสุคันธ์	อบร่ำ หอมฤา
หอมค่าน้ำใจไซ้	ท่านให้หมดเสมอฯ
ถึงตายเกิดใหม่ซ้ำ	ไฉนสนอง
คุณพ่อแม่ทั้งสอง	สั่งฟ้า
น้ำนมที่ถูกรอง	คุดคิม
หวานใหม่ในชาติหน้า	ก็หล้าฤาสลายฯ
รอยเท้าพ่อแม่ได้	เหยียบลง ไคแล
เพียงแค่มุ่ณฐลีผง	ค่าไร่
กราบรอยท่านมิ่งมง-	คลอู่ ใจนา
กายสิทธิ์ใส่เกล้าไว้	เพื่อให้ขวัญงลังฯ

อังคาร กัลยาณพงศ์

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 5)

34. บทเสภาสามัคคีเสวก: กลอนเสภา

อันชาติใดไร้สถานดีสุขสงบ	ต้องมัวรบราญรอนหาผ่อนไม่
ณ ชาตินั้นรชนไม่สนใจ	ในกิจศิลปะวิไลระวาดงาม
แต่ชาติใดรุ่งเรืองเมืองสงบ	ว่างการรบอริพลอันล้นหลาม
ย่อมจ้างงานศิลปะสาธ่างาม	เพื่อร่วมเรื่องระยับประดับประดา
อันชาติใดไร้ช่างชำนาญศิลป์	เหมือนนารินไร้โคมบรรโลมสง่า
ใครๆ เห็นไม่เป็นที่จำเริญตา	เขาจะพากันเหย้าให้อับอาย
ศิลปกรรมนำใจให้สร้างโศก	ช่วยบรรเทาทุกข์ในโลกให้เหือดหาย
จำเริญตาพาใจให้สบาย	อีกร่างกายก็จะพลอยสุขสราญ
แม้ผู้ใดไม่นิยมชมสิ่งงาม	เมื่อถึงยามเส้าอรุณาสงสาร
เพราะขาดเครื่องระยับประดับราคาญ	โอสถใดจะสมานซึ่งดวงใจ
เพราะการช่างนี้สำคัญอันพิเศษ	ทุกประเทศนานาทั้งน้อยใหญ่
จึงยกย่องศิลปกรรมนั้นทั่วไป	ศรีวิไลวิลาสดีเป็นศรีเมือง

พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ง: 45)

35. พระสุริโยทัยขาดคอช้าง: โคลงสี่สุภาพ

บังอรอัศเรศผู้	พิสมัย ท่านนา
นามพระสุริโยทัย	ออกอ้าง
ทรงเครื่องยุทธพิไชย	เช่นอุป-ราชแฮ
เกล็ดงาช้างคาว้าง	ควมเข้าขบวนไคลฯ
พลไกรกองนำเร้า	โรมรัน กันเฮย
ช้างพระเจ้าแปรประจัญ	คชไ้
สารทรงชวดเซผัน	หลังแล่น เติลิดแฮ
เตลงจับคชไ้ไ้ไ้	หวัดท่ายคชารฯ
นงคราญองค์เอกแก้ว	กระษัตริย์
มานมนัสกัต์เวที่	ยิ่งล้ำ
เกรงพระราชสามี	มลายพระ-ชนม์เฮย
จับคเชนทรเช่นค้ำ	สะอึกสู้อัศกรฯ

ขุนมอญร้อนง้าวฟาด	ฉาดฉะ
ขาดแล่งตราบอระ	หฺรุดิ้น
โอรสรีบกันพระ	ศพผู้ นครเฮ
สูญชีพไปสูญสิ้น	พจน์ผู้สรรเสริญฯ

พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 6)

36. วัฒนธรรม: กลอนสุภาพ

ใน โลกนี้มีอะไรเป็นไทยแท้	ของไทยแน่นั้นหรือคือภาษา
ซึ่งผลิดอกออกผลแต่ต้นมา	รวมเรียกว่าวรรณคดีไทย
อนึ่งศิลปงามเด่นเป็นของชาติ	เช่นปราสาทปราสาททองอันฟ่องใส
อีกคนตรีรำร่ายลาวดลสายไทย	อวดโลกได้ไทยแท้อย่างแน่นอน
และอย่าลืมจิตใจแบบไทยแท้	เชื่อพ่อแม่ฟังธรรมคำสั่งสอน
กำเนิดธรรมจริยาเป็นอาภรณ์	ประชากรโลกเห็นเราเป็นไทย
แล้วยังมีประเพณีมีระเบียบ	ซึ่งไม่มีที่เปรียบในชาติไหน
เป็นของรวบรวมไทยให้คงไทย	นี้แหละประโยชน์ในประเพณี
ได้รู้เช่นเห็นชัดสมบัติชาติ	เหลือประหลาดล้วนเห็นเป็นศักดิ์ศรี
ล้วนไทยแท้ไทยเนไทยเรามี	สิ่งเหล่านี้คือวัฒนธรรม

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 8)

37. พระอภัยมณี: กลอนสุภาพ

สงสารสุดอุศเรนเมื่อรู้ศึก	ทรวงสะทีกแทบจะแยกแตกสลาย
พอเห็นองค์พระอภัยยิ่งให้อาย	จะใคร่ตายเสียให้พันทักใจ
คลำพระแสงแฝงองค์ที่ทรงเหน็บ	เขาก็เก็บเสียเมื่อพบสลบไสล
ให้อัดอั้นตันตึงตะลึงตะไล	พระอภัยพิศดูก็รู้ที่
จึงสุนทรอ่อนหวานชาญฉลาด	เราเหมือนญาติกันคอกน้องอย่าหมองศรี

เมื่อแรกเริ่มเดิมทีได้เป็นไมตรี	เจ้ากับพี่เล่าก็รักกันหนักครัน
มาขัดข้องหมองหมางเพราะนางหนึ่ง	จนได้ถึงรบสู้เป็นคู่ขัน
อันวิสัยในพิภพแม่นรบกัน	ก็หมายมั่นจะใคร่ได้ชัยชนะ
ซึ่งครั้งนี้พี่พาเข้ามาไว้	หวังจะได้สนทนาวิสาสะ
ให้น้องหายคลายเคืองเรื่องธุระ	แล้วก็จะรักกันจนวันตาย
ทั้งกำปั่นบรรดาโยธาทัพ	จะคืนกลับให้ไปเหมือนใจหมาย
ทั้งสองข้างอยู่ตามความสบาย	เชิญภิปรายโปรดตรัสสัตย์สัญญา

พระสุนทรโวหาร (ภู่)

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 9)

วิเวกวีดครีตเสียงสำเนียงสนั่น	คนขยับยืนจึงตะลึงหลง
ให้หิววาบซาบทรวงต่างง่วงง	ลึมฉงรับสู้เงี้ยวหูฟัง
พระโหยหวนครวญเพลงวังเวงจิต	ให้คนคิดถึงถิ่นถวิลหวัง
ว่าจากเรือนเหมือนนภมาจากรัง	อยู่ข้างหลังก็จะแลชะเง้อคอย
ถึงยามค่ำอำพองจะร้องไห้	รำพึงไรรู้จวนหวนละห้อย
ไ้อ້ยามดึกดาวเคลื่อนเดือนก็คล้อย	น้ำค้างย้อยเย็นน้ำที่อัมพร
หนาวอารมณ์ลมเรื่อยเรื่อยเฉื่อยขึ้น	ระรวยรินรินรินกลั่นเกสร
แสนสงสารบ้านเรือนเพื่อนที่นอน	จะอารมณ์อ้างว้างอยู่วังเวง

พระสุนทรโวหาร (ภู่)

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 10)

38. ขุนช้างขุนแผน: กลอนเสภา

เจ้าพलयามความแสนสงสารแม่	ชำเลื่องแลดูหน้าตาไหล
แล้วกราบกรานมารดาด้วยอาลัย	ลูกเติบโตใหญ่คงจะมาหาแม่คุณ
แต่ครั้งนี้มีกรรมจะจำจาก	ต้องพลัดพรากแม่ไปเพราะอายขุน
เที่ยวหาพ่อขอให้ปะเดชะบุญ	ไม่ลืมคุณมารดาจะมาเยือน
แม่รักลูกลูกก็รู้ยู่ว่ารัก	คนอื่นสักหมิ่นแสนไม่แม่นเหมือน
จะกินนอนนอนว่าเมตตาเตือน	จะจากเรือนร้างแม่ไปแต่ตัว

แม่วันทองของลูกจงกลับบ้าน
จะก้มหน้าลาไปมิได้กลัว

นางกอดจูบลูกหลังแล้วสั่งสอน
พ่อไปดิศรัสวัสดิ์คำจัดภัย
ลูกผู้ชายลายมือนั้นคือยศ
แล้วพาลูกออกมาข้างท่าเกวียน
ลูกก็แลดูแม่แม่ดูลูก
สะอื้นรำอาลาด้วยอาลัย
เหลียวหลังยังเห็นแม่แลเขม้น
แต่เหลียวเหลียวเลี้ยวลับวับวิญญูณม์

เขาจะพาลว่ารุ่นแม่ทูนหัว
เมื่อยามวิหามองนึกจงหักใจ
อำนาจพรพลาชน้อยละห้อยให้
จนเติบโตใหญ่ยิ่งยวดได้บวชเรียน
เจ้าจงอดสำห้ทำสมาธิสมาธิ
จะจากเจียนใจขาดอนาถใจ
ต่างพันผูกเพียงว่าเลือดตาไหล
แล้วแข็งใจจากนางตามทางมา
แม่อีกเห็นลูกน้อยละห้อยหา
โธ่เปล่าตาต่างสะอื้นยื่นตะลึงงา

ขุนช้างขุนแผน ตอน พลายงามพบพ่อ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 11)

ครานั้นขุนแผนแสนสุภาพ
ลูกเห็นแต่แม่คุณค่อยอุ้มใจ
อันตำรับตำราสารพัด
ถ้าลืมหลงตรงไหนไปออกดู
แล้วลูบลหลังสั่งความพลาชน้อย
รู้สิ่งไรก็ไม่สู้รู้วิชา
เรายากแล้วแก้วตาอย่าประมาท
ทุกวันนี้มีแต่อย่างการอุญ
จงนี้กว่ายาเหมือนกับแม่พ่อ
อันพ่อนี้มิได้อู่ไกลเคียง
พลาชกอดพลาชงามแอบไว้แนบอก
โธ่มีกรรมทำไว้แต่ไรมา
มาหาพ่อพ่อไม่มีสิ่งไรผูก
อยู่หอกปิ่นยื่นขงกงกระพัน

ก้มกราบมารดาน้ำตาไหล
ช่วยสอนให้พลาชงามเรียนความรู้
ลูกเก็บจัดแจงไว้ที่ในตู้
ทั้งของครูของพ่อต่อกันมา
เจ้าจงคอยรำเรียนเขียนคานา
ไปเบื้องหน้าเติบโตใหญ่จะให้คุณ
ทั้งสิ้นญาติสิ้นเชื้อจะเกื้อหนุน
พ่อพึ่งบุญเกิดลูกได้ปลุกเลี้ยง
ถึงคำทอเท่าไรอย่าได้เถียง
ไม่ได้เลี้ยงลูกแล้วนะแก้วตา
น้ำตาตกพร่างพรายทั้งซ้ายขวา
พอเห็นหน้าลูกแล้วจะแคล้วกัน
ยังแต่ลูกประจำจะทำขวัญ
ได้ป้องกันกายข้างหน้าไป

ขุนช้างขุนแผน ตอน พลายงามพบพ่อ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 12)

39. นิราศนรินทร์: โคลงสี่สุภาพ

อยุธยาสล่มแล้ว	ลอยสวรรค์ ลงฤ
สิงหาสน์ปรางค์รัตนบรร-	เจ็ดห้า
บุญเพรงพระหากสวรรค	ศาสน์รุ่ง-เรื่องแฮ
บังอบายเบิกฟ้า	ฝักพินใจเมือง
เรื่องเรื่องไทรรัตนันพื้น	พันแสง
รินรสพระธรรมแสง	คำเช่า
เจดีย์ระคะแซง	เสียดยอด
ขลยั้งแสงแก้วแก้ว	แก่นห้าหลากสวรรค
โหมควรวักฝากฟ้า	ฤาจิน ดีฤา
เกรงเทพไให้ธรณินทร์	ลอบกล้า
ฝากลมเลื่อนโหมบิน	บนเล่า นะแม่
ลมจะชายชักช้า	ชอกเนื้อเรียมสงวน
จากมามาแล้วล้ำ	ลำบาง
บางยี่เรือราพลง	พี่พร้อม
เรือแพงช่วยพานาง	เมียงม่าน มานา
บางบ่รับคำคล้อย	คว่าน้ำตาคลอ
เอียงอกเทออกอ้าง	อวดองค์ อรเอย
เมรุชুবสมุทรคินลง	เลขแต่้ม
อากาศจักงานผจง	จารึก พอฤา
โหมแม่หยาดฟ้าแย้ม	อยู่ร้อนฤาเห็น

นายนรินทร์ทิเบศร์ (อิน)
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553ง: 98-100)

40. นมัสการมาตาปิตุคุณ: อินทวิเชียรฉันท 11

ข้าขอนบชนกคุณ	ชนนี้เป็นแก้วมุล
ผู้กอบนุคุณพูน	ผดุงจวบเจริญวัย

พุ่มพิกทะนุถนอม	บ บำราศนิรโกล
แสนยากเท่าไรไร	บ คิตยากลำบากกาย
ตราภทนระคนทุกซ์	ถนอมเลี้ยง ฤ รุ้วย
ปกป้องซึ่งอันตราย	จนได้รอดเป็นกายา
เปรียบหนักชนกคุณ	ชนนี้คือภุผา
ใหญ่พื้นพสุณธรา	ก็ บ เทียบ บ เทียมทัน
เหลือที่จะแทนทด	จะสนองคุณนันต์
แท็บูชไนยอัน	อุดมเลิศประเสริฐคุณ

พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553ง: 14)

41. นมัสการอาจารย์คุณ: อินทวิเชียรฉันท 11

อนึ่งข้าค่านับน้อม	ต่อพระครูผู้การุญ
โอบเอื้อและเจือจุน	ทั้งบุญบาปทุกสิ่งอัน
ชี้แจงและแบ่งปัน	ขยายอัตถ์ให้ชัดเจน
จิตมากด้วยเมตตา	และกรุณา บ เอียงเอน
เหมือนท่านมาแกลิ่งเกณฑ์	ให้ฉลาดและแหลมคม
ขจัดเขลาบรรเทาโม-	หะจิตมืดที่งุนงม
กังขา ณ อารมณ	ก็สว่างกระจ่างใจ
คุณส่วนนี้ควรนับ	ถือว่าเลิศ ณ แคนไตร
ควรนึกและตรึกใน	จิตน้อมนิยชม

พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553ง: 15)

42. มงคลสูตรคำฉันท์: อินทรวีเชียรฉันท 11

(1) อเสวนา จ พาลานํ ปฐา จ ปุชนีนยานํ หนึ่งคือบ่คบพาล หนึ่งคบกะบัณทิต หนึ่งกราบและบูชา ข้อนี้แหละมงคล	ปณฺฑิตานญจ เสวนา เอตมฺมงฺคฺลมุตฺตมํ เพราะจะพาประพฤติผิด เพราะจะพาประสพผล อภิบุชนิชฺชน อดิเรกอุตฺมดี
(2) ปฏฺฐิรูปเทสวาโส จ อตุตฺตสมฺมาปณฺธิ จ ความอยู่ประเทศซึ่ง อีกบุญญะการที่ อีกหมั่นประพฤติควร ข้อนี้แหละมงคล	ปฺพุเพ จ กตปฺญญฺตา เอตมฺมงฺคฺลมุตฺตมํ เหมาะและควรจะสุจี ณ อดิตะมาคฺล ณ สภาวะแห่งคน อดิเรกอุตฺมดี
(3) พาหุสจฺจญจ ลิปฺปญจ สุภาสิตา จ ยา วาจา ความได้สัดับมาก อีกศิลปศาสตร์มี อีกหนึ่งวินัยอัน อีกคำเพราะบรรสาน ทั้งสี่ประการล้วน ข้อนี้แหละมงคล	วินโย จ สฺสูทิจฺจโธ เอตมฺมงฺคฺลมุตฺตมํ และกำหนดสุวาที จะประกอบมณฺญุการ นรเรียนและเชี้ยวชาญ ฤดีแห่งประชาชน จะประสิทธิมนฺญุผล อดิเรกอุตฺมดี
(4) มาตาปีตฺตอุปฺภูจฺจํ อนากฺุลา จ กมฺมฺนฺนฺตา บำรุงบิดามา- หากลูกและเมียมี การงานกระทำไป ข้อนี้แหละมงคล	ปฺุตฺตทาทสฺส สจฺจโก เอตมฺมงฺคฺลมุตฺตมํ ดูระด้วยหทัยปรีช ก็ถนอมประหนึ่งคน บ่มียุ่งและสับสน อดิเรกอุตฺมดี

พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553ง: 163)

43. นิราศพระบาท: กลอนสุภาพ

พื้นผนังหลังบัวที่ฐานบัว หยิกขย้อมกุมวาสุกรีกำ ไบระกาหน้าบันบนชั้นมุข ดุยอดเยี่ยมเทียบยอดคุณุทธ นาคสะดุ้งรุงรังกระดิ่งห้อย เสียงประสานกังสดาลกระดิ่งดัง	เป็นครุฑอัถยื่นเหยียบภุชงค์ขำ กิณนราร่ายเทพประนมกร สุวรรณสุกเลื่อมแก้วประภัสสร กระจิ่งซ้อนแซมไบระกาบัง ไบโพธิ์ร้อยระเรงอยู่แห่งหัง วิเวกว้างเวงในหัวใจครัน
บานทวารลานแลด้วนลายมุก เป็นนาคครุฑยุคเหนี่ยวในเครือวัลย์ ลิงโตอัถกักก้านกระหนกเกี่ยว ชมพูปานกอดก้านกนกกรม รูปนารายณ์ทรงชี้ครุฑาเหิน รูปอมรรกรำพระชำมรงค์ ผนังในคูดีทั้งสี่ด้าน จำเพาะมีสี่ด้านทวารบัง มณฑปน้อยสวมรอยพระบาทนั้น เพดานดาดลาดล้วนกระจงงาม ตาข่ายแก้วปักกรองเป็นกรวยห้อย หอมควันรูปเทียนตรลอบอยู่บอขาย	นำสนุกในกระหนกคูผกผัน รูปยักษ์ยื่นยื่นกอดกระบองกุม เทพเหนี่ยวเครือกระหวัดหัดถักข้อม สุกรีพุ่มขรรค์เจือในเครือวาง พรหมเจริญเสด็จยังบัลลังก์หงส์ เสด็จทรงคชสารในบานบัง โอพาพารทองทาฝาผนัง ที่พื้นนั่งดาดด้วยแผ่นเงินงาม ล้วนสุวรรณแจ่มแจ้งแสงอร่าม พระเพลิงพลามพรางพรางสว่างพราย ระย้าย้อยแววามอร่ามฉาย ฟุ้งกระจายรื้นรื้นทั้งห้องทอง

สุนทรภู่

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 17)

44. ธรรมาธรรมะสงคราม: กาพย์ยานี 11

คู่ก่อนนิกรชน ทั้งสิบประการจำ การฆ่าประดาสัตว์ อันว่าดวงชีวิ	อกุศลบาปกรรม และละเว้นอย่าเห็นดี ฤประโยชน์บ่พึงมี ย่อมเป็นสิ่งที่ควรถนอม
---	---

ถือเอาซึ่งทรัพย์สิน	อันเจ้าของมียินยอม
เจานั้นเสียคาย่อม	จิตตะจึงเป็นหนักหนา
การล่วงประเวณี	ณ บุตรีและภรรยา
ของชายผู้อื่นลา-	มกกิจบับังควร
กล่าวปดและลดเลี้ยว	พจนามิรู้สงวน
ย่อมจะเป็นสิ่งชวน	นรชังเป็นพันไป
ต่อเสียดเพราะเกลียดชัง	บ่มียังประโยชน์ใด
เสื่อมยศและลดไม-	ตรีระหว่างคณาสาช
พูดหยาบกระทบคน	ก็ต้องทนซึ่งหยาบคาย
เจรจากับเขาร้าย	กว่าเขาจะตอบดี
พูดจาที่เพื่อเจ้า	จะสาระบ่มี
ทำตนให้เป็นที	นรชนเขานินทา
มุ่งใจและใส่ทรัพย์-	ชะด้วยโลภะเจตนา
ทำให้ผู้อื่นพา	กันตำหนิมิรู้หาย
อีกความพยาบาท	มนะมุ่งจ้านร้าย
ก่อเวรบ่รู้วาย	ฤจะพันซึ่งเวรา
เชื่อผิดและเห็นผิด	สิจะนิจะเสื่อมพา
เสรำหมองมีผ่องผา-	สุกะรีนฤดีสบาย
ละสิ่งอกุศล	ลิกมลจะพึงหมาย
เหมาะสมทั้งหญิงชาย	สุจริต ณ ไตรทวาร
จงมุ่งบำเพ็ญมา-	ตุปีตุปีฐานการ
บำรุงบิดามาร-	ครให้เสวยสุข
ใครทำละนี้ไซ้	ก็จะได้นิราศทุกข์
เนานานสราญสุข	และจะได้กระไลสวรรค
ยศใหญ่จักมาถึง	กิติพึงจะตามทัน
เป็นนิจะนิรัน-	ครย่อมจะหรรษาฯ

พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 18-19)

45. สวรรค์ชั้นกวี: กลอนสุภาพ

สรวงสวรรค์ชั้นกวีจรัดัน	ผ่องประภัสร์พลอยหาวพราวเวหา
พริ้งไพเราะเสนาะกรรณวิณณา	สมสมญาแห่งสวรรค์ชั้นกวีฯ
อัมอรณัมชมสถานวิมานมาศ	อันโอภาสแผ่ผายพรายรังสี
รัศมีมีเสียงเพียงคนตรี	ประทีปทิพย์ระสระจังหวะโยน
รเมียรไม้ใบโบกสุโนคเกาะ	สุดเสนาะเสียงนกซึ่งผกโผน
โผต้นนั้นผันตนไปต้นโน้น	จังหวะโจนสิ่งจับรับกันไป
เสียงกรรือคล้องคำลำน่าขับ	ดุริยศัพท์สำนึกเมื่อพฤกษ์ไหว
โพรยประทีนกลั่นผกาสุราลัย	เป็นคลื่นในเวทาศหยาดยินดีฯ
บังคมคัลอัญชลิทวิเทพ	ซึ่งสุขเสพย์สำราญมาณศรี
ณภพโน้นในสวรรค์ชั้นกวี	แลภพนี้ในถ้อยที่ร้อยกรอง
ไม่มีเวลาวายในภavn่า	เนาในฟ้าในดินทั้งถิ่นสอง
เชิญสดับรับรสบทลอบอง	ซึ่งข้าปองสดุดีกวีเอยฯ

พระนิพนธ์พระราชวรวงศ์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 20)

46. อิเหนา: กลอนสุภาพ

พระเสด็จลดเลี้ยวเที่ยวชม	มีมโนภริมย์แจ่มใส
เปลวปล่องห้องถ้ำอำไพ	พื้นลาดลาดไปด้วยเงินงาม
เพดานดาราระย้าย่อย	ทองทับประดับพลอยเรือนอร่าม
อักษกลับแก้วมณีอัคคีตาม	สว่างวามแววับจับจินดา
มีชะวากวุ้งเว้งเป็นเชิงชั้น	ล้วนทองคำทำคั่นกันฝา
นลักรูปสิงสัตว์วันนา	คุณเด่นออกมาเหมือนจริง
ทั้งเนื่อนกดังเป็นเห็นประหลาด	พฤกษาชาติเหมือนจะไหวไวกิ่ง
อันรูปเสื่อสีห์หมีกระทิง	เหมือนจะอย่างวางวิงเวียนง

พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 21)

47. ลิลิตตะเลงพ่าย: โคลงสี่สุภาพ

เบื่องนั้นนฤนาถผู้	สยามินทร์
เบี่ยงพระมาลาผิน	ห่อนพ้อง
ศัสตราวุธอรินทร์	ฤาญ องค์เอย
เพราะพระหัตถ์หากป้อง	ปิดด้วยขอทรง
บัดมวงคลพ่าห้ให้	ทวารดี
แว้งเหวี่ยงเบี่ยงเสียรสะบัด	ตกได้
อุกคลูกพลุกเงยงัด	คอกช เศึกแฮ
เบนป่ายหงายแขนงให้	ท่วงท้อทีถอย
พลอยปล้ำเพ็ลยกล้าท่าน	ในรณ
บัตราชฟาดแสงพล-	พ่ายพื่อน
พระเดชพระแสงคงคล	เผด็จคู่ เข็ญแฮ
ถนัดพระอึงสาข้อ	ขาดค้ำวโดยขวา
อุรารานร้าวแยก	ยลสยบ
เอนพระองค์ลงทบ	ท้าวคั้น
เหนือคอกชซอนชบ	สังเวช
ววยชีวาทม์สุดสิ้น	คู่ฟ้าแสวสวรค์

พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ฉ: 64)

48. มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุ่มาร: ร่ายยาว

โศ โภธิสตโต ปางนั้นสมเด็จพระบรมโพธิสัตว์ศรีได้ทรงฟังพระลูกน้อยทรงกันแสงทูล
ละห้อย วันนั้น กลั้นพระ โศกมิได้ละอวยพระทัยแก่เทพดา ปณณศาต ปวิสิตุวา เสด็จเข้าสู่ภายใน
พระบรรณศาลา ชบพระพักตราทรงพระกันแสงสะอื้นให้ ว่าไอ้เจ้าเพื่อนเข็ญใจของพ่อเอ๋ย เจ้าเคย
กระทำการมไว้เป็นโฉน จึงมาตกเข็ญใจไร้ยากอนาถาให้พราหมณ์ชราว่างร่ายกาจ ตะแกมาทำสี
หนาทโทยโทยตี โอเวลาปานฉะนี้ก็สาขันธ์ คนทั้งหลายเขาเรียกกันกินอาหาร บ้างก็เล้าโลม
ลูกหลานให้อาบน้ำแล้วหลับนอน แต่สองบังอรของพ่อนี้ ใครจะปรานีให้นม น้ำ ก็จะทำตราคร่า
ลำบากใจ ที่ไหนจะเดินได้ด้วยพระบาทเปล่า ทั้งไอ้แดงจะแผดเผาให้พูปอง จะชอกช้ำคล้ำเป็น

หนองลงลามไหล สองสุริยวงศ์ตั้งแต่ว่าจะทรงกันแสงให้สุดอาลัยของพ่อแล้วที่จะติดตาม จะบาย
 หน้ไปหาพราหมณ์เมื่อยามเย็น เแต่จัญไรไหนเลยจะเห็นด้วยสองเจ้า มีแต่จะรุกร้าคำรามตี ธชีเอ๋ย
 กระไรเลยไม่เกรงขามเราบ้างเมื่อยามจน จะคิดคู้บ้างเป็นไรว่าลูกทั้งสองคนคู่ชีวามม์ ยังตัดใจให้
 ขาดมิให้เสียประโยชน์ แต่ก่อนโศคข้าสินได้สืบมาถึงสี่ชั่ว ผู้อื่นรู้ก็เกรงกลัวไม่ทำได้เหมือน
 พราหมณ์ผู้นี้ วาริชสุเสวเม สโต เสมือนหนึ่งพรานเบ็ดมาตีปลาที่หน้าไซ บรรดาปลาจะเข้าไปให้
 แดกฉาน ตัวเราผู้ทำทานเหมือนตัวปลา พระโพธิญาณในภายหน้านั้นคือไซ บรรดาจะเข้าไป
 จึงยกพระลูกให้เป็นทานบารมี พระลูกรักทั้งสองศรีคั่งกระแสนินธุ์ พราหมณ์ประมาทหมิ่นมาคำดี
 เสมือนกระพุ่มวาริให้ปลาตื่น น้ำพระทัยท้าวเธอถอยคืนจากอุเบกษา บังเกิดอวิชชามาห่อหุ้มพระ
 ปัญญาอันกลัดกลุ้มไปด้วยโมโหให้ลุ่มหลง โทโสเข้าซ้ำส่งให้บังเกิดวิหิงสาขึ้นทันที ว่าอุเหม!
 อุเหม! พราหมณ์ผู้นี้อาจองทะนงหนอ มาตีลูกต่อหน้าพ่อไม่เกรงใจ ธชีเอ๋ย งามาอยู่ป่าเปล่าเมื่อไร
 ทั้งพระบรรคศีลปชัยก็ถือมา ธนุจาปี กเหตุวา ก็ทรงพระแสงธนูศรกระสันมันกับมือ ฆ่าพราหมณ์
 ผู้นี้เสียเถิดหรือ เธอก็ฮือฮืออยู่แต่ในพระทัย ภายหลังจึงตั้งจิตพิจารณาในพระอริยประเพณีหนอ
 พุทธางกูร ก็รู้ว่าอาตมะนี้เพิ่มพูนมหาปุตตบริจาจากเจิวสิหว่า เมื่อพระปัญญาบังเกิด มีพระบรม
 ราชฤทธิเธอจึงตรัสสอนพระองค์เองว่า โภเวสุสนุตร คุณกรมหาเวสสันดร อย่าอวดอวดไว้เว้ทำเนาเขา
 เข้ากับเจ้าเขาจะตีกันไม่ต้องการ ให้ลูกเป็นทานแล้ว ยังมาสอดแค้นเมื่อภายหลัง ท้าวเธอก็ตั้ง
 พระสมาธิระงับดับพระวิโยค กลั้นพระโศกสงบแล้ว พระพักตร์ก็ผ่องแผ้วแจ่มใส จุทองอุไร
 ทั้งแท่ง อันบุคคลแกล้งหล่อแล้วมาวางไว้ในพระอาศรม ตั้งแต่จะเชยชมพระปิยบุตรทานบารมี
 แห่งหน่อพระชินศรีเจ้า นั้นแล

เจ้าพระยาพระคลัง (หน)

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 22-24)

49. ยามมีด: โคลงสี่สุภาพ

ยามมีดไข่มืดแท้	ทุกสถาน
คูตีเมื่อรัตติกาล	หม่นเศร้า
ดาวศุกร์กลับชัชวาล	สุกสว่าง
แม้ไม่มีจันทร์เจ้า	ไขว้างหวาดหวี

คราหิวไข่จักต้อง	เสียดศรี
อุทกกล้านาถิ	อยู่ได้
เย็นชานผ่านอินทรีย์	พอขึ้น จิตนา
แม่มได้อิมไซร์	ไข่ต้องวางวาย
พรากหายไข่พรากร้าง	นิรันดร์กาล
มิพรากมีพบพาน	เพื่อนพ้อง
ชิงโสภโสภพลาญ	เผาจิต
วันหนึ่งนั้นจักต้อง	กลับร้ายกลายเป็นดี
ถึงทีสบเหตุร้าย	แรงเจิญ
พึงพินิจนั้นไข่เป็น	สิ่งร้าย
พักหนึ่งจึงจิตเย็น	ระลึกอยู่ เถิดรา
รู้แยกรู้ชั้ย	จักได้ทางเกษม
จุงเปรมปรีติด้วย	ปัจจุบัน
ศานติอยู่คู่กัน	แกร่งกล้า
เพียรระลึกรู้ทัน	ในเหตุ ผลนอ
โลกทัศน์จักเจิดจ้า	แจ่มด้วยปัญญา

ยามมืด

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 25)

50. กาพย์เห่เรือ: กาพย์เห่เรือ

โคลง

ปางเสด็จประเวศด้าว	ชลาลัย
ทรงรัตนพิमानชัย	กิ่งแก้ว
พรั่งพร้อมพวงพลไกร	แหนแห่
เรือกระบวนต้นแพรว	เพริศพริ้งพายทอง

กาพย์

พระเสด็จโดยแดนชล	ทรงเรือต้นงามเจิดฉาย
กิ่งแก้วแพรวพรรณราย	พายอ่อนหยับจับงามงอน

นาวาแน่นเป็นขนัด	ล้วนรูปสัตว์แสนยาก
เรือเร็วทิวธงสลอน	สาครลั่นครื้นครื้นฟอง
เรือครุฑยุคนาคหิ้ว	ลิวลอยมาพาผันผยอง
พลพายกราชพายทอง	ร้องโห่เห่ไอ้เห่มา
สรมุขมุขสีด้ำน	เพียงพิมานผ่านเมฆา
ม่านกรองทองรจนา	หลังคาแดงแย่งมังกร
สมรรถชัยไกรกาบแก้ว	แสงแวววิบจับสาคร
เรียบเรียงเคียงคู่จร	คั่งร่อนฟ้ามาแดนดิน
สุวรรณหงส์ทรงพู่ห้อย	งามชดช้อยลอยหลังสินธุ์
เพียงหงส์ทรงพรหมินทร์	ลินลาศเลื่อนเดือนดาชม
เรือชัยไวว่องวิ่ง	รวดเร็วจริงยิ่งอย่างลม
เสียงเส้าเร้าระดม	ห่มท่ายเย็นเดินคู่กัน
คชสีห์ที่ผาดแผ่น	คู่ดั่งเป็นเห็นขบขัน
ราชสีห์ที่ยืนยัน	คั่นสองคู่คู่อึ้งยง
เรือม้าหน้ามุงน้ำ	แล่นเฉื่อยน้ำล้าระหง
เพียงม้าอาชาทรง	องค์พระพายผายผันผยอง
เรือสิงห์วิ่งแผ่นโผน	โจนตามคลื่นผืนฟ้าฟอง
คู่อึ้งสิงห์ล้าฟอง	เป็นแถวท่องล่องตามกัน
นาคาหน้าคังเป็น	คูเขม้นเห็นขบขัน
มังกรถอนพายพัน	ทันแข่งหน้าวาสุกรี
เสียงผาง่าเท้าโผน	เพียงโจนไปในวาริ
นาวาหน้าอินทรี	มีปีกเหมือนเลื่อนลอยโพยม
ดนตรีมีอึงอล	ก้องกาหลพลแห่โหม
โห่ฮึกครึกครื้นโครม	โสมนัสชื่นรื่นเริงพล
กรีธาหมู่เนาเวศ	จากนครศโดยสาชล
heimที่ขึ้นกรมะล	ขลมังจาสารพันมี

พระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรฯ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2550: 83-84)

51. วารีดุริยางค์: กลอนสุภาพ

<p> จงหยุดชมชื่นใจในใจเกิด สมมติจากหัวใจไปทุกตอน สงสารใจ ใจเจ้าเอ๋ยไม่เคยนิ่ง เหมือนถูกกายกำบังกักขังใจ กลางคืนคอยเป็นควั่นอันอัดไว้ ร่างกายถูกผูกพันสรรพางค์ เมื่อใจทุกข์กายก็ต้องทนครองทุกข์ วนเวียนหว่างทุกข์สุขทุกวันวาร ทุกวิถีที่ใจได้เที่ยวท่อง ที่โคจรของใจไม่เคยจน ใจจึงหน่ายจึงเหน้อยจึงเมื่อยล้า เกิดแล้วก่อต่อแล้วเร้นเย็นแล้วร้อน รู้และเห็นเป็นไปตามใจอยาก หยุคเสียทีหยุคเสียเกิดเปิดประตู ขอกายเจ้าจงเป็นเช่นต้นไม้ เพื่อแผ่ร่มและเป็นหลักให้พักพิง และใจเจ้าจักเป็นเช่นสายน้ำ เพื่อเลี้ยงชีพขโลมโลมใไล้ให้เบิกบาน อิศรเสรีที่จะไหล ชมดอกไม้สายลมพรมรำเพย </p>	<p> ทุกสิ่งเกิดก่อไว้ในใจก่อน ใจจึงซ่อนทุกสิ่งจริงลวงไว้ วนและวังคั่นและวันหวั่นและไหว ใจจึงได้คั่นรันทุทหนทาง ครั้นกลางวันก็เป็นไฟไปทุกอย่าง เป็นสื่อกลางแก่ใจรับใช้การ ครั้นใจสุขกายก็สุขสนุกสนาน แล้วสะสมสันดานการเป็นคน ล้วนขึ้นต้องอยู่ระหว่างกลางปลายคั่น ไม่เคยพ้นไม่เคยพรากจากวงจร วนผวาอ่อนไหวถูกไล่ค้อน ไม่พักผ่อนเพียงสักคราวเฝ้าแปบพู่ จึงเหมือนฉกขวกขวางกำบังอยู่ เพื่อได้รู้และได้เห็นตามเป็นจริง ยืนอยู่ได้โดยภพสงบนิ่ง แต่งดอกพริ้งผลัดฤดูอยู่ชั่วกาล ใสเย็นน้ำขึ้นแล้วไหลแผ้วผ่าน เพียงพ้องพานผิวแผ้วแล้วผ่านเลย ด้วยเพลงไพเราะล้ารำเจลดย และชื่นเชยกับชีวิตทุกทิศทาง </p>
--	--

เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 32)

52. ขุนช้างขุนแผน: กลอนเสภา

โจนลงกลางขานร้านดอกไม้	ของขุนช้างปลูกไว้อยู่คายน
รวยรสเกรสรเมื่อก่อนคืน	ชื่นชื่นลมชายสบายใจ
กระถางแถวแก้วเกศพิภุสเกม	ยี่สุ่นแซมมะสังคัดคูไสว
สมอรัศคัตทรงสมละไม	ตะขบข่อยคัตไว้งหวะกัน
ตะโกนาทึงกึ่งประกบยอด	แทงทวยทอดอินพรมนมสวรรค์
บ้างผลิดอกออกช่อขึ้นชูชัน	แสงพระจันทร์จับแจ่มกระจ่างตา
ยี่สุ่นกุหลาบมะลิซ้อน	ช่อนชูชุกลิ่นถวิลหา
ถ้าดวงกวนใจให้ไคลคลา	สาวหยุดหยุดช้ำแล้วเย็นชม
ถัดถึงกระถางอ่างน้ำ	ปลาทองว่ายคล้ำเคล้าคลึงสม
พ่นน้ำคำลอยถอยจม	นำชมซักคู่อยู่เคียงกัน
บ้างแหวกจอกออกช่องภูเขาเคียง	วัดเหวี่ยงเวี่ยงหางระเหิดหัน
บ้างกินไคลไล่เกล้าพัลวัน	ถัดนั้นแอกไถละไมงอน
กะดิ่งพรวนล้วนสักหลาดทับ	ดาวประดับดวงเด่นคู่สลอน
สลักเสลาเกลาเกลี้ยงอรชร	เชือกใช้ไว้ซ่อนสลักกัน
เครื่องม้าดาบดาบจิ้งหวะวาง	เครื่องช้างสารพัดจะจัดสรร
ขอคร่ำค้ำมพลองทองพัน	ถัดนั้นอย่างเอื้องชำเลื่องมา

พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542: 33)

53. คำวาทิต: กลอนสุภาพ

สายสะหลี	วิชาปมี	บตีเนื้อเจ้า
ช่างอัปจนตัว	เด็กเคิงยามเต่า	เสียบคนเราแท้ทัก
หันเพิ่นทำการ	ควรแยงแค้นคัก	หมายเมียคมันจำเอา
หัวใจฟุ้งฟ้า	เปิดไฟลนเผา	ช่างพาโลเมาริบร้อนเร่งสร้าง
ช่างหุ่มปตี	บ่สมคำอ้าง	บ่เหมือนเพิ่นชานาญรู้ชั้น
ควรมีฟ้อแปลง	หื้อมันแค้นคัก	จักเป็นที่ฟุ้งอันกายลุน

ความรู้มีไว้	บ่วายหายสูญ	เที่ยงจักเป็นคุณ
สืบไปภายหน้า	บ่ไซ้จักเหมือน	ว้าวควายกินหญ้ากินเที่ยวไปบ่ซื่อ
หญ้ามี่บ่เขียม	ใหญ่มาชื้อมือ	บ่อดอยากกันอันใด
เต็มนอนอยู่แล้ว	ลูกกินบ่ไหว	บ่เหมือนคนเราอิแปลงแต่งสร้าง
นุ่งนุ่งกินกิน	ปลุกฆ่าแต่งห้าง	บ่มีวันยามหว่างยัง
สัพพะการใด	อย่าหื้อมันค้ำ	หื้อรู้ดีแจ้หลายอัน
งูเทิงแข็งแล้ว	มันช่างสทหวัน	เอาไหนบ่ทัน
งูพันลอคไกล	เหมือนจ้องอยู่ไกล	แดดฝนมีไกล่ตกลงมาอาบย่อย
สองหัตถา	ลูบคลำคะคอย	บ่มีร่มจ้องคลุมบัง
ถึงยามถึ่แก่น	ทุกข์บ่มีหยัง	วิชาประทั่งเลี้ยงท้องอาบได้

พระครูชัยศีลวิมล วัดเกตการาม อำเภอเมืองฯ จังหวัดเชียงใหม่
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 37)

54. โคลงกระทู้สุภาษิต: โคลงสี่สุภาพ

คนดีมีทั่วทั้ง	แปดทิศ
อย่านี้เรามีฤทธิ์	รอบรู้
คนอื่นไม่มีวิชา	ซาเช่น ดนเฮย
อาจจกมีผู้สู้	ห่อนสิ้นสุดสมัย
เปนนคนหาญแต่เพียง	พอดี
แขนงักจักเสียที	โทษล้ำ
กล้านักจักเกิดมี	รอยมิด ขวานแฮ
สูงนักจักโค่นค้ำ	ห่อนขึ้นคงเดิม
คบคนคูเลือกให้	เห็นคุณ
จนและมีการูญ	รับไว้
ดีชั่วเพื่อเจือจน	จิตรเจต นาแฮ
มีกิจพอเลือกใช้	ถูกชั้นชาติตระกูล

หลวงพัฒนาพงษ์ภักดี (ทิม สุขยางค์)
หมายเหตุ: การสะกดคำใช้ตามของเดิม
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 38)

55. ณ ขามสายัณห์: เปษณาทนต์ 16

เปษณาทนต์

ณ ขามสายัณห์ตะวันยังย้อย	แน่แรงเท่าหน้อยทยอยเหยียบหนา
ตะแฉ็กแฉ็กแฉ็กจะแหลกแล้วจ้า	กระดิ่งรับมาเถอะรับข้าวไป
คณาเนื่อนวลก็กรวญคลอจับ	ระริกแคนรับสลับเสียงใส
กระต๋องดำข้าวก็กราวเสียงไกล	สนุกน้ำใจสมัยสายัณห์
ตะแฉ็กแฉ็กแฉ็กตะแฉ็กแฉ็กแฉ็ก	กระต๋องดั่งแทรกตำรวลสรवलสันต์
มีน่านักข้าวก็เปลือกร้าวพลัน	บุรุษรีบคันกระดิ่งส่งมา
ประเพณีไทยสมัยก่อนเก่า	ก็คงมีเค้าจะเนานานถ้ำ
ครุณลูกหลานสถานท้องถิ่น	สมัครรักษาขนบธรรมเนียม

สุกร พลชีวิน

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 39)

56. ดอกไม้จะบาน: กลอนสี่

ดอกไม้	ดอกไม้จะบาน
บริสุทธิ์กล้าหาญ	จะบานในใจ
สีขาว	หนุ่มสาวจะใฝ่
แน่วแน่แก้ไข	จุดไฟศรัทธา
เรียนรู้	ต่อสู้มาหา
ก้าวไปข้างหน้า	เข้าหามวลชน
ชีวิต	อุทิศยอมตน
ฝ่าความสับสน	เพื่อผลประชา
ดอกไม้	บานให้คุณค่า
จงบานซ้ำซ้ำ	แต่ว่ายั่งยืน
ที่นี่	และที่อื่นอื่น
ดอกไม้สดชื่น	ขึ้นให้มวลชน

จิระนันท์ พิตรปรีชา

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 40)

57. นมัสการพระพุทธคุณ: อินทรวีเชียรฉันท 11

องค์ใดพระสัมพุทธ	สุวิสุทธสันดาน
ตัดมูลเกลศมาร	บมิหม่นมิหมองมัว
หนึ่งในพระทัยท่าน	ก็เบิกบานคือดอกบัว
ราภิพพันพั	สุวคนธกำจร
องค์ใดประกอบด้วย	พระกรุณาตั้งสาคร
โปรดหมู่ประชากร	มละโสมกันดาร
ชี้ทางบรรเทาทุกข์	และชี้สุขเกษมसानต์
ชี้ทางพระนฤพาน	อันพ้นโศกวิโยคภัย
พร้อมเบญจพิธจัก-	มจรวิมลใส
เห็นเหตุที่ใกล้ไกล	ก็เจนจบประจักษ์จริง
กำจัดน้ำใจหยาบ	สันดานบาปแห่งชายหญิง
สัตว์โลกได้พึงพิง	มละบาปบำเพ็ญบุญ
ข้าขอประณตน้อม	ศिरเกล้าบังคมคุณ
สัมพุทธการุญ-	ณภาพนั้นนรินดร

พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 41)

58. นมัสการพระธรรมคุณ: กาศ์นบั้ง 16

ธรรมะคือคุณากร	ส่วนชอบสาทร
คุณดวงประทีปชีवाल	
แห่งองค์พระศาสดาจารย์	ส่องสัตว์สันดาน
สว่างกระจ่างใจมนต์	
ธรรมไคนับโดยมรรคผล	เป็นแปดพึงขล
และแก้กับทั้งนฤพาน	
สมญาโลกอุดรพิสดาร	อันลึกโอฬาร
พิสุทธิพิเศษสุกใส	

อีกธรรมต้นทางกระไล	นามขนานขานใจ
ปฏิบัติปริยัติเป็นสอง	
ถือทางดำเนินจุดคลอง	ให้ล่วงลุปอง
ยังโลกอุดรโดยตรง	
ข้าขอโอนอ่อนอุตมงค์	นบธรรมจ้านง
ด้วยจิตและกายวาจา	

พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 42)

59. นมัสการพระสังฆคุณ: กายัญฉบัง 16

สงฆ์ใดสาวกศาสดา	รับปฏิบัติมา
แต่องค์สมเด็จพระวันต์	
เห็นแจ้งจิตตัจเสร็จบรร-	ลูทางที่อัน
ระจับและดับทุกข์ภัย	
โดยเสด็จพระผู้ตรัสไตร	ปัญญาฟ่องใส
สะอาดและปราศมัวหมอง	
เห็นห่างทางเข้าศึกปอง	บมีลำพอง
ด้วยกายและวาจาใจ	
เป็นเนื่อนานุญอันไพ-	ศาลแต่โลกภัย
และเกิดพิบูลย์พูนผล	
สมญาเอารสทศพล	มีคุณอนนต์
อนเกจะนับเหลือตรา	
ข้าขอพนมหมู่พระศรา-	พกทรงคุณา-
นุคุณประดุจรำพัน	
ด้วยเดชบุญข้าอภิวันท์	พระไตรรัตนอัน
อุดมคิเรกนิรัตติชัย	
จงช่วยขจัดโทษภัย	อันตรายใดๆ
จงดับและกลับเสื่อมสูญ	

พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 43)

60. บททำรำเบื้องต้น: อินทวิเชียรฉันท์ 11

ตั้งต้นให้เป็นประถม	ถัดมาพระพรหมสี่หน้า
รำทำสอดสร้อยร้อยเป็นพวงมาลา	เวโยชนโยชนซ้ำให้น้องนอน
รำทำผาหลา	ปลดปลงลงมาเพียงไหล่
พิสมัยร่วมเรียง	แก้วข้าเอยเคียงหมอน
เยื้องอย่างต่างกัน	รำหันเป็นมอน
มคราแขกเต้า	บินเข้ารัง
ทำกระต่ายชมจันทร์	พระจันทร์ทรงกลด
รำทำพระรถทิ้งสาร	มารกลับหลัง
ทำชูชาย	นาคกรายเข้าในวัง
จนมานั่งหมอบเฝ้า	เจ้านครินทร์
จีहनอนร้อนรำ	เข้ามาเปรียบท่า
รำทำพระรามรามมา	น้ำวศรศิลป์
มัจฉาสาคร	ในวาริน
หลงไหลไปสิ้น	งามโสภา
ทำโตเล่นหาง	ทำกวางโยชนตัว
รำยัวเอาแป้ง	มาคัดหน้า
หงส์ทองลอยล่อง	ว่ายน้ามา
เหราเล่นน้ำ	สำราญนัก
ทำโตเล่นหาง	รำทำกวางเดินดง
รำทำพระสุริวงศ์	ผู้ทรงศักดิ์
รำทำช้างสารหวานหญ้า	คุณารัก
ทำพระลักษมณ์แผลงศร	จรถี
จีहनอนพ้อนฝูง	bungพ้อนหาง
ขัดจางหยางนางรำ	สองศรี
ซัดทำสามวง	ทิ้งวงให้ดีดี
สี่ชอสามสาย	ย้ายเพลงรำ
ทำกระบี่ตีท่า	จินมาสาวไต้
รำทำชะนีร้ายไม้	คูเอื้อน้า

เมฆลาล้อแก้ว
เพลงรำแต่ก่อน

ล่อแล้วรำนำ
ครูสอนมา

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 44-45)

61. ฟังทะเลตะวันตก: กลอนสุภาพ

เมื่อวิบวิบแสงแวมเริ่มเต็มฟ้า	มานความมืดที่ทาก็ดดถอย
เมื่อหมอกน้ำล่องลาสาขารอย	เขียวม่วงครามก็ค่อยคลี่มานคลุม
เหนือคุ้งฟ้าคุ้งโค้งเป็นวงฟ้า	ขาวเมฆผอยจับฟ้าเป็นกลุ่มกลุ่ม
เรียเรียรายรายระบายรุม	แดงเต็มสุ่มทุมขึ้นทาบทา
หัวคลื่นนั้นเคลื่อนอยู่ครึกคริก	แรงहनลมดีกลมเดือนห้า
กำหนดท่วงทีแห่งลีลา	ใ้ให้น้ำ ใ้ให้ฟ้า ใ้ให้ทะเล
ขาวสีว่าเรือกลสำเภาก่า	กำลังลอยทอดเงาใ้หล่มเห่
เหมือนมีมือแวงเหมือนไกวเปล	ต่อเรือที่เรมาแรมไกล
หนึ่งนั้นประมงชรามาก	หน้ากร้านมือสากเสื่อเก่าใ้
เบ็ดราวสาว โยนเป็นสายโย	โยนพร้อมคลื่นใหญ่คลื่นตัวโยน
หัวเค็งโด่งตัวขึ้นเหมือนตึก	พายุครึกคริกขึ้นฝน โฝน
เกิดหุบม้วนตัวเป็นน้ำโดน	คลื่นเรือทั้ง โกลนเข้าสู่เกลียว
สาขสายพรายน้ำกะพริบพริบ	โลง่ตลอดควิบวิบคือน้ำเขียว
นกขาวว่ายฟ้าฟ้อนปีกเรียว	บินล่องน้ำเขียวที่ราลง
ทะเลเรียบน้ำเขียวสออดเกลียวแทรก	กระดานเรือลอยแตกเหมือนเศษพง
มานแดดแวมแวมเป็นแวนวง	ใ้ล้อบทาบตรงกระดานเรือ
มานแดดแสดสนั่นสาคน้ำ	เกิดเกล็ดเม็ดดงามเรื่องระเรือ
เขียวขาวม่วงครามน้ำเงินเจือ	เหมือนเกล็ดเม็ดแหงื่อประมงนั้น
เหนือคุ้งฟ้าคุ้งโค้งเป็นวงฟ้า	ดำความมืดเริ่มทาเป็นขึ้นขึ้น
เมื่อสิ้นสูญพรายแสงแห่งดาวัน	ทะเลอันคามันก็มีมมน

พนม นันทพฤกษ์

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 46-47)

62. วรรณกรรมคำสอนอีสาน: ราชสุภาพ

เฮ็ดกินอย่าคร้าน
 เป็นคนชายอย่าสู้คิดไกล
 เพิ่นทำบุญโตอย่าทำบาป
 สาหว่าเสียวหายคำ โสภเสร่า
 ให้ลูกหลานจื้อจำเอาไว้
 เป็นคนในให้เขียนความสู้
 เฮ็ดขำงาเขาบมีข่าน
 คนตาฟางให้หลิกมันก่อน
 เพิ่นหวงแหนอย่าได้ไปต้อง
 บ่อนบ่พอมันสู้คิดแพก
 เว้าแหกเมืองมันเป็นสูญเสร่า
 แต่ละเมืองมีเจ้าผู้หนึ่ง
 เงินเต็มถงอย่าได้อวดอ้าง
 ใจโมโหพาโลม้มาก
 บ่เฮ็ดนำมันสู้เป็นบาป
 เพิ่นซังโตหมั้นเที่ยวไปเว้า
 อยู่หลายคนมันดิกว่าน้อย
 อยู่น่ากันมีคุณพันสิ่ง
 คุณหนึ่งนั้นเห็นเสื่อเอ็นบอก

ครั้นเข้าบ้านอย่าด้านความอาย
 เป็นบ่อนได้อ่าให้เสียคุณ
 ไปอาบน้ำวังใหญ่สีขา
 แล้วจึงเว้าคำบุญคำทาน
 ใผผู้ได้ให้เว้าสืบไป
 เฮ็ดสู้หู้เขาบมีข่า
 ไปเที่ยวบ้านให้เบิ่งหนทาง
 บ่อนผู้ใหญ่อย่าได้ไปแทน
 ของพี่น้องอย่าได้ไปขอ
 เว้าแหกบ้านมันบมีเฮือง
 งามแต่เข้าเฮ็ดนาสองเหมือง
 ล้ากว่านั้นน้อยผ่อนกันลง
 ผู้เพิ่นกว้างมีมากกว่าโต
 ปากไปก่อนมันสู้เป็นกรรม
 บ่ราบพาบเมื่อหน้าเมื่อหลัง
 บ้านสูญเสร่ามีเถ้าหลายคน
 เว้าจ้อยจันมันอุ่นมันนั้
 คุณหนึ่งนั้นขำมน้ำพายเฮือ
 คุณหนึ่งนั้นจบเพทครุบา

วรรณกรรมคำสอนอีสาน กาพย์ปู่สอนหลาน
 (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 48)

63. ไหมแท้ที่แม่ทอ: กลอนสุภาพ

แม่ปลูกหมอนเลี้ยงไหมตั้งใจนัก
 อีกสาวไหมด้วยมือซื่อสัตย์นั้น
 สี่อัญญาณฝานมือสู่เส้นไหม
 ดินที่ใช้กระตุกก็คือชีวา

เร็วแรงรักแม่ใช้เพื่อใฝ่ฝัน
 ทั้งทอมันละเมียดละไมใช้เวลา
 ถักเส้นใยแต่ละเส้นเป็นเนื้อผ้า
 มือที่ควักกระสวยวาดคือชีวิต

ผ้าขาวม้าผืนใหม่แม่ให้ลูก
 ไช้ใหม่โยงใจแม่เนรมิต
 ลูกก็ถือผ้าทอที่แม่ให้
 ผ้าทั้งผืนมีชีวิตจิตวิญญาณ
 มือน้อยน้อยของแม่ดูแลนี้
 แต่มือเดียวกันนี้แหละสู้ทน
 แหละมือนี่ที่บันดาลงานชีวิต
 ยังถักทอ ทรมานยังทำทาย
 พร้อมทั้งสอนลูกสาวเจ้าศรีเรือน
 เพื่อสืบทอดแรงงานกาลเวลา
 และสอนเจ้าลูกชายให้ตระนง
 ด้วยละเอียดอ่อนในเชื้อไยรัก
 สักวันหนึ่งถึงไม่มีชีวิตแม่
 แม่ก็ทอ ลูกก็ทอ ต่อเส้นไย

รักพันผูกทุกไยใหม่วิจิตร
 ไหมอุทิศ แม่ก็ทอ ต่อตำนาน
 เป็นเชื้อไยใหม่และแม่ที่กล้าหาญ
 ถักประสานสอดสร้างอย่างแบบยล
 เคยเขียนดีลูกบ้างในบางหน
 ประคองลูกให้พ้นภัยอันตราย
 มิเคยคิดค่าแรงแข่งซื้อขาย
 ยังมันหมายผ้าไหมผืนใหม่มา
 อยู่เป็นเพื่อนแม่ทอปรารณา
 ก่อนมือแม่จะอ่อนล้าต้องลาพัก
 รักแม่ก็ของจงทำงานหนัก
 พลีชีวิตเพื่อถักและทอไท
 ลูกที่แท้ก็คงทอสืบต่อได้
 ผ้าชีวิตผืนใหม่ จะต้องงาม

ไพวรินทร์ ขาวงาม
 (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 49)

64. อยู่เพื่ออะไร: กลอนสุภาพ

ฉันอยู่เพื่อบุคคลที่ฉันรัก
 และรักฉันมันมานปานชีวิต
 ฉันอยู่เพื่อหน้าที่ที่พันผูก
 เป็นต่อธารรักที่ผันผันไป
 ฉันอยู่เพื่อค้นหาสัจจะ
 เพื่อสื่อแสงแจ้งสว่างพร่างตระการ
 ฉันอยู่เพื่อดวงใจที่ไร้ญาติ
 เพื่อรอยยิ้มพริ้มขลุ่ยป่นน้ำตา
 ฉันอยู่เพื่อเชื้อไยใจมนุษย์
 เป็นเกลียวมันขันแกร่งแรงกลืนกลม

ซึ่งใจซื่อถือศักดิ์สุจริต
 ในความผิดความหลงปลงอภัย
 เพื่อฝังปลุกความหวังพลังไย
 หล่อดวงใจแล้งร้อนให้ชื่นบาน
 กลางโมหะอาภรณ์เบียดประหาร
 กลางวิญญาณมืดมิดอวิชชา
 ที่เร้นแค้นแคลนขาคาวาสนา
 บนดวงหน้าโสภณชำระกำกรรม
 บริสุทธิที่สุดคณสถานงานผสม
 พายุร้ายสายลมมีอาจรอน

ฉันอยู่เพื่อความฝันอันเพริศแพรว
เมื่ออามิสฤทธิ์แรงแห่งทองปอนด์

ฉันอยู่เพื่อยุคทองของคนยาก
เพื่อความถูกต้องที่เขาถ่มจมทิ้งตัว
เพื่อโลกใหม่ใสสะอาดพิลาสเหลือ
เพื่อแสงรักส่องรุ่งพุ่งเป็นคำ

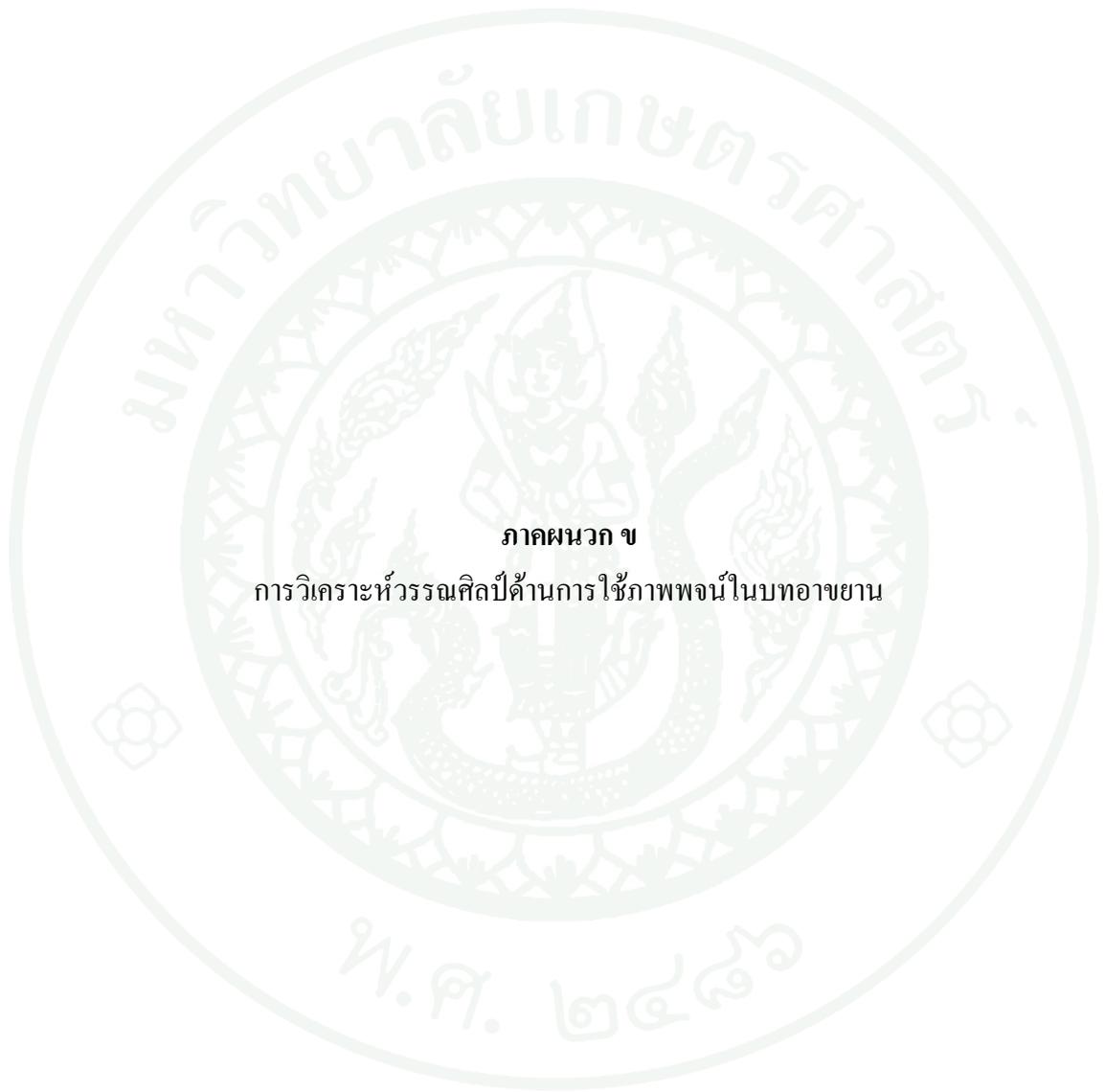
เมื่อโลกแฉ้วหลุดพ้นคนหลอกหลอน

มีอาจกลอนใจคนให้หม่นมัว
ที่เขาถากกรรมกรรมซ้ำปิ่นหัว
เพื่อความกลัวกลับกล้าบั่นอาธรรม
เมื่อคนเอื้อไมตรีอวยไม่ช่วยจำ
สว่างนำร่องพีมัชชียอย

อุชเชนี

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 50-51)

การวิเคราะห์วรรณศิลป์ในด้านการใช้โวหารภาพพจน์ในบทอาขยาน

อุปลักษณ์

จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบการใช้อุปลักษณ์ในบทอาขยาน จำนวน 41 แห่ง จากบทอาขยาน 19 บท ได้แก่

1. เด็กน้อย จำนวน 1 แห่ง

เด็กเอ๋ยเด็กน้อย	ความรู้เรายังด้อยเร่งศึกษา
เมื่อเติบโตใหญ่เราจะ得有วิชา	เป็นเครื่องหาเลี้ยงชีพสำหรับตน
ได้ประโยชน์หลายสถานเพราะการเรียน	จงพากเพียรไปเกิดจะเกิดผล
ถึงลำบากตรากตรำก็จำทน	เกิดเป็นคนควรหมั่นขยันเอ๋ย

ร้องลำฝรั่งรำเท้า
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ก: 66)

2. ปากเป็นเอก เลขเป็นโท หนังสือเป็นตรี ชั่วดีเป็นตรา จำนวน 4 แห่ง

ปากเป็นเอกเหมือนเสมณตร์ให้คนเชื่อ	ฉลาดเหลือวาจาปรีชาฉาน
จะกล่าวถ้อยร้อยคำไม่รำคาญ	เป็นรากฐานเกิดตนพันลำเค็ญ
เลขเป็นโทโบราณท่านสั่งสอน	เร่งสั่งวรเวียไว้ไว้ว่าเล่น
การคำนวณควรชำนาญคุณหาเป็น	ช่วยให้เด่นดินักหนารู้ทำคน
หนังสือเป็นตรีวิชาปัญญาเลิศ	เรียนไปเกิดรู้ไว้ไม่ไร้ผล
ขามยากแสนแค้นคับไม่อับจน	ได้เลี้ยงตนด้วยวิชาหาทรัพย์ทวี
ชั่วดีเป็นตราประทับไว้กับโลก	ยามวิโยคชีพยับล้มร้างหนี
ที่ศูนย์แท้ก็แต่ตัวส่วนชั่วดี	คงเป็นที่ลือทั่วชั่วฟ้าดิน

ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ฌ อยุธยา
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553ข: 154)

3. คนเป็นที่พึ่งแก่ตน จำนวน 1 แห่ง

เอาดวงใจเป็นทุนหนุนนำหน้า
เอาความเพียรเป็นยานประสานกัน
เงินและทองกองอยู่ประตุน้ำ
ทรัพย์สินในดินสินในน้ำออกกล้าไป

เอาปัญญาเป็นแรงมุ่งแข่งขัน
ผลจะบรรลุนี่ประจักษ์
คอยเปิดอ้ารับไม่ขับไส
แหลมทองไทยพร้อมจะช่วยอำนวย

เพิ่ม สวัสดิ์วรรณกิจ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ข: 75)

4. วิชามือเหมือนสินค้า จำนวน 12 แห่ง

วิชาเหมือนสินค้า
ต้องยากลำบากไป
จงตั้งเอากายเจ้า
ความเพียรเป็นโยธา
นิ้วเป็นสายระยาง
ปากเป็นนายนางไป
สติเป็นหางเสือ
ถือไว้อย่าให้เอียง
ปัญญาเป็นกล้องแก้ว
เจ้าจงเอาหูตา
ชี้เกียดคือปลาร้าย
เอาใจเป็นปืนคม

อันมีค่าอยู่เมืองไกล
จึงจะได้สินค้ามา
เป็นตำเภาอันโสกา
แขนซ้ายขวาเป็นเสาใบ
สองเท้าต่างสมอใหญ่
อักษณาลัยเป็นเสียบึง
ถือท้ายเรือไว้ให้เที่ยง
ดัดแล่นเลียงข้ามคงคา
ส่องคูแฉวงแนวหินผา
เป็นลำตำฟ้าดังกลม
จะทำลายให้เรือจม
ยิงระดมให้จมไป

เก่า

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ข: 45)

5. ผู้ชนะ จำนวน 1 แห่ง

เมื่อทำการสิ่งใดด้วยใจรัก	ถึงงานหนักก็เบาลงแล้วครั้งหนึ่ง
ด้วยใจรักเป็นแรงที่เร้าจริง	ให้มุ่งมั่นฝืนถึงซึ่งปลายทาง
เมื่อทำการสิ่งใดใจบากบั่น	ไม่ไหวหวั่นอุปสรรคเป็นขวากขวาง
ถึงเหนื่อยยากพากเพียรไม่ละวาง	งานทุกอย่างเสร็จเพราะกล้าพยายาม

บุญเสริม แก้วพรหม

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ก: 179)

6. ปากใดเกินบ่มีความสู้ จำนวน 1 แห่ง

มันเกิดมามีปากเสียเปล่า	เหมือนปากเต่าปากกิ้งปากหอย
ปากอันใดเขียนธรรมสู่มาก	บ่ลำบากฟังมวนเย็นใจ
ปากนำไฟเยือกเย็นคือน้ำ	นักปราชญ์เจ้าช้อย่อมว่าดี
ปากมีศรีสูงเสียดวิลาส	ปากสะอาดคุณล้นบ่ขาม

ประมวลธรรมยอดคำสอน ภาษาไทยกลางและภาษาไทยอีสาน
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ก: 22)

7. เพลงขาวเจ้าอิศรญาณ จำนวน 1 แห่ง

เกิดเป็นคนเชิงคูให้รู้เท่า	ใจของเราไม่สอนใจใครจะสอน
อยากใช้เขาเราต้องก้มประนมกร	ใครเลยห่อนจะว่าตัวเป็นวัวมอ
เป็นบ้ำจิ้นิยมชมว่าเอก	คนโทยกเหยกรักษายากลำบากมอ
อันยศศักดิ์มิใช่เกล้ามาแต่พอ	ถ้าเขาขอเหมือนอย่างเถาให้เราคั้น

สุภามิตติศรญาณ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ก: 111-112)

8. บุพการี จำนวน 1 แห่ง

ใครแทนพ่อแม่ได้	ไปมี เลยก่าน
คือคุณจันทร์สุรีย์ศรี	สว่างหล้า
ถิ่นท่านทั่วปฐพี	มีดหม่น
หมอมิ่งขวัญซ่อนหน้า	นึ่งน้ำตาไหลฯ

อังคาร กัลยาณพงศ์

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 5)

9. วัฒนธรรม จำนวน 1 แห่ง

อนึ่งศิลปงามเด่นเป็นของชาติ	เช่นปราสาทปรangk์ทองอันฝังไส
อีกคนตรีร่ำรวยลวดลายไทย	อวดโลกได้ไทยแท้แน่นอนอน
และอย่าลืมหัตถ์ใจแบบไทยแท้	เชื่อพ่อแม่พึงธรรมคำสั่งสอน
กำเนิดธรรมจรรยาเป็นอาภรณ์	ประชากรโลกเห็นเราเป็นไทย

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 8)

10. ชუნช้างขุนแผน จำนวน 1 แห่ง

นางกอดจูบลูบหลังแล้วสั่งสอน	อำนวยพรพลายน้อยละห้อยให้
พ่อไปตีศรีสวัสดิ์กำจัดภัย	จนเติบโตใหญ่ยังยวดได้บวชเรียน
ลูกผู้ชายลายมีอนันต์คือยศ	เจ้าจงอดสำห้ทำสมาธิสมาธิ
แล้วพาลูกออกมาข้างท่าเกวียน	จะจากเจียนใจขาดอนาถใจ

ชุนช้างขุนแผน ตอน พลายงามพบพ่อ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 11)

11. นมัสการมาตาปิตุคุณ จำนวน 1 แห่ง

เปรียบหนักชนกคุณ	ชนนี่คือภุผา
ใหญ่พื้นพสุณธรา	ก็ บ เทียบ บ เทียมทัน
เหลือที่จะแทนทด	จะสนองคุณานันต์
แท็บูชไ নয়อัน	อุดมเลิศประเสริฐคุณ

พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553ง: 14)

12. สวรรค์ชั้นกวี จำนวน 1 แห่ง

รเมียรไม้ไบโบกสุโนคเกาะ	สุดเสนาะเสียงนกซึ่งผกโพน
โผต้นนั้นต้นตอไปต้นโน้น	จิงหาวโจนสิ่งจับรับกันไป
เสียงนกร้องคล้อคำลำนำขับ	ดุริยศัพท์สำนึกเมื่อพฤกษ์ไหว
ไปรยประทีนกลิ่นผกาสุราลัย	เป็นคลื่นในเวหาศหยาดยินดีฯ

พระนิพนธ์พระราชวรวงศ์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 20)

13. วารีดุริยางค์ จำนวน 3 แห่ง

สงสารใจ ใจเจ้าเอ๋ยไม่เคยนี้	วนและวังคินและวันห้วนและไหว
เหมือนตุกกายกำบังกักขังใจ	ใจจึงได้คิ่นรนทุกหนทาง
กลางคีนคอยเป็นควันอันอัดไว้	ครั้นกลางวันก็เป็นไฟไปทุกอย่าง
ร่างกายถูกผูกพันสรรพางค์	เป็นสื่อกลางแก่ใจรับใช้การ

เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 32)

14. นมัสการพระพุทธรูป จำนวน 1 แห่ง

องค์ใดพระสัมพุทธ	สุวิสุทธสันดาน
ตัดมุลเกลศมาร	บมิหม่นมิหมองมัว
หนึ่งในพระทัยท่าน	ก็เบิกบานคือดอกบัว
ราภิพพันพั	สุวคนธกำจร

พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 41)

15. นมัสการพระธรรมคุณ จำนวน 1 แห่ง

ธรรมะคือคุณากร	ส่วนชอบสาธ
ดุจดวงประทีปชีवाल	ส่องสัตว์สันดาน
แห่งองค์พระศาสดาจารย์	
สว่างกระจ่างใจมนต์	

พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 42)

16. บททำรำเบื่องต้น จำนวน 2 แห่ง

ตั้งต้นให้เป็นประอม	ถัดมาพระพรหมสี่หน้า
รำทำสอดสร้อยร้อยเป็นพวงมาลา	เวโยนโยนซ้ำให้น้องนอน
รำทำผาหลา	ปลดปลงลงมาเพียงไหล่
พิสมัยร่วมเรียง	แก้วซ้ำเอยเคียงหมอน
เยื้องอย่างต่างกัน	รำหันเป็นมอน
มคราแขกเต้า	บินเข้าร้าง

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 44-45)

17. ฟังทะเลตะวันตก จำนวน 4 แห่ง

เมื่อวิบวิบแสงแวมเริ่มแค้นฟ้า	ม่านความมืดที่ทาก็ดลถอย
เมื่อหมอกน้ำค้างกลาสาครอย	เขี้ยวม่วงครามก็ค่อยคลี่ม่านคลุม
เหนือคุ้งฟ้าคุ้งโค้งเป็นวงฟ้า	ขาวเมฆฝอยจับฝ้าเป็นกลุ่มกลุ่ม
เรียเรียรายรายระบายรุยม	แต่งแค้นสุ่มทุมขึ้นทาบทา
หัวคลื่นนั้นเคลื่อนอยู่ครึกคริก	แรงहनลมตึกลมเดือนห้า
กำหนดท่วงทีแห่งลีลา	ให้น้ำ ให้ฟ้า ให้ทะเล
ยาวลีวาเรือกลสำเภาเก่า	กำลังลอยทอดเงาให้ลมเห่
เหมือนมีมือแกว่งเหมือนไกวเปล	ต่อเรือที่เรามาแรมไกล
หนึ่งนั้นประมงชรามาก	หน้ากร้านมือสากเสื่อเก่าใส่
เบ็ดราวสาวโยนเป็นสายใย	โยนพร้อมคลื่นใหญ่คลี่ตัวโยน
หัวเต็งโด้งตัวขึ้นเหมือนตึก	พายุครึกคริกขึ้นฝนโฝน
เกิดหุบม้วนตัวเป็นน้ำโตน	คลื่นเรือทั้ง โกลนเข้าสู่เกลียว
สาบสายพรายนน้ำกะพริบพริบ	โค้งตลอดควิบวิบคือน้ำเขี้ยว
นกขาวว่ายฟ้าฟ้อนปีกเรียว	บินล่องน้ำเขี้ยวที่ราลง
ทะเลเรียบน้ำเขี้ยวสอดเกลียวแทรก	กระดานเรือลอยแตกเหมือนเศษผง
ม่านแดดแวมแวมเป็นแวนวง	ใล้อาบทาบตรงกระดานเรือ

พนม นันทพฤษ

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 46-47)

18. ไหมแท้ที่แม่ทอ จำนวน 2 แห่ง

แม่ปลูกหม่อนเลี้ยงไหมตั้งใจนัก	เรียวแรงรักแม่ใช้เพื่อฝัฟั่น
อีกสาวไหมด้วยมือซ้อสัตย์นั้น	ทั้งทอมันละเมียดละไมใช้เวลา
สื่อวิญญานผ่านมือสู่เส้นไหม	ถักเส้นใยแต่ละเส้นเป็นเนื้อฝ้า
ตีนที่ใช้กระทูกคือชีวา	มือที่คว่ำกระสวยวาดคือชีวิต

ไพวรินทร์ ขาวงาม

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 49)

19. อยู่เพื่ออะไร จำนวน 2 แห่ง

ฉันอยู่เพื่อบุคคลที่ฉันรัก	ซึ่งใจซื่อถือศักดิ์สุจริต
และรักฉันมั่นมานปานชีวิต	ในความคิดความหลงปลงอกภัย
ฉันอยู่เพื่อหน้าที่ที่พันผูก	เพื่อฝังปลุกความหวังพลังใจ
เป็นต่อธารรักที่ล้นพันไป	หล่อดวงใจแล้งรินให้ชื่นบาน
ฉันอยู่เพื่อค้นหาสัจจะ	กลางโมหะอาภะยณณ์เบียดประหาร
เพื่อสื่อแสงแจ้งสว่างพร่างตระการ	กลางวิญญานมิดมิดอวิชชา
ฉันอยู่เพื่อดวงใจที่ไร้ญาติ	ที่เร้นแค้นแคลนขาดวาสนา
เพื่อรอยยิ้มพริ้มยลปนน้ำตา	บนดวงหน้าไศกข์ระกำกรม
ฉันอยู่เพื่อเชื้อไขใจมนุษย์	บริสุทธิสอดผสมงานผสม
เป็นเกลียวมันขันแกร่งแรงกลืนกลม	พายุร้ายสายลมมิอาจรอน

อุชเชณี

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 50-51)

อุปมา

จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบการใช้อุปมาในบทอาขยาน จำนวน 25 แห่ง จากบทอาขยาน 16 บท ได้แก่

1. ไก่แจ้ จำนวน 1 แห่ง

ไก่เอ๋ยไก่แจ้	ถึงยามขันขันแซ่กระชั้นเสียง
โก่งคอเรือร้องซ้องสำเนียง	ฟังเพียงบรรเลงวังเวงดัง
ถ้าตัวเราเหล่านี้หมั่นนึก	ถึงคุณครูผู้ฝึกสอนสั่ง
ไม่มากนักสักวันละสองครั้ง	คงตั้งแต่สุขทุกวันเอ๋ย

หม่อมเจ้าประภากร

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2550ก: 40)

2. รักษาป่า จำนวน 2 แห่ง

นกเขยนกน้อยน้อย	บินล่องลอยเป็นสุขศรี
ชนชาวราวลำลี	อากาศดีไม่มีภัย
ทุกทิศเจ้าเที่ยวท่อง	ฟ้าสีทองอันสดใส
มีป่าพาสุขใจ	มีต้นไม้มีลำธาร
ผู้คนไม่มีโรค	นับเป็นโชคสุขสำราญ
อากาศไร้พิษสาร	สัตว์ขึ้นบานดินชื่นใจ
คนสัตว์ได้พึ่งป่า	มารักษาป่าไม้ไทย
สิ้นป่าเหมือนสิ้นใจ	ช่วยปลูกใหม่ไว้ทดแทน

กระทรวงศึกษาธิการ
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2550ก: 49)

3. วิชาเหมือนสินค้า จำนวน 1 แห่ง

วิชาเหมือนสินค้า	อันมีค่าอยู่เมืองไกล
ต้องยากลำบากไป	จึงจะได้สินค้ามา
จงตั้งเอากายเจ้า	เป็นสำเภาอันโสภา
ความเพียรเป็นโยธา	แขนซ้ายขวาเป็นเสาใบ

เก่า
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ข: 45)

4. ปากใดเกินบ่มีความรู้ จำนวน 1 แห่ง

ปากใดเกินบ่มีความรู้	มักหลบหลู่คำมวนจับหาย
มีอุบายข้อมแดงด้วยหมาก	ปากอันนั้นนักปราชญ์นิทา
มันเกิดมามีปากเสียเปล่า	เหมือนปากเต่าปากกึ่งปากหอย
ปากอันใดเขียนธรรมชู้มาก	บ่ลำบากฟังมวนเย็นใจ

ประมวลธรรมยอดคำสอน ภาษาไทยกลางและภาษาไทยอีสาน
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ก: 22)

5. เพลงยาวเจ้าอิศรญาณ จำนวน 1 แห่ง

เกิดเป็นคนเชิงคูให้รู้เท่า	ใจของเราไม่สอนใจใครจะสอน
อยากให้เขาเราต้องก้มประนมกร	ใครเลยหอนจะว่าตัวเป็นวัวมอ
เป็นบ้ำจันนิยชมว่าเอก	คนโหยกหยกกรัษายากลำบากหมอ
อันยศศักดิ์มิใช่เหล้าเมาแต่พอ	ถ้าขายอเหมือนอย่างเกาให้เรากัน

สุภายติศรญาณ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ก: 111-112)

6. นิคมพจน์ กาย์ห่อโคลง จำนวน 1 แห่ง

ว่า ไ้อ้เรานี้ชั่ว	ชอบกรรม ชั่วนา
เป็น อกตัญญูทำ	โทษไว้
ดอก บัวข่วนนครนำ	นีกชอบ
บัว กลับเป็นจักรได้	ดั่งนี้กรรมสนอง

พระยาอุปกิตศิลปสาร

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 1)

7. สักวา จำนวน 2 แห่ง

สักวาหวานอื่นมีหมื่นแสน	ไม่เหมือนเม้นพจมานที่หวานหอม
กลิ่นประเทียบเปรียบดวงพวงพะยอม	อาจจะนุ่มจิตโน้มด้วยโลมลม
เม้นล้อลามหยามหยาบไม่ปลาบปล้ม	ดั่งดูดื่่มบอระเพ็ดต้องเข็ดขม
ผู้คีไพร์ไม่ประกอบชอบอารมณ์	ใครฟังลมเมินหน้าระอาเอย

พระนิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 4)

8. บทเสภาสามัคคีเสวก จำนวน 1 แห่ง

อันชาติใดไร้ช่างชำนาญศิลป์	เหมือนนารินไร้โฉมบรรโลมสง่า
ใครๆ เห็นไม่เป็นที่จำเริญตา	เขาจะพากันเขี้ยวให้อับอาย
ศิลปกรรมนำใจให้สร้างโศก	ช่วยบรรเทาทุกข์ในโลกให้เหือดหาย
จำเริญตาพาใจให้สบาย	อีกร่างกายก็จะพลอยสุขสราญ

พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ง: 45)

9. มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุ่มาร จำนวน 3 แห่ง

สองสุริยวงศ์ตั้งแต่ว่าจะทรงกันแสงให้สุดอาลัยของพ่อแล้วที่จะติดตาม จะบายหน้าไปหาพราหมณ์เมื่อยามเย็น เต่าจัญไรไหนเลยจะเห็นด้วยสองเจ้า มีแต่จะรุกเร้ากำรามตี ธิชียเอ๋ย กระไรเลยไม่เกรงขามเราบ้างเมื่อยามจน จะคิดดูบ้างเป็นไรว่าลูกทั้งสองคนคู่ชีวิตมัย ยังตัดใจให้ขาดมิให้เสียประโยชน์ แต่ก่อนโศดข้านินได้สืบมาถึงสี่ชั่ว ผู้อื่นรู้ก็เกรงกลัวไม่ทำได้เหมือนพราหมณ์ผู้นี้ วาวิชสุสวเม สโต เสมือนหนึ่งพราหมณ์เบ็ดมาตีปลาที่หน้าไซ บรรดาปลาจะเข้าไปให้แตกฉาน ตัวเราผู้ทำงานเหมือนตัวปลา พระโพธิญาณในภายหน้านั้นคือไซ ประารถนาจะเข้าไป จึงยกพระลูกให้เป็นทานบารมี พระลูกรักทั้งสองศรีดังกระแสดินธุ พราหมณ์ประมาทหมิ่นมาด่าตี เสมือนกระทุมวารีให้ปลาตื่น น้ำพระทัยท้าวเธอถอยคินจากอุเบกษา บังเกิดอวิชชามาห่อหุ้ม พระปัญญานั้นกลัดกลุ้มไปด้วยโมโหให้ลุ่มหลง โทโสเข้าซ่าส่งให้บังเกิดวิหิงสาขึ้นทันที

เจ้าพระยาพระคลัง (หน)
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 22-24)

10. กาพย์เห่เรือ จำนวน 2 แห่ง

เรือชัยไ้ว่องวิ้ง	รวดเร็วจริงยิ่งอย่างลม
เสียงเส้าเร้าระดม	ห่มท่ายืนเดินคู่กัน
กษสิทธิ์ที่ผาดแผ่น	ดูตั้งเป็นเห็นขบขัน
ราชสิทธิ์ที่ยืนยัน	คันสองคู่คู่อึงยง

เรือม้าหน้ามุ้งน้ำ	เล่นเฉื่อยฉ่ำล่ำระหง
เพียงม้าอาชาทรง	องค์พระพายผายผันผยอง
เรือสิงห์วิ่งแผ่น โผน	โจนตามคลื่นผืนฟ้าฟอง
คูยี่งสิงห์ลำพอง	เป็นแถวท่องท่องตามกัน
นาคาหน้าดั่งเป็น	คูเขม้นเห็นขบขัน
มังกรดอนพายพัน	ทันแข่งหน้าวาสุกรี
เสียงผาง่าเท่าโผน	เพียงโจนไปในวาริ
นาวาหน้าอินทรี	มีปีกเหมือนเลื่อนลอยโผยม

พระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรฯ
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2550ข: 83-84)

11. วาริคุริยางค์ จำนวน 2 แห่ง

ขอกายเจ้าจงเป็นเช่นต้นไม้	ยืนอยู่ได้โดยภพสงบนิ่ง
เพื่อแผ่ร่มและเป็นหลักให้พักพิง	แต่งดอกพริ้งผลัดฤดูอยู่ชั่วกาล
และใจเจ้าจักเป็นเช่นสายน้ำ	ใสเย็นน้ำชื่นแล้วไหลแผ้วผ่าน
เพื่อเลี้ยงชีพขโถมไล่ให้เบิกบาน	เพียงพองพานผิวแผ้วแล้วผ่านเลย

เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 32)

12. นมัสการพระพุทธคุณ จำนวน 1 แห่ง

องค์ใดประกอบด้วย	พระกรุณาดังศาสตร
โปรดหมู่ประชากร	มละโอฆกันดาร
ชี้ทางบรรเทาทุกข์	และชี้สุขเกษมसानต์
ชี้ทางพระนฤพาน	อันพ้นโศกวิโยคภัย

พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 41)

13. นมัสการพระธรรมคุณ จำนวน 1 แห่ง

ธรรมะคือคุณากร	ส่วนชอบสาธ
ดวงดวงประทีปัชชวาล	
แห่งองค์พระศาสดาจารย์	ส่องสัตว์สันดาน
สว่างกระจ่างใจมนต์	

พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 42)

14. นมัสการพระสังฆคุณ จำนวน 1 แห่ง

ข้าขอนบหมู่พระศรา-	พกทรงคุณา-
นุคุณประดุจรำพัน	
ด้วยเดชบุญข้าอภิวันท์	พระไตรรัตน์อัน
อุดมคติเรกนิรัตติชัย	

พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 43)

15. ฟังทะเลตะวันตก จำนวน 4 แห่ง

ขาวสีวาเรือกลสำเภาเก่า	กำลังลอยทอดเงาให้ลมเห่
เหมือนมีมือแกว่งเหมือนไกวเปล	ต่อเรือที่เร่มาแรมไกล
หนึ่งนั้นประมงชรามาก	หน้ากร้านมือสากเสื่อเก่าไต่
เบ็ดราวสาวโยนเป็นสายใย	โยนพร้อมคลื่นใหญ่คลื่นตัวโยน
หัวเต็งโตงตัวขึ้นเหมือนตึก	พายุครึกครึกขึ้นแผ่นดิน
เกิดหุบม้วนตัวเป็นน้ำโดน	คลื่นเรือทั้งไกลจนเข้าสู่เกลียว
สาบสายพรายน้ากะพริบพริบ	โล่งตลอดควิววิบคือน้ำเขียว
นกขาวว่ายฟ้าฟ้อนปีกเขียว	บินล่องน้ำเขียวที่ราลง

ทะเลเรียบน้ำเขียวสอเคลียวแทรก	กระดานเรือลอยแตกเหมือนเศษผง
ม่านแดดแวมแวมเป็นแวนวง	ไต้อาบทาบตรงกระดานเรือ
ม่านแดดแสดสดนั้นสาดน้ำ	เกิดเกล็ดเม็ดดงามเรื่องระเรื่อ
เขียวขาวม่วงครามน้ำเงินเจือ	เหมือนเกล็ดเม็ดเหงื่อประมงนั้น

พนม นันทพฤกษ์

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 46-47)

16. อยู่เพื่ออะไร จำนวน 1 แห่ง

ฉันอยู่เพื่อบุคคลที่ฉันรัก	ซึ่งใจซื่อถือศักดิ์สุจริต
และรักฉันมั่นมานปานชีวิต	ในความคิดความหลงปลงอกัย
ฉันอยู่เพื่อหน้าที่ที่พันผูก	เพื่อฝังปลุกความหวังพลังใจ
เป็นต่อธารรักที่พันพันไป	หล่อดวงใจแล้งรินให้ชื่นบาน

อุชเชนี

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 50-51)

สมพจน์ย์

จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบการใช้สมพจน์ย์ในบทอาขยาน จำนวน 1 แห่ง จากบทอาขยาน 1 บท ได้แก่

1. ไทยรวมกำลังตั้งมั่น จำนวน 1 แห่ง

ไทยรวมกำลังตั้งมั่น	จะสามารถป้องกันอันตราย
ถึงแม้ว่าศัตรูผู้มีแรง	มายุทธ์แย่งก็จะปลาดไป
ขอแต่เพียงไทยเราอย่าพลาญญาติ	ร่วมชาติร่วมจิตเป็นข้อใหญ่
ไทยอย่ามุ่งร้ายทำลายไทย	จงพร้อมใจพร้อมกำลังระวังเมือง

พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553ข: 177)

นามนัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบการใช้นามนัยในบทอาขยาน จำนวน 14 แห่ง จากบทอาขยาน 8 บท ได้แก่

1. หนึ่งเวลากิน จำนวน 3 แห่ง

หุงต้มตามท่วงที	กับนั้นนี่ปิ้งแกงยำ
หน้าवलชวนเชิญทำ	อย่างมจางอเลาะไฟ
สุกสรรพสิ้นแล้วเหล็	อย่าเขื่อนแซเทียวคำไป
คคถ่ายออกให้ไว	พาพ่อแม่พี่น้องมา
ยกย้ายให้เขากิน	ครบครันสิ้นพรูพร้อมหน้า
กินแล้วเขาแคล้วมา	ถ้วนทุกหน้าเขาออกไป
งามสิ้นกินภายหลัง	แล้วร้อยชั่งกวาดครัวไฟ
ด้วยขามหม้อน้อยใหญ่	ลำดับไว้ตามอัชฌา

วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ประเภทคำสอน
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ก: 28)

2. รามเกียรติ์ จำนวน 2 แห่ง

ยังมีทันจะได้รณรงค์	ปราบพงศ์ราพณ์ร้ายโมหันต์
ควรฤพวกลพลาญจกรรจ์	มาลอบลักทรงธรรม์ฟ้าไป
ปานนี้พระจอมมงกุฎเกศ	จะแสนทุกข์แสนทเวชเป็นไฉน
มันจะทำลำบากตรากไว้	ฤจะฆ่าฟันให้บรรลัยลาญ
แม้้นพระหริรัศม์จักรแก้ว	ล่วงแล้วสุดสิ้นสังขาร
น้องจะอยู่ไปโยให้ทรมาณ	จะวายปราณตามเสด็จไปเมืองฟ้า

พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 2)

3. พระสุริโยทัยขาดคอช้าง จำนวน 2 แห่ง

บังอรอัศเรศผู้	พิสมัย ท่านนา
นามพระสุริโยทัย	ออกอ้าง
ทรงเครื่องยุทธพิไชย	เช่นอุป-ราชเส
เถลิงคชาธารคว้าง	ควบเข้าขบวน ไคลฯ
พลไกรกองนำเร้า	โรมรัน กันเฮย
ช้างพระเจ้าแปรประจัญ	คชไท้
สารทรวงชวดเซฝัน	หลังแล่น เติลิดเส
เตลงจับคชไล่ไกล	หวัดท้ายคชาธารฯ
นงคราญองค์เอกแก้ว	กระษัตริย์
มานมนัสกัตเวที	ยิ่งล้ำ
เกรงพระราชสามี	มลายพระ-ชนม์เฮย
จับคเชนทรเช่นค้ำ	สะอึกสูัดัสกรฯ

พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 6)

4. ขุนช้างขุนแผน จำนวน 1 แห่ง

แม่รักลูกลูกก็รู้ถือว่ารัก	คนอื่นสักหมิ่นแสนไม่แม่นเหมือน
จะกินนอนนอนว่าเมตตาเตือน	จะจากเรือนร้างแม่ไปแต่ตัว
แม่วันทองของลูกจงกลับบ้าน	เขาจะพาลว่ารุ่นแม่ทูนหัว
จะก้มหน้าลาไปมิได้กลัว	แม่อย่ามัวหมองนักรงหักใจฯ

ขุนช้างขุนแผน ตอน พลายงามพบพ่อ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 11)

5. นิราศนรินทร์ จำนวน 1 แห่ง

เสียงอกเทออกอ้าง	อวดองค์ อรเอย
เมรุชบสมุทรคินลง	เลขแต่้ม
อากาศจักงานผจง	จารึก พอฤ
โคมแม่หยาดฟ้าแย้ม	อยู่ร้อนฤเห็น

นายนรินทร์เบศรี (อิน)
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553ง: 98-100)

6. มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุ่มาร จำนวน 3 แห่ง

โส โภชิตโต ปางนั้นสมเด็จพระบรมโภชิตวัตรสได้ทรงฟังพระลูกน้อยทรงกันแสง
ทูลละห้อย วันนั้น กลั้นพระโศกมิได้ละอายพระทัยแก่เทพดา ปณณสาล์ ปวิสิตวา เสด็จเข้าสู่ภายใน
พระบรรณศาลา ชบพระพักตราทรงพระกันแสงสะอื้นให้ ว่าไอ้เจ้าเพื่อนเชยใจของพ่อเอ๋ย เจ้าเคย
กระทำความไว้เป็นโจน จึงมาตกเชยใจ ไร้ยากอนาถาให้พราหมณ์ชราว่างร้ายกาจ ตะแกมาทำสี่
หนาทโทยโทยตี โอเวลาปานฉนี้ก็สาขันธ์ คนทั้งหลายเขาเรียกกันกินอาหาร บ้างก็เล่าโลม
ลูกหลานให้อาบน้ำแล้วหลับนอน แต่สองบ้งอรของพ่อนี้ ใครจะปรานีให้นม น้ำ ก็จะทำตราคร่ำ
ลำบากใจ ที่ไหนจะเดิน ได้ด้วยพระบาทเปล่า ทั้งไอ้แดงจะแผดเผาให้พูปอง จะชอกช้ำคล้ำเป็น
หนองลงลามไหล

เจ้าพระยาพระคลัง (หน)
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 22-24)

7. ฦ ยามสายัณห์ จำนวน 1 แห่ง

ฦ ยามสายัณห์ตะวันยั้งย้อย	แนะเร้งเท่าหน้อยทยอยเหยียบหนา
ตะแฉ็กแฉ็กแฉ็กจะแหลกลแฉ้วจ้ำ	กระคั้งริบมาเถอะรับข้าวไป
คณาเนื้อนวลก็กรวญคลอขับ	ระริกแคนรับสลับเสียงใส
กระเคื่องคำข้าวก็กราวเสียงไกล	สนุกน้ำใจสมัยสายัณห์

ศุกร พลชีวิน

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 39)

8. บททำรำเบื้องตัน จำนวน 1 แห่ง

ตั้งตันให้เป็นประถม	ถัดมาพระพรหมสี่หน้า
รำทำสอดสร้อยร้อยเป็นพวงมาลา	เวโชน โชนเข้าให้นองนอน
รำทำผาหลา	ปลดปลงลงมาเพียงไหล่
พิสมัยร่วมเรียง	แก้วเข้าเอยเคียงหมอน

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 44-45)

ปฏิวาทะ

จากการวิเคราะห์ข้อมูลไม่พบการใช้ปฏิวาทะในบทอาขยานใด

ปฏิภาคพจน์

จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบการใช้ปฏิภาคพจน์ในบทอาขยาน จำนวน 3 แห่ง จากบทอาขยาน 2 บท ได้แก่

1. หนึ่งเวลากิน จำนวน 1 แห่ง

สุกสรรพสิ้นแล้วแท้
คคค่าออกให้ไว
ยกย้ายให้เขากิน
กินแล้วเขาแคล้วมา

อย่าเชื่อนแซเที้ยวคำไป
พาพ่อแม่พี่น้องมา
ครบครันสิ้นพรูพร้อมหน้า
ถ้วนทุกหน้าเขาออกไป

วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ประเภทคำสอน
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ก: 28)

2. ฟังทะเลตะวันตก จำนวน 2 แห่ง

เมื่อวิบวิบแสงแวมเริ่มแต่มีฟ้า
เมื่อหมอกน้ำลวงลาสลายรอย
เหนือกุ้งฟ้าคั้งโคงเป็นวงฟ้า
เรียเรียรายรายระบายรุ่ม
หัวคลื่นนั้นเคลื่อนอยู่คริกคริก
กำหนดท่วงที่แห่งลีลา
ยาวลีวารีอกลสำเภาเก่า
เหมือนมีมือแกว่งเหมือนไกวเปล
หนึ่งนั้นประมงชรามาก
เบ็ดราวสาวโยนเป็นสายใย
หัวเต็งโด่งตัวขึ้นเหมือนตึก
เกิดหุบม้วนตัวเป็นน้ำโดน
สาบสายพรายน้ากะพริบพริบ
นกขาวว่ายฟ้าฟ้อนปีกเรียว
ทะเลเรียบน้ำเขียวสดเกลียวแทรก
ม่านแดดแวมแวมเป็นแว่นวง

มานความมืดที่ทากัดถอย
เขี้ยวม่วงครามก็ค้อยคลี่ม่านคลุม
ขาวเมฆฝอยจับฝ้าเป็นกลุ่มกลุ่ม
แต่งแต่มีสุ่มทุมขึ้นทาบทา
แรงहनลมตึกลมเดือนห้า
ให้น้ำ ให้ฟ้า ให้ทะเล
กำลังลอยทอดเงาให้ลมเห่
ต่อเรือที่เรามาแรมไกล
หน้ากร้านมือสากเสื่อเก่าใส่
โยนพร้อมคลื่นใหญ่คลี่ตัวโยน
พายุคริกคริกขึ้นแผ่น โผน
คลื่นเรือทั้ง โกลนเข้าสู่เกลียว
โล่งตลอดควิบวิบคือน้ำเขียว
บินล่องน้ำเขียวที่ราลง
กระดานเรือลอยแตกเหมือนเศษผง
ใล้อาบทาบตรงกระดานเรือ

พนม นันทพฤกษ์

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 46-47)

อวัตพากย์

จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบการใช้อวัตพากย์ในบทอาขยาน จำนวน 14 แห่ง จากบทอาขยาน 11 บท ได้แก่

1. ผู้ชนะ จำนวน 1 แห่ง

เมื่อทำการสิ่งใดด้วยใจรัก	ถึงงานหนักก็เบาลงแล้วครึ่งหนึ่ง
ด้วยใจรักเป็นแรงที่เร้าริง	ให้มุ่งมั่นฟันถึงซึ่งปลายทาง
เมื่อทำการสิ่งใดใจบากบั่น	ไม่ไหวหวั่นอุปสรรคเป็นขวากขวาง
ถึงเหนื่อยยากพากเพียรไม่ละวาง	งานทุกอย่างเสร็จเพราะกล้าพยายาม

บุญเสริม แก้วพรหม
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ค: 179)

2. ปากใดเกินบ่มีความสู้ จำนวน 1 แห่ง

ปากใดเกินบ่มีความสู้	มักลบลู่คำมวนจิบหาย
มีอุบายข้อมแดงด้วยหมาก	ปากอันนั้นนักปราชญ์นิทา
มันเกิดมามีปากเสียเปล่า	เหมือนปากเต่าปากกึ่งปากหอย
ปากอันใดเสียนธรรมสู่มาก	บ่ลำบากฟังมวนเย็นใจ

ประมวลธรรมเนียมอดคำสอน ภาษาไทยกลางและภาษาไทยอีสาน
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ก: 22)

3. เพลงชาติ จำนวน 1 แห่ง

ผืนแผ่นดินถิ่นนี้ที่พำนัก	เราแสนรักและแสนจะແหนหวง
แผ่นดินไทยไทยต้องครองทั้งปวง	ชีพไม่ล่วงใครอย่าล้ำมาอย่ายี้
เธอร้องเพลงชาติไทยมันใจเหลือ	พลีชีพเพื่อชาติที่รักทรงศักดิ์ศรี
เพลงกระหึ่มก้องฟ้าก้องชาติรี	แม้ไพร่ได้ฟังยังถอนใจ

นภลัย สุวรรณธาดา

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ก: 24-25)

4. เพลงยาวเจ้าอิศรญาณ จำนวน 1 แห่ง

บ้างโลดเล่นเด่นรำทำเป็นเจ้า	เป็นไรเขาไม่จับผิดคิดดูชั้น
ฝึมน้หลอกช่างฝึตามทีมัน	คนเหมือนกันหลอกกันเองกลัวเกรงนัก
สูงอย่าให้สูงกว่าฐานนานไปลี้ม	จะเรียนคมเรียนเถิดอย่าเปิดฝัก
คนสามขามีปัญหาหาไว้ทัก	ที่ไหนหลักแหลมคำจงจำเอา

สุภายิตติศรญาณ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ก: 111-112)

5. โคลงโลกนิติ 5 บท จำนวน 1 แห่ง

เพื่อนกิน สิ้นทรัพย์แล้ว	แห่งนี้
หาง่าย หลายหมื่นมี	มากได้
เพื่อนตาย ถ่ายแทนชี-	วาอาตม์
หายาก ฝากผีไว้	ยากแท้จักหา

พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553ค: 37)

6. สักวา จำนวน 1 แห่ง

สักวาหวานอื่นมีหมื่นแสน	ไม่เหมือนแม่นพอมานที่หวานหอม
กลิ่นประเทียบเปรียบดวงพงพะยอม	อาจจะน้อมจิตโน้มด้วยโลมลม
แม่นส้อมตามหยามหยาบไม่ปลาบปลื้ม	ดังคุดคิมบอระเพ็ดต้องเข็ดขม
ผู้ดีไพร่ไม่ประกอบชอบอารมณ์	ใครฟังลมเมินหน้าระอาเอย

พระนิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 4)

7. บุพการี จำนวน 2 แห่ง

พ่อแม่เสมอพระเจ้า	บนสวรรค์
ลูกนึ่งน้อมมิ่งขวัญ	กราบไหว้
น้ำตาต่างรสสุคันธ์	อบร่ำ หอมฤา
หอมค่าน้ำใจไซ้	ท่านให้หมดเสมอฯ
ถึงตายเกิดใหม่ซ้ำ	โฉนสนอง
คุณพ่อแม่ทั้งสอง	สั่งฟ้า
น่านมที่ถูกรอง	คุดคิม
หวานใหม่ในชาติหน้า	ก็หล้าฤาสลายฯ

อังคาร กัลยาณพงศ์
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 5)

8. พระอภัยมณี จำนวน 1 แห่ง

ถึงยามค่ำย่าห้องจะร้องไห้	รำพึงไรรัฐจวนหวนละห้อย
โอยยามดึกดาวเคลื่อนเดือนก็คล้อย	น้ำค้างข้อยเย็นน้ำที่อัมพร
หนาวอารมณ์ลมเรื่อยเรื่อยเรื่อยขึ้น	ระรวยรินรินรินกลั่นเกสร
แสนสงสารบ้านเรือนเพื่อนที่นอน	จะอวรณ์อ้างว้างอยู่วังเวง

พระสุนทรโวหาร (ภู่)

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 10)

9. นิราศนรินทร์ จำนวน 1 แห่ง

เรื่องเรื่องไทรรัตน์พัน	พันแสง
รินรสพระธรรมแสดง	คำเช่า
เจดีย์ระตะแซง	เสียดยอด
ยลยิ่งแสงแก้วแก้ว	แก่นหล้าหลากสวรรค์

นายนรินทร์ทิเบศร์ (อิน)

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553ง: 98-100)

10. ยามมืด จำนวน 2 แห่ง

พรากรหายไซ่พรากร้าง	นิรันดร์กาล
มีพรากรมิมพบพาน	เพื่อนพ้อง
ชิงโศก โศกพาผลาญ	เผาจิต
วันหนึ่งนั้นจักต้อง	กลับร้ายกลายเป็นดี
ถึงที่สบเหตุร้าย	แรงเข็ญ
พึงพินิจนั้นไซ่เป็น	สิ่งร้าย
พักหนึ่งจึงจิตเย็น	ระลึกอยู่ เกิดรา
รู้แยกเรือกู้ภัย	จักได้ทางเกษม

ยามมืด

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 25)

11. ขุนช้างขุนแผน จำนวน 2 แห่ง

โจนลงกลางขานร้านดอกไม้	ของขุนช้างปลูกไว้อยู่คายนัน
รวรตเกษตรเมื่อก่อนคืน	ขึ้นขึ้นลมชายสบายใจ
กระถางแถวแก้วเกดพิกลเกม	ยี่สุ่นแซมมะสังคัดคูไสว
สมอรัศคัตตรงสมละไม	ตะขบข่อยคัดไว้จังหวะกัน
ตะโกนาทึงกิ่งประกบยอด	แทงทวยทอดอินพรมนมสวรรค์
บ้างผลิดอกออกช่อขึ้นชูชัน	แสงพระจันทร์จับแจ่มกระจ่างตา
ยี่สุ่นกุหลาบมะลิซ้อน	ซ่อนชูชุกลิ่นฉวีลทา
ลำดวนกวนใจให้ไคลคลา	สาวหยุดหยุดช้ำแล้วยื่นชม

พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 33)

อติพจน์

จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบการใช้อติพจน์ในบทอาขยาน จำนวน 5 แห่ง จากบทอาขยาน 4 บท ได้แก่

1. เพลงชาติ จำนวน 1 แห่ง

ธงชาติไทยไกวกวัดสะบัดพลิ้ว	แลร์วีวีวัลลับงามเป็นสามสี
ผ้าผืนน้อยบางเบาเพียงเท่านั้น	แต่เป็นที่รวมชีวิตและจิตใจ
ชนรุ่นเยาว์ยืนเรียงระเบียบแถว	ดวงตาแน่วนิ่งตรงธงไสว
“ประเทศไทยรวมเลือดเนื้อชาติเชื้อไทย”	ฟังกราวไดเลือดช่านพลานทั้งทรง

นภลัย สุวรรณธาดา
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ก: 24-25)

2. พระอภัยมณี จำนวน 1 แห่ง

สงสารสุดอุศเรนเมื่อรู้ศึก	ทรงวงสะทีกแทบจะแยกแตกสลาย
พอเห็นองค์พระอภัยยิ่งให้อาย	จะใคร่ตายเสียให้พ้นก็จวนใจ
คล้าพระแสงแฝงองค์ที่ทรงเหน็บ	เขาก็กีบเสียเมื่อพบสลบไสล
ให้อ้ออันตันตั้งตะลึงตะไล	พระอภัยพิศคุกรู้ที

พระสุนทรโวหาร (ภู่)

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 9)

3. ขุนช้างขุนแผน จำนวน 2 แห่ง

นางกอดจูบลูบหลังแล้วสั่งสอน	อำนวยพรพลายน้อยละห้อยให้
พ่อไปตีศรีสวัสดิ์กำจัดภัย	จนเติบโตใหญ่ยิ่งยวดได้บวชเรียน
ลูกผู้ชายลายมือนั้นคือยศ	เจ้าจงอดสำห้ทำสมาธิสมาธิ
แล้วพาลูกออกมาข้างท่าเกวียน	จะจากเจียนใจขาดอนาใจ
ลูกก็แลดูแม่แม่ดูลูก	ต่างพันผูกเพียงว่าเลือดตาไหล
สะอื้นรำอำลาด้วยอาลัย	แล้วแข็งใจจากนางตามทางมา

ขุนช้างขุนแผน ตอน พलयงมพบพ่อ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 11)

4. ลิลิตตะเลงพ่าย จำนวน 1 แห่ง

อุรารานร้าวแยก	ยลสยบ
เอนพระองค์ลงทบ	ท้าวคิน
เหนือคอกชชอนชบ	สังเวช
วายชีวาตม้สุดสิ้น	สู่ฟ้าเสวยสวรรค

พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ฉ: 64)

อริพจน์

จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบการใช้อริพจน์ในบทอาขยาน จำนวน 3 แห่ง จากบทอาขยาน 3 บท ได้แก่

1. ปากใดเกินบ่มีความสู้ จำนวน 1 แห่ง

ปากใดเกินบ่มีความสู้	มักลบลู่คำมวนจิบหาย
มีอุบายข้อมแดงด้วยหมาก	ปากอันนั้นนักปราชญ์นิทา
มันเกิดมามีปากเสียเปล่า	เหมือนปากเต่าปากกิ้งปากหอย
ปากอันใดเขียนธรรมสู่มาก	บ่ล่าปากฟังมวนเซ็นใจ

ประมวลธรรมยอดคำสอน ภาษาไทยกลางและภาษาไทยอีสาน
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ก: 22)

2. เพลงยาวเจ้าอิศรญาณ จำนวน 1 แห่ง

เป็นบ้ำจันนิยชมว่าเอก	คนโหยกเหยกรักชยาคล้าปากหมอ
อันยศศักดิ์มิใช่เหล้าเมาแต่พอ	ถ้าเขายอเหมือนอย่างเกาให้เราค้น
บ้างโลดเล่นเต็นรำทำเป็นเจ้า	เป็นไรเขาไม่จับผิดคิดดูชั้น
ผีมันหลอกช่างผีตามที่มัน	คนเหมือนกันหลอกกันเองกลัวเกรงนัก

สุภายติอิศรญาณ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ก: 111-112)

3. อย่างนั่งใกล้ถุงเงินค่า จำนวน 1 แห่ง

อย่าเคียดต่อหมู

เข้าทูลถวายหมอบเจือจาน

รู้การคิงบรูการท่าน

อย่าปานใจหมอง

อย่าตีเสียงฟ้า

อย่าเล็งม้าเสียงดาววัน

อย่าฟันพรวาเข้าบ้าน

อย่าต้านผู้ด้วยเมียท่าน

วรรณกรรมล้านนา ปู่เจ้าสอนหลาน (ภาคเหนือ)

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ก: 29)

ปฏิรูปพจน์

จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบการใช้ปฏิรูปพจน์ในบทอาขยาน จำนวน 6 แห่ง จากบทอาขยาน 5 บท ได้แก่

1. เพลงชาติ จำนวน 1 แห่ง

เธอร้องเพลงชาติไทยมันใจเหลือ

พลีชีพเพื่อชาติที่รักทรงศักดิ์ศรี

เพลงกระหึ่มก้องฟ้าก้องชาติตรี

แม่ไพร่ได้ฟังยังถอนใจ

แต่สิ่งหนึ่งซึ่งไทยร่ำวใจเหลือ

คือเลือดเนื้อเป็นหนอนคอยบ่อนไส้

บ้างหากินบนน้ำตาประชาไทย

บ้างฝักใฝ่ลัทธิชั่วน่ากลัวเกรง

นภาลักษณ์ สุวรรณธาดา

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ก: 24-25)

2. เพลงยาวเจ้าอิศรญาณ จำนวน 1 แห่ง

สูงอย่าให้สูงกว่าฐานนานไปล้ม	จะเรียนคมเรียนเถิดอย่าเปิดฝัก
คนสามขามีปัญหาหาไว้ทัก	ที่ไหนหลักแหลมคำจงจำเอา
เดินตามรอยผู้ใหญ่หมาไม่กัด	ไปพูดขัดเขาทำไมขัดใจเขา
ใครทำดีแล้วก็หย่อนผ่อนลงเอา	นักเลงเก่าเขาไม่หาญร่ายนักเลง

สุภาษิตอิศรญาณ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ก: 111-112)

3. นิคมพจน์ กาพย์ห่อโคลง จำนวน 1 แห่ง

อย่า นิยมสิ่งร้ายชอบ	ชมชั่ว
เห็น สนุกทุกซัดถึงตัว	จึงรู้
กง จักรว่าดอกบัว	บอกรับ เร็วแฮ
จักร พัดเศียรร้องอู่	จึงรู้ผิดคน

พระยาอุปกิตศิลปสาร

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 1)

4. มงคลสูตรคำฉันท์ จำนวน 1 แห่ง

(1) อเสวนา จ พาลาน	ปณฺฑิตานญจ เสวนา
ปูชา จ ปุชฌิยาน	เอตมมฺงคฺลมุตฺตม
หนึ่งคือบคพบาล	เพราะจะพาประพตฺติผิต
หนึ่งคบบกะบัณฺฑิต	เพราะจะพาประสพผล
หนึ่งกราบและบูชา	อภิบุชฌิณฺชน
ข้อนี้แหละมงคล	อติเรกอุตฺมตี

พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553ง: 163)

5. มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร จำนวน 2 แห่ง

ธชิต์เย้ยกระไรเลยไม่เกรงขามเราบ้างเมื่อยามจน จะคิดดูบ้างเป็นไรว่าลูกทั้งสองคนคู่
ชีวิตมัย ยังตั้งใจให้ขาดมิให้เสียประโยชน์ แต่ก่อน โสคข้าสินได้สืบมาถึงสี่ชั่ว ผู้อื่นรู้ก็เกรงกลัว
ไม่ทำได้เหมือนพราหมณ์ผู้นี้ วาริชสุเสวเม สโต เสมือนหนึ่งพราณเบ็ดมาตีปลาที่หน้าไซ บรรดา
ปลาจะเข้าไปให้แตกฉาน ตัวเราผู้ทำงานเหมือนตัวปลา พระโพธิญาณในภพหน้านั้นคือไซ
ปรารถนาจะเข้าไปจึงยกพระลูกให้เป็นทานบารมี พระลูกรักทั้งสองศรีดังกระแสน้ำ ผู้พราหมณ์
ประมาทหมิ่นมาค่าดี

เสมือนกระท่อมวารีให้ปลาตื่น น้ำพระทัยท้าวเธอลอยคั้นจากอุเบกษา บังเกิดอวิชชามา
ห่อหุ้มพระปัญญาอันกลัดกลุ้มไปด้วยโมโหให้ลุ่มหลง โทโสเข้าซ่าส่งให้บังเกิดวิหิงสาขึ้นทันที

เจ้าพระยาพระคลัง (หน)

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 22-24)

บุคลาธิษฐาน

จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบการใช้บุคลาธิษฐานในบทอาขยาน จำนวน 38 แห่ง
จากบทอาขยาน 15 บท ได้แก่

1. ฝนตก แดดออก จำนวน 1 แห่ง

ฝนตก แดดออก	นกกระจอกแปลกใจ
โผผินบินไป	ไม่รู้หนทาง
ไปพบมะพร้าว	นกหนาวครวญคราง
พื้มะพร้าวใจกว้าง	ขอพักสักวัน

ฐะปะนีย์ นาครทรรพ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553ก: 31-32)

2. รักษาป่า จำนวน 2 แห่ง

ผู้คน ไม่มีโรค	นับเป็น โชคสุขสำราญ
อากาศไร้พิษสาร	สัตว์ขึ้นบานดินชื่นใจ
คนสัตว์ได้พึ่งป่า	มารักษาป่าไม้ไทย
สิ้นป่าเหมือนสิ้นใจ	ช่วยปลูกใหม่ไว้ทดแทน

กระทรวงศึกษาธิการ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2550ก: 49)

3. ต้นเป็นที่พึ่งแก่ตน จำนวน 5 แห่ง

เราเกิดมาทั้งทีชีวิตหนึ่ง	อย่าหมายพึ่งผู้ใดให้เขาหยัน
ควรคะเนพึ่งตนทนกัดฟัน	คิดบากบั่นตั้งหน้ามานะนำ
กสิกิจพณิชยการงานมีเกียรติ	อย่าหยาบเหยียดพาลหาว่างานต่ำ
หรือจะชอบวิชาอุตสาหกรรม	เชิญเลือกทำตามถนัดอย่าฝัดวัน
เอาดวงใจเป็นทุนหนุนนำหน้า	เอาปัญญาเป็นแรงมุ่งแข่งขัน
เอาความเพียรเป็นยานประสานกัน	ผลจะบรรลุดูประจักษ์
เงินและทองกองอยู่ประตุน้ำ	คอยเปิดอ้ารับไม่ขับไล่
ทรัพย์ในดินสินในน้ำออกคล้ำไป	แหลมทองไทยพร้อมจะช่วยอำนวย

เพิ่ม สวัสดิ์วรรณกิจ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ข: 75)

4. เจ้าดวงมาลา จำนวน 2 แห่ง

เจ้าดวงมาลา	เจ้าดวงมาลา
ไปวัดด้วยข้า	ทำบุญด้วยกัน
เด็ดเจ้าวันนี้	จะไปสู่สวรรค์
ทำบุญด้วยกัน	เกิดเจ้าดวงมาลา

บทเชญดอกไม้ เพลงพื้นบ้านภาคใต้
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ก: 174)

5. เพลงชาติ จำนวน 1 แห่ง

เธอร้องเพลงชาติไทยมันใจเหลือ	พลีชีพเพื่อชาติที่รักทรงศักดิ์ศรี
เพลงกระหึ่มก้องฟ้าก้องชาติ	แม่ไพร่ได้ฟังยังถอนใจ
แต่สิ่งหนึ่งซึ่งไทยร่ำวใจเหลือ	คือเลือดเนื้อเป็นहनอนคอบอนได้
บ้างหากินบนน้ำตาประชาไทย	บ้างฝักใฝ่ลัทธิชั่วนรกสวรรค์

นภลัย สุวรรณธาดา
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ก: 24-25)

6. นิคมพจน์ กาพย์ห่อโคลง จำนวน 1 แห่ง

ว่า ไฉ้เรานี้ชั่ว	ชอบกรรม ชั่วนา
เป็น อกตัญญูทำ	โทษไว้
ดอก บัวยั่วเนตรนำ	นีกชอบ
บัว กลับเป็นจักรได้	คั่งนี้กรรมสนอง

พระยาอุปกิตติปลาสาร
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 1)

7. นิราศนรินทร์ จำนวน 4 แห่ง

โถมควรวักฝักฟ้า	ฤาดีน ดีฤา
เกรงเทพไ้ชรณินทร์	ลอบกล้า
ฝักลมเลื่อนโถมบิน	บนเล่า นะแม่
ลมจะชายชักช้า	ชอกเนื้อเรียมสวงน
จากมามาแล้วล่า	ลำบาง
บางยี่เรือราพลาง	พี่พร้อม
เรือแพงช่วยพานาง	เมียงม่าน มานา
บางปรับคำคล้อง	คล่าวน้ำตาลอ

นายนรินทร์เบสร์ (อิน)
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553ง: 98-100)

8. นิราศพระบาท จำนวน 1 แห่ง

ใบระกาหน้าบ้านบนชั้นมุข	สุวรรณสุกเลื่อมแก้วประภัสสร
ดูยอดเยี่ยมเทียมยอดคุณนทร	กระจิ่งซ้อนแซมใบระกาบัง
นาคสะดุ้งรุงรังกระดิ่งห้อย	ใบโพธิ์ร้อยระเรงอยู่แห่งหง้ง
เสียงประสานกังสดาลกระดิ่งดัง	วิเวกว้างเวงในหัวใจครัน

สุนทรภู์
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 17)

9. ยามมีด จำนวน 2 แห่ง

ยามมีดไซ่มีดแท้	ทุกสถาน
คูสีเมื่อรัตติกาล	หม่นเศร้า
ดาวศุกร์กลับชัชวาล	สุกสว่าง
แม้ไม่มีจันทร์เจ้า	ไข่ว่างหวาดหวิว

คราหิวไข้จกตั้ง	เสียดรี
อุทกกลั้วนาถี	อยู่ได้
เย็นช่านผ่านอินทรีย์	พอชื่น จิตนา
แม่มได้อิมไซร์	ไซ้ต้องวางวาย
พรากหายไข้พรากร้าง	นิรันดร์กาล
มีพรากมีพบพาน	เพื่อนพ้อง
ชิงโสภโสภพลาญ	เผาจิต
วันหนึ่งนั้นจกตั้ง	กลับร้ายกลายเป็นดี

ยามมืด

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 25)

10. กาพย์เห่เรือ จำนวน 1 แห่ง

สรमुखสูี่ด้าน	เพียงพิมานผ่านเมฆา
ม่านกรองทองรจนา	หลังคาแดงแย่งมังกร
สมรรถชัยไกรกบแก้ว	แสงแวววิบจับสาคร
เรียบเรียงเคียงคู่จร	คั้งร้อนฟ้ามาแดนดิน

พระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรฯ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2550ข: 83-84)

11. วารีดุริยางค์ จำนวน 11 แห่ง

จงหยุดชมชื่นใจในใจเกิด	ทุกสิ่งเกิดก่อไว้ในใจก่อน
สมมติจากหัวใจไปทุกตอน	ใจจึงซ่อนทุกสิ่งจริงลงไว้
สงสารใจ ใจเจ้าเอ๋ยไม่เคยนิ่ง	วนและวิ่งคืนและวันหวั่นและไหว
เหมือนถูกกายกำบังกักขังใจ	ใจจึงได้ดิ้นรนทุกหนทาง
กลางคืนคอยเป็นควันอันอดไว้	ครันกลางวันก็เป็นไฟไปทุกอย่าง
ร่างกายถูกผูกพันสรรพางค์	เป็นสื่อกลางแก่ใจรับใช้การ

เมื่อใจทุกข์กายก็ต้องทนครองทุกข์	ครั้นใจสุขกายก็สุขสนุกสนาน
วนเวียนหว่างทุกข์สุขทุกวันวาร	แล้วสะสมสันดานการเป็นคน
ทุกวิถีที่ใจได้เที่ยวท่อง	ล้วนจิ้นล่องอยู่ระหว่างกลางปลายต้น
ที่โคจรของใจไม่เคยจน	ไม่เคยพ้นไม่เคยพราวจากวงจร
ใจจึงหน่ายจึงเหนื่อยจึงเมื่อยล้า	วุ่นพวาวอนไปหวดถูกไล่ต้อน
เกิดแล้วก่อล่อแล้วเร้นเย็นแล้วร้อน	ไม่พักผ่อนเพียงสักคราวเฝ้าแปบพู่

เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 32)

12. ขุนช้างขุนแผน จำนวน 3 แห่ง

ยี่สุ่นกุหลาบมะลิซ้อน	ซ่อนชูชุกลิ่นถวิลหา
ล้าดวงกวนใจให้โคลคลา	สาวหยุดหยุดชั่วแล้วยืนชม
ถัดถึงกระถางอ่างน้ำ	ปลาทองว่ายัคค้ำเกล้าคลึงสม
พ่นน้ำคำลอยถอยจม	นำชมชกคู่อยู่เคียงกัน

พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 33)

13. คำวาทิต จำนวน 1 แห่ง

งูเหิงแข็งแล้ว	มันช่างสทหวัน	เอาไหนบ่ทัน
งูพันลอคไกล่	เหมือนจ้องอยู่ไกล	แดดฝนมีไกล่ตกลงมาอาบย่อย
สองหัตถา	ดูบลคำคะคอย	บ่มีร่มจ้องคลุมบัง
ถึงยามถึ่แค้น	ทุกข์บ่มีหยิ่ง	วิชาประทังเลี้ยงท้องอาบใส่

พระครูชัยศีลวิมล วัดเกตการาม อำเภอเมืองฯ จังหวัดเชียงใหม่

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 37)

14. ฟังทะเลตะวันตก จำนวน 2 แห่ง

ยาวลี้วารีือกกลลำเกาเก่า เหมือนมีมือแกว่งเหมือนไกวเปล หนึ่งนั้นประมงชรามาก เบ็ดราวสาวโยนเป็นสายใย หัวเค็งโด่งตัวขึ้นเหมือนตึก เกิดหุบม้วนตัวเป็นน้ำโดน สางสายพรายน้ากะพริบพริบ นกขาวว่ายฟ้าฟ้อนปีกเรียว ทะเลเรียบน้ำเขียวสอเคลียวแทรก ม่านแดดแวมแวมเป็นแวนวง ม่านแดดแสดสดนั้นสาคน้ำ เขียวขาวม่วงครามน้ำเงินเจือ เนื้อคุ้งฟ้าคุ้งโคงเป็นวงฟ้า เมื่อสิ้นสูญพรายแสงแห่งดาววัน	กำลังลอยทอดเงาให้ลมเห่ ต่อเรือที่เร่มาแรมไกล หน้ากร้านมือสากเสื่อเก่าไต้ โยนพร้อมคลื่นใหญ่คลื่นตัวโยน พายุครึกครีกขึ้นแผ่นดิน กลืนเรือทั้งไกลนเข้าสู่เกลียว โลงตลอดควิววิบคือน้ำเขียว บินล่องน้ำเขียวที่ราลง กระดานเรือลอยแตกเหมือนเศษผง ใล้อาบทาบตรงกระดานเรือ เกิดเกล็ดเม็ดดงามเรื่องระเรื่อ เหมือนเกล็ดเม็ดหึ่งอประมงนั้น ดำความมืดเริ่มทาเป็นชั้นชั้น ทะเลอันค้ำม้นก็มีมณ
---	--

พนม นันทพฤกษ์

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 46-47)

15. ไหมแท้ที่แม่ทอ จำนวน 1 แห่ง

ผ้าขาวม้าผืนใหม่แม่ให้ลูก ไหมไหมโยงใจแม่เนรมิต ลูกก็ถือผ้าทอที่แม่ให้ ผ้าทั้งผืนมีชีวิตจิตวิญญาณ	รักพันผูกทุกใยไหมวิจิตร ไหมอุทิศ แม่ก็ทอ ต่อตำนาน เป็นเชื้อใยไหมและแม่ที่กล้าหาญ ถักประสานสอดสร้างอย่างแยบยล
---	---

ไพวรินทร์ ขาวงาม

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 49)

อุทาหรณ์

จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบการใช้อุทาหรณ์ในบทอาชยาน จำนวน 3 แห่ง จากบทอาชยาน 2 บท ได้แก่

1. บทเสภาสามัคคีเสวก จำนวน 1 แห่ง

อันชาติใดไร้ช่างชานาญศิลป์	เหมือนนารินไร้โฉมบรรโลมสง่า
ใครๆเห็นไม่เป็นที่จำเริญตา	เขาจะพากันเขี้ยวให้อับอาย
ศิลปกรรมนำใจให้สร้างโศก	ช่วยบรรเทาทุกข์ในโลกให้เหือดหาย
จำเริญตาพาใจให้สบาย	อีกร่างกายก็จะพลอยสุขสราญ

พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ง: 45)

2. มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร จำนวน 2 แห่ง

แต่่าจัญไรไหนเลยจะเห็นด้วยสองเจ้า มีแต่จะรุกร้าคำรามตี ธชียเอ๋ยกระไรเลย
ไม่เกรงขามเราบ้างเมื่อยามจน จะคิดดูบ้างเป็นไรว่าลูกทั้งสองคนคู่ชีวิตม ยังตัดใจให้ขาดมิให้เสีย
ประโยชน์ แต่ก่อนโสดข่าสินไถ่สืบมาถึงสี่ชั่ว ผู้อื่นรู้ก็เกรงกลัวไม่ทำได้เหมือนพราหมณ์ผู้นี้ วาไรศ
เสวเม สโต เสมือนหนึ่งพรานเบ็ดมาตีปลาที่หน้าไซ บรรดาปลาจะเข้าไปให้แตกฉาน ตัวเราผู้ทำทาน
เหมือนตัวปลา พระโพธิญาณในภายหน้านั้นคือไซ บรรดาจะเข้าไปจึงยกพระลูกให้เป็นทาน
บารมี พระลูกรักทั้งสองศรีตั้งกระแสนินธุ์ พราหมณ์ประมาทหมิ่นมาดำตี เสมือนกระทุมวาริให้
ปลาตื่น น้ำพระทัยท้าวเธอถอยคืบจากอุเบกษา บังเกิดวิชามาห่อหุ้มพระปัญญาอันกลัดกลุ้ม
ไปด้วยโมโหให้ลุ่มหลง โทโสเข้าซ้ำสงให้บังเกิดวิหิงสาขึ้นทันที

เจ้าพระยาพระคลัง (หน)

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 22-24)

ปฏิบัติจลา

จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบการใช้ปฏิบัติจลาในบทอาขยาน จำนวน 50 แห่ง จากบทอาขยาน 23 บท ได้แก่

1. ตั้งเอ๋ยตั้งไข่ จำนวน 1 แห่ง

ตั้งเอ๋ยตั้งไข่	จะตั้งไข่ไขกลมก็ล้มสิ้น
ถึงว่าไข่ต้มจะต้มกิน	ถ้าตกดินเสียก็อดหมดฝีมือ
ตั้งใจเรานี้จะดีกว่า	อุตสาให้อ่านเขียนเรียนหนังสือ
ทั้งวิชาสารพัดเพียรหัดปรือ	อย่าตั้งคือตั้งไข่รำไรเอ๋ย

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553ก: 51)

2. วิชานาเจ้า จำนวน 1 แห่ง

ประเสริฐหนักหนา	ถ้ารู้วิชา
จะไปแห่งใด	ชูหน้าราชา
ยากไร้ไม่มี	มีคนปรานี
	สวัสดีมงคล

ประถม ก กา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ก: 52)

3. สยามานุสสติ จำนวน 1 แห่ง

หากสยามยังอยู่ยั้ง	ปีนยง
เราก็เหมือนอยู่คง	ชีพด้วย
หากสยามพินาศลง	ไทยอยู่ได้ฤๅ
เราก็เหมือนมอดม้วย	หมดสิ้นสกุลไทย

พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553ข: 178)

4. พระอภัยมณี จำนวน 1 แห่ง

มนุษย์นี้ที่รักอยู่สองสถาน	บิดามารดาก็รักมักเป็นผล
ที่พึ่งหนึ่งพึ่งได้แต่กายตน	เกิดเป็นคนคิดเห็นจึงเจรจา
แม้ใครรักก็รักมั่งซังซังตอบ	ให้รอบคอบคิดอ่านนะหลานหนา
รู้สิ่งใดไม่รู้วิชา	รู้รักษาตัวรอดเป็นยอดดี

พระสุนทรโวหาร (ภู่)
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553ข: 36)

5. ผู้ชนะ จำนวน 4 แห่ง

เมื่อทำการสิ่งใดด้วยใจรัก	ถึงงานหนักก็เบาลงแล้วครั้งหนึ่ง
ด้วยใจรักเป็นแรงที่เร้าเร่ง	ให้มุ่งมั่นฝืนถึงซึ่งปลายทาง
เมื่อทำการสิ่งใดใจบากบั่น	ไม่ไหวหวั่นอุปสรรคเป็นขวากขวาง
ถึงเหนื่อยยากพากเพียรไม่ละวาง	งานทุกอย่างเสร็จเพราะกล้าพยายาม
เมื่อทำการสิ่งใดใจจดจ่อ	คอยเติมต่อตั้งใจไม่คิดขาม
ทำด้วยใจเป็นชีวิตคอยติดตาม	บังเกิดผลงอกงามตามต้องการ

เมื่อทำการสิ่งใดใคร่ครวญคิด เห็นถูกผิดแก้ไขให้พ้นผ่าน
ใช้สมองตรงตริคิติดพิจารณา ปรากฏงานก้าวไกลไม่ลำเค็ญ

บุญเสริม แก้วพรหม
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ค: 179)

6. เป็นมนุษย์หรือเป็นคน จำนวน 1 แห่ง

ใจสกปรกมีคิ้วและรื้อนเร่า ใครมีเข้าควรเรียกว่าผีสิง
เพราะพูดผิดทำผิดจิตประเวง แต่ในสิ่งนำตัวกลัวอบาย
คิดดูเถิดถ้าใครไม่ยอมตก จงรีบยกใจตนรีบชวนขวย
ให้ใจสูงเสียได้ก่อนตัวตาย ก็สมหมายที่เกิดมาอย่าเชื่อนอเย

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ)
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ค: 177)

7. โคลงโลกนิติ 3 บท จำนวน 1 แห่ง

เว้นวิจารณ์ว่างเว้น สดับฟัง
เว้นที่ถามอันยัง ไปรู้
เว้นเล่าลิจิตสัง- เกตว่าง เว้นนา
เว้นตั้งกล่าวว่ามี ปราชญ์ได้ฤמי

พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ค: 181)

8. เพลงชาติ จำนวน 1 แห่ง

แต่สิ่งหนึ่งซึ่งไทยร้าวใจเหลือ	คือเลือดเนื้อเป็นหนองคอบ่อนไส้
บ้างหากินบนน้ำตาประชาไทย	บ้างฝักใฝ่ลัทธิชั่วน่ากลัวเกรง
ทุกวันนี้ศึกไกลยังไม่ห่าง	แต่หัวนทรวรศึกใกล้ไล่ข่มเหง
ถ้านคนไทยหันมาฆ่ากันเอง	จะร้องเพลงชาติไทยให้ใครฟัง

นภลัย สุวรรณธาดา

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ก: 24-25)

9. เพลงยาวเจ้าอิศรญาณ จำนวน 4 แห่ง

เกิดเป็นคนเชิงคูให้รู้เท่า	ใจของเราไม่สนใจใครจะสอน
อยากใช้เขาเราต้องก้มประนมกร	ใครเลยหอนจะว่าตัวเป็นวัวมอ
เป็นบ้าจี้นิยมชมว่าเอก	คนโหยกเหยกรักช้ายากลำบากมอ
อันยศศักดิ์มิใช่เกล้ามาแต่พอ	ถ้าเขาขอยเหมือนอย่างเถาให้เราค้น
บ้างโลดเล่นเด่นรำทำเป็นเจ้า	เป็นไรเขาไม่จับผิดคิดดูชั้น
ฝืนนหลอกช่างฝิดตามที่มัน	คนเหมือนกันหลอกกันเองกลัวเกรงนัก
สูงอย่าให้สูงกว่าฐานนานไปล้ม	จะเรียนคมเรียนเถิดอย่าเปิดฝัก
คนสามขามีปัญหาหาไว้หัก	ที่ไหนหลักแหลมคำจงจำเอา
เดินตามรอยผู้ใหญ่หมาไม่กัด	ไปพูดขัดเขาทำไมขัดใจเขา
ใครทำตึงแล้วก็หย่อนผ่อนลงเอา	นักเลงเถาเขาไม่หาญราญนักเลง

สุภายิตติศรญาณ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ก: 111-112)

10. มาลี จำนวน 2 แห่ง

มาลี	ดอกดั่งสีบานเย็นเห็นหรือไม่
ผีเสื้อร่อนว่อนอยู่ควิวไล	งามกระไรหนอผีเสื้อช่างเหลืองาม
กินอะไรเกิดที่ไหนผีเสื้อเอ๋ย	อย่าปิดเลยตอบต่อที่ขื่อถาม
น้องจะได้ไปเกิดไปกินตาม	ให้อร่ามเหมือนผีเสื้อเหลือสวยเอ๋ย

พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ก: 27)

11. รามเกียรติ์ จำนวน 2 แห่ง

ปานนี้พระจอมมงกุฎเกษ	จะแสนทุกข์แสนทเวชเป็นไฉน
มันจะทำลำบากตรากไว้	ฤาจะมาพันให้บรรลัยลาญ
मैंพระหริรักษ์จักรแก้ว	ล่วงแล้วสุดสิ้นสังขาร
น้องจะอยู่ไปใให้ทรมาณ	จะวายปราณตามเสด็จไปเมืองฟ้า

พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 2)

12. บุพการี จำนวน 2 แห่ง

ใครแทนพ่อแม่ได้	ไปมี เลยท่าน
คือคุณจันทร์สุริย์ศรี	สว่างหล้า
สิ้นท่านทั่วปฐพี	มีดหม่น
หมองมิ่งขวัญช่อนหน้า	นึ่งน้ำตาไหลฯ
พ่อแม่เสมอพระเจ้า	บนสวรรค์
ลูกนึ่งน้อมมิ่งขวัญ	กราบไหว้
น้ำตาต่างรสสุคันธ์	อบร่ำ หอมฤา
หอมค่าน้ำใจไซ้	ท่านให้หมดเสมอฯ

ถึงตายเกิดใหม่ซ้ำ	ไฉนสนอง
คุณพ่อแม่ทั้งสอง	สั่งฟ้า
น้ำนมที่ถูกรอง	คุณคัม
หวานใหม่ในชาติหน้า	ก็หล้าฤๅสลายฯ

อังคาร กัลยาณพงศ์

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 5)

13. บทเสภาสามัคคีเสวก จำนวน 5 แห่ง

อันชาติใดไร้สถานดิสุขสงบ	ต้องมัวรบราญรอนหาเพื่อนไม่
ณ ชาตินั้นนรชนไม่สนใจ	ในกิจศิลปะวิไลสรวาดงาม
แต่ชาติใดรุ่งเรืองเมืองสงบ	ว่างการรบอริพลอันสิ้นหลาม
ย่อมจำนงศิลปะสง่างาม	เพื่อร่วมเรื่องระดับประดับประดา
อันชาติใดไร้ช่างชำนาญศิลป์	เหมือนนารินไร้โฉมบรรโลมสง่า
ใครๆเห็นไม่เป็นที่จำเริญตา	เขาจะพากันเหย้าให้อับอาย
ศิลปกรรมนำใจให้สร้างโศก	ช่วยบรรเทาทุกข์ในโลกให้เหือดหาย
จำเริญตาพาใจให้สบาย	อีกร่างกายก็จะพลอยสุขสราญ
แม้ผู้ใดไม่นิยมชมสิ่งงาม	เมื่อถึงยามเศร้าอรุณาสงสาร
เพราะขาดเครื่องระงับดับรำคาญ	โอสถใดจะสมานซึ่งดวงใจ
เพราะการช่างนี้สำคัญอันพิเศษ	ทุกประเทศสนานาทั้งน้อยใหญ่
จึงยกย่องศิลปกรรมนั้นทั่วไป	ศรีวิไลวิลาศดีเป็นศรีเมือง

พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ง: 45)

14. วัฒนธรรม จำนวน 3 แห่ง

ในโลกนี้มีอะไรเป็นไทยแท้ ซึ่งผลิดอกออกผลแต่ต้นมา อนึ่งศิลปงามเด่นเป็นของชาติ อีกคนตรีร่ำรวยลวดลายไทย และอย่าลืมหทัยแบบไทยแท้ กำเนิดธรรมจริยาเป็นอาภรณ์ แล้วยังมีประเพณีมีระเบียบ เป็นของร่วมรวมไทยให้คงไทย	ของไทยแน่นั้นหรือคือภาษา รวมเรียกว่าวรรณคดีไทย เช่นปราสาทปรางค์ทองอันส่องไส อวดโลกได้ไทยแท้แน่นอน เชื่อพ่อแม่ฟังธรรมคำสั่งสอน ประชากรโลกเห็นเราเป็นไทย ซึ่งไม่มีที่เปรียบในชาติไหน นี่แหละประโยชน์ในประเพณี
---	--

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 8)

15. ขุนช้างขุนแผน จำนวน 4 แห่ง

อันคำรับคำราสารพัด ถ้าลืมหงตรงไหนไขออกดู แล้วลูปหลังสังความพลายงามน้อย รู้สิ่งไรก็ไม่สู้รู้วิชา เรายากแล้วแก้วตาอย่าประมาท ทุกวันนี้มีแต่อย่ายังการดู จงนี้กว่ายาเหมือนกับแม่พ่อ อันพอนี้มิได้อยู่ใกล้เคียง พลางกอดพลายงามแอบไว้แนบอก โธ่มีกรรมทำไว้แต่ไรมา มาหาพ่อพ่อไม่มีสิ่งไรผูก อยู่หอกปืนยื่นยงคงกระพัน	ลูกเก็บจัดแจงไว้ที่ในตู้ ทั้งของครูของพ่อต่อกันมา เจ้าจงค่อยรำเรียนเขียนคาถา ไปเบื้องหน้าเติบใหญ่จะให้คุณ ทั้งสิ้นญาติสิ้นเชื้อจะเกื้อหนุน พ่อพึ่งบุญเกิดลูกได้ปลุกเลี้ยง ถึงคำทอเท่าไรอย่าได้เถียง ไม่ได้เลี้ยงลูกแล้วนะแก้วตา น้ำตาตกพร่างพรายทั้งซ้ายขวา พอเห็นหน้าลูกแล้วจะแคล้วกัน ยังแต่ลูกประจำจะทำขวัญ ได้ป้องกันกายข้างหน้าไปฯ
--	--

ขุนช้างขุนแผน ตอน พลายงามพบพ่อ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 12)

16. นิราศนรินทร์ จำนวน 3 แห่ง

อยุธยาคล่มแล้ว	ลอยสวรรค์ ลงฤ
สิงหาสน์ปรางค์รัตนบรร-	เจ็ดหล้า
บุญเพรงพระหากสวรรค์	ศาสน์รุ่ง-เรื่องแฮ
บังอบายบิกฟ้า	ฝักพินใจเมือง
เรื่องเรื่องไทรรัตน์พัน	พันแสง
รินรสพระธรรมแสดง	คำเช่า
เจดีย์ระคะแซง	เสียดยอด
ยลยั้งแสงแก้วแก้ว	แก่นหล้าหลากสวรรค์
โหมควรรจักฝากฟ้า	ฤาติน ดีฤ
เกรงเทพไ้ธรณินทร์	ลอบกล้า
ฝากลมเลื่อนโหมบิน	บนเล่า นะแม่
ลมจะชายชักช้า	ชอกเนื้อเรียมสงวน
จากมามาแล้วล่า	ลำบาง
บางยี่เรือราพลา	พีพร้อง
เรือแพงช่วยพานาง	เมียงม่าน มานา
บางปรับคำคล่อง	คล่าวน้ำตาคลอ
เอียงอกเทออกอ้าง	อวดองค์ อรเอย
เมรุชูปสมุทรคินลง	เลขแต่้ม
อากาศจักจานผจง	จารึก พอฤ
โหมแม่หยาดฟ้าแยม	อยู่ร้อนฤเห็น

นายนรินทร์เบตร์ (อิน)

(ตำหนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553ง: 98-100)

17. นมัสการมาตาปิตุคุณ จำนวน 1 แห่ง

ข้าขอนบชนกคุณ	ชนนี้เป็นเกล้ามูล
ผู้กอบบุญคุณพูน	ผดุงจวบเจริญวัย
พุ่มพืกทะนุถนอม	บ บำราศนิร โกล
แสนยากเท่าไรไร	บ คิตยากล้าบากาย

พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553ง: 14)

18. ธรรมาธรรมะสงคราม จำนวน 3 แห่ง

พุดหยาบกระทบคน	ก็ต้องทนซึ่งหยาบคาย
เจรจากับเขาร้าย	กว่าเขาจะตอบดี
พุดจาที่เพื่อเจ้า	วจะสาระปมี
ทำตนให้เป็นที่	นรชนเขานินทา
มุ่งใจและใฝ่ทรัพย์-	ยะด้วยโลภะเจตนา
ทำให้ผู้อื่นพา	กันตำหนิมีรู้หาย
อีกความพยาบาท	มณะมุ่งจ้านร้าย
ก่อเวรปู้ร้าย	ถูจะพันซึ่งเวรา
เชื่อผิดและเห็นผิด	ลิจะนิจะเลื่อมพา
เสรำหมองมีผ่องผา-	สุกะรีนฤดีสบาย
ละสิ่งอกุศล	ลิกมลจะพึงหมาย
เหมาะสมทั้งหญิงชาย	สุจริต ณ ไตรทวาร
จงมุ่งบำเพ็ญมา-	คูปีตุปีฐานการ
บำรุงบิดามาร-	ครให้เสวยสุข
ใครทำจะนี้ไซ้	ก็จะได้นิราศทุกข์
เนนานานสราญสุข	และจะได้คระไลสวรรค

พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 18-19)

19. ลิลิตตะเลงพ่าย จำนวน 1 แห่ง

เบ็องนั้นนฤนาถผู้	สยามินทร์
เบ็องพระมาลาผิน	ห่อนพ้อง
ศัสตราวุธอรินทร์	ฤาถูก องค์เอย
เพราะพระหัตถ์หากป้อง	ปิดด้วยขอทรง

พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552ฉ: 64)

20. มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์กู่मार จำนวน 6 แห่ง

โต โภชิตศโต ปางนั้นสมเด็จพระบรมโภชิตศัตร์สได้ทรงฟังพระลูกน้อยทรงกันแสง
ทูลละห้อย วันนั้น กลั้นพระโศกมิได้ละอายพระทัยแก่เทพดา ปณฺณสาถ์ ปวิสิตวา เสด็จเข้าสู่ภายใน
พระบรรณศาลา ชบพระพักตราทรงพระกันแสงสะอื้นให้ ว่าไอ้เจ้าเพื่อนเจ้ญใจของพ่อเอ๋ย เจ้าเคย
กระทำกรรมไว้เป็นไฉน จึงมาตกเจ้ญใจ ไร่ยากอนาถาให้พราหมณ์ชราว่างร้ายกาจ ตะแกมาทำลี
หนาทโทยโทยตี โอเวลาปานจะนี่ยี่สาขันธ์ คนทั้งหลายเขาเรียกกันกินอาหาร บ้างก็เล่าโลม
ลูกหลานให้อาบน้ำแล้วหลับนอน แต่สองบังอรของพ่อนี้ ใครจะปรานีให้มน้ำ ก็จะตราครดรา
ลำบากใจ ที่ไหนจะเดินได้ด้วยพระบาทเปล่า ทั้งไอแดดจะแผดเผาให้พุพอง จะชอกช้ำคล้ำเป็น
หนองลงลามไหล สองสุริยวงศ์ตั้งแต่ว่าจะทรงกันแสงให้สุดอาลัยของพ่อแล้วที่จะติดตาม จะบ้าย
หน้าไปหาพราหมณ์เมื่อยามเย็น เต่าจัญไรไหนเลยจะเห็นด้วยสองเจ้า มีแต่จะรุกเร้าคำรามตี ธิชเอย
กระไรเลยไม่เกรงขามเราบ้างเมื่อยามจน จะคิดดูบ้างเป็นไรว่าลูกทั้งสองคนคู่ชีวิตม ยังตัดใจให้
ขาดมิให้เสียประโยชน์ แต่ก่อน โสคข้าสิน ใต้สืบมาถึงสี่ชั่ว ผู้อื่นรู้ก็เกรงกลัวไม่ทำได้เหมือน
พราหมณ์ผู้นี้ วาริชสุเสวเม สโต เสมือนหนึ่งพรานเบ็ดมาตีปลาที่หน้าไซ บรรดาปลาจะเข้าไปให้
แตกฉาน ตัวเราผู้ทำทานเหมือนตัวปลา พระโภชิตญาณในภายหน้านั้นคือไซ ประรณนาจะเข้าไป
จึ่งยกพระลูกให้เป็นทานบารมี พระลูกรักทั้งสองศรีดังกระแสนินธุ์ พราหมณ์ประมาทหมิ่นมาคำตี
เสมือนกระทุ่มวาริให้ปลาตื่น น้ำพระทัยท้าวเธอถอยคืนจากอุเบกษา บังเกิดอวิชชามาห่อหุ้มพระ
ปัญญาอันกลัดกลุ้มไปด้วยโมโหให้ลุ่มหลง โทโสเข้าซ้ำส่งให้บังเกิดวิหิงสาขึ้นทันที ว่าอุเหม!
อุเหม! พราหมณ์ผู้นี้อาจองทะนงหนอ มาตีลูกต่อหน้าพ่อไม่เกรงใจ ธิชเอย กูมาอยู่ป่าเปล่าเมื่อไร
ทั้งพระขรรค์ศิลาบั้งก็ถือมา

เจ้าพระยาพระคลัง (หน)

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 22-24)

21. นมัสการพระพุทธรูป จำนวน 1 แห่ง

องค์ใดพระสัมพุทธ	สุวิสุทธสันดาน
ตัดมุลเกลศมาร	บมิหม่นมิหมองมัว
หนึ่งในพระทัยท่าน	ก็เบิกบานคือดอกบัว
ราภิพพันพั	สุวคนธกำจร

พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 41)

22. นมัสการพระธรรมคุณ จำนวน 1 แห่ง

ธรรมใดนับโดยมรรคผล	เป็นแปดพึงยล
และแก้กับทั้งนฤพาน	อันลึกโอฬาร
สมญาโลกอุดรพิสดาร	
พิสุทธิ์พิเศษสุกใส	

พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 42)

23. นมัสการพระสังฆคุณ จำนวน 1 แห่ง

สงฆ์ใดสาวกศาสดา	รับปฏิบัติมา
แต่องค์สมเด็จพระโคกวันต์	
เห็นแจ้งจัดตั้งเสร็จบรร-	ลูทางที่อัน
ระงับและดับทุกข์ภัย	

พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542ข: 43)

ประวัติการศึกษา และการทำงาน

ชื่อ-นามสกุล	นางสาววิญา สังข์ศิลป์ชัย
วัน เดือน ปี ที่เกิด	8 กุมภาพันธ์ 2523
สถานที่เกิด	จังหวัดสงขลา
ประวัติการศึกษา	การศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ตำแหน่งปัจจุบัน	ข้าราชการครู (ครู คศ. 1)
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	โรงเรียนบำรุงรวิวรรณวิทยา สำนักงานเขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร